

Kölcsönsorok

36

modern

és

kortárs

román

költő

versei

magyarul

CSEKE

GÁBOR

t o l m á c s o l á s á b a n

Kölcsönsorok

36 modern és kortárs román költő versei magyarul
Cseke Gábor tolmácsolásában

Szerkesztő: Szonda Szabolcs
Borító: Dali Endre

PONTfix Kiadó (Sepsiszentgyörgy)
– PONT Kiadó (Budapest)
2004

Tartalom

Én és a románok (Invokáció helyett)

Utószó gyanánt

YOSSEF ABRAHAM

Motyogások

Ceaușescu emlékére

AMIR ABRAHAM

A bálna

A szülők

Titkolt vallomások

Gyerekkor. Tájkép csendélettel

Szokrátesz

IOAN ALEXANDRU

A vacsora

Az ég és a föld

A forrás

A szeretet

Gyermekeim

ANA BLANDIANA

Egy dió annyi, mint négy meleg szoba

Meztelen virágok

A nyár életrajza

Kertemben mindent szabad

Játékok

ȘERBAN CODRIN

Eloltott lámpások ünnepe

DAN CULCER

Az embernek

Őszi vadászat

Napfogyatkozás a szemétdomb fölött

Máglya-fohász

Menedék

Rendülés

Ráolvasó

Decemvriusok

TEODOR DUNĂ

Katapházisok

ALEXANDRU DOHI

A földi égenjárás ezeregy módja közül az egyik

Vén gyerek dala

Egy öreg akinek nem volt hol hálnia és halbúzt árasztott

Más fényben

Luli királynőt hallgatva

ANDREI FISCHOF

Csupán a költő

Vadlovak nyomán a por

Megjátszott csönd

Néha, az ész

Fénykép, menet közben

Csak most

A mesebeli holló

OVIDIU GENARU

A költő

Átok

Mennybemenetel

Véradók

Néha

Hideg

GHEORGHE GRIGURCU

Amennyit tudsz

Valahol

Nem mész el többé

Könyvjelző

Lepke

A vers körei

Szomorú gesztusok

NICOLAE LABIŞ

Ijesztett minden villamos zaja

Eminescunak

Ősz

A vers

ADRIAN PĂUNESCU

Téves motor
Valaki lehallgat

MONICA PILLAT

Oly közel
Mért némultál el?
Együtt
Egy madár
Száműzetésben
Forgatókönyv

ADELA POPESCU

Apály
Közöttünk az idő
Egyedül
Rossz szellem
Idő
Arcomat nektár porába mártom
Megvilágosodás
Békülés
Visszhang

ADRIAN POPESCU

A költő ceruzája
Egy gépfűrész
Téli reggel

NICOLAE PRELIPCEANU

Öreg költők tűzhalála. 1-es számú vigasz
a pokol konyhája
az újdonatújak
faljáró lelkek
tabula rasa
ádám választása
fekete babérok

MARIUS ROBESCU

Gyerekrajz
Füst

RADU SERGIU RUBA

A Muszorgszkij-Ravel effektus
Minden amit még tehetünk
A nagy pofátlanság
A tanú
Az emlékezet simogatásai
Post ludum

CRISTIAN SIMIONESCU

Fölösleges híd
Semmiség
E sűrűn pironkodó dal...
Három jeles nap
Ha úgy lenne
Másodosztályú boldogság avagy miként a kanári látja
Fontos semmiségek
Vannak-e örvendetes hibáid?

MIRCEA FLORIN ȘANDRU

A kicsike gépezet
Az írógép
A nagy teremben
Életkor
Visszatérés
Éjféli éhség
Erdő
A szemetes
Fütyöréssel majd te is csöndesen
Egy marék áfonya
Egy vers
Szavak
Az élet infravörösben
Csöndben
Küküllő
Fekete méz

GRIGORE SCARLAT

Párjanincs
Parasztok
Téli éj
A föld
Nem marad jel
Bizonyára
Felhő, klorofilból

Uralom
Mostantól
Zárójel
Egy napon
Éveken át
Semmi sem maradt

ION SÂNGEREANU

Szennyes
Állomás
Árnyak
Gyermekkor, ez a szép ruha
Gyermekszemek
Ballada

GAVRIL ŞEDRAN

A láz
Némileg megkötözve
Megkötözve

LUCIAN TAMARIS

MI AZ ISTENI BENNED ÉN NEM TUDHATOM
NEM AZ TŰNIK EL, AMI VAN, CSAK AMIT NÉZÜNK
HULLÁMOK NÉPE EZ
MINDENBŐL A FONÁKJÁT AKAROD
TŰZ ELPUSZTÍTJA, DE FÖL NEM ÖLTI A DOLGOK FORMÁJÁT
VISSZACSÚSZTATJA KERESZTJÉT S ÍGY LESZ AZ MÉG NEHEZEBB
CSAK AMIT SZERETSZ VESZTED MAJD EL
NÉVTELENEBB VAGYOK A HOMOKSZEMCSÉNÉL
HOGY LÉTEZHESS, FEDD LE MAGAD ALATT A FENEKETLEN MÉLYSÉGET
SIRÁNKOZÁS A MI MINDENNAPI VASÁRNAPUNK
KI LES RÁM A TÜKÖRBŐL
NEM MUTATTAD MEG, ÉLETED MELY PONTJÁN
BOLDOG, KI NEM OLVASOTT A TENYEREDBEN
MENNYI RÉMÁLOM – S AZ ÉBREDÉS SEHOL!
ELCSIGÁZVA VÁGTUNK NEKI A VISSZAÚTNAK
AZ UTOLSÓ LENYAKAZOTTAK IVADÉKAI
LÉGY A KI SOSE ÖMLŐ EDÉNY
LEHAJLIK – KEZEK KÖZÖTT MILY GYÁSZOS LÓTUSZ
ADAKOZOL, HOGY TÁVOLODJ
EGYETLENEGYSZER ÉBREDÜNK!
FELFŰZÖTT HALAK DÍSZE NYAKAMON
KÉT EGYMÁST NEM ÉRTŐ
A SÍR SZERELMES

GEORGE ȚĂRNEA

Achillész sarok
Képzelt párok balladája
Ecloga az eső fiairól

IOAN VIERU

Adys
A háború vége
Megtérés az életrajzhoz
Költői illúzió
Vészkijárat
Jelzés

„Egykék”

ALEXANDRU CĂPRARIU: A szemek

AUREL GURGHIANU: A szabadság vége

VASILE IGNA: Prospektus

EUGEN JEBELEANU: Félelem

ARETA ȘANDRU: Játék

MARIN SORESCU: Veszélyes jégárkok

MIHAI TECLU: Ingázók

VICTOR TELEUCĂ: Havat árulnak az utcán

STAN ION PĂTRAȘ: Strófák a szaploncai Vidám Temető fejfáiról

A Kölcsönsorok utóélete

Nyílt levél (a Vatra szerkesztőihez)

Kulturális párbeszéd: A lelkesedés és a hiábavalóság szomorúsága közt

KOCSIS FRANCISKO: Egy bámulatos erőfeszítés dicsérete

KEREKES TAMÁS: Két Krivec közt

BORBÉLY LÁSZLÓ: Román költők magyarul

GYULAI LEVENTE: Átjárások, kölcsönsorok

MÁRIÁS JÓZSEF: Hídverés – kölcsönsorokkal

Én és a románok (*Invokáció helyett*)

*Kölcsönsorokkal élve meg-megpihentem.
Román ismerőseim verseit – szövegeit – anyanyelvemre átültetve, jólelkű
tyúktolvajnak érzem magam, aki büszkén viszi a hóna alatt a más tojóját.
És itt most eldicsekszik vele...*

Az ezerkilencszáznegyvenes évek Kolozsvárján, ahol születtem, nem igazán volt fogalmam arról, mi is az, hogy román, vagy hogy románok mellett élek. Gyermekként éltem nyiladozó anyanyelvi tudatomban, mindent annak a szemszögéből, logikájával, hangzásával és etimológiájával közelítettem meg.

Az akkor zajló, demokratikusnak hirdetett (úgy mondom, ahogy akkor láttam, hallottam) választásokon használatos, óriás betűkkel a tűzfalakra mázolt jelszavak közül egy különösen megragadta a figyelmemet:

SZAVAZZ A NAPRA!

S a betűk mellett, mintegy nyomatékként, stilizált napkorong szórt derűsen, már-már felragyogva sugarait a szélrózsa minden irányába. Valahányszor szemembe ötlött, mindig elolvastam, ízlelgettem; nem tudtam, mire jó, de helyet könyökölt magának tudatomban.

Akkor még nem volt honnan tudnom, hogy tulajdonképpen egy korabeli választási szlogen kerített hatalmába, amelyből a NAP ama választási koalíciót jelképezte, melyben a kommunisták mellett a Magyar Népi Szövetség is helyet kapott.

Azt pedig igazán nem volt honnan tudnom, hogy azok a betűk, amelyek mellett ugyanaz a nap mosolygott le a kerítésekről, más tűzfalokról, egy, az enyémtől teljesen elütő másik nyelven sugallták a város népének ugyanazt, illetéknéppen:

VOTATI SOARELE!

Tulajdonképpen ezt is kisilabizáltam, de hiába, mert nem ért el hozzám valamely értelmes üzenet; csupán az első szó hasonlított némileg egy általam ismert fogalomra: *hóstáti*, amivel a kolozsvári piacokat zöldséggel ellátó, a város Hóstát nevű fertályát lakó bolgárkertészeket illették.

Szüleimet a piacra elkísérő (én cipeltem a könnyebb csomagok egy részét) élményeim nyomán tudtam, hogy bizony, hóstátitól vesszük a murkot, a salátát, a krumplit, jellegzetes viseletük, fülemnek furcsa, ízes dialektusuk ma is kitörölhetetlen életkép emlékeimben.

Nem értettem, mit akar az a rövid szöveg a hóstátiaktól. És ha van is valamely köze hozzájuk, miért nem úgy nevezi meg őket, ahogy én tudom, miért írja azt, hogy „*votati*”? Töprengésem egyszer aztán hangos kérdés formájában is

megfogalmazódott apám felé, aki könnyű kis nevetéssel oldotta meg a rejtélyt, elmagyarázva: e szöveg román nyelven íródott, annyit jelent, *szavazz a napra...* További kérdéseimre azt is tisztáznia kellett, mi az a szavazás és kik a románok...

Az iskola harmadik osztályában, pár év múlva aztán arról is némi fogalmat alkottam, mi az a román nyelv, és hogy az életemnek ezután szerves része kell hogy legyen, bár nem értettem és főként nem éreztem, hogy miért. De az iskolában kötelező tantárgy volt, be kellett vágni, mint bármi mást. Az egyes szavakkal még nem is lett volna gond, nem úgy a helyesírással, a kiejtéssel s főként az élő beszéddel. Beszajkózott, csak félig sejtett mondatokon, szövegeken kívül tulajdonképpen semmilyen gondolatot nem voltam képes kifejezni románul, s ugyanígy a befogadás is meg lehetős gondokat okozott. Nem is nagyon erőltettem a dolgot: a leckéket megtanultam, egyéb körülmény nem kényszerített arra, hogy túllépjek a skolasztikus kánonokon.

Akkor szakadt rám a felismerés, teljes súlyával, hogy románok mellett élek, amikor 1958-ban bekövetkezett a Bolyai egyetem egyesítése a román Babeş tudományegyetemmel.

Olyan durván váratlan esemény volt ez fiatal életemben, hogy talán sohasem fogom kiheverni. Sokan megírták már az emlékezők közül, hogy miként próbálták előbb apránként belénk adagolni a fúzió gondolatát, majd egy hirtelen huszárvágással, egyik napról a másikra kész tények elé állították az egyetem egész diákságát és tanári karát.

Szörnyű volt az a nap, amikor reggel, miután teljesen gyanútlanul beállítottunk a kurzusokra, kerek perec bejelentették: az épületből senki sem távozik el, a tantermekben könyomatos, sokszorosított szövegeket osztogattak (érdekes: jegyzeteink nem voltak, tankönyveink még úgy sem, de ezekre a botcsinálta szöveggyűjteményekre jutott elég papír és festék!), amelyben az akkori szellemi vezérek: Sztálin, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lenin, Marx és Engels idézeteivel bizonygatták azt, hogy a két egyetem egyesítése a lehető legtermészetesebb, az egymás mellett élő népek fiainak ismerniük kell egymást, s ennek legcélravezetőbb módja a közös, egy fedél alatti tanulás, a mindennapi együttlét. Az idézeteket oly mesterien megválogatták, hogy többszöri – kezdetben hitetlen, mélyen kétkedő – elolvasásuk után még igazat is lehetett adni nekik. Az embernek az volt az érzése: mostanig bezzeg hályogos szemmel botorkáltunk, pedig lám, milyen pofonegyszerű az egész, vajon miért kellett várnunk a felismeréssel mostanig, és miként számolunk el a korábban hangoztatott, a fentieknek meredeken ellentmondó jelszavakkal? Mert azért azt is nehéz volt egycsapásra feledni, hogy az 1957-ben megkezdett első évben tanult tudományos szocializmus kurzuson még olyan idézeteket értelmeztünk Lenintől, miszerint a kisebbségeknek lényegesen több jogot kell adni egy demokráciában ahhoz, hogy a jogegyenlőség ténylegesen megvalósuljon. A két Lenin-idézet most valahogy kemény ellentmondásban állt egymással, nehéz volt elhinni, hogy ugyanazon ember

fejében fogantak volna meg a pozitív diszkrimináció, majd a többségi szellemi bekebelezés, illetve a kisebbségi elszigetelődés felszámolásának doktrínái.

De hát elhittük, mert hinni kellett, és nem csupán ezt; a rossz érzés, a feloldatlan feszélyezettség viszont bennünk maradt. Eszemmel arról győzködtem magamat, hogy nem történhet semmi helyrehozhatatlan, az élet megy előre a maga útján, nekünk pedig hozzá kell látnunk ahhoz, ami eddig kimaradt az életünkből: közeledni azokhoz, akik mellettünk, de tőlünk eddig elzártan éltek.

A fraternizálás mindenekfelett!

És hittem, hogy mindez nem egyirányú közeledés lesz, hiszen a marxista klasszikusok nem egyik vagy másik népre vonatkoztatva fogalmazták meg „igéiket”, a tanulságnak általános érvényűnek kell lennie, akár csak a folyamatnak.

Elhittük azt is, hogy Kolozsvár dolgozó népe valójában ellenzi a „kispolgári”, a „visszahúzó”, a „szűk látókörű” elszigetelődést és szívvel-lélekkel a proletár nemzetköziség híve. Elfogadtuk, hogy az elszigetelt, maguknak való intézmények a nacionalizmus és a sovinizmus melegágyai, s hogy nyelvi kommunikációnkra is jótékony hatással lesz az egy akolba terelés, amire aztán pár hónap múlva sor is került.

Kicsit olyan élmény volt mindez, mint amikor egyik napról a másikra bele kellett nyugodnunk a felülről érkező szentenciába, hogy 1956 mégsem forradalom, nem népfelkelés volt a torzulások, az idegen elnyomás ellen, ahogyan az első napokban neveztük és amiként lelkesedtünk érte, hanem „ellenforradalmi kísérlet”, és jobban tesszük, ha ezzel kapcsolatban egyszerűen befogjuk a pofánkat... Igyekeztem kételyeimet elaltatni, nem kibontani, habár a Szabédi László öngyilkossága mélységesen zavarba hozott – történetesen költői zsengéim voltak nála (melyekre immár örökre keresztet vethettem) –, sokat adtam a véleményére, elvégre apám egyetemi tanártársa is volt, s odahaza kizárólag szuperlatívuszokban beszéltünk róla. Nyilvánvaló: apám értékítélete a számomra szent volt, egyszerűen azért, mert apám példáját mindvégig hitelesnek tartottam, sosem kellett benne csalódnom s nem volt szükségem későbbi korrekciókra sem.

Jól ismertem Szabédi pártos verseit, hiszen mintaként állították az erdélyi magyar írók, gondolkodók, az értelmiségiek elé, tudtam, hogy a magyar nyelvtörténetben új utakkal kísérletezett, de azt már nem, hogy a negyvenes évek elején, az ún. magyar világban önként vállalt tanítói állást egy színromán faluban, Báréban, hogy a román nebulókat saját anyanyelvükre tanítsa – ő, a magyar tanár! –, s hogy isten háta mögötti élete üres óráiban a helyi népköltészet darabjainak gyűjtésére és magyar nyelvű tolmácsolására adja a fejét. (Ráadásul a bárói csujogatások Frunză verde – Zöld levél címmel meg is jelennek 1945-ben, s a hozzá írt előszóban Szabédi így magyarázza a bizonyítványát: „Az itt következő román népi verseket, chiuiturákat 1940-41 telén gyűjtöttem a Kolozs megyei Báré községben /természetesen az itt közöltekénél jóval többet/. Azért fordítottam le belőlük egy csokorra valót magyarra, mert úgy tetszett nekem, hogy alkalmasak annak ábrázolására, mennyire rokon a magyar és román népi

műveltség. Ezzel a célzattal közöltem volt néhányukat a Helikonban és a Pásztortűzben még 1942-ben; ezzel a célzattal adom ki most is. A fordítás természetesen nem tart számot néprajz-tudományi hitelre!”

Ha mindezt akkor, 1959 áprilisában is tudom, úgy hihetőbbnek és jóval megrázóbbnak tartom azt a pálfordulást, amit Szabédi professzor tanúsított egyetlen nap leforgása alatt: miután az egyetemek egyesítését lefektető nagygyűlésen felszólalva azt találta mondani, hogy „az új, az internacionalista hazafiasságot jobban szolgáló érzéseknek a kialakulásához nézetem szerint nem szükséges az, hogy a magyar dolgozók rossz érzéssel tekintsenek vissza a több mint egy évtizeden keresztül nagyszerű szolgálatokat tett külön magyar egyetemre”, másnap, a gyűlés folytatásaképpen újra szót kapott, mintegy bocsánatot kérve: „ahelyett, hogy azt emeltem volna ki, hogy a kolozsvári főiskolai oktatás jelenlegi formája nem kedvez az internacionalista hazafias nevelés nagyszerű ügyének, hanem elszigeteli a különböző nemzetiségű ifjúságot, inkább az eddigi szervezési forma által biztosított eredményeket hangsúlyoztam... A különálló nemzetiségi egyetem múltjának pozitív értékelése alkalmas lehetett arra, hogy a gyanakvás csíráit ültesse el a lelkekben, magyar kartársaiméban csakúgy, mint román kartársaiméban. Alaposan végiggondolva a dolgot, rájöttem, hogy ezzel nacionalista álláspontot képviseltem, amelyet elítélek, amellyel határozottan szembehelyezkedem”. Néhány hét múlva a szamosfalvi vasúti síneken végezte életét, félelmet és iszonyatot keltve bennem, mintegy arra szólítva, hogy zárjuk le, ne bolygassuk tovább ezt az ügycsomót, igyekezzünk túllépni rajta.

De azért most, hogy az a vonat eldübörgött, s már füstje sincs talán, nem árt felfejteni mindazt, ami akkor történt, visszaidézni a pontos szavakat, újra képzelni – valósággal felépíteni! – azt a magasban kifeszített drótkötelet, amelyen produkcióink zajlottak, amikor én magam még csak a szájatató nézőkhöz tartoztam: a magasban szüleim, tanáraink egyensúlyoztak, s zuhantak olykor alá, páni riadalmat keltve.

Szabédi professzor akkori magatartása azért volt megdöbbenítő, mert a szavak, a gondolatok szintjén a már-már eszményi nyugalom, a mindent helyére rakó bölcs analízis az, ami a szemünkbe ötlük. Úgy tűnt, hogy a félelmeivel magára maradt tanár nem a fegyvert tette le a körülötte bezáródó hajsza előtt – amint az valójában történt –, inkább csak jobb belátásra tért, elfogadta a hamis posztulátumot, miszerint az egybeolvasztott egyetemek mintegy folytatói és kiteljesítői lesznek mind a romániai magyar, mind a kolozsvári román értelmiségi képzésnek. Megközelítése szerint: mind a magyar, mind a román közösség a magáénak érezheti majd egyazon intézményt, s ennek révén könnyebben elfogadja az internacionalizmus korparancsát.

Tipikusan erdélyi viszonyulásforma a Szabédié, amelynek nagyszámú történelmi előzménye van, s úgy hiszem, csak az erdélyi kérdés végleges (?) rendezésével kerül igazából sülyyesztőbe. A *ha muszáj, hát muszáj* bölcsnek tűnő, de a nyugalom végett önfeladó – s ennek dacára konzerváló – reflex itt is bevált. Szabédi ráfizetett ugyan, de mi tovább éltünk, erőt merítve a muszáj józanságából.

Muszáj volt közösködni, ismerkedni, barátkozni; hát azt tettük. Pedig vidéki évfolyamtársaimtól, akik a kollégiumban éltek, tudom, hogy ez a muszáj számukra nagyon prózai és visszatetsző intézkedésekkel is párosult: a színmagyar lakókkal teli kollégiumot új elképzelések alapján népesítették be: minden hálóba, már-már fele-fele alapon, román és magyar diákokat helyeztek el a korábbi lakók bármiféle megkérdezése nélkül, remek kényszerhelyzetet teremtve az ismerkedéshez, a barátkozáshoz. Amiből természetesen mindjárt az következett, hogy az otthoni, a privát szférabeli érintkezés nyelve egy csapásra a román lett; a betelepítettek elenyészően kis hányada tűrte el, hogy bár egy szót se tudott magyarul, szobatársai az ő jelenlétében a saját anyanyelvükön kommunikálnak. Amit minderről akkoriban hallottam, mert személyesen nem éltem át, enyhén túlzásnak tűnt a szememben, egészen addig, amíg az egyesítés után egy évvel, 1960 nyarán el nem szegődtem (ha muszáj, hát muszáj alapon...) egy nyári egyetemi munkatáborba, ami azzal az ígérettel járt, hogy aki részt vesz a kolozsvári egyetemi campus – diákművelődési ház, diákétkezdé, modern, emeletes, lakályos kollégiumi épületek – építésében a hatalmas diófákkal beültetett, addig érintetlen szépségű és romantikájú Mikó-kertben (amit természetesen a mi időnkre már Haşdeu-kertnek neveztek el a klasszikus román író, Bogdan Petriceicu Haşdeu nyomán, akinek különben csak annyi köze volt Erdélyhez – besszarábiai születésű és neveltetésű lévén –, hogy erdélyi lányt vett feleségül, de Moldvában, majd Bukarestben, végül Câmpinán élt).

A munkatábort a kert felső részében, a letarolt diófák virtuális árnyékában rendezték be, katonai sátrakat vertek fel, amelyekben szalmával töltött matracok szolgáltak éjszakai derékaljul s 20-25 diák is elfért bennük. Kolozsvári lévén, nem lett volna szigorúan kötelező beköltöznöm a táborba, hisz mindennek előtt a munkaerőmre volt szükség, de valami naiv romantika folytán valósággal vágytam a közösségi életet, nem akarván lemaradni mindarról, ami bentlakó társaimnak kijutott: a függetlenségről. Szüleim furcsállva, ám megértéssel fogadták ötletemet, s megegyeztünk, hogy csak szombaton délutánra kérek kimenőt, akkor is azért, hogy lecsutakoljam magam az otthoni fürdőszobában – a Mikó kerti sátoztáborban ugyanis erre nem volt lehetőség. Pedig ugyancsak rászorultunk a tisztálkodásra, mert brigádunkat, amely a Babeş–Bolyai egyetem majd minden karáról toborzott fiatalokból verődött össze, hol a kivágott diófák gyökereinek kiásásával és a majdani kollégiumi épületek alapozásának előkészítésével, hol a szamosfalvi téglagyár frissen megbontott égetőkemencéinek kirakásánál, illetve a még meleg, sápadt-vörös téglák teherautóra pakolásánál foglalkoztatták. Szakmunkához ugyanis nem értettünk, a trógeroláshoz viszont megvolt a kellő lelkesedésünk – fűtött annak a tudata, hogy jutalom fejében a téli szünidőben valamelyik havasi üdülőhelyen két hetes ingyen pihenőtáborba utazhatunk.

Mivel magyar nyelv és irodalom szakra jártam, esetemben az egyetemek egyesítése csak részben járt a mindenáron való elvegyülés élményével: román diákokkal csak akkor találkoztunk, ha valami közösségi rendezvényre volt kilá-

tás a bölcsészkaron, illetve az ifjúsági szervezet havi közgyűlésein, ahol a mi évfolyamunk tagjai önkéntelenül is egy bolyban, juhnyájszerűen összebújtunk a több száz személyt befogadó előadóteremben. De például a román vagy a francia, angol, pedagógia stb. szakos diákok kénytelen-kelletlen elvegyültek román kollégáikkal, s úgy néztek ránk, mint valami sztrájktrőkre, holmi csodabogarakra, akik nem igazán értették meg az idők szavát. Meg is szóltak nem egyszer „szeparálódásunk” miatt, de mi csökönyösen kitartottunk amellett, hogy személyi preferenciáink alapján választottunk magunknak padszomszédot.

Mindez nem érvényesült a Mikó kerti sátorlapok alatt, de azért itt is kerestük a magunkfajta társaságát, így kerültem egy alattam járó magyar srác mellé, akit még bolyais korából ismertem, s általa kerültem kapcsolatba román barátjával és kollégájával, akit ismertem ugyan az egyetem folyosóiról, de annál többet nem tudtam róla, mint hogy ő annak az Alexandru Culcer doktornak a fia, aki részt vett a Petőfi elestének körülményeit feltáró román-magyar vegyes munkabizottságban és nemzeti költőnk rajongója volt.

(Sütő András 1987-es naplójában találtam meg 2004 tavaszán az alábbi sorokat:

„Segesvárhoz közeledve úgy érzi magát az ember, miként a mohamedán Mekka közelében. Csakhogy ez a mai zarándokhelyünk tiltott hely, az emlékezők gyülekezését a hatóság nem engedélyezi. A költő titokzatos halálának napján, július 31-én karvalytekintetű milicisták kémlelik a fehéregyházi síkot s az Ispánkút környékét, ahol egy emléktáblácska körül 1948-ban még nagy sokaság emlékezhetett a költőre. Halálának feltételezett helyén akkor egy Petőfi-kutató román orvos, Alexandru Culcer állítatott szerény emléket ezzel a kétnyelvű felirattal: „Itt esett el Petőfi Sándor 1849. július 31-én.” Románul: „Aici a căzut la 31 Iulie 1849 Petőfi Sándor.”

A Sárpatak – későbbi nevén Ördögpataka – hídja mellé is emléket állított Culcer ezzel a felirattal: „Innen nézte 1849. július 31-én az ütközetet Petőfi Sándor.” Románul: „De aici a privit Petőfi bălălia la 31. Iulie 1849.” Dan Culcer barátomnak, az orvos írófiának, a ma már Párizsban élő emigránsnak köszönhetőleg idézem föl ezt apja emlékiratából.

Hanem a kövek! A történelmi múltjára titokban emlékező romániai magyarság hányatott sorsú kövei! Amelyek oly beszédeseek, mint valami siralmas krónikák. A Culcer doktor állította kövek például a valamikori segesvári Petőfi-szobor alapkövei voltak. Köllő Miklós alkotását 1916-ban, a román katonai betörés idején menekítették Kiskunfélegyházára. Süttői mészkőből készült talapzatát nem vitték el. Így jutott a darabjaiból egy-egy emlékkövecskére való. Ilyenekre szereltette kétnyelvű tábláit az említett román orvos.

A szobortalapzat maradékának később nyoma veszett. Közel két évtizedig rejtegették Segesvárott. Olyan időben, mikor a pártállam vezető káderei számára erdélyi magyar mágnások fekete márvány sírköveiből állítottak halotti emléket; mikor beolvasztott szobrok talapzatát városatyák villáihoz használták föl építő

anyagként: az ilyen rejtegetés „bujdosó köveknek” nyújtott segítség volt: szállásadás.

Culcer doktor említett kövei közül én csak az egyiket láttam: amelyik a költő elestének helyét jelezte román és magyar szavakkal. Ezek ott békésen megfértek egymás mellett. Egyrészt igen, de nem annak a segesvári román vasutasnak a szemében, aki Petőfi nevének láttán rendszerint rángógörcsös idegrohamot kapott. (Így mesélték a városban.) Bizonyos, hogy nem öröklött betegsége volt ez, hanem államilag szervezett hülyítés következménye. Például az a történelemszemély, miszerint az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc egyetlen és legfőbb célja az erdélyi románok teljes kiirtásának kísérlete volt. Elé hát ma is a fejszével! Összetörni, eltüntetni a hódítók költőjének emlékművét is! Alexandru Culcer szép gesztusának szellemi értékét a rombolás csak növelte hívei körében. Segesvárott és Fehéregyházán akadtak bátor férfiak, akik minden fejszés gyalázat után új táblát állítottak az Ispán-kút mellé”).

Ez a tény, meg az, hogy a már említett kollégám jó barátja, Dant – akit azonnal Daninak neveztünk – megelőlegezett rokonszenvvel ajánlotta be hozzám; azt is mondhatnám, hogy tulajdonképpen ő volt az első román ember, akit közel engedtem magamhoz és akivel úgy tudtam társalogni, hogy nem kellett éreznem kínos kényszerét a részemről meglehetősen döcögő, előre gyártott, nem igazán a szándékolt irányba tartó beszélgetésnek.

Ekkoriban próbáltam kinőni azt a gyermekded szokásomat, hogy ha románul készültem megszólalni, előbb mindig magyarul dobtam össze a mondanivalómat, azután egyre gyarapodó, de még mindig igen gyér és jórészt emésztetlen szókinccsel megpróbáltam annak hozzávetőleges fordítását adni. Ahhoz, hogy igyekezetem némileg az élő beszéd hatását keltse, a könnyebb ellenállás vonalán haladtam, ennek volt betudható, hogy az általam mondottak csak olykor fejezték ki az eredeti szándékot, máskor csak én ismertem föl benne, sok-sok jóindulattal gondolataim árnyékát, eltorzult csontvázát.

Dan Culcer közelében mindez egycsapásra megszűnt: kimondhatatlan hálát és megkönnyebbülést éreztem, amikor a leghétköznapiabb természetességgel fejezte ki magát félig magyarul, félig románul, látszott rajta, megpróbál a kedvembe járni, de nem merészkedik messzebbre, mint amennyire tudása és gyakorlata engedi; beszédén nem éreztem azt a hanyatt-homlok buzgalmat, ami engem rendszerint eltöltött, valahányszor román ember társaságába kerültem. Anélkül, hogy szóltunk volna róla, követendő példát adott számomra abból, miként legyen úrrá az ember szorongatott helyzetén, vállalva a sajátos minőségéből fakadó ellentmondásokat.

(Mindez most kései, kétségbeesett elemzése, képletbe foglalása akar lenni ama állapotnak, amelyen azokban az években keresztülmentem, s amelynek során olyan sérülések is értek, melyekre könnyen ráfázhattam volna, ha történetesen nincs mellettem éppen Dan...

Azon a nyáron történt, egy délutáni ebédszünetben, hogy az augusztusi hőség elől a sátor fülledt, de árnyas vászna alá húzódtunk, kis csoportokban beszélgettünk, cigarettáztunk, egyesek matracukon heverték, békés zsongás lepte meg a sátor félhomályát, már nem tudom, mi került köztünk szóba, csak arra emlékszem, hogy vagy kétszer kiszaladt a számon a „vinné el az ördög” idióma, s a következő pillanatban máris mellettem termett egy máramarosi ikertestvérpár a román szakról és öklükkel az orrom előtt hadonászva, roppant feldúltan megfenyegettek, hogy ha még egyszer kiejtem **azt** a szót, azonnal a földbe taposnak...

Én akkor nagyon megszeppentem, de nem annyira a fenyegetéstől, hanem azért, mert nem értettem az egészből semmit. Nem tudtam mire vélni e heves reakciót, hiszen tudtommal teljesen köznapi, semleges, csakis minket érintő dolgokról beszélgettünk, mondhatni, tudomásul se vettük, hogy rajtunk kívül még tartózkodik valaki a hatalmas ponyva alatt. Danékkal hol magyarul, hol románul zajlott a diskurzus, érzésem szerint, aki akarta, megérthette, miről folyik a szó... Később, amikor már sikerült lecsillapítani az ikrek felgerjedését, Dan csöndesen elmagyarázta: az ördög szó nyithatott bicskát a testvérek zsebében. Én továbbra se értettem, hogy egy számomra, a magyar nyelvben szinte közömbös, személyes vonatkozást egyáltalán nem hordozó kifejezés miként borzolhat fel ennyire kedélyeket, de ekkor kénytelen voltam tudomásul venni, hogy az ördög emlegetése a románok szemében adott ponton jóval sértőbb, mintha valaki anyázná őket. Az ikrekre, a vegyes nyelvi környezet hatására ragadt annyi, hogy az ördög szót hallva azt gyanítsák: netán éppen róluk beszélünk, velük kapcsolatban emlegetjük ama „dracu”-t. Be is vallották később, amikor Dan kezdeményezésére leültünk, higgadtan tisztázni az affért: most csak azért hisznek nekem, merthogy olyan becsületes képem van, de ne higgyem, hogy egykönnyen megúszom a büntetést, mert ők igenis, résen lesznek, s ha még egyszer rajta fognak...

Egyszóval, kibékültünk, de a fenyegetettség ott lebegett a fejem fölött, azután kétszer is meggondoltam, hogy románokkal egy társaságban milyen megjegyzéseket teszek, lassan pedig azt is felfogtam, hogy akárcsak a magyarnak, a románnak is megvan a maga belső szelleme, titokzatossága, hangulati ereje, amit átérezni nem elég a tanulás: bele kell születni...)

Dan amúgy külsőleg is kellemes ember – nagyra nőtt, tiszta szemű gyermek – benyomását keltette. Könnyen állt nála a nevetés, precízen fogalmazott, azok közé tartozott, akikre szívesen hasonlítottam volna, ha az olyan egyszerű dolog lenne, ahogy elképzelem az ember... Magabiztossága titkát boncolgatva magamban arra gyanakodtam, hogy többségi volta váltja ki belőle: mindig úgy viselkedett, mint az az ember, aki otthon érzi magát, ura a helyzetnek, a kerítésen belül áll... Az igazat megvallva, én is magaménak tudtam ezt az erdélyi terepet, ahol éltünk, és mégis, bizonyos körülmények között mintha feszengtem volna rajta, megszállt a minden áron való másokhoz igazodás belső kényszere... Hányszor kíséreltem meg fölvenni a harcot ezzel a lappangó, gyötrelmes

érzéssel, magam sem tudom; egy biztos, Dan egyike volt azoknak az embereknek, akik föloldották szorongásomat.

Az ezerkilencszázhatvanas évek végén, talán már a csehszlovákiai eseményeket is magunk mögött tudtuk, egy délelőttön felhívott telefonon. Akkor én már füllábbal Bukarestben éltem, hátat fordítva szülővárosomnak, Dan meg Marosvásárhelyen telepedett meg, az akkoriban indult Vatra c. regionális művelődési folyóirat szerkesztője lett. Intézni valója akadt a fővárosban, talán az Írószövetségnél, a Victoria sétányon, egy söröző teraszán kellett találkoznunk. Úgy tűnt, Dan mit sem változott, messziről megismertem, amint a vászonernyős asztal mellett, a napsütéstől óvakodva kavargatta kávéját. Kéziratot akart megmutatni nekem, egy őszinte eszmefuttatást arról, hogy Erdélyben a román-magyar szellemi kapcsolatokat továbbra is úgy illene ápolni, ahogy azt nagyjaink tették, a kölcsönösség alapján. Az írásban Dan nehezményezi azt, hogy román részről mintha aránytalanul nagy lenne a kényelmesség, s ezt mindenk előtt az intézményi struktúrák és beidegződések segítik elő. Példák sorával bizonyította, hogy miközben a romániai magyarság szellemisége szorgalmasan igyekszik hidat építeni a túlpartra, a románság felé, addig az ellenkező irányú mozgás túlságosan gyér, ötletszerű és nem meggyőző... Cikkét most annyi év távolából, emlékezetből idézem, egész biztos, hogy sokkal elegánsabban, ugyanakkor igen keményen fogalmazott, arra viszont egészen pontosan emlékszem, hogy miközben a román szöveget olvastam, zavarral elegyes elismerés dagadt bennem a szerző iránt, amiért ilyen sorokat merészelt papírra vetni. Teljes mértékben igazat adtam neki, s ezt rögtön ki is fejtettem, csak ott akadtam meg, mihelyst megkérdeztem tőle, hogyan kerülök én ebbe a képbe, ő pedig ezt válaszolta: a lapunkban talán közzétehetnénk ezt az állásfoglalást, még vita is lehetne belőle, ami aztán sok mindent tisztázhatna.

Dan kedves – adtam vissza neki a kéziratot –, hogyan képzelhetsz ilyet? Ki venne komolyan egy ilyen állásfoglalást egy magyar lapban? A cikked akkor érne igazán valamit, ha román újság publikálná. Nem a magyarokat kell felvilágosítani a tényállásról, hanem azokat, akik e helyzeten változtatni tudnának...

Tulajdonképpen nem a közlést magát láttam kérdésesnek, hiszen azokban a felfelé ívelő években, amíg a prágai tavasz el nem bukott, s a fennen hangoztatott és gyakorolt román demokrácia vissza nem húzódott csigaházába, ami aztán a koporsója lett, gyakorlatilag szinte bármit le lehetett írni a lapokban, a legmerészebb irodalmi álmok is teljesülhettek volna, ha az ember résen van és felismeri a pillanat felhajtó erejének vissza nem térő lehetőségeit. Attól tartottam inkább, hogy ha magyarként teret adok Dan véleményének, amelyben ő a sajátjait szapulja, elsősorban nem neki ártok, hanem az ügynek, hiszen az ezt követő, esetlegesen kipattanó botrányban én húznám a rövidebbet, aki a közléssel nacionalista célokat követett; őt meg egyszerűen elintéznék azzal, hogy nemzete árulója, magyarbérenc, ám ez a gyalázkodás sem inkább rajta, mint inkább a magyarokon ütne, akik úgymond céljaik érdekében hajlandók jó pénzért románokat is felbérelni...

Ezen némileg összevitáztunk: ő úgy látta, hogy nekünk, magyaroknak nem volna szabad meghajolnunk ama filozófia előtt, hogy magyarságunk okán nem illehetjük bírálattal a románokat. A bírálat joga mindenkit megillet, aki valós ítéletet tud megfogalmazni. – Senki nem tilthatja meg neked, hogy megmondd nekem a magadét, ha úgy látod, hogy ezt meg kell tenned – érvelt. – Legföljebb én felcsattanok és igyekszem kifogni az érveiden...

Engedékenyen bólogattam Dannak, mondván: mindez lehet, hogy úgy látszik onnan, ahol te állsz, de számomra az nem elég biztosíték, ha tudom rólad, hogy személyesen nem húzod fel az orrod... Ha megmagyarázod, miért nem jelent meg mostanig ez az írás a Te lapodban, vagy akármelyik más román irodalmi lapban, hogy a napilapokat most ne említsük, akkor talán okosabb leszek...

Dan ekkor elismerte, hogy ilyen szempontból igazam van: sajnálatos módon, az övéi között nem talált olyan szövetségest, aki vállalni merne volna a cikkben megfogalmazott kritikát. – De azért csak tennünk kellene valamit – töprengett –, a tényállást senki sem tagadhatja, s tulajdonképpen tettekre van szükségünk, hogy legyőzzük a távolságokat...

Megegyeztünk abban, hogy kölcsönös nyelvtudásunk okán olvassuk s erőnkhez mérten fordítjuk egymás irodalmának alkotásait a továbbiakban.

Én úgy gondoltam, hogy törlesztésként éppen tőle kérek írást fordításra, s akkor meglepődve hallottam, hogy Dan versírásra adta a fejét. Ezt pedig nem néztem ki addig belőle. Kis idő múlva el is küldte különös, képgazdag, mélyen keserű versei tucatját azzal a megjegyzéssel, hogy egyelőre sehol sem jelentek meg és gondomra bízva; ha jónak látom, akár meg is jelentethetem őket.

Kimondhatatlanul örvendtem gesztusának, arra gondolván: valamiképpen kárpótolnom illik őt a tapintatosan, de határozottan elutasított kézirat miatt.

Addig én egyáltalán nem jeleskedtem a fordítások terén, alkalmi kísérleteket leszámítva tökéletes újoncként álltam a fordítás gyakorlata előtt. Dan versei jelentették számomra az első komolyabb műfordítói erőpróbát, már csak azért is, mert megígértem neki, hogy mihelyst elkészülök, postázom a magyar szöveget, hogy megjegyzéseket tehessen az eredmény margójára.

Akkor jöttem rá, hogy román szókincsem feltűnő hiányosságait gyors tempóban pótolnom kell, amihez a legkézenfekvőbb eszköz egy átfogó román–magyar szótár lett volna. Igen ám, csak „ilyen állat” mind a mai napig nem létezik, a több évtizede ígért és akadémiai tervbe iktatott, komoly állami pénzekkel támogatott nagyszótár – bár életfogytiglani szerkesztői sorra kihaltak és adták át az itt maradóknak a feladat stafétabotját – sose készült el. A már meglévő szótárak csak a köznapi beszéd vagy a zszurnalista stílushoz adtak valamelyes lexikális kulcsot – az írói szókincshez csupán a hetvenes-nyolcvanas években kiadott román értelmező szótárak – DEX-ek – vittek némileg közelebb; mai napig is azok a kalauzaim, s így talán kétszeresen is izgalmas megfelelő magyar kifejezést találni a románul megmagyarázott s így rendre megértett, ám mégsem készen kapott nyelvi jelenséghez.

Sikerélményem a vártnál nagyobb volt: Dani a maga udvarias modorában először megdicsért, elfogadta a felkínált magyarítást, majd felhívta a figyelmet néhány félrehallásra, leiterjakabra, amit azóta is restellek, s örök emlékeztetőként hordok magamban. A versek megjelentek, s ezzel Dani is belépett ama román költők sorába, akik nem az anyanyelvükön törtek be először az irodalomba.

Kapcsolatunk a továbbiakban sem szakadt meg, odafigyeltünk egymásra, csupán a kommunikáció csatornái vékonyodtak el, majd szakadtak meg ideig-óráig. Egyszer valahonnan megtudtam, hogy Dan az emigráció gondolatával kacérkodik, s keserűen könyveltem el magamban, hogy immár nem csupán testvéreim, rokonaim fogatkoznak meg körülöttem, hanem az olyan barátok, eszmetársak is, mint ő.

Már csak 1990-ben találkoztunk újra, Sepsiszentgyörgyön, amikor is a Párizsban élő Dan riportúton járt frissiben rögzíteni a romániai rendszerváltás kitapintható mozgásrétegeit. Őszinte érdeklődéssel figyelte az erdélyi magyarság önszerveződésének kezdeteit, bekérezkedett néhány interjú és videófelvétel erejéig a Kovászna megye székhelyén éppen zajló második országos RMDSZ-tanácskozásra, s akik az ébredező erdélyi magyar „kupaktanácsból” történetesen ismerték őt, ott és akkor melegen köszöntötték a riporteri szerepben érkezőt.

Aztán az internet, az elektronikus posta rohamos elterjedése hozott ismét közel egymáshoz minket. Újabb verseket küldött, majd távoli biztatót is kisebbségi újságszerkesztői munkánkhoz, a bukaresti magyar napilap új, szabad évfolyama 3000. számának megjelenése alkalmából. Az ünnepi esemény után érkezett sorokat szinte kötelességemnek érzem átmenteni, mert ezek nagyban megerősítettek engem ama hitemben, hogy a románság felé kinyújtott kéz, minden időleges és sajnálatos látszat ellenére az egyedüli természetes és szorgalmazásra érdemes gesztus e tömeggyűlölködésre berendezkedő – mert kihelyezett – világban.

(Megkésett levél Párizsból)

Barátom!

Amióta Franciaországban élek, anyanyelvemtől és annak nagyszerű élményeitől eltávolodva, akárcsak szeretteim elhalványuló arcától, magányosnak érzem magam, és nem csak az utolsó, a legvégső pillanatban felfüggesztett vonatra váró, elcsigázott utas csalódását élem át, hanem a szavakat elfelejtő és szinonimákat nem találó ember zavarát is. Emiatt aztán felkérésed, hogy az írott szó révén részt vegyek olvasóitok, újságíróitok – eme örökké feszült állapotban lévő emberek – ünnepén, készületlenül ért és megriasztott. A nehézséget még csak fokozta a mégoly kellemes kötelezettség keltette bizonytalanságérzet, amivel egy általam ismeretlen, viszonyulásában bemérhetetlen közönséghez kellene szólnom. Titokzatos közönsége volt ez egy olyan újságnak, ami soha nem járt a

kezemben, amelynek papírjába sose csomagoltam szalonnát, amit egyéb, igen gyakorlati célokra sem volt alkalmam használni, s amit sose találtam meg Székelykocsárdon, valamely vacogatóan hideg szerelvény fapadján felejtve.

De mert sok évtizede vagyunk barátok, ha megkésve is, válaszoltam felkérésedre, hogy legalább pár szóban jelezzem neked, miként gondolkodom most.

Amikor kamaszok voltunk, arról álmodoztam, akárcsak annyi fiatal mi-felénk, hogy az Immanuel Kant által fölénk feszített erkölcsi törvény, a csillagos egünket átszelő szovjet műhold bip-jele után is tisztuló megújulások és remények jelzése lehet. Ha az ég ugyanolyan maradt is, legalább a föld megújulhatott volna, ahogyan az Apokalipsziszről írva vagyon, hogy egy új mennybolt, de még inkább egy más földkerekség születik a tűzből. Azt reméltem, hogy ránk is s a mieinkre is boldogság köszönt. Mit jelent boldognak lenni? Tudod rá a választ?

Mint újságok, régi és új lapok szenvedélyes olvasója, s amikor megadtott, lapkészítőként is, szerettem volna elmondani, hogy számomra a lap ama tükrök egyike, amiket az általunk megtett út egyik vagy másik oldalára állíthatunk, vagyis tükör és nem papírépítmény, NEM színházi díszlet, ami szavakkal leplezi az olvasók anyagi és erkölcsi nyomorát, miként azt a szomorú emlékü újságírás potyemkinségei közepette egyikünk-másikunk, netalán mi magunk is gyakoroltuk.

Azt hittem, hogy sikerül majd boldognak lennünk, ám ha mégsem így történt, vajon jogunk van-e kijelenteni, hogy a reményt a magunk kétségbeesése, „a közös és kapzsi világ körébe” (Bacovia) való elszigetelődésünk gyilkolta meg?

Az a világ, amit az „átmeneti időszak” egy évtizede készítget elő, nem jobb, s még inkább nem lesz az, csupán akkor, ha valamennyien tesznek valamit érte.

A rámenős egoizmust viszont, ami a kommunizmusból (így hívták azt a bitorló, féktelen, törvénytelen politikai-társadalmi rendszert, amelyben ifjúságunkat és felnőtt korunkat megéltük, s amely bár az ideológiák szemétdombjára került, képtelen volt túllépni fölöttünk és velünk anélkül, hogy mély nyomokat ne hagyjon rajtunk) kinőtt, jelenkori román társadalom járványos betegsége, csakis a civil társadalom együttes cselekvésével, a szürkeállomány, az élelmesség agytornájával győzhető le. E cselekvés sürgetően szükséges ahhoz, hogy felélesszük a humanista értékeket, és mozgásba hozzuk a valamennyiünkben meglévő pszichikai és fizikai erőt, a társadalmi képzeletet, amely nélkül az emberiség nem egyéb termelő, fogyasztó, szigorúan kiszipolyozott és elembertelenített gépezetnél, mivel túlzottan ésszerű és gyakorlatias.

A frankfurti filozófiai iskolához tartozó nem ortodox „marxisták” (Adorno, Ernest Bloch, Horkheimer) vagy a francia Cornelius Castoriadis svádájú értelmiségiek elgondolásait nem lehet a fürösztőteknő vizével együtt kiönteni. Közösségeink értelmiségije, románok és magyarok egyként, egy elit és egy kisebbség tagjai nem csupán bizonyos előjogok letéteményesei kellene hogy

legyenek, hanem előharcosai avagy éclairneur-jei a történelmi kockázatnak (szándékosan használtam más nyelv szavát, nem pedig mintha nem tudnám a saját nyelvemen). Ilyen értelemben meg kellene mutatniuk az egyenes utat és megmagyarázniuk, hogy mi módon szabadulhatunk meg a múlttól anélkül, hogy e most beköszönő században ismét az önelégültség, a hazaffyas és fesztivista nemzeti köldöknézés, a mások műveltségének sznob és bárdolatlan vargabetéihez folyamodjunk, hogy farkas szemmel szemléljük mások gyengeségeit, identitását. A román művelődés hiúságáról sajnálatosan el kell mondanom, hogy sok olyan író társammal találkoztam, akiket teljesen eltöltött egyfajta, a tudatlanságra épülő intellektuális ál-felsőbbrendűség, akik számára a szomszédság európai kultúrái kisszerűek voltak, megfélekezvén arról, hogy e kulturális térségek a legátjárhatóbbak a közös értékek áramlásának, akár csak egy valós, demagóg szónoklatok általi hamis tudattól mentes önazonosság kifejezésének. Ez nem jelenti azt, hogy a magyarok között, akikkel együtt éltem, ne lett volna ilyen emberpéldány, de az arányokat nézve sokkal ritkábbak. Itt, ebben a balti-dunai és kárpáti-balkáni térségben és nem pedig másutt találjuk meg barátainkat; igaz, kérlelhetetlen ellenségeinket is. Mindennek az a fortélya, hogy sikerüljön megőrizni barátainkat, ellenségeinket pedig kizárólag a meggyőzés útján lefőzni. Nyitott tenyérrel és nyílt kártyákkal kell megmutatnunk a Túlról érkezőknek, hogy nincs a kezünkben fegyver, de a kezünk erős, s ráadásul az elménk tiszta, ami közösségünk szükséges intelligenciáját jelentheti. Csakis így, azonosulva és egy olyan öntudatra ébredve, amely nem gőgös, állítható meg ama entropikus összemosódás folyamata, amely más forrásokból és más szabályokkal megveti lábát az európai és az azon kívüli gazdasági, ideológiai, szellemi és művészeti térségekben.

Az idősebbek valamennyien átéltek a kommunizmus idején az egyenlősítés erőszakos vagy alamuszi térhódítását, s úgy látom, készen állunk arra, hogy tovább testálva gyermekeink és unokáink életére, a kelet-európainál is nagyobb térségekben újraéljük azt. E korszak netán azé a kapitalizmusé, mely csak most lép avagy újólág és most már igazán maximálisan összevont imperialista szakaszába? A világra nyitottság talán teljesen közömbös, netán ellenséges a sokféleséggel szemben, s hasonlóan kezeli azt egy informatikai könyvhöz, amely a francia nyelvet egy egységes nyelv dialektusának tartja? Léteznek nyelvek ilyen összefüggésben, amelyek az informatika világában még a létezés bejelentkezési szakaszába se jutottak. Kívánom az újságíróknak és az olvasóknak is, legyenek bátrak és tudják fölkelteni, fenntartani azt az erkölcsi és intellektuális légkört, amely meggátolja egy elhidegülő gondolkodás és társadalom ismételt uralomra jutását, amelyben vacogni fogunk, amelyben a különbözőséghez, az egyediséghez való jogunkat megtagadják, megsemmisítéssel és kényszer-zubbonnyal fenyegetik. És ahelyett, hogy a különbözőséghez való jogunkat a tolerancia és a szolidaritás összehangolt cselekvése hozná el, csakis ökölrel, vérontással vagy önfeláldozással lesz elérhető. Szomorú kilátás ez, amit nem kívánok Nektek. DAN CULCER, Párizs)

A munkatelepi élményeket rendre kiegészítették az egyetemi szünidőkben letudott katonai behívások, zilahi és nagyvárad, hónapokig tartó kaszányaélet mindennapos leckéi. Csodálkozva fedeztem föl magamon, hogy a román környezetben addig jobbára hallgatóg fickóból egyre könnyebben kommunikáló, immár románul is olvasó ember lett. Akkoriban gyökerezett meg a romániai irodalmi köztudatban a világirodalom felé történő széles nyitás, aminek egyik remek fóruma a Nagyvilág bukaresti testvérlapja, a Secolul 20 (Huszedik század) volt. Mindkét folyóirat számait szenvedélyesen begyűjtöttem, lehetőleg mindjárt piacra kerülésük után: a Nagyvilág beszerzésében anyai nagyapám segített kicsike nyugdíjából Nyíregyházáról, a román lapot saját zsebpénzemen szereztem be – sokszor akár az olcsó kapadohányból készült népcigaretta megvonása árán is – egyre nehezebben, mert évek múltán a cenzúra mind jobban késleltette az ideológiai szempontokra fittyet hányó világirodalomból merítő, érdekesítő folyóiratot. Ez volt az én első román olvasókönyvem, amit nem az iskola vagy egy felettem álló erő tukmált rám kötelességérzetből, hanem magam választottam, s ismertem meg belőle elsősorban az irodalmi nyelvet – vonzó, világirodalmi színvonalon.

Az egyetem után, 1962-ben bukaresti ifjúsági laphoz kerültem.

Egy évvel korábban Bukarestben élő évfolyamtársam meghívására a téli szünidőt náluk töltöttem, az volt az első közvetlen kontaktusom a román fővárossal. Úgy érkeztem oda, egy tipikus alföldi hóvihar – a Krivec – szélárnyékában, hogy mindjárt meg is kóstonlhattam azt a létállapotot, amihez minden Bukarestben élő lakos kényszerűségből hozzászokik, s némi mazochizmusból olykor még lelkiileg is kötődik. Úgy él bennem ez a kiruccanás, mint egy kalandos expedíció, amelyben az volt a csodálatos élmény, hogy miután az utcán jól megtáncoltatott a metsző szél, az arcomba, fülembe, nyakamba – már-már úgy éreztem: a bőröm alá – hatoló tébolyultság, korbácsával noszogatva a lábam körül hullámzó, hol elsimuló, hol meg torlaszokká növvő porhavat, minden hely, ahová betértünk, akár csak egy csomag cigarettáért is, vagy élesztőért, amit a külvárosi panelházban lakó kollégám mamájának kellett fővesztés terhe mellett beszerezni, különben lemaradtunk volna a házi sütemények nyújtotta pótolhatatlan élményekről, az otthonosság melegével ölelt körül, adta vissza életerőnket. Így aztán, egy évvel később, amikor immár a munkahelyre való beállítás kényszere szólított Bukarestbe, s egy délután felkerestem az első látogatás néhány színhelyét, a hangulatos kiskocsmát, ahol valósággal újjászülettünk az asztalunkhoz kért gőzölgő, fahéjas forralt cujkától, immár csak keserű dohányfüstben úszó, lepusztult, szutykos köpködőként láttam viszont, amely csak úgy zúgott a véget nem érő lármától, semmitmondó fecsegéstől. Azokban a napokban különben hamar elröppent első bukaresti utam emlékvarázsa, s helyette az idegenbe szakadt létezés mindennapos gondjai léptek: a betevő falat beszerzése, a nagyvárosi közlekedés, a nyilvános helyeken való kényszerű kommunikáció. Úgy éreztem, mintha valaki kihúzta volna alólam az idő szőnye-

gét: csak gyűltek a terméketlen, a készülődésre, a túlélésre, a helyváltoztatásra elpazarolt percek és órák, s velük együtt nőtt bennem a fáradtság, a feszültség, vágytam az odahagyott erdélyi vidékek után, ahol az eszemnek nem kell egész nap óvatos vigyázzban állnia, hogy nyelvileg bármilyen kritikus helyzetben kivághassam magam. Ugyanakkor vonzott is a számomra szokatlan világ, amely gazdagabb kereskedelmi kínálattal, művelődési lehetőségekkel állt elő.

Kolozsváron hagyott családomban – az elkövetkezendő néhány évben két-lakiságra kényszerültem – a televíziózás akkor még csak hírekből ismert vágyálom volt. A román tévézés hőskori állapotával ugyancsak bukaresti kollégám szüleinél sikerült megismerkedni, de mert ez olyan nyakatekerten hangzik – az ilyen tekervényességek a román nyelvhasználatban meglehetősen természetesek –, azt is mondhatnám: tulajdonképpen akkor láttam először televíziós adást. Ültünk a szoba közepére kitett, fényes faláda előtt, amelynek üveg képernyőjén titokzatos fények és árnyékok remegtek, csíkok hullámzottak keresztül, ugyanakkor hangok áradtak a dobozból: zene és egyfajta érdes, gépies emberi beszéd elegye, ami inkább az orrhangú dünnögésre emlékeztetett. Amikor éppen adás volt – mert egy-egy negyed- vagy fél órán át tartó produkció között kiszámíthatatlan hosszúságú műsorszüneteket tartottak, kezdetben csak a vételi jel huzamosan mozdulatlan beiktatásával (ezeket a percek, negyed- és félórát használták ki a villamossági boltok eladói, hogy az egyre szaporodó tévévásárlók előtt a kiszemelt készülékeket kipróbálják és minőségi vételre beállítsák), később autóból filmezett hazai tájak szépségeinek zenével fűszerezett bemutatásával –, nagy nehézségemre esett értelmet találni az összefüggő, de fülem számára elhadart, hangzásában is idegen, beszélt román nyelvi megnyilvánulásokban. A vendéglátó család láthatóan értette mindazt, ami a tévéládából előözlött, én meg szégyelltem elárulni, hogy a technika legújabb csodája számomra érthetetlen és élvezhetetlen gondolatok generálója és forrása, az előtte eltöltött időt pedig több mint elvesztegetettnek tartom. De hát ez volt a menő trend, az egész család a fura – úgymond kísérleti – adásrácshoz igazodva élte le délutánjait és estéit, én sem vonhattam ki magam a már-már kötelező szertartás kényszere alól, ráadásul a ránk tukmált, végtelen hosszúságúnak tűnő szünetekben folyt az esti táplálkozás, beszélgetés, a családi ügyek megbeszélése, a képernyőn látottak kommentálása, a velük kapcsolatos információk cseréje... Magam sem tudom, mikor buktam át azon a határon, mely idegenkedésemet és a hódító csodaláda vonzerejét egymástól elválasztotta, de Kolozsvárra hazatérve, a televíziózás hiányát tapasztalva, hamarosan azt kezdtem érezni, hogy elveszítettem valamit, és hálás izgalommal fogadtam a családi bejelentést, hogy az öt gyerek ellátását felemésztő szűk otthoni költségvetés dacára szüleim megkísérlik kispórolni egy televízió árát. Hosszabb távon végül is a tévézés, majd Bukarest-be felköltözve az éjjel-nappalossá váló, gyors hírforrásként is szinte egyetlen rádiózás jelentették a román nyelvvel való mindennapos kontaktusomat, a helyes és választékos kifejezéshez vezető normát, amit részben ellensúlyoztak ugyan az ifjúsági lap szerkesztőségében, majd az erdélyi magyar közösségekben tett

riportútjaim és a családban odahaza használt anyanyelvi kommunikáció és önki-fejezés, de a hangsúlyos törekvés abban mutatkozott meg, hogy minél tökélete-sebben tudjak megnyilvánulni román nyelven az életemet körülvevő idegen, sokáig egzotikusnak érzékelt közegben.

Valósággal lestem az eredeti, a tősgyökeres románság hangulatát idéző nyelvi fordulatokat, majd beszéd közben úgy kanyarítottam a szót, hogy azt alkalomadtán, lehetőleg minél hamarabb ki is próbálhassam megfelelő közönség előtt. S miközben én nagyon meg voltam elégedve magammal egy-egy ilyen bravúros teljesítmény miatt, próbáltam begyűjteni az elismerés és az ámulat morzsáit is román partnereim részéről, de bevallom, nem igen volt mit. Úgy vettem észre, egyiküket sem hatotta meg az a tény, hogy én emberfeletti erő-feszítéssel és nagy ambícióval igyekszem a kedvükbe járni, természetesnek vették, hogy a nyelvükön szólítom meg őket, s csak akkor kapták föl a fejüket, ha durva nyelvi hibát vétettem, vagy a mondatfűzés logikájában nem a román, hanem a magyar nyelv – legtöbbször ellenirányú – sorrendjét követtem. Nyelvi mestereimből így lassan tekintélyes számú sereget toborozhattam volna: épp úgy szívesen tanultam a rikkanctól, a lottóárustól, a piaci kofától vagy a busz-sofőrtől, mint a televíziós bemondóktól, a gyűléseken szónokolóktól, egy-egy színésztől, filmszínestől, vagy éppen a szomszédomtól. S ha éppen nem volt közönségem ahhoz, hogy frissen szerzett nyelvi zsákmányaimmal kérkedjek, kitaláltam a „magánbeszédet”, amikor is az orrom alá motyogva, saját haszná-latra fogalmaztam meg néhány keresetlen gondolatot a világ állásáról, ezeket hol magamban, némán, hol meg fennhangon, a tükör vagy az írógép előtt löktem ki magamból, s ha környezetemből valaki véletlenül meg is hallotta, s természetesen nem tudta, hová tegye e számára minden logikát nélkülöző megnyilvánulást, azzal ütöttem el a dolgot, hogy csak egy rossz szokásról van szó, magamban is szoktam beszélni, tessék elnézni ezt nekem...

Leginkább mégis a passzív nyelvészkedés felelt meg vérmérsékletemnek és életformámnak: a román nyelvű olvasmány mindig megnyugtató, mert néhány ismeretlen szót, kifejezést leszámítva nagyjából mindent értettem, sőt, helyenként már éreztem is, s hamarosan szinte ugyanolyan olvasási sebességre kapcsolhattam, akár csak a magyar nyelvű szövegek esetében. Bökkenőt mindig az jelentett, amikor a román textust megpróbáltam átfordítani anyanyelvemre, s ami addig oly magától értetődő, világos és logikus volt számomra, az egy-csapásra kényszeredetté, tekervényessé, döcögőssé, magyartalanná vált.

Különösen a versek babráltak ki velem, hiszen első látásra úgy nézett ki, hogy a rövid, alig pár szót és fordulatot mozgósító szövegeket, legalább is nyers formában, gyerekjáték lesz értelmezni, verssé rendezni pedig már a költői ambíció feladata lesz. Nem így történt: a nyersfordításra kiválasztott versek legalább annyira megizzasztottak, mint a hosszabb prózai szövegek, a magyar változat mindegyre visszalökte az eredeti világosnak tűnő értelmét, s csak akkor adta meg magát, amikor a modelltől némiképp – időben és gondolatban – eltá-volodva, nem az eredetit próbáltam leképezni, hanem annak a hatását próbáltam

rekonstruálni. (Gyanítom, ezt nevezik átdolgozásnak, s fordításaim nagyjából e műfajban készültek.)

Furcsa kettősség társult a versfordítói élményhez, amelyet az évek múltával hol sűrűbben, hol ritkábban kívántam átélni: a nekikészülődés és a tényleges fordítói ténykedés alatt erőteljes ellenérzés, szorongás, feladási kényszer kerített hatalmába, míg mindenben túljutva a szülő nő vajúadás utáni megkönnyebbulése – sokak szerint: eufóriája – szállt meg, s vont a jótékony fénybe a tolmácsolás aktusát.

(Talán nem igazán természetes, mégis bevallható: egy-egy fordítás sikere fölött nagyobb elégtétellel tudtam magamban ünnepelni, mint amikor saját verset hordtam ki; talán azért, mert volt mihez mérnem a teljesítményt. Míg a saját alkotás jobbra csak önmagával mérhető, és a legönelégültebb alkotóban is kínzóan él a kétely, addig a fordítás sikeressége objektívebben megítélhető az eredeti és a tolmácsolt szövegek összevetésével. S mindig különösen büszke voltam, valahányszor kölcsönsoraimban sikerült túlszárnyalni az eredeti vers hatását, amikor többek véleménye szerint is a fordítás jobb lett, mint a hivatkozási pont...)

A válogatás mindig sarkalatos kérdése a fordításnak. Ezt jobbra a véletlenre bízta. Mondhatni, az élet alakította a menüt. Azon túl, hogy így kényelmes volt és nem kötöttem gúzsba magamat, mindig kiszámíthatatlan kalanddal járt egy-egy vers vagy költő felbukkanása...

Eszembe jut, hogyan ismertem meg Ion Sângereanul (kötetének megjelenése óta, amelyet 1977-ben, a Dacia Könyvkiadó kiadásában személyesen dedikált nekem, többé sosem találkoztunk): a hatvanas évek végén hosszú hónapokon át az ifjúsági szervezet funkcionáriusainak tömegszállásán laktam Bukarestben, arra várva, hogy lakást utaljanak ki nekem és családomnak, miután főszerkesztőnek vittek fel Kolozsvárról a romániai magyar ifjúsági laphoz, az Ifjúságunkhoz. A kollégium-rendszerű otthon a román főváros villanegyedében, egy valamikori mágnás államosított villájában működött, jól gondozott, buján zöldellő kertes udvar közepén. A kapunál éjjel-nappal házmester tartózkodott, aki a szállás ügyes-bajos dolgait intézte, s az egymást váltó takarítóasszonyokat is felügyelte, akik minden szobába szabadon bejártak és hozzáférhettek a lakók holmijához. (Hogy e lakáseregéből mennyi haszna volt a titkosrendőrségnek, nem tudom, de hogy életünk megfelelő ellenőrzés alatt volt, annyi biztos.) Magam az utolsók között kaptam engedélyt a beköltözésre, a legjobb helyek – kisebb és egy-két személyes szobák – már foglaltak voltak, maradt a nagy hálóterem, amelyben legalább 10 ágy állt egymás mellé betéve, egy hatalmas, kristálylappal borított ebédlőasztal és egy tucatnyi hozzávaló szék körül. Gyakorlatilag ketten laktuk egy Gică nevezetű, dési születésű fickóval, aki a szervezési osztály munkatársa volt és a megyéket járta ellenőrzés és koordinálás végett. Erdélyiségünk okán könnyen összeemelegedtünk, az egyetemi évekkel kapcsolatos közös emlékeink is voltak, valamit konyított a magyar nyelvhez, legalább is megértette, ha néha, tréfából magyarul szóltam oda neki, mert úgy éreztem,

vele szemben következmények nélkül megengedhetem magamnak azt, hogy ne hódoljak be a többség előtti megalázkodás reflexének, aminek inkább ösztönös önvédelemből fogadott szót az ember. Gică legényember volt, amúgy falusi fickó, sok erdélyi ismerőssel, számtalanszor felkeresték otthonról, s olyankor a nagy hálóterembe beköltözött mellénk a mezősegi román dialektus jól ismert fonetikája, a maga magyaros beütéseivel, kölcsönszavaival. Mivel családi okokból – feleségem révén, akinek rokonai ma is ott élnek – magam sem vagyok idegen e szűkebb tájegységtől, könnyen befogadtak a társaságukba. E látogatásokra többnyire szombaton-vasárnap került sor, amikor Gică is otthon volt, bár nagyon sokszor a pihenőnapokon is az országot járta; egyik alkalommal egy katonai szolgálatát töltő unokatestvére bukott be az otthonba, egyenruhában, jó pajtásával együtt, akiről mindjárt kiderült, hogy verseket ír, Ion Sângereanunak hívják, elkísérte barátját, s ha nem zavarna, itt maradhatna velünk... Természetesen nem zavart, s mivel kivétel nélkül szívesen fogyasztottunk volna egy pohár bort, a katonasrácok szolgálatkészen megiramodtak s a sarki önkiszolgálóból mindjárt felpakolva érkeztek vissza. Körülültük az egykori mágnástól „örökölt” nagyúri asztalt, sós mogyorót ropogtattunk, olajbogyót eszegettünk, hallgattuk a végeérhetetlen katonatörténeteket, majd a kellő hőfokot elérve, Ionică felugrott az asztal mellől, majd az egyik üres ágyra pattanva, vigyázzállásba vágva magát szavalni kezdett saját verseiből, amelyeket – figyelmeztetett többször is magasba emelt mutatóujjával – egy bizonyos Júliának ajánlott, aki mint megtudtuk, az ő elérhetetlen szerelme Kolozsváron, mert bár nagyon szeretik egymást, de sajnos, hogy férjnél van, egy magyar egyetemi tanárhoz ment feleségül, és azóta az ő élete merő keserűség, bánatát kénytelen versbe és borba fojtania... Ami igaz, az igaz: megnyerő volt a versmondása, jól megtermett, peckes alakján szemrevalóan feszült a durva posztóból szabott katonamundér, délcegen kihúzta magát, s egész lényén látszott: nemcsak szeret, hanem tud is szerepelni. A látogatásból végül az lett, hogy mindannyian Ionicát figyeltük, az ő produkcióját osztottuk-szoroztuk, az ő lelki problémái körül fűztük a szót, nem sok eredménnyel.

Pár héttel később, egy hétvégi hazaruccanás után Bukarestbe igyekeztem egy déli gyorssal, s mert annak idején a vendéglőkocsiban kitűnő rántott sajtot készítettek válogatott zöldségsalátával, ráadásul nevetségesen alacsony áron, Nagyenyed környékén beültem az egyik asztalhoz s rendeltem egy adagot, egy üveg sörrel. Eszegetés-iszogatás közben néztem az elfutó, enyhén alkonyba hajló erdélyi tájat, sose tudtam eléggé betelni vele, amikor valaki hátulról váratlanul jól meglapogatta a vállamat; Ion Sângereanu volt, egyenruhában. Odahaza járt, a Mócvidékről származott, de ő Kolozsvárt tartotta otthonának, ahol Júliája él, most is vele volt eltelve, szépségéről áradozott, újból elmesélte egész szerelmi kalandját és a belőle szövődött regényt, nem akartam kiábrándítani, hogy a múltkor már ugyanilyen részletességgel előadta ugyanezt a történetet, már enyhén euforikus állapotban volt, nem tudom, mennyi bort ihatott, de a pincér kérés nélkül is hozta a kibontott borospalackot, Ionică mindegyre koccintani akart, végül nekilátott, hogy a vonat ide-oda rázkódó zakatája közepette le-

körmölje számomra néhány nemrég született, emlékezetes versét, amelyeket nagylelkűen most nekem fog dedikálni, mert én testesítem meg a szemében az emberiségnek azt a részét, aki megérti és becsüli őt... Szomorúsága, bortól ajzott sóhajai nevetségesnek tűntek volna, ha nincsenek hozzájuk a versek, amelyek egy balladás, keserű, nyomott világ emlékképeiből táplálkoztak és zeneiségük révén valahogy közel kerültek hozzám... Így múltattuk az időt, záróráig, amikor is kirakták a szűrünket s ki-ki a fülkéjébe húzódott, hogy átaludja az út még hátralévő részét.

A nekem dedikált Sângereanu-verseket kötelességemnek éreztem a lehető leghamarabb átültetni magyarra. Még emlékszem, hogy nagyon meg voltam velük elégedve, de amikor évtizedek múltán kutattam utánuk, már csak az eredeti és a nyersfordítások kéziratai kerültek elő, úgyhogy e kötet összeállításakor kezddhettem előlről a munkát. Közben, 1977-ben váratlanul ismét összetalálkoztunk Bukarestben: az akkor megjelent első kötete erősen esélyes volt abban az azévi ifjúsági irodalmi díjra (amit aztán végül is más kapott meg)... Nem tudom eldönteni, milyen értéket képvisel Ionică ma, annyi évtizeddel a kezdés után a román költészetben, egyáltalán mi lett vele, de amit átmentettem verseiből az én munkaasztalomra, annak igenis, helye van az engem ért irodalmi hatások körpanorámájában.

Szinte íratlan szabállyá vált életemben, hogy attól a költőtől – s olykor írókra is kiterjesztettem az érvényességet –, akitől közeledést tapasztaltam irányomban (amit én mindig magyarságommal kapcsolatos gesztusnak könyveltem el), attól valamilyen formában és mennyiségben fordítok is, szellemi bajtársammá fogadva az illetőt, még akkor is, ha különben nem árulunk egy gyékényen eszmék és ízlések vásárán. És nem féltem attól, hogy valakik visszaélnek majd egyfajta érzelmességgel nevezhető gyöngeséggel – mármint hogy az udvarlásra udvarlással válaszolok –, mert hát nem is igazán nagy számú az a tábor, melyre a fentiek érvényesek. A kapcsolatokat az élet hozta magával s alakította az időbeli történések szeszélyének megfelelően.

Ritkán fordult elő, hogy a román irodalmat annak története, értékrendszere felől közelítsem meg. Számomra általában izgalmasabbak voltak azok a románok, akik írnak, könyvük jelenik meg, húsvér emberek, mint azok, akik az irodalomtörténet és -kritika rangsoraiban vezérhelyeken ülnek.

Kivételnek számított Nicolae Labiş, akivel akár ismerhettük is volna egymást, hiszen „csak” 1956 decemberében halt meg, tragikus körülmények között Bukarestben, ám 1935-ben született, hat évvel volt idősebb nálam, s 21 évesen végzetesen elgázolta őt egy késő esti villamos, a főváros szívében. Még az egyetemre jártam, amikor megérintett a fiatalon elpusztult román költői reménység legendává duzzadt története, s különösen hálásak lehetünk Kányádi Sándornak, aki azokban az években nagy beleélő erővel egyre-másra ültette át magyarra Labiş legjobb költeményeit. Emlékszem, hogy elgondolkoztatott: miképpen lehetséges, hogy egy 21 éves, még szinte suhanc fiatalember olyan művet hagyjon hátra, ami őt minden idők legjobbjai közé emelje. A világlírában

ezidáig ez csupán Arthur Rimbaudnak sikerült, aki húsz éves sem volt, amikor örökre hátat fordított a költészetnek, de kötelező és soha ki nem iktatható világirodalmi fejezet maradt. Később megismerkedtem a Labiş-művel, majd a hetvenes évek elején Labiş egy költőtársa és barátja, Gheorghe Tomozei állított össze vaskos dokumentumkötetet a korán eltávozott életéről és haláláról, a kortárs román irodalom legjobbjai Labişhoz fűződő emlékeiről, s e könyvből oly intimitással bomlott ki előttem a fővárosi forgatagba felkerülő moldvai legény dacos magánya és csak magának megvallott sok-sok félelme, hogy végleg a szívembe zártam. Rokonszenvenet még csak növelte erőteljes fizikai hasonlósága József Attilával: ugyanaz a mély tűzü tekintet, az a huncut, gyereki mosoly s az arcot enyhén férfiasító, lekunkorodó bajusz, mint a Szárszóban végzett magyar sorstársnál... Ami nem oldozott fel az alól, hogy észrevegyem: a személyének és művének szóló elismerés inkább szól a veszteségnek, a korán elpusztuló reménynek, mint a teljesítménynek magának. Ostoba, könnyen kikerülhető halála is csak egy szócskán múltott: „ha...” De ez a hírhedt kifejezés az élet visszavonhatatlan tényeinek testőre. Mindenütt ott van, ahonnan nem létezik rückverz, ahol a dolgok végzetesen kiteljesedtek.

Eszembe jutott 1956-os nyári kalandom a Margit hídon, amikor iskolai kiránduláson vettem részt Budapesten.

A kolozsvári Brassai gimnázium (akkor még 7-es fiúlíceumnak hívták hivatalosan) a budapesti Árpád gimnáziummal testvérkedett össze az őszi forradalmat megelőző, politikailag erősen enyhülő időben: júliusban ők jártak minálunk vendégségben, Kolozsváron, augusztusban mi utaztunk oda – egy autóbusznyi tanár és gyermek. (Úgy tudom, pesti nagynéném tanított az Árpádban, s onnan is eredeztethető az iskolák rokonná válása, kolozsvári nagybátyám viszont a Brassai-ban volt földrajz-szakos, kirándulásszervező mindenek, egy ideig még igazgató is.)

Egy évem volt még hátra az érettségiig, nagy lelkesedéssel utaztam első külföldi kimozdulásomra. Mindenüvé csoportosan csatangoltunk: Pesten kívül felrémlik még Eger vára, illetve Esztergom és a bazilika bebarangolása, az aggteleki cseppkőbarlang, egy Miskolc melletti hévízfürdő (ha nem csalódom, Tapolca), aztán a Balaton: Badacsony, Siófok, Tihany, Szárszó...

Az utolsó előtti napon volt éppen, a Parlamentet voltunk meglátogatni s a Margit-hídon a villamosra vártunk. Megigézett a nagy forgalom, a nyüzsgés, hol a híd karfájához léptem és lenéztem a Dunára, a mélybe, hol a járdaszigeten lestem a jövő-menő villamosokat. Egyszer csak váratlanul azt éreztem, hogy szabályosan a levegőbe emel valami, majd elterülök az aszfalton.

– Meghalsz, te ostoba! – hallottam valahonnan távolról magyar tanárom, néhai Fejér Miklós rekedtes ripakodását.

Felültem, s mint aki álmából ébred, kíváncsian körülnéztem: a járdasziget mellett, a megállóban ott áll a villamos, a peronra kiszállt vezető és kalauz izgatottan hadonásznak, vitatkoznak tanárommal, felém mutogatnak, gyermekeiket emlegetik, meg hogy miattam szinte börtönbe kerültek... Miklós bátyám meg

csak csitítja őket, a maga kedves, brummogó, enyhén nazális stílusában, jó székeliesen, ahogyan nekünk szokott magyarázni, a körülöttük keletkezett csödület lassan eloszlott, a villamos megmoccant és tovagördült.

Később, tanárom beszámolójának segítségével rendre visszaidéztem magamban a történeteket: a villamos ráfordult a hídra, amikor én leléptem a járdaszigetről, de valamiért nem abba, hanem az ellenkező irányba bámultam, ám a vezető hiába nyomogatta egyre kétségbeesettebben a csengettyűt, amit ugyan magam is hallottam, de elengedtem a fülem mellett. Végül tanárom, aki borzadva nézte a jelenetet, meg hogy nem reagálok a csöngetésre, az utolsó pillanatban galléromnál fogva felemelt és a járdára hajított.

Ha ő akkor nincsen ott...

Ez a „ha”, Labişsal ellentétben, esetemben életmentőnek bizonyult...

Tudom, hogy az ilyen kombinációk meglehetősen mesterkéltek és ön-magukban természetlenek, s nem is tulajdonítok nekik több jelentőséget, mint inkább magam előtt érthetővé tenni, milyen tényezők mozgatják bennem a vonzás vagy a taszítás tulajdonképpen kiismerhetetlen gépezetét. A Labiş élet-útján fellelhető egyezések az én pár évvel későbbi sorsommal minden bizonnyal nem lényegbevágóak, arra azért mégis csak jók voltak, hogy a költő alakját és munkáit, mindent, ami vele kapcsolatos, kissé a magaménak is érezzem. És úgy látom, az említett könyv is úgy állt össze, hogy kortársai, barátai, tisztelői közül nagyon sokan találtak vele kapcsolatos érintkezési pontokat.

Bukarestbe érkezésem, az ott hirtelen rám szakadó önállóság magánya, a nagyvárosi dzsungel valóságos érzékelése, a belém szoruló gondolatok kibeszéltetlensége vészesen emlékeztetett a Labiş megfogalmazta elidegenedési tünet-együttesre. Ha meg is fordult a fejemben, hogy jó lenne néhány versét lefordítva az ő bőrébe bújni magyarul, visszatartott az a tény, hogy Kányádi addigra gyakorlatilag átültette legfontosabb költeményeit, s bennem egy pillanatra sem munkált az ő teljesítménye legyűrésének ambíciója. Amikor viszont kiderült, hogy egyik verse, amelyet a Tomozei-féle kötet kiadatlan darabként említ (Mă speria larma tramvaielor...), elkerülte a fordítók figyelmét, azonnal lecsaptam rá s azóta is költészete egyik vezér-darabjának tartom, büszkén arra, hogy belevágtam a fejszémet, ami végül is nem vált beletörött bicskává...

(Az igazságnak tartozom azzal, hogy bevalljam: mikor emlékezésemben idáig értem, nem elégedtem meg a memóriámban tárolt emlékekkel és egy internetes keresővel ráhajtottam a költő világhálós nyomaira. Életének utolsó évéből származó, gazdag verscsokorral lettem gazdagabb, s részben ez a mellékelt antológián is meglátszik...)

Ioan Alexandruról viszont elmondhatom: az én felfedeztem. Bár ez így túlzás, hiszen a román irodalmi életben való hangsúlyos jelenléte és berobbanása nélkül talán soha nem ismerem meg... Az ifjúsági lapnál már annyira jutottam, hogy megbíztak bennem és huzamosabb ideig ülhettem Kolozsváron, mintegy kipróbálni, miként vagyok képes folyamatosan válaszolni a szerkesztőségi elvárásokra, tudom-e szállítani a megadott, hipotétikus témára a valós életanyagot...

1964 kora nyarán történt, hogy a bukaresti szerkesztők már a felszabadulási – s egyben az akkori nemzeti – ünnep, augusztus 23-a tiszteletére elképzelt ünnepi szám összeállítását is a nyakunkba akasztották. Elképzelésük szerint olyan fiatalokról vártak portrékat, akik az akkor 20. évfordulóját betöltő esemény esztendejében születtek, s akik sorsáról elmondható, hogy összefonódott „az új, szabad életünk minden mozzanatával” – idézem emlékezetből a megbízás akkori szövegét. És hogy az összeállítás „reprezentatív” legyen, vagyis az abban szereplők nyomán nagyjából leképezhető legyen az ország ifjúságának jellemző társadalmi és szakmai összetétele, az én feladatom abban állt, hogy kutassak fel egy olyan fiatal költőt, aki:

- a) hímnemű (de ha ez lehetetlen, akkor lehet nő is)
 - b) 1944-ben született
 - c) román
 - d) elérhető legyen Kolozs tartományban (nehogy a szomszéd tartományok tudósítóinak vadászterületére tévedjek, felbillentve az áhított reprezentativitást)
 - e) fotó van róla
 - f) verset is ad a portré mellé (amit aztán én lefordítok).
- Indulhattam felfedező útra!

Együltömben ugyanis semmi nem ugrott be, a román irodalmi sajtót pedig bevallom, nem igazán követtem figyelemmel, mindenekelőtt anyagi okokból, de a kellő motiváltság hiányából is.

Bekopogtattam az Írószövetség kolozsvári fiókjának irodájába, ahonnan az ember tágas ablakokon keresztül éppen szembe nézhetett Mátyás lovasszobrával, s az ott tétlenkedő egyik vezetőségi tag (már nem tudom, ki volt) kérdésekre tudtomra adta: igen, ő tud valakit, egy diákot, aki nagyon tehetséges, s talán nagyjából meg is felel a vázolt robotképnek, de hogy hol találhatok rá, arról nem tud nyilatkozni, talán fáradjak át a pénztárhoz, ahol az írószövetségi lapokban közlő Kolozsvár vidéki szerzők honoráriumát kiutalják, a könyvelőnőnek tudnia kell, hogy Ioan Alexandru – így hívják a szépreményű költőt – hol húzza meg magát.

A könyvelőnő akkor éppen a bankban volt, a szövetség pénzügyeit intézendő, de az irodát őrző beosztottja biztosított: délután bent találom főnök-nőjét. Így is történt, ám nem sokkal lettem okosabb: a könyvelői kimutatások szerint Ioan Alexandru valóban egyetemi hallgató és a kolozsvári egyetemre jár, feltehetőleg a filológiára, de ez egyáltalán nem biztos, csak hát ez így lenne logikus, és legjobb lesz, ha előbb a bölcsészkar dékáni hivatalában próbálkozom.

Estig még sikerült felhajtanom egy pár héttel korábban megjelent számot a Tribuna c. kolozsvári hetilapból, s benne Ioan Alexandru egész oldalas verscsokrára bukkantam. Így, bár még fogalmam sem volt, hol fogom fellelni, némi képet alkothattam arról, hogy az írószövetségi vezető nem tévedett, az általa javasolt költő a lehető legjobb választás.

Most már csak azért drukoltam, hogy az 1944-es születési év is „bejöjjön”, bár számítottam rá, hogy szükség esetén ez lesz az a kritérium, amelyből valamicskét engedni kényszerülünk.

Másnap reggel első utam az egykori Mariánium épületébe vezetett: oda, ahol pár évvel korábban, államvizsgám utolsó próbája után kezembe vehettem a lezárt leckekönyvet és hálát adhattam a sorsnak, hogy különösebb gond nélkül sikerült letudnom egyetemi tanulmányaimat... Immár a nagybetűs Élet családi terheivel a vállamon (odahaza, az egyetlen szobában éppen pár hónapos gyereünk rúgkapált és próbálta felborítani nem túlságosan összeszokott családi viszonyunkat) benyitottam a jól ismert irodaajtón, de már a bent található arc kevésbé volt ismerős: az államvizsgám óta eltelt két év óta jócskán kicserélődtek – megfiatalodtak – az aktatologatók, akiket amúgy szidni szoktunk, de akikre – miként alább is kitetszik – akarattunk ellenére is rászorulunk. Egyikük, egy szelídebb s szolidabb kinézetű román leányzó történetesen akkor pillantott fel, amikor átléptem a küszöbüket, aminek az lett az eredménye, hogy őt szemeltem ki segítségemül. Igaz, hogy egy fél órán át hiába kerestük Ioan Alexandrut a bölcsészeti összes létező nyilvántartásaiban (ösztöndíj-lista, bentlakók lajstroma, évfolyamok névsora, vizsgalapok, különféle, felsőbb szerveknek szóló összesítő kimutatások – ún. „lepedők” stb.), s már-már belenyugodtam, hogy ezek szerint tűt keresni a szénakazalban jutott osztályrészemül, vehetem ám sorra a karokat, amíg emberemre bukkanok, amikor az ajtón váratlanul belépett a dékán, jeles román irodalomkritikusa az akkori éveknek, s a szelíd leányzó bátorságot gyűjtve megkérdezte tőle: dékán elvtárs, ismer egy olyan diákot, aki Ioan Alexandru néven verseket közöl?

A kritikus érdeklődve pillantott ránk és élénken elmosolyodott: hát persze! A Sandor Ioan... Miért, mi baj van vele?

Semmi, semmi – igyekeztem megnyugtatni, s bemutatkoztam. – Riport készülne róla a magyar ifjúsági lapban...

– Rendben, megérdemli. Jó költő – búcsúzott el tőlünk a dékán, a tisztviselőnő pedig jól látszott, mennyire megkönnyebbült attól, hogy közös fejtörőnk ily szerencsésen és egyszerűen megoldódott. Pár perc és máris kezemben volt a költő címe: Kistopa (Topa Mică). A Zilahra vivő országúton kell lennie, valahol félúton – tudtam meg hamarosan, miután az is kiderült, hogy az évfolyam, amelyre Sandor járt, már végzett az év végi vizsgáival és emberem feltehetően haza is utazott. Lelkesedésemet nem tudta letörni az a tény, hogy bár csak harmadévre járt, tulajdonképpen ugyanabban az évben született, mint én, tehát a romániai „szabadságnál” kissé vénebb volt már, de remélem, mindenki meg fogja érteni, hogy a költői tehetség vajmi ritkán idomul a megrendelt publicisztikai szempontokhoz. Bízom benne, hogy a szerkesztőséggel végül is lenyeletem ezt a békát.

Már addig is túl sok időt vesztegettem e könnyűnek látszó feladatra, így másnap hajnalban felgyúródtam a reggeli 6-kor Zilahra induló távolsági buszjáratra, s miközben azt lestem a koszos, összekarcolt ablaküvegen át, hogyan

csapódik le a harmat az erdélyi tájra, gondolatban a falubeli tájékozódásom esélyeit mérlegeltem magamban. Alig múlt hét óta, amikor ott álltam a Kistopán átkígyózó országút közepén, az ébredező, még néptelen falu főutcáján, azon töprengve, kitől is kérjek útbaigazítást. A töprengést egy anyóka szakította félbe, aki feketébe öltözve, kétrét görnyedve vonszolta át magát az úton, az egyik portától a másikig. Kétszer kellett elismételnem neki, hogy a Sandor családot keresem, mert nagyot hallott. Mikor megértette jövelelem célját, intett, hogy kövessem, s megindultam csoszogó, de fürgén igyekvő furcsa alakja mögött a kertek alatt, egy ösvényen, fonott sövények mellett, akácfák és tövisbokrok árnyékában, kétoldalt csatakos fűben. Majd hirtelen jobbra fordultunk, egy tárva-nyitva álló, veszőből font kiskapun beléptünk egy hosszú kertbe, amelynek a végén az istálló és a ház fala kékllett.

Csak a Sandor szülőket találtuk otthon, Ileana néni, kísérom a gondjukra bízott, s láttam ugyan, a kíváncsiság ott marasztotta volna, de senki se mondta, hogy maradjon, hát kelleetlenül, meg-megállva kihátrált a portáról.

Az öreg Sandor leültetett, elmondatta velem jövelelem célját, kikérdezett, ki fia, borja lennék, míg a felesége kapkodva felöltözött és elsietett a boltba, mert állítólag a fiuk, Ioan és egy lány, akiről szívből remélik, hogy a menyasszonya, de még semmi biztosat nem lehet tudni („tudja, hogy milyenek a mai fiatalok...”), szóval a fiatalok oda indultak, bevásárolni, mert hosszú, nyári utazásra készülnek, Máramarosba. Jó, hogy éppen ma érkeztem, mert ki tudja, egy nappal később itthon találtam-e volna a legényfiát?

...Amint így szépen, erdélyiesen elbeszélgettünk, s azt is megtudtam, hogy a Sandor nevet még az öreg apja, tehát a költő nagyapja kapta a földesúrtól, akinek a birtokán éltek, s hát most már együtt élnek vele, mert ez szülői örökség, a kapun egyszer csak befordultak a fiatalok, mögöttük a fekete kendős édesanyával.

Ioan vékony volt, aranyaszőke és gyermeki arcú, szeme alatt és orra tövéen egy jó adag szeplővel. Kölyöknek nézte az ember, s úgy is viselkedett. Végighallgatott, rábólintott, hogy részéről mehet a dolog, s a barátnőjével együtt, hármasan felmentünk a kert végébe, a szilvafák alá, ahol a fűbe telepedve mesélt magáról, családjáról, költői terveiről egyet s mást. Legtöbbet arról beszéltünk, hogy másnap reggel felkerekednek és végigjárják egész Máramarost, valamennyi helységet, a fatemplomokat, a tanyákat, az eldugott helyeket. Ioan szerint az országnak abban a részében őrződött meg a leginkább a román nép valódi lelkisége, ősi kultúrája, hiedelemvilága, s aki románnak érzi magát, annak kötelessége lenne végigzarándokolnia Máramarost, ahogyan ők is készülnek tenni.

A lány – csinoska, ügyes teremtmény – engedelmesen, jóváhagyólag bólogatott Ioan szavaira, de ő maga hallgatott, legfeljebb egy-egy kedves mosolyt küldött hol a barátja felé, hol meg felém, mintegy jelezve, hogy a mi kettőnk ismerkedése, egymás „letapogatása” jó úton halad. Később, bár említettem, hogy birtokomban van a legutóbbi, oldalnyi verscsokra, segített előkeresni néhány új vers kéziratát a Ionica hátizsákjából, amelyeket szépen, olvashatóan lemásolt

számomra, de végül is abban egyeztünk meg, hogy a költő rám bízta a döntést, válogassam ki a portré mellé azt a verset, amit a legmegfelelőbbnek találok.

Még javában beszélgettünk, mikor az édesanya egy tálcán egészséges falusi reggelivel vendégtelt meg bennünket a zöld fűvön: házikenyér, zöldhagyma, árdéj, szalonna, főtt tojás, meg egy-egy kupica kisüsti, amit egymás egészségére és a megismerkedésünk örömére felhajtottunk. Végül, úgy déltájban a fiatalok fürdőruhára vetkőztek az egyre perzselőbb napon s úgy kísérték ki az autóbuszmegállóba. Végig integettek, amíg a buszom el nem tűnt az első hajtúkanyarban.

Ez volt az első és utolsó találkozásom Ioan Alexandruval. A portrét megírtam, majd egy, a háború mai falujabeli emlékezetét feldolgozó versét is lefordítottam melléje, amelynek kézírata aztán kézen-közön eltűnt az irataim közül.

Alexandru hamarosan Bukarestbe került, befutott költő lett, aztán Kányádi Sándor sűrűn fordítani kezdett tőle, majd verset is dedikált neki, ami arra készítetett, hogy a magam részéről visszavonuljak, megelégedjek a felfedezés elsőségével.

(Könyvek s kolompok között)

Ioan Alexandrunak egy éjszaka emlékére

*Életünk is olyan még egyelőre,
akár ez a szoba,
melynek egyetlen bútora
a szellem plafonig magasló polcai
s rajtuk: Homérosz, Shakespeare, Blaga
s a manchai
lovag históriája
meg a többiek. De hiába:
büszkeséged: a gyönyörű teljes Rilke
sem tud felelni kérdéseinkre,
sem a Tiszta Ész Kantja;
süketek a csengettyű-hangra.
Itt van a csengettyű is
a gyermekkor csikójáról,
s a tisztaság bárányának
ereklyévé rozsdásult kis
kolompja is
itt csügg a könyvállványon.*

*„Akár egy halom hasított fa
hever egymáson a világ:
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált”.*

*A csönd, akár a szemközti falon
a pattogzott, több száz éves ikon.
Ioane, Ioane,
lae, bucalae!*

*Ioane, ugye érted
a csengettyű-beszédet?
Ioane, ugye hallod
most is a kis kolompot,
s az anyókát, az édest,
a gyapjú-kötényest,
és fiát, ki övnek
gyűrűt viselhet.
S tudod: akár a vér kering
bennünk az értelem
s éppúgy, mint őseink
korában – védtelen.*

*Könyvek és kolompok között
feszül idegünk fonala;
egyelőre még
akár ez a szoba.*

*Egyelőre még
bölcsek s koporsók között
téblábolva sután,
segítség nekem s én segítek neked,
hogy vállra vegyem, s hogy vállra vegyed,
akár a zsákot hajdanán,
a világegyetemet,
míg a szomszéd szobából
szendergő asszonyod
a csönd kis résein
szelíden átszuszog,
míg majdnem virradatba
mordul és vakog a
farkassal vemhes
komondor-éjszaka.
KÁNYÁDI SÁNDOR, 1967)*

Később, miután a költő visszatért németországi tanulmányútjáról, ahol Herder-ösztöndíjasként tartózkodott, majd teológiai tanulmányokat is folytatott, egy olyan Ioan Alexandru teljesedett ki a román irodalmi köztudatban, aki egy

új minőséget, egy megváltozott, mélyen hívő embert mutatott fel, olyat, akivé én képtelen voltam válni és akit e fejlődésében (?) nem tudtam már követni. A helyzetet bonyolította, hogy a nyolcvanas években mindez összefonódott egy hangsúlyozottan nemzeti, kizárólagosan román szellemiségű, nacionalista beütésű erdélyi hangvétellel, ami beszűkítette költészetének egyetemes percepcióját. Így aztán nem is kerestem többé a vele való kapcsolatot, távolról figyeltem költőit, majd végül politikai pályafutásának alakulását, melynek végén ott állt végzetes balesete: aradi agyvérzése, amely egy politikai találkozó közben érte a jeles költőt. Szélütését a német orvosoknak köszönhetően ideig-óráig ellensúlyozta a szakszerű kezelés. Pár évig kint élt, élőhalottként, az utóbbi időben már lábadozott, kóstonlgatta a kényszerűen félbehagyott életet, a szellemi munkát, amikor a következő, 2000 őszén bekövetkező roham már nem kegyelmezett meg neki, szerettei és a román szellemi élet nagy bánatára. A Szék közelében lévő nikulai kolostornál helyezték örök nyugalomra a jelenkori román irodalom „legrománabb költőjét” (Kányádi Sándor értékelése).

Mikor a fenti sorokat sikerült papírra vetni, úgy éreztem, nemcsak Neki – az olvasónak is tartozom azzal, hogy kölcsönvételeim, nyíltan bevallott, önhatalmú lopkodásaim közé felvegyem néhány versét, immár mit sem törődve azzal, hogy az illető daraboknak létezik-e már korábbi fordításuk.

Időugrásban, hátrafelé: még csak 1962-t írunk, a helyszín Bukarest, november. Második napja élem a szerkesztőségi életet, abból is azt, amit tapasztalataim alapján annak vélek: a munkatársak kora délután hazamentek, csak egyvalaki őrzi még az íróasztalt, Elekes Feri, aki egy évvel korábban került föl a román fővárosba, azzal az ígérettel, hogy a Magyar Autonóm Tartományba küldik majd tudósítónak, de addig a szerkesztőség háza táján inaskodik. Enyhén kopaszodó, de ami meghatározza: góbésan mosolygó tekintete, örök ugratásra álló, mesélő kedve... Bölcsész volt maga is, orosz-magyar képesítéssel, az előttem járó évfáratokhoz tartozó, örömmel nyugtáztam ottlétét, hiszen ő lesz az, aki félig-meddig bevezet az otthontól távoli legényélet, a bukaresti lét rejtelseibe. Szerkesztőségi elidőzésének oka van: verset fordít másnapra, történetesen oroszból, az akkor berobbanó szovjet „új hullámos” – Jevtusenko, Vinokurov, Rozsgyesztvenszkij stb. – valamelyikétől, hosszúdad poéma mára a penzum, egész délelőtt azzal birkózott, míg én egy olvasói levél átfogalmazásával, szerkesztésével mulattam az időt; a levél valahogy elkészült, de ő még mindig további rímeket keresett, szótagokat számlált, szinonimákat ízlelgetett. Mintha keresztretjtvényt fejtett volna, erősen rága golyóstolla kupakját, s úgy könyökölttem melléje, ahogy a kibicek szoktak, előbb csak kívülről, tehetetlenül szemléltem csavaros agyának alapos izzadását, majd egy-egy szófordulat erejéig magam is jogot formáltam a társszerzősége, amit Frici örömmel el is fogadott, sőt, a végén még igényt is tartott rá. (Tőle hallottam először egy már akkor igen tehetségesnek tartott fiatal költőről, aki úgymond az aktivista tömegszálláson éppen az ő szobájában lakik, a központi diáklap munkatársa és erős lábszaga van, rajta is maradt akkoriban a csúfnév, hogy „a lábszagú költő”; most már

tudom, hogy Marin Sorescuról volt szó, akitől csak most, e szöveg szerkesztésekor merészelttem kölcsönbe venni egy kiadatlan, halála után publikált verset; mivel életében jó páran akadtak, akik a kellő időben felfedezve őt, munkái legjavát becsülettel és ihletetten tolmácsolták – hogy csak Balogh Józsefet és Éltető Józsefet említsem...) Így faragtuk-farigcsáltuk az egyenetlenné sikeredett, de végül mégis csak összeálló szöveget késő estig, amikor már csak a szállásunkhoz közeli kocsmában remélhettünk harapnivalót találni, mititej formájában. S amíg a rostonsült kolbászkák kisülésére várni kellett, Elekes félig suttogva, bizalmasan kacsingatva, célzásos félszavak, -mondatok formájában, apránként adagolva tudtomra adta, hogy a szerkesztőségi hangulat meglehetősen nyomott bizonyos közelmúltbeli történések miatt, amelyek éppen akkor dúltak, amikor ő beállított szerencsét próbálni; az egyik ugyancsak zöldfülű kollégánkról volt szó, aki meglehetősen nyíltan, társaságban többször is kijelentette, hogy nemzeti kurzus van kibontakozóban az országban és nagyon furcsának, sőt helytelennek találja, hogy Kolozsváron rendre eltűnnek például a magyar feliratok: az üzleti cégtáblákról, a mozikban vetített filmekről... Fecsegésének ügyészségi következménye végül is nem lett, annál inkább politikai forgószele: az Ifjúmunkást kiadó Ifjúmunkás Szövetség funkcionáriusai fölötté alkalmasnak találták az esetet arra, hogy példát statuáljanak ideológiai fronton mindazoknak, akik a kétely mételyével fertőztek, illetve fertőznék tovább a társadalmat. Meghallgatás meghallgatást ért, az illető nyilvános megnyilatkozásait lajstromba vették, nagyító alatt vizsgálták, értelmezték, s az általuk kiváltott reakciókat, véleményeket firtatták nagy előszeretettel. Majd nagyszabású leleplező gyűlést hívtak össze, amelyen a delikvens fejére olvasták minden elképzelhető vétkét, olyan helyzetbe hozva a közösség tagjait, sőt az asszisztenciát is, hogy kénytelenek legyenek egyenként is nyíltan állást foglalni. Majd az ekként alaposan meghurcoltnak adták át a szót, aki – lett légyen bármilyen makacs, megveszekedett, csak azért is típus – a kötelező szertartás szerint hosszasan szórta a hamut saját fejére, beismerve bűnös tévedését és többszörösen is fogadkozva, hogy a továbbiakban nem enged az ellenséges ideológia csábításának...

Elekes Frici kocsmái figyelmeztetése jókor jött, még mielőtt gyanútlanul belemelegedhettem volna a kínáló szerkesztőségi vitákba. Ugyanakkor kellően megriasztott ahhoz, hogy elgondolkozzak rajta, milyen közegbe is kerültem. Az egyetemen természetesnek tartottam, hogy az uniformizálásunkra tett intézményes kísérletekhez hozzátartozik a román nyelv általános térhódítása. Mindazt, amit megbélyegzett kollégám enyhén illuminált állapotában, „baráti” körben szóvá tett, magam is tapasztalhattam a saját bőrömnön, hiszen ugyanannak a valóságnak volt meglehetősen reális perceptuma. Ebből pedig egyenesen az következett, hogy a gondolatokat, a kételyeket a legtanácsosabb zár alá tenni, megóvni a nyilvánosságtól, s ezzel mindenekelőtt magunkat, további kibontakozásunk lehetőségeit óvjuk. Egyúttal azt is éreztem, hogy ha a románságról akarok átfogó véleményt kialakítani, távolról sincs meg hozzá a kellő rálátásom, hiszen én csupán a kolozsvári románokat ismertem, ami jellemző csöpp ugyan a

tengerben, de általa nem definiálható csalhatatlanul az egész. Érdeklődésem, kíváncsiságom szerencsésen találkozott főnökeim nevelő szándékával, akik azt tüzték elém – s egyáltalán a tudósítói munkára felkészítendő fiatalok elé –, hogy mielőtt majd beledobnának az élet sűrűjébe, addig keresztül-kasul járjam be a hajdani román fejedelemségek, Moldva, Havasalföld, Olténia, illetve Dobrudzsa tájait, s ha nem is jutok el mindenhová, legalább fogalmam legyen arról, hogyan élnek és gondolkoznak az ország különböző vidékein élők. És igaz, hogy első hivatalos kiutazásom Csíkországba történt meg – miután egy nagyenyedi és csombordi próbaúton is szerencsésen túlestem –, a továbbiakban Craiova, majd Focșani, Piatra Neamț és Bákó következtek. Rendre eljutottam aztán a tengerpartra, a Duna mellé, a Bukarest környéki falvakba és nagyközségekbe, továbbá Ploiești-re, Pitești-re, s minden egyes utam felért egy kisebbfajta expedícióval...

Mindegyik esetben, kivétel nélkül megcsapott az a kisszerű, igénytelen, félig-meddig bomlófélben lévő patriarchális életvitel, mely a bejárt vidékeket jellemezte. Erdélyi tájakhoz, rendezett faluképhez szokott tekintetem gyanakodva szemlélte az eszkabált putrikat, a válogatás nélkül mindenféle, éppen kéznél lévő építőanyagból összerótt viskókat, szükségsszállásokat, kerítéseket, a még rendezetlen, kupacnyi kisvárosokat, a sorsára hagyott utcaképet, amit ugyanakkor, akár az élet legyőzhetetlen diadalmenetének jelképe, gazdagon behálózott tavasz tájékán a buján nőző természet, derűt és ígéretet nyújtva a további létezéshez. Sokan magyarázzák a délvidéki román tájak csökkent léptékrendszerét ama természeti kényszerrel, mely abból fakad, hogy rendszerint tomboló, megállíthatatlan, sztyeppei légvonalak rohannak át felettük, s különösen télidőben rohamozzák meg a jobbára erdősávok nélküli – mert a valamikor szélfogónak telepített erdőfoltokat a tűzre kiehezett lakosság kímélet nélkül fosztogatta – településeket. Úgy néztek ki egy-egy kiadós hóvihar, a több napig is kitartó Krivec után a házak, utcák, mint valami ostromlott, de el nem esett törpe hóvárak. Mások azt állították, hogy a huzatos zimankó, a szél elleni védekezés csak egyik mozgatója a kisszerűségnek, s a másik legalább annyira anyagelvű: a fokozott, sokszor tán elképzelhetetlen szegénység vette rá a román alföldön élőket arra, hogy gyors, improvizált megoldásokkal hidalják át a sürgető szükség parancsait; erre kényszerítette őket a tartós építőanyagforrások szinte teljes hiánya, illetve az építéssel járó szakértelem hozzávetőlegessége. Nincs mit csodálkozni azon, hogy az ezekben az években – a huszadik század utolsó évtizedeiben – zajló nagy, szocialista építkezési program, lakásépítkezési hullám első számú szakembereit éppen a Székelyföldről, illetve a Mezőségről vagy Máramarosból toborozták mindenféle ígéretekkel, de nem egyszer akár kényszerrel is. Így tudott Bukarest területe és lakossága néhány év alatt akkorára nőni, hogy az ötvenes években kiadott várostérképek kis idő múltán egyszerűen használhatatlannokká váltak. A vendég-építők hihetetlenül felgyorsult ritmust diktáltak az építkezéseken, aminek csodájára jártak a fővárosiak, s a gyors eredményekre vágyó hivatalosságok ambícióját is kedvezően érintette. Így történhetett meg, hogy a román fővárosban megint érezhetően felduzzadt a magyarság számaránya, s

bár zömük ideiglenes letelepedéssel pusztította a bukaresti román kenyeret, részük volt abban, hogy a magyar szó ismerősebben csengjen az ottani fülekben.

Utazásaim során mindig különleges szerepe volt a bemutatkozásnak. Ma már el tudom képzelni, milyen kisebbfajta riadalmat okozhatott betoppanásom egy-egy délromániai településen, amikor a magam tapasztalatlan, diákosan alázatos módján bekopogtattam a helyi hatóságok ajtaján, s rudimentáris, kevés szókincsű, nem túl pergő román nyelvtudásommal próbáltam elmagyarázni jöveletem célját. Csakhogy e célnál is fontosabb volt mindenekelőtt azt tisztázni, ki is lennék tulajdonképpen, milyen fórum az, amelyet – irataimnak megfelelően – képviselek. Az önazonosságom tisztázása sosem állt meg ott, hogy bevallottam: romániai magyar vagyok, a következő lépésekben miniatűr történelmi leckében el kellett magyaráznom, mit is keresnek a magyarok Romániában, miként lehetséges, hogy magyar újság jelenjen meg Bukarestben, miben áll a kommunista párt nemzetiségi politikája, hol tanultam meg románul, illetve miért beszélem a nyelvet olyan akadozva és idegenes hangsúllyal, miben áll az együttélés valósága Erdélyben... A továbbiak menetét tekintve nagyon sok függött attól, mennyire hitelesek voltak válaszaim az olykor nem csak természetes kíváncsiság táplálta kérdésekre. Ráadásul a felvilágosítást nem volt elég egyszer megadni, hiszen ahány új emberrel kapcsolatba léptem, előbb-utóbb valamennyi feltette a soros keresztkérdéseket, úgy hogy egy idő után sikerült egy elfogadható, viszonylag tömör, standard szöveget begyakorolnom, amellyel a lehető leggyorsabban felnyithattam az idegenkedés és a rácsodálkozás zárját. (Érdekes módon, ez a bemutatkozó szöveg az évtizedek teltevel tulajdonképpen sosem maradhatott el, legfeljebb csak enyhén stiláris módosításra szorult, s mind többször kellett hangsúlyoznom, hogy nem a nyugati határ túloldaláról – Magyarországról – érkeztem, hanem Románia szívéből, Bukarestből, mely tényt iratokkal is nyomban igazoltam. Néhányszor megjártam ugyanis, hogy magyarságomról tudomást szerezve, kérdezetlenül mindjárt külföldi vendégnek néztek és az annak kijáró idegenkedést és hezitálást csak órák teltevel sikerült nagy nehezen leszerelnem...) Első élményeim rászoktattak arra, hogy ne szégyelljem, ne rejtsem el senki előtt valódi azonosságomat, vagyis minden körülmények között vállaljam azt, hogy magyar vagyok. Voltak helyzetek, különösen az 1989-es rendszerváltást közvetlenül megelőző években, amikor a gyanakvás minden idegen elemmel szemben helyenként akkorára nőtt, hogy ajánlatos volt a legrövidebb úthoz folyamodni: részemről mindjárt az elején nyomatékosan leszögeztem – nem, nem vagyok külföldi, hanem csak az „önök bozgorja” (sunt bozgorul dumneavoastră autohton), mely kijelentést mindig kis cinkos nevetéssel és egyetértő kuncogással kísértem, így aztán sikerült minden további félreértést kivédenem.

Egyszer elhatároztam, készítek majd egy térképet, amelyre bejelölök minden olyan ó-romániai helységet, amit újságíróskodásom során fölkerestem. Aztán, amikor már nekiveselkedtem volna, rájöttem: egy ilyen térképnek csak akkor van értelme, ha a teljességet tartalmazza, nem csak azokat, melyek fenn-

maradtak fakuló emlékezetemben. E felismerés elodáztatta a szándék megvalósulását, a hosszas kivárás viszont még nagyobb pusztítást végzett memóriámban, amiért aztán kétlem, hogy elkészül-e valaha ez a bizonyos térkép egyáltalán...

Gondolatban viszont most egy autóbuszon találom magamat: 1968 nyara van, rekkenő nyári hőség, egész buszkaravánnal tartunk Bukarestből a bolgár határ felé. A buszok a Szófiában megrendezett Világifjúsági Találkozóra szállítják a román küldöttséget, amelynek az Ifjúmunkás frissen kinevezett főszerkesztőjeként magam is tagja lettem. A román diáklap, a *Viața Studentească* (Diákélet) kiküldött munkatársa mellett ülök, hátunk mögött hosszú hajú, nonkomformista kinézetű, nagydarab fiatalember ül, s már az első percekben kiderül róla, hogy ő a fiatal román költészet legzajosabb és legexponáltabb tagja: Adrian Păunescu, akkoriban a fiatal román írók fórumaként létrehozott hetilap, a *Luceafărul* (Esthajnalcsillag) főszerkesztő helyettese (rövid idő múlva már főszerkesztője, majd a szocialista években legendásan felfutó *Flacăra* hetilap teljhatalmú vezetője...); már csak azért is könnyű volt őt azonosítani, mert be nem állt a szája, harsány szövegelése, polgár- és elvtárspukkasztó megjegyzései betöltötték az egész utasteret, s pezsdítő, jó hangulatot gerjesztettek, ideig-óráig felszabadítva közönségét – bennünket – az ideológiai fegyelem alól. Tréfás kiszólásai mindig „ültek”, még azoknál is, akikről pedig úgy tudtuk, hogy az elvtársi hanghordozásban kérlelhetetlenek... A buszban, amelyben nagy többségükben az ifjúsági szervezet funkcionáriusai ültek, szinte mindenki felfedte valódi, emberi arcát, s ebben a kovász szerepét maga Păunescu játszotta, valósággal lenyűgözve bennünket.

Szakmabeliként már azelőtt is hallani lehetett a költő néhány huszárosan vakmerő fegyvertényéről: mint főszerkesztőhelyettes a politikai olvadás – a „prágai tavasz” – évében többször is megpróbálta túlfeszíteni a húrt a sajtóellenőrzéssel (magyarán: cenzúrával) való kapcsolatokban. A készülő lapok oldalainak próbalenyomatait akkoriban kötelezően eljuttatták a szolgálatos sajtóellenőrnek is, aki ha eszmei-politikai kifogást talált a közlésre előkészített szövegek valamelyikében, azt azonnal jelezte a párt központi bizottsága sajtószervének, ahol a probléma bonyolultságának függvényében döntöttek a közlési szándék sorsa felől, vagy pedig tanácstalanul tovább küldték, felsőbb szintekre az általuk gyanúsán értelmezhető, s az értelmezéssel jócskán bemaszatolt szövegrészt, olykor egész cikket vagy éppen újságoldalt... A probléma rendszerint pár óra alatt, kölcsönös egyeztetéssel és engedmények árán, némi átfogalmazással, „kozmetikázással” megoldódott, s így a lap is megjelent, ugyanakkor a sajtóellenőrzés is újfent igazolhatta létének fontosságát. A szerkesztők nem gyakorolták túlságosan sűrűn a „nagy dobásokat”, tapasztalatból tudva, hogy ha sokszor feszítik túl a húrt, ha gyakorta akadékoskodnak vagy tesznek tanúságot „ideológiai tájékozatlanságról”, a reakció annál durvább és magasabb szinteket mozgósító lett. Păunescu a jelek szerint ambiciózus játékos lehetett, arra alapozva, hogy aktív közéleti szerepet betöltő fiatal íróként – egyfajta „vezérként” – sikerült olyan személyes viszonyt kialakítania az ideológiai pártvezetés

felsőbb köreivel, ami a természetes alá-fölérendeltség mellett egyfajta pajtási, cinkostársi jogokat is megelőlegezett.

Abban az évben történt, hogy a román filmgyártás máig legmaradandóbb, legautentikusabb szocialista filmje, a Visszajátszás (Lucian Pintilie rendezésében és Horia Pătrașcu forgatókönyve alapján) forgalmazását az utolsó pillanatban betiltották. Nem hivatalos, szájhagyomány útján terjedő magyarázat szerint a minden szükséges engedéllyel rendelkező tekercs pártvezetők előtti, amolyan „előzetes” házivetítésén néhány magas rangú személy kifogást emelt bizonyos jelenetek allegorikus tartalma miatt, a fenntartások az akkor éppen nyitottnak és rugalmasnak mutakozó Ceaușescu elé kerültek, aki a maga részéről jóváhagyta a letiltást. Păunescu, aki tudott a betiltás hátteréről, az ügy érdekében vállalta, hogy megpróbálja a lehetetlent: a film gyártóival szövetkezve, házivetítésen lejátszatta az alkotást a román szellemi élet két tucatnyi kimagasló képviselője előtt, majd egyenként véleményüket kérte a látottakról, illetve arról, mit szólnak ahhoz, hogy egy ilyen filmet a művészeti élet funkcionáriusai gáncsolni próbálnak. A válaszokat, amelyek mindegyike kivétel nélkül a Visszajátszás értékei és bemutatásának fontossága mellett foglalt állást, a Luceafărul közölni szándékozott. A cenzúra természetesen a helyén volt, s az egész készülő oldalt erős kérdőjelekkel felküldte a pártközpontba, ahol rövid fejkavarás után mindjárt a sajtóosztály vezetőjéhez, a központi pártlap éléről kiemelt, publicistaként is jelentős Dumitru Popescu asztalára került. Păunescunak, aki íróként nem csak feljebbvalójának, de kollégának is tudta a „sajtóatyaistent”, gyakorlatilag szabad bejárása volt a „főnökhöz”, szemben a szerkesztők zömével, akik csak a bonyolult hierarchiát végigjárva juthattak – ha egyáltalán eljuthattak! – a rettegett sajtófőnök színe elé. Fél óráig ült bent Păunescu a főnök kabinetjében – mesélték később, mindjárt diszkréciót is kérve a sajtóosztály munkatársai –, senki sem tudta, mit beszéltek odabent és miben egyeztek meg, s amikor kijött, úgy állította be, hogy Dumitru Popescu beleegyezett a közlésbe, majd dolga végezetten elviharzott. Mivel a sajtóisten a saját beosztottjainak nem tett említést a látogatás végeredményéről, az alantasok pedig, ismervén főnökük viszonyát a rebellis költővel, nem merték kételyeiket nyíltan megfogalmazni, az inkriminált oldal megjelent s másnap hatalmas botránnyá dagadt: Ceaușescu személyesen kérte, vetítsék le neki a filmet, Dumitru Popescu pedig, hogy a kínos helyzetből szabaduljon, olyan megoldást sugallt, ami a legfőbb pártvezér tekintélyét is emelte: engedélyezzék a film bemutatását – amit mindenütt népszerű pártfőtítkári gesztusnak tekintenek majd –, ugyanakkor a sajtóosztály megszervezi, hogy a Visszajátszás „méltó” kritikában részesüljön, vagyis a sajtóban elverjék rajta a port... Păunescut pedig mindinkább elkönyvelték olyan tehetséges fene-gyereknek, akit nem szabad elnémítani, de akire azért vigyázni kell...

Szófiába menet csak úgy harsogott a hangja, a nevetése, mindenkit megszólított, gúnyosan megcsipkedett, ő volt az összeverődött utazótársaság szellemi motorja, pedig hát csak egyetemista volt még, azon a nyáron végezte a bukaresti bölcsészkart, de úgy viselkedett, mintha máris dicső múlt lenne a háta

mögött, s ahogy az idő teltével belebambultunk az augusztus eleji hőségben megtett utazás egyhangúságába, egyre inkább csak az ő hangja telepedett a buszra, mint amikor egy vastag szósz ráfolyik minden falatra, ami a tányéron várakozik, hogy befaljuk, de aztán már csak a szósz kínálja magát, nem tudod, mit ígér az asztal... Păunescu népszerűsége, vonzereje vitathatatlan. Mindenkihez közvetlen, egyforma távolságot tart, senkivel sem megalázkodó, jó kedélyű, mindenkit megismer, akivel egyszer is összehozta a sors – csupa olyan tulajdonság, ami könnyen csapatot, táborot toboroz köré... Akkor még nem ismertem közelebről költészetét, inkább a híre és visszhangos szerkesztői tevékenysége volt szembeötlő. S miközben őszintén irigyeltem viselkedésének természetes gátlástalanságát, azzal vigasztaltam magamat, hogy személyesen úgy sem tudnék ilyen lenni, s a világ legtöbbször két táborra oszlik: harsányakra, és olyanokra, akik ezeket hallgatják...

Az 1970-es nagy romániai árvíz idején nagyszabású poémája jelent meg lapjában, a Luceăfarulban a pusztításról és az emberi helytállásról, s akkor azt jónak láttam lefordítani az Ifjú munkás irodalmi melléklete (IM) számára, amely azokban a hetekben az országot, s különösképpen Erdélyt ért katasztrófa emberi dimenzióit hozta közel a fiatal írók tolla révén. Aztán megjelenik botrányos kötete, az Istoria unei secunde (Egy pillanat története), 1971-ben, amelynek első kiadását először bezúzzák, majd másik két kiadást ér meg rögtön a megjelenés után, s amelyért írószövetségi díjat is kap. A könyvet magam is megvásárolom, s belőle merítem azt a képet, amit minden későbbi közjáték és történés dacára még sokáig őrök őröla. Pedig nem telik el sok idő, s az az alkotó, aki néhány ígéretes művével, ellenzéki gesztusával rokonszenvet ébresztett maga és költészete iránt, hamarosan, egy látványos kegyvesztési színjátékot végigcsinálva magas polcra kerül, s akkortól kezdve Adrian Păunescu mindinkább azonosítja magát a megszemélyesített közvéleménnyel, bírál és hízeleg, ostoroz és benyal, szidják és dicsérik, ő pedig trónol a szellemiek felett: a Flacăra c. hetilapot beerőszakolja az élet minden szegmentumába, fiatal művészek vándorelőadásait és éjszakákon át tartó, népszerűségnek örvendő szerepléseit tereli szervezett keretbe, amit végül az ifjúsági szervezet saját rendezvényeiként futtatnak és komolyan pénzelnek, egészen 1985-ig, amikor az egyik hajnalba nyúló tömegrendezvénye idején váratlan vihar tör ki, ő pedig ahelyett, hogy berekesztené az előadást, a helyzetet propagandacélokra akarja kihasználni, zuhogó esőben és mennydörgésben szaval a színpadon: *nem adjuk meg magunkat, mi, románok, kitartunk mindhalálig, a saját utat követjük...* (az idézet csak hozzávetőleges, mert az időben iszonyúan elburjánzott Păunescu-féle költészet valamennyi elképzelhető politikai és aktuális társadalmi témára kellő számú kommentárt tud felmutatni); vagyis miként Szófiába utazásunkkor, itt is teljes személyiségevel rátelepedett a városi stadionban megrendezett előadásra. Csakhogy a vihar, mit sem törődve a hősködéssel, nem akart alábbhagyni, a nézőtérén pánik tört ki, egy villámcsapás megbénította a közvilágítást, a pánikban pedig egymást taposva tülekedtek, menedéket keresve a halálra rémült fiatalok... A balesetnek

jó pár halálos áldozata lett, ami aztán a rendezvény felfüggesztéséhez, illetve a magát előszeretettel nemzeti költőnek tituláló alkotó látványos kegyvesztéséhez vezetett. Attól kezdve, hiába, hogy a rendszerváltás előtti utolsó években „perifériára” szorulva alkotott és élt, mint a Contemporanul c. művelődési hetilap tollnoka, továbbá hiába az 1989 utáni „megtérése” és ellenzéki múltjára való hivatkozása, a lap, amelyet a hetvenes-nyolcvanas években valóban felfuttatott, de amelyet be is betonozott saját nyomasztó személyisége által, nem fogadta vissza, s mert sehogy sem tudott meglenni a mindig áhított vezérszerep gyakorlása nélkül, saját lapot, kiadót, weblapot alapított, politikai szerepet vállalt a szociáldemokrata kormánypárt színeiben a parlamentben, televíziós korifeussá nőtte ki magát... Mindehhez még azt lehetne hozzátenni, hogy költői és publicisztikai munkásságára mindinkább rányomta bélyegét a nacionalista színezetű nemzeti hanghordozás és szemlélet, ami nyílt és vehemens magyar-ellenes állásfoglalásokban, inszinuálásokban is testet öltött. Mindezt csak súlyosbította, hogy állásfoglalásait gyakran a nagy nézettségű televíziós adásokban, illetve nyilvános parlamenti fellépései során ömlesztette...

1971-ben ebből még csak igen kevés gyanítható (inkább majd csak utólag kikövetkeztethető, rendre beigazolódnó sejtés), s fellelkesedve a már említett verseskönyv merész hangvételétől, lefordítottam belőle néhány verset. Később a Kritérionnak felajánlottam, hogy lefordítom a kötet javát; az ajánlatot érdeklődéssel fogadták, javasolva, hogy esetleg bővebb válogatásban gondolkozzak. A napi munka mellett olykor lefordítottam egy-egy verset, lassan gyűlt az anyag, magamban idegenkedtem a bővebb válogatás gondolatától, túl fiatalnak és termékenynek tartottam Păunescut ahhoz, hogy egy ilyen alkotói keresztmetszet sikerüljön; egy kötet, az más – morfondíroztam –, az lezárt egység, szerzője legfeljebb megtagadhatja, de úgy is maradandó, míg a „válogatott versek” műfaj könnyen időszerűtlenné válhat az idő múlásával. Ennek ellenére felhívtam a lakásán Păunescut – akkor éppen kegyvesztettsége hónapjait töltötte, miután a párt sajtóosztálya nem hagyta jóvá írószövetségi kinevezését a Luceăfarul főszerkesztői székébe (a Visszajátszás-affér itt ütött vissza...) –, aki rögtön tudta, kivel beszél, arra is emlékezett, hogy 1968 nyarán mögöttem ült a bennünket VIT-re utaztató autóbuszban, s lelkesen fogadta a kiadóval egyeztetett szándékomat, majd megígérte, hogy rendelkezésemre bocsát addig megjelent könyveiből egy-egy példányt... Szerencsémre, ígéretét nem váltotta be (bár néhány hétig rendületlenül eljártam abba a szerkesztőségbe, melynek titkárságát mint célállomást, számomra megjelölte), mivel a nyolcvanas évek felé közeledve, a kiadó minden tőle telhető eszközt felhasznált, hogy elodázza a korábbi terveiben szereplő Păunescu-kötet kiadását. A költő akkor már jócskán kiviselte magát, nyakig merült a napi politika konjunkturális szennyébe, nekem se fűlt a fogam nevemet adni egy ilyen alkotó verseinek tolmácsolásához, annak ellenére, hogy valahol a lelkem mélyén tudtam: mint annyiszor másszor, ez esetben sem szabad az önálló életre kelt művet összemosni alkotójával, hiszen a nagy Időrosta úgyis elvégzi a magáét: ami málló, romlékonyan emberi, sajná-

latosan kárhozatos, az aláhull majd a semmiben, az aranyrögök meg csillogva fennakadnak a szita szövedékén. És bár életem legújabb fordulópontján, annak bukaresti fejezetét végképp lezárva, ottani létem megannyi ballasztjától megszabadulva addig elkészült Păunescu-fordításaimat, illetve kötetét is végérvényesen kukába süllyesztettem, az invokációban kénytelen voltam kitérni a költővel kapcsolatos élményeimre, s etikátlan lenne, ha néhány vers erejéig – nem az ő költői rangsorolását, annál inkább saját eszmei-esztétikai kalandozásomat illusztrálva – az ő költőiségét is meg nem idézni. (Még akkor is, ha kissé szorongva tartok attól, mit szól Dan Culcer barátom e gesztushoz, pontosabban ahhoz, hogy őt és alkotásait egy lapon emlegetsem – hát még, szerepeltessem! – egy kaméleon-természetű költő-politikuséval. Valahogy reménykedek abban, hogy Dani megérti kételyeim, vergődésem lényegét, és van annyira nagyvonalú, hogy nem csak az antológiát magát veszi figyelembe, hanem azt az élettapasztalatot, ami az egészet életre hívta...)

Az 1945-ben született George Țârnea nevét előbb a bukaresti rádió adásaiból ismertem meg, majd egyre sűrűbben emlegették az ifjúsági szervezet különféle rendezvényein. Személyesen soha nem beszéltem vele, csak egyszer, egy telefonhívás erejéig, amikor is az Ifjúmunkás vendégül hívta meg egy rendezvényére, s mert a jelzett időpontig nem futott be, tudni szerettük volna, számíthatunk-e rá, vagy a személyével kapcsolatos műsorszámot az ő jelenléte nélkül képzeljük el. A telefonban arra hivatkozott, hogy sürgős elfoglaltsága miatt mostanig nem tudott vonatra ülni, de az éjjel megteszi és hajnalra megérkezik Csíkszeredába.

A hetvenes évek közepén az IM-ben azt találtuk ki, hogy pályázati formában a fiatal romániai magyar költőket a versfordítás felé terelgetjük, s a lefordítandó pályamunkához történetesen éppen George Țârnea három, egyként dallamos, rafinált szerkezetű versét választottuk. Țârnea egyike volt azon furcsa román költőknek, akik született östehetségek, de – sokunkhoz hasonlóan – odaadással kötelezte el magát a szolgálatos irodalom mellett. Termékenysége folytán nem kevés népszerű, máig idézett verset írt, ezen kívül kórusművekhez szolgáltatott szöveget, majd egyes versei sikeresen helytálltak könnyűzenei darabok szövegeiként is. Egycsapásra felkapott szerző lett, az ifjúsági szervezet szinte minden rendezvényén, pályázatán jelen volt, sokan keresték a kegyeit, ő meg belevetette magát a közéletbe, turnékon szerepelt, hazafias rendezvényeken szövegelt, köteteinek megjelenésére nem lehetett panasza, ezenkívül remek társasági ember volt, s amikor meghallotta, hogy verse a mi pályázatunk tétje lett, hálából elkezdett néhány magyar szót megtanulni, s megígérte, hogy amikor a díjkiosztásra kerül sor, személyesen is részt vesz a rendezvényünkön. Țârnea végül csak nem érkezett meg, s a díjkiosztást sajnálatos módon az ő hiányában ejtettük meg. Az első díjas pályázó Boros Ernő, a szatmári helyi lap egyik akkori alapmunkatársa lett. A lefordítandó három Țârnea-vers három különböző stílusú és nehézségi fokozatú szöveg volt, melyek közül tetszés szerint

választhatott a pályázó, de nyerőképes pályázatot csak attól vettünk figyelembe, aki mindhárom vers fordítását elvégezte. Boros Ernő ezek között volt...

Várakozáson felül özönlöttek a próbálkozások, bár az általános színvonal nem volt túl magas. Ennek ellenére, játékos kuriózumként, az egyik verssel kapcsolatban, amelynek nem akadt kiemelkedő magyar szövegváltozata, a számos figyelemreméltó megközelítésből egy ún. kollektív, „eszményi”, művi fordítást gyúrtam, hosszú elemző cikkben, lépésről lépésre megindokolva, miért választottam egyik vagy másik megoldást, esetleg miért vetettem el valamennyit és miért kényszerültem én magam is beszállni – a megfelelő korrekcióval – az össznépi versenybe. A tanulmánynak, a „robotfordításnak” visszhangja lett, és igaz, hogy csak játék volt az egész, az olvasót rendkívül közel hozta az eleven szövegboncoláshoz. Míg a játék tartott, elememben éreztem magamat, s még azután is, sokáig, remélve, hogy kísérletemet majd valamiképpen hasznosíthatom a műfordítás elméletében és gyakorlatában.

Hosszas töprengés után végül is letettem arról, hogy a kötetbe foglaljam a „robotfordítást”. Pedig egy darabig hittem, hogy az elképzelés kivitelezésével valami rendkívüli dolgot műveltem, de ahogy telt az idő, s miután kísérletképpen magam is elkövettem néhány Ţárnea-fordítást, igazat kellett adnom azoknak, akik a pályázat után kritikai véleményüket fejezték ki az akcióval kapcsolatban, különös tekintettel a kollektív fordításra. Azzal érveltek, hogy épp úgy, amiként minden alkotó, alkotás saját öntörvényűségében, egyetlen egységként értékelhető és közelíthető meg, ez a fordítások esetében sincsen másképp. Egy műfordítás lehet jó vagy rossz, közepes vagy gyenge, de fölötte kockázatos belőlük kiragadott elemeket – akár a legjobb szándék dacára is – összedolgozni, egymásba illeszteni. Akárcsak a szervátültetések esetében, az egymástól szervezetidegen szervek könnyen kilökődhetnek, s jobbik esetben is sose illeszkednek igazán be új helyükre.

(GEORGE ȚĂRNEA Ballada az évszakokról

*Fürge lábú csikón száguld
eljön a nyár látni minket
virágporral hinti vállunk
behavazva kertjeinket*

*Fülünkbe súg incselkedve
csuda bölcseket tanácsol
páratlan nagy játszókedve
teret, időt elharácsol*

*Fogózóznak megmutatja
mennyit lépünk még tovább
lelkünk mélyén felkutatja
egy-egy könyv-élmény nyomát*

*mígnem a rőt agyag-rögön
megdermed az illó harmat
tajték-hátú vad csődörön
hoz ránk a tél riadalmat*

*Meglátogat a szobánkban
s hagyjuk lopja ki a fánkat
mert érezzük hogy nyomában
titkos lomb-suttogás támad.*

BOROS ERNŐ fordítása

A szerkesztő megjegyzése: e változatot a pályázat zsűrije tökéletesnek ítélte)

Kisebbik öcsém azokban az években járt az egyetemre, amikor sorsom arra fordult, hogy belátható időn belül, véglegesen Bukarestbe költözzek. A kolozsvári festőakadémián összeházasodtam egy román kolléganőjével, s annyira komolyra vette kettejük kapcsolatát, hogy a család s az ismerősök egyaránt azt hitték, házasság lesz belőle. A kilátások nem okoztak általános és osztatlan örömet, szüleim különösen aggódtak e kapcsolat jövőjéért, mert úgy érezték, nincs meg a kellő tudatossági alapja, inkább csak az érzelmek pillanatnyi dominanciája írhatja a fiatalokkal a „forgatókönyvet”. Mi, testvérek jóval nagyvonalúbban könyveltük el a megmásíthatatlan tényt, s kimondottan izgalmasnak találtuk e kapcsolatot, illetve a lehetőséget, hogy ezúttal talán megtörik az a merev szokásjog, mely az élet döntő, személyes kérdéseiben meggátolta nyelvek és etnikumok keveredését. Otthon nem emlékszem, hogy hallottunk volna szüleinktől erre vonatkozó tiltó szavakat – a maguk nemében ugyancsak nagyvonalúan reagáltak le valamennyiünk ilyen-olyan „nonkonformizmusát” –, legfeljebb a véleményüket nem rejtették véka alá, észérvekkel, nem egyszer meglepően szelíden próbálván eltéríteni bennünket a helytelennek ítélt úttól. Ám azt is éreztük, sőt a gyakorlatban tapasztaltuk, hogy végül is a mi akaratunk az, ami győzedelmeskedik, senki nem tesz nekünk keresztbe azért, mert történetesen nem hallgatunk a jó szóra.

Mindezt öcsém is jól tudta, s fittyet hányt a kapcsolatukat övező ellenérzésekre. Én magam egyre inkább eljátszadoztam a gondolattal: hátha mégis nekik van igazuk, és kölcsönösen kibontakozó szerelmük mintegy csattanós válasz lesz az aggályoskodóknak. Meglehet, ők lesznek azok, akik annyi szomorú tapasztalat dacára bebizonyítják: létezik harmonikus élet vegyes házasságban

is, s az előítéletek lebontásában a legfontosabb a határozott, tétovázás nélküli cselekvés – a többi pedig majd kialakul. A kérdésben egyben izgalmas irodalmi témát láttam, és eleinte öntudatlanul, később egyre jobban ráhangolódva, öcsémék bőrébe bújva próbáltam elképzelni mindazt, ami egy magyar fiú és egy román lány között feszülhet, annál is inkább, hiszen egyikük sem képes kiszakítani magát saját, életét alakító és lényegében meghatározó környezetéből. Ha pedig mégis megpróbálja, milyen következményekkel jár mindez kettejük sorsára? Ekkor láttam hozzá Érzelmes levelek c. levélregényem első fogalmazásához, azt tűzve magam elé, hogy az ismert személyi adatok és jellemvonások alapján „kitaláljak” egy kettejük között zajló, hihetőnek tűnő levelezést, amelyből az olvasó majd kihámozhatja a valószínűsíthető jövő mellett a történetek tanulságát is. Ámde, a fiktív levélcsomót lezárva – amelybe az élet a maga módján keményen beleszólt, azáltal, hogy a lány végül is, az egyetem végzése után, kihelyezéskor nem úgy választott állást, ahogy valamikor megegyeztek s ahogy természetes lett volna, tehát egyazon helységben, hanem a szülői befolyásnak engedve elintézte, hogy Kolozsvár környékén maradjon, míg öcsém már egy évvel korábban az ország jócskán déli csücskében volt kénytelen munkába állni. Ez a piciny, de lényeges megingás elegendő volt ahhoz, hogy a tartósnak és felhőtlennek mutakozó kapcsolat megomoljon, majd egy-két év után gyakorlatilag kihűljön és a múlté legyen. És igaz, hogy amiként öcsém megszenvedte e fordulatot, úgy senki se élhette át a szakítás minden vonatkozását, teljes mélységében, magam is keserűen gondoltam arra, hogy a mintául szolgáló élet ezúttal is a már szokványos kerékvágásba zökkent vissza, azok igazságát erősítve és továbbéltetve. Úgy éreztem, hogy tulajdonképpen az események felülírták a már lezárt kéziratot, amely abban a formában nem sokat ér, befejezetlen, hiszen adós marad a magyarázattal: miért történt így, hol következett be a rossz fordulat, milyen folyamatok játszódtak le a két főhősben, illetve környezetükben, amelyek kedvezőtlenül befolyásolták kettejük magyar–román viszonyának az alakulását. Kötelességemnek éreztem – ha már e nagy fába belevágtam nem túl éles fejszém –, hogy tovább folytassam a történetet, s most már valós helyzetből kiindulva ugyan, ám fikciósan tárjam fel a lány pálfordulásának indítékait és belső rugóit, illetve az érzelem további alakulásának bűvópatak-sorsát. Ehhez a legjobbnak az intim naplóformát találtam, amelyet addig-addig írtam, míg képtelen voltam elszakadni a hősnő életének és sorsának logikájától, és kénytelen-kelletlen úgy állítottam be lelki motivációját, hogy az olvasó, vele rokonszenvezve, az ő igazát érezze súlyosabbnak. Nem volt ebben szemernyi tudatosság sem, csupán az a sejtés (felismerés?), hogy a kölcsönös tolerancia hiányából adódó elbukások, meghasonlások sosem az egyik vagy a másik oldalt vádolják egyértelműen, ami nem zárja ki, hogy egyik vagy másik ne kenjék kölcsönösen egymásra a felelősséget a dolgok megromlásáért, hanem testvériesen megoszlanak, legfeljebb apró mozzanatokban, árnyalatokban billen ki jobbra vagy balra a mérleg nyelve. A napló belső logikájából következik, hogy erkölcsileg a fiú húzta a rövidebbet, ami arra készítetett,

hogy egy harmadik részben, amely kimondottan minden kommentár nélküli párbeszédre épül, a helyzetből kivezető út keresését, annak körülményeit következtessen ki. A három kisregény terjedelmű írásból így lett trilógia, illetve ugyanannak a regénynek három síkja, s amikor elkészültem vele, nem csak abban kételkedtem, hogy egy ilyen írás egyáltalán napvilágot láthat, hanem abban sem láttam tisztán, hogy ér-e valamit az egész. Addig-addig halogattam felkínálását valamelyik kiadónak, hogy az évek teltevel mindinkább bezápuultnak tartottam a fiókban heverő kéziratot.

Ma sem tudom, milyen belső erőnek engedelmeskedve győztem le végül kishitűségemet, vettem újra elő a legépelt, majd agyonjavított szöveget, s olvastam el kíváncsian, egyre növekvő izgalommal, azzal az érdeklődéssel, mintha nem is én vettem volna papírra a sorokat, nem az én fejemben születtek volna meg a váratlan fordulatok, a párbeszédok, a naplósorok, az egymással felelő, hol kitárulkozó, hol meg rejtőzködő levelek... Végig azt éreztem, hogy ez a könyv míg a világ, létezett, tőlem függetlenül, én csak kezembe vettem, lefűjtam róla a port, felfedezvén magamnak... Aztán eszembe jutott, hogy a könyvet mégis csak én követtem el, s e gondolatnál menten kinyílt a toll a zsebemben, de mielőtt nekiálltam volna ismételten átszabni, egy szigorú belső hang figyelmeztetett: az jó dolog, hogy életed végéig mindig másként írnál meg valamit, amihez tapasztalat, bölcsesség és emberismeret szükséges. De ez, ami előtted van, a maga önálló életét éli, úgy van megírva, hogy ahhoz sem hozzátenni, s belőle elvenni sem lehetséges, feltéve, ha nem akarsz egy teljesen más művet írni helyette...

A Dacia könyvkiadó, személyesen jóemlékű Varró János szerkesztő – aki egy ideig lakószomszédom volt, míg egyik áldozata lett az 1956 utáni példastatuálásnak a kolozsvári Bolyai egyetemen, később meg a román irodalom jeles tolmácsolója, végül Kecskeméten halt meg 2004-ben – vállalta végül is a regény kiadását, amit igazából csak akkor hittem el, amikor a kezemben tartottam a kolozsvári nyomdában készült, 1980-ból datált példányokat, s azok megfelelőjét a könyvesboltokban is viszontláttam, illetve közönség- és sajtó-visszhangjáról személyesen is meggyőződtem. Visszagondolva azokra az időkre, érthető, hogy a nyilvánosságot „sokkolta” a könyv. Persze, nem annak esetleges művészi színvonala, nem is a problémaláttatás „mélysége” és „merészsége”, hanem maga a tény, hogy az együttélés kérdésére és problematikus voltára egy egész könyv hangolódott rá, miközben mindezekről, akkor egyáltalán nem volt szokás – mert „nem illet” – nyíltan beszélni. (Akkori fiatal színházi emberek odáig mentek, hogy azt fontolgatták: rockopera formájában színpadra viszik a Leveleket, ám az idő teltevel, mint minden túlhordott ötlet, megfakult, érdektelenné vált, s mára már csak távolodó emlék...)

Bevallom, ugyancsak megszeppentem, amikor váratlanul eszembe jutott, mi is volt igazából a mű genezise. Annyira belelovaltam magam a történet építésébe és bonyolításába, a cselekménysíkok váltogatásába és egyeztetésébe, hogy megfeledkeztem arról: tulajdonképpen családunk életét érzékenyen befo-

lyásoló eset mentén indultam útnak, anélkül, hogy előzetesen tisztáztam volna magammal és családom tagjaival az ebből adódó következményeket. Mint aki meggondolatlanul rossz fát tesz a tűzre, hideglelősen vártam, miként sújt majd le rám a családi átok, a kiutasítás, a megszégyenítés... Ha lehetett volna, megnevelté teszem a dolgot, de vállalni kellett az EGÉSZET. Megtanulni, egy egész életre, hogy az írás felelősség, amivel elsősorban saját magunknak tartozunk.

Ehhez képest a családi reakció meglehetősen enyhére sikeredett. Öcsém, érthető módon, másoknál jobban felszívta a vizet, de érdekes módon nem érzelmi életének az ő előzetes engedélye nélküli illetéktelen kitergetése miatt, hanem mert néhány jó ismerősével, kollégájával kapcsolatos információkat is beleszőttem a regény anyagába, s még csak meg sem kíséreltem, hogy némileg átfessem az összelopkodott valóságelemeket, amelyek a maguk konkrétságukban nem is játszottak kulcsszerepet; ő pedig amiatt restelkedett, hogy netán kitudódik: ő az elsődleges forrás, s a kellemetlenségek rá hullanak vissza. Amúgy a család diszkréten elnézett az esemény fölött, mintha mi sem történt volna: se neheztelést, netán haragot nem mutattak, de nem is lelkesedtek...

Pár év múlva Gyergyószárhegyen, az akkoriban talpra állított és funkcionálissá tett művésztelepen érdekes írótalálkozót rendeztek a marosvásárhelyi Igaz Szó és Vatra folyóiratok. Azóta is szívből sajnálom, hogy a nem mindennapi rendezvényen személyesen nem vehettem részt, de hát be kell látnom: a jelenlévők sokkal jobban megérdemelték a részvételt. A találkozó témája ugyanis a román és a magyar irodalom kölcsönös megismertetése, annak eredményei, távlatai és feladatai voltak, a meghívottak pedig olyan erdélyi magyar és román írók, szerkesztők, közéleti személyiségek, akik komoly tettekkel járultak hozzá a magyar, illetve a román fordításirodalom gazdagításához; mellettük az én addigi ügyködésem egy kíváncsi amatőrének hatott.

A találkozó, mint később kiderült, s ahogy az azokban az időkben természetes volt, csupán egy hivatalos keretet teremtett arra, hogy az erdélyi román és magyar értelmiségiek képviselői ad hoc megvitathassák a két etnikum közötti viszonyban feszülő, elfojtott és ki nem mondott problémákat, sérelmeket. A felszólalások hangvétele – képzelem – meglehetősen visszafogott és kiegyensúlyozott volt, legalább is ez tűnt ki abból az összeállításból, amely a két folyóirat hasábjain pár hónapra rá megjelent, bár tudnivaló, hogy a megjelentetés érdekében még az eredeti hangvételt is jócskán tompítani kellett. S akárcsak az Érzelmes levelek esetében – amely Domokos Géza szárhegyi problémafelvetésében konkrétan úgy jelentkezett, mint a román-magyar kérdéskör jelenkori irodalmi ábrázolására tett meglehetősen ritka, ígéretes kezdő lépések egyike –, ezúttal is azt köszönthettük az eseményben, hogy egyáltalán sor kerülhetett rá, összeállítva egyfajta gyors leltárt a kölcsönös kapcsolatok humanizálásáért és méltányossá tételéért.

Azt ugyanis több résztvevő is szóvá tette, hogy a magyar oldalról történő közelítés aránytalanul túlreprezentált, pontosabban: megfordítva a nézőpontot, a

román közelítés az, amely aránytalanul szegényes és koncepciótlan, magán hordozva a konjunktúra diktálta jegyeket és szempontokat, míg a másikon meglátszik egy tervszerű, átfogó integrációs szándék, amivel az erdélyi magyar írók és műfordítók beemelik a román irodalom értékeit a magyar kultúrába, odáig menően, hogy e törekvésükhöz az anyaországi szellemi élet legjobbjaitól is konkrét támogatást kaptak és jeles felzárkózást tapasztalhattak. A munka dandárját, természetesen, mégis csak Erdélyben végezték el, s elég volt átnézni a számszerű és a lexikális adatokat ahhoz, hogy az embert lenyűgözzön egy, a tetőződéstől még távol álló, de már öntörvényű, impozáns Teljesítmény. Annyi év után Dan Culcer már említett cikkének megállapításaitól, most ismét elhangzottak ugyanazok a következtetések: a románság lemaradt a kölcsönös megismerés versenyében (ha egyáltalán létezik ilyen verseny), s e lemaradást mindenkinek előtt illemből kellene behoznia.

Szóba került még Szárhegyen többség és kisebbség általánosabb viszonya, a többségi kizárolagosság veszélye, a kétnyelvűség mindenkor erdélyi korparancsának való megfelelés mindkét oldalon, az egyre bonyolultabbá és a kisebbségi lét szempontjából fenyegetetté váló oktatásügy számos vonatkozása, a történelmi események egyoldalú, elfogult beállítása, megpolitizálása stb. Gyakorlatilag nem létezett olyan probléma, amit így vagy úgy, ne neveztek volna néven, kivéve azt az egyet, amiről mindenki tudta, érezte, hogy a kérdés veleje: hogy maga a rendszer volt az, amely a problémákat még inkább, tudatosan összebogozta, mélyítette, miközben száználmas színjátékokban éppen az ellenkezőjét próbálta bizonygatni, sikertelenül.

És hiába, hogy a megfésült többszörösen átszelídített vitaanyag megjelent mind az Igaz Szóban, mind a Vatrában, a találkozóra úgy tekintettek, mint egy szerfölött gyanús, már-már illegális összejövetelre. Az a tény, hogy megrendezésére jóváhagyások tucatjait kellett kérni annak idején, ráadásul az egész vita román nyelven zajlott le – egy-két kivételt leszámítva –, illetve a „figyelemreméltó” részletekről még azon melegében tájékoztatást küldtek a mindenütt jelen lévő szolgálatos jelentéstevők, semmivel sem csökkentette az iránta tanúsított utólagos belügyi kíváncsiságot és szimatolózást. Engem is megkeresett az akkori Előre szerkesztősége körül sündörgő lélekfelelős, hogy a véleményemre kíváncsi a szárhegyi találkozó kapcsán. Próbálkozása váratlanul ért, de nem készületlenül, hiszen még azon melegében érdeklődve áttanulmányoztam a vele kapcsolatban megjelent beszámolókat, illetve a közzétett jegyzőkönyvet, véleményem tehát volt a dologról, s azt mondtam magamban, hogy ha az elvtárs arról szeretne hallani, azzal nyugodtan szolgálhatok, helyszíni beszámolóra azonban nem vállalkozhatom, azon egyszerű oknál fogva, hogy személyesen nem voltam jelen a találkozón, sőt egyetlen résztvevővel sem volt alkalmam szóba állni. Miután ezt az illető előtt is leszögeztem, ő tudja, hogy csalódottsággal-e vagy sem, beleegyezett abba, hogy megelégszik a véleményemmel. Kérdései megfogalmazásából úgy tűnt, mintha még azt se tudná, hogy a szárhegyi jegyzőkönyv egyáltalán nyilvánosságra került, bár azt hiszem, hogy ez

inkább trükk volt a részéről, ami fölött úgy tettem, mintha szemet hunynék; azt is tudni akarta például, hogy a két marosvásárhelyi folyóirat mely számaiban olvasható az általam emlegetett iromány, én pedig kíváncsiságát ez irányban is kielégítettem. Végül úgy fogalmaztam az olvasottakkal kapcsolatban, hogy szerintem mindenik hozzászóló próbálta a maga oldaláról érthetővé tenni a többségi-kisebbségi viszony úgy látszik, elkerülhetetlen problémáit, volt, akinek helyes volt a meglátása, más eltúlozta vagy csak egyoldalúan állította be a dolgokat, de erre a találkozóra mindenképpen szükség volt, hogy ezeket a problémákat higgadtan, őszintén egymás elé tárják. Azt is megkockáztattam, hogy az ilyen és ehhez hasonló alkalmakra rendszeresen sort lehetne keríteni, hogy a gondok és a feszültségek ne gyűljenek fel ekkora mennyiségben, amitől aztán pusztán felsorolásuk is úgy hat, mint egy panaszirodai meghallgatás, minekutána az emberben az az érzés alakul ki, hogy minden rossz, ami ezen a világon van. Végül szóba került az akkoriban nagy felháborodást keltett Ion Lăncrăjan-féle politikai manifesztum (*Gondolatok Erdélyről*), amely egyfajta nemhivatalos, de jellemző román álláspontot képviselt a két nép közötti viszony jövőjének meghatározásában, s azt igyekezett többek között bebizonyítani – sokak szemében sikerrel –, hogy a romániai magyarok tulajdonképpen sokkal több joggal rendelkeznek, mint a románok, mert amellet, hogy megvannak a kisebbségi jogaik, elfoglalhatják jó románok helyét az egyetemeken, iskolákban, munkahelyeken, részesülhetnek a román kultúra áldásaiból is – a magyar kultúra mellett –, míg fordítva ez már nem működik... Elmondtam ehhez fűzve, hogy az ilyen írások elsősorban azért felháborítóak, mert egész egyszerűen nem igazak. Nem véleményt fejeznek ki, hanem ostobaságot, hazugságokat. Mert azon lehet ugyan vitatkozni, hogy egy romániai magyarnak mennyire másodrendű a helyzete, kisebbségi igényeihez megvan-e a szükséges megnyilvánulási lehetőség, de fennen hirdetni, hogy a kisebbségnek több joga van, mint a többségnek, eleve hamis posztulátum... Végül is, úgy váltunk el, hogy rögtönzött eszmecserénket is kölcsönösen hasznos beszélgetésnek minősítettük...

Valami hasonló, de egészen más töltetű és helyzetű beszélgetés zajlott le, egy évvel az 1989-es rendszerváltozás előtt egy székelyudvarhelyi szállodaszobában köztem és Mircea Florin Șandru bukaresti költő között, akinek verseiből a Kriterion könyvkiadó részére *A nagy teremben* címmel egész kötetet ültettem át magyarra.

Kapcsolatunknak története van.

Amikor a fordításkötetem megjelent, egy ifjú riporter nyomban ki is faggatott: miért éppen Mircea Florin Șandrut választottam ki a sok-sok élő román, s nem egyszer hangzatosabb hírnévű költő közül?

Akkor hirtelenében így válaszoltam:

– Véletlenségből. Fiatalabb korunkban, az ifjúsági szervezet vezetőségében rengeteg gyűlésen kerültünk egymás mellé, beszélgettünk, ismerkedtünk. Ő a bukaresti diáklap egyik vezető szerkesztője volt, én a magyar ifjúsági lapé, volt közös témánk, elfoglaltságunk. Kezdetben udvariassági gesztus volt a

fordítás részemről, mert valahányszor egy-egy kötete megjelent, mindig dedikált egyet számomra. Később egyre több versét kedveltem meg, ültettem át. Amikor A nagy teremben c. válogatás gondolata megszületett bennem, már mintegy két-tucatnyi Şandru-vers magyarítása állt a hátam mögött.

A következő riporter kérdés arra vonatkozott, hogy mégis, mi fogott meg ebben a költészetben, amit bemutatásra méltónak tartottam a magyar közönség előtt.

– Életközelsége – válaszoltam –, egészséges szellemi nyitottsága. Şandru az élet, a mindennapi apróságok átlényegítésének költője: nem ködösít, nem használ artisztikus, művi elterelő hadmozdulatokat, cseleket. Úgy írja a verset, mintha olyan kavicsokkal játszana, melyek pontosan illeszkednek egymáshoz. Ezt az illeszkedést egy teljesen más nyelvi megközelítésben újratерemteni, izgalmas feladatnak bizonyult.

Mircea rendkívül hálás volt ezért a gesztusért, bár maga sem tudta, hová tegye, nem fért a fejébe az, hogy ha én tőle nem kaptam semmit, akkor én miként vagyok kapható ilyen nem mindennapi cselekedetre irányában. Beszéltem neki belső kényszerről, meg arról, hogy mialatt verseit átültettem anyanyelvemre, magam is rengeteget csiszolódtam poétikai iskoláját gyakorolva, újratерemtvе, imitálva.

Ugyanez a furcsa megilletődés kapta el, amikor hamarosan arra vettem rá, hogy írjunk közösen egy verseskönyvet a gyermekkorról. Lelkesen győzködtem: semmi az egész, közösen kiválogatunk ötven, témába vágó művészfotót az irattáramban halmozódó képgyűjteményből, majd naponta hol az egyikünk, hol a másikunk szállít hozzájuk egy-egy verset. Amikor aztán az ötven kép mellett ott lesz az ötven vers, nekiállunk és kölcsönösen lefordítjuk egymás munkáit – idáig érve, nagyfokú elbizonytalanodását látva, nagylelkűen vállaltam az előzetes nyersfordítást is számára, hogy átlendítsem magyar nyelvi fogyatékoságán –, s az egészet mindkét nyelven kiadjuk.

A terv szép volt, lelkesítő, én magam gyorsan és ütemesen el is készültem a részemmel, menet közben elkészítettem a Florin verseinek fordítását is, sőt, nem késlekedtem átadni neki a saját verseim nyersfordítását sem. Egy hét kell neki, ígérte, hogy visszajuttassa a véglegesített kéziratokat.

Nemsokára forgószélként bekövetkezett a rendszerváltás. Továbbra is rendszeresen találkoztunk, de őt is, engem is felszippantott az újfajta, felszabadult, gátlástalanná vált újságírás szédítő forgataga. Egyre kevesebb szó esett köztünk a kötetről, majd egyszer csak megkeresett azzal, hogy ha nem haragszok, ő kiadná a saját verseit, külön kötetben, mert bár elvégeztem ugyan számára a nyersfordítást, de hiába rugaszkodott neki, úgy érzi, képtelen arra, hogy lefordítsa az én verseimet.

Haragudni nem haragudtam, hiszen értettem én: van ilyen helyzet, s még mindig jobb kimondani, mint egymást hitegetni, keserű lett csupán a szájam íze, természetesen szabad kezet kapott saját verseit illetően, hiszen semmilyen jogom nem volt fölöttük, meg aztán azt mondtam magamban, azok a versek

tulajdonképpen egy képvilágra tapadva születtek meg, s bár önmagukban is élnek, valódi hatásuk csak akkor lehet, ha beilleszkednek egy bonyolultabb, többszólamú rendszerbe, amelyre valamikor elszerződünk.

(A kötet aztán mégis csak elkészült, ha csonkán is, ha csak magyarul, s nyilvánosságra segítését – az interneten – annak a budapesti Andrassew Ivánnak köszönhetem, akivel nem egy izgalmas szellemi kalandban vettem részt; egyáltalán nem mellékesen, ő a szorgalmazója és az életetője annak a webantológiának, amely Román költők címmel hosszú évek óta új s új fordításokkal gazdagodik...)

Csalódásomat kiheverve, Mircea Florin Șandru éveken át emlék volt csupán a számomra. Egy idő után váratlanul, egyik napról a másikra odahagyta a szerkesztőséget, ahol dolgozott, így megszakadtak találkozásaink addigi természetes körülményei. Arra hivatkozva, hogy nyugdíjas éveire szeretne összegyűjteni még néhány jól fizetett esztendő, elszegődött a bukaresti parlament sajtóosztályára előre-hátra mozdítónak, tisztviselőnek, névtelen csinovnyiknak.

Aztán, 2002-ben váratlanul újra jelentkezett.

Sajtóval való szakításának fordulatát vázolva azt is elmesélte: az interneten szörfözött éppen parlamenti irodájában, s kíváncsiságból egy népszerű keresőprogramba beírta a saját nevét. Elsőnek a *Színes kengurut*, közös kötetünket jelölte találatként a program, majd nem sokra rá a *Román költők antológiáját*, amelyben ugyancsak bő verscsokorral szerepeltettem. Magyarul tudó kollégája segítségével nagy nehezen megértette, miként került versei révén a világhálóra és a meghatottságtól nem tudott eléggé hálálkodni.

Aztán egy napon két könyvet hozott címemre a posta, feladójuk: Mircea Florin Șandru költő. Aznap, a biztonság kedvéért felhívott telefonon is, jelezvén, hogy postázta két új kötetét, talán beléjük lapozok, s aztán ha nincs rájuk szükségem, el is dobhatom őket.

Majd csinálók nekik helyet, esetleg eldobok más könyveket – replikáztam, évődve, ahogy hajdanában froclizni szoktuk egymást.

Mármint én Florint, mert ő mindig tiszteletteljesen, a némileg idősebbnek kijáró alázattal szólított meg, még akkor is, amikor már alkotói közösségnek lehetett bennünket nevezni

Érdeklődéssel forgattam a köteteket: más-más kiadónál jelentek meg, egy év különbséggel, de tartalmuk szinte azonos. Szorongó szívvel tapasztaltam: a kötetek anyagának szinte fele ugyanazokat a verseket, tartalmazza, melyeket már magam is beválogattam a Kriterion kiadásba. Az új versek pedig, valami iszonyatosan barokkos, avított, halálfélelmekkel teli, már számtalanszor megverselt víziókat, fordulatokat tartalmaznak, egyszerűen nem ismertem az én valamikori jóemberemre. Gondoltam, folytatom a tolmácsolások sorát, legalább egyetlen vers erejéig. Újra és újra visszatértem mindegyik darabra, de vagy benne voltak már a magyar válogatásban, vagy nem érték meg a fáradozást... A frissen megjelent kötet címe viszont ismerősnek tűnt: *Miere neagră* – annyit tesz, mint Fekete méz. Izgatottan lapoztam át, többször is a könyvet, de hiába, a

harmincadik próbálkozás után is azt tapasztaltam, hogy a címadó vers hiányzott belőle. Majd egy egész estét áldoztam arra, hogy tűvé tegyem jegyzetornyaikat, mindent meg is találtam, amit Şandruval kapcsolatban írtam vagy fordítottam, a „fekete méz” azonban sajnálatosan nem került elő. Ettől aztán végleg begerjedtem. Éppen, mint egy vadászkutya, akivel megszagoltatták a nyomot.

A Fekete méznek márpedig a végére kell járnom! Legjobb lesz, ha egyenesen a forráshoz – Mirceához fordulok.

Másnap felcsörgettem telefonon. Álmos, fáradt hang jelentkezett a kagylóban:

– Itt a szenátus sajtóirodája, mit óhajt, kérem?

Mondom, hogy kit keresek.

– Én vagyok az, miben segíthetek?

– Kérek egy köcsög fekete mézet...

– Hogyan?!!!... Ó, te vagy az? Így már minden egészen más.

Mondom neki: megérkeztek a könyvek, nagyon köszönöm.

Erre közbevágott: elég, ha átlapozom őket, s nyugodtan dobhatom a szemetes kukába. (No tessék, már megint az a kuka!)

– Majd odébb – vigasztaltam –, amikor a fekete méz végére jártam.

– Mi bajod van azzal a mézzel? Az az egyik kötet címe, na és?

– Igen, csak hogy nem találtam benne semmiféle mézet!

– Persze, mert szándékosan kihagytam... Az ugyanis egy nagyon keserű világot sűrít magába, nem illett volna a kötet anyagába.

– No de a cím, hát mégis azt a címet adtad neki!

– Igen, mert nagyon szeretem ezt a verset és a címét. Gondoltam, erre majd ráharapnak...

– Tudod mit, Florin, nem faxolnád át nekem a barátságunk fejében?

– Én akár mindjárt tollba is mondom, a legkedvesebb verseimet fejből tudom, de azért mégsem teszem, hogy ne tévedjek. Inkább várj holnapig, magammal viszem az irodába, s onnan átküldöm.

– Különben hogy vagy? – udvariaskodtam.

– Kösz, ahogy könyökvédővel lehet. A kis tisztviselőcske a kicsike pult mögött. Vagyok a kicsi gépezet... Emlékszel?

Felemlítettem neki, hogy meglepődve láttam: antológiái legalább fele részben feltétel nélkül megegyezik az én válogatási értékítéletem az övével.

– Hiába, többször rájöttem én is, hogy rokonlelkek vagyunk...

Ebben maradtunk.

Akkor ismét eszembe jutott 1988 ősze, amikor a frissiben megjelent fordításkötettel meghívtak kettőnket Homoródalmásra, az ottani kulturális napokra. A székelyföldi nagyközség tulajdonképpen a nagy erdélyi szobrász-tehetség, Román Viktor szülőhelye, aki a hatvanas években fényesen futott föl Bukarestben modern szobraival, valahol etalon volt és mindent eldöntő ítéssz, aztán kiment Párizsba, ott egy jeles szobrász, Eugen Hajdu pártfogoltja lett, ott is halt meg, távol a szülőföldtől, de szülei, ösei a homoródalmási temetőben

nyugszanak. Florinnal kísértáltunk oda, enyhe, napsütéses délelőttön, mindenben a kiteltség, a megereszkedettség, az elmúlás hangulata lebegett, akár csak Labiş-nak az Eminescu emlékére írt verstöredékében, az olvasótalálkozóig még hátravolt másfél óra, tűnődve sétáltunk az elvadult sírok között, az ódon fejfákról olvasván le a székely neveket. Florin csodálkozott e gazdag lustrán, addig sose járt magyar temetőben, meglegyintette a hely szelleme, s a találkozó után, ahol őszinte lelkesedéssel kaptunk tapsot román és magyar szövegeink hallatán, a székelyudvarhelyi szállodaszobában, ahol az éjszakát töltöttük, azt a kérdést tette föl nekem: ha ilyen jól megértjük egymást mi ketten, akkor miért akartok ti külön vonulni, külön iskolába, egyetemre?

A válaszom az volt: azért, mert ettől még nyugodtan lehetünk együtt.

Igen, de ő nem tudja az én nyelvemet.

Ha akarnád, megtanulnád.

Miért, te meg akartál tanulni románul?

Nem, de egy idő után szükségem volt rá, és megtanultam.

Tudod, amikor nekem is szükségem lesz a magyarra, megtanulok.

Rendszerváltás előtt volt, szállodai szobában, azóta sem folytattuk a vitát.

Azt hiszem, most már mind a ketten megmaradunk, becsontosodva annak, akik voltunk és akiké lettünk. Nincsen visszaút. Megértettem, hogy minden közeledési szándékom, gesztusom dacára a maradék távolságot már képtelenség közöttünk legyőzni: minden lépés, amit feléje teszek, az ő halmozódó adósságait húzza alá, amitől ő védtelen lesz és egyre legyőzöttebbnek, megalázottnak érzi magát. És a meghunyászkodás nem jó tanácsadó, mert magában hordozza az elvakult lázadás, a harag csíráit is.

Ennek dacára nem szűnik bennem a meggyőződés: minden aránytalanság ellenére, saját magunk megbecsülésére és épülésére, folytatnunk kell a megismerést, az értékek beépítését. Ebből a meggondolásból vállaltam el a huszadik század utolsó éveiben, hogy segítek Andrassew Ivánnak tető alá hozni a román költészet magyarul hangzó virtuális antológiáját. Amikor ötletét megosztotta velem, már túl voltunk együttműködésünk első tapasztalatain, és ráéreztem arra, hogy a tervek, szempontok, értékrendek pepecselő kidolgozása helyett a fecske-stílusú, apró, építkező lépéseket kell gyakorolnunk. Nem kellett sokat vitatkoznunk sem a címen, sem a befogás korlátain, már-már magától alakult az egész azzal, hogy pár hét elteltével már a kezünkben volt egy csokor vers, féltucatnyi költőtől, amivel már weboldalt lehetett nyitni. Pár év alatt több mint hatvan név került föl az antológia tartalomjegyzékébe, köztük a Mihai Eminescué is, akitől barátaink a modern román költészet időszámítását datálják. (Személyesen nem értek egyet azzal a tabuhangulattal, ami a román kultúrában Eminescu alakját és munkásságát övezi, és amely kiátkoz minden kritikai véleményt, amit a költőóriás felé olykor megkísérelnek; ugyanakkor átérzem e reakcióban azt az ösztönös védekező reflexet, amely az alkotókat a kiszámítható értékrenddel ajándékozta meg: ha létezik egy felső határ, amihez mérhetjük magunkat és ahhoz igazodhatunk, mint egy etalonhoz, akkor az esetleges siker még az életünkben

biztosított, nem kell megvárni pályafutásunk befejezte utánig, hogy majdani utódaink beseperhessék majd az utólagos elismerést.) Hogy ez mennyire helytálló, azt az a puszta tény is elárulja, hogy a magyar költészet legjobbjai több mint száz éven át versengve igyekeztek túlszárnyalni egymást Eminescut magyarító igyekezetükben. Költői életműve így lett mára szinte teljességében hozzáférhető magyar nyelven. Magyarul 1885-ben, tehát még négy évvel fiatalon bekövetkezett halála előtt jelent meg első verse a Kolozsvári Közlönyben, s költői sikere azóta töretlen a magyar kultúrában. Mózes Huba kolozsvári irodalomtörténész a költő halálának századik évfordulójára páratlanul értékes kötetet adott ki a magyar Eminescu fordítás-irodalomról, amelynek tanulmányát érdemes idézni: „1966-tól kezdve Eminescunak úgyszólván minden költeménye magyarul is olvasható. Nem kevés közöttük az olyan, amelyiknek tíznél több magyar változata ismeretes, de olyan Eminescu-verset is említhetnék, amelyiknek különféle magyar változatai eddig több mint félszáz alkalommal láttak napvilágot. A leggyakrabban tolmácsolt Eminescu-költemények legsikerültebb, ma is élvezhető magyar átültetéseit olyan fordítóknak köszönhetjük, mint Áprily Lajos, Berde Mária, Dsida Jenő, Jékely Zoltán, Kacsó Sándor, Képes Géza, Kiss Jenő, Lőrinczi László, Nagy Kálmán, Oláh Gábor, Szabédi László és Szemlér Ferenc – az önálló Eminescu-köteteket jegyző Finta Gerő és Franyó Zoltán mellett. Más kérdés, persze, hogy a legszorgalmasabb és a legjobb műfordítók egyes munkái milyen mértékben közelítik meg a „hűtlen hűség” elérhető határait. Meggyőződésem azonban, hogy még a legszínvonalasabb tolmácsolás sem zárja ki egy újabb, legalább ugyanolyan színvonalas műfordítás lehetőségét, amely az eredeti költemény titkainak a megismeréséhez egy lépéssel ismét közelebb visz.” A könyvből ugyanakkor kirajzolódik az az integrációs folyamat, melynek során Mihai Eminescu valósággal „magyar” költővé vált, s egy-egy kimagasló költeménye nem egy esetben féltucatnyinál is több fordítás változatot számlál.

E messzemenő érdeklődést és rokonszenvet tapasztalva, 1989-ben annak próbáltam utána járni, hogy a még életben lévő, jeles költő-műfordítók közül néhányat megszólaltassak arról, mi közelítette őket Eminescuhoz, milyen indítékok késztettek fordításra, sokszor olyan esetben is, amikor az illető verseknek már létezett elismert, sikeres, az irodalmi köztudatban már meggyökeresedett tolmácsolása. Életem egyik legtanulságosabb riportútját zártam előbb a költő szülőföldje, Ipotești, majd később Marosvásárhely, Kolozsvár és Bukarest érintésével. Bejárhattam az Eminescu-emlékházat, illetve a közelében található, költészetébe örök életűvé tett emlékhelyeket – az erdőt, a forrást, a tavat –, amelyeket a versek nyomán a kíváncsi szem immár mindig titokzatosnak, rendkívülinek, egyedülállónak lát. Pedig a józan, a befolyás nélküli szemlélődés igazából nem lát sok különbséget az ipotești-i erdő és egy akármilyen erdősáv, az ottani forrás vagy egy közönséges buzgár, a rejtélyesen ringatózó tó vagy egy elposványosodott állóvíz között... Sorra felkerestem az akkor még élő Székely Jánost, Kiss Jenőt és Tóth Istvánt, továbbá Lászlóffy Csabát, Márki Zoltánt és

Lőrinczi Lászlót, egy-egy igen tanulságos irodalomtörténeti délelőttöt vagy dél-utánt töltvén el körükben, legtöbb esetben otthonukban, s a különböző megközelítések ellenére is ugyanazt a rajongást és elkötelezettséget tapasztalhattam a megismerés és az integrálás mindennapi tettei iránt. Szinte kivétel nélkül úgy vallottak, hogy Eminescu-fordításaikban a fordulópontot az az 1996-os Eminescu-összes jelentette, amelynek szerkesztője Kacsó Sándor volt, aki rettenthetetlen karmesterként mozgósította szinte a teljes erdélyi magyar költői gárdát annak érdekében, hogy lehetőleg ne maradjon lefordítatlan költeménye a halhatatlan költőnek. A tolmácsolt művek között így voltak önként, kedvtelésből vállalt, de hazafias feladatba kapott szövegek is, s a jól levezényelt kalákából egyedülálló irodalmi teljesítmény született, amelynek értékéből mit sem von le, hogy időközben az Eminescu-kutatás újabb és újabb verseit, szövegváltozatait fedezte fel az ipotești-i bárdnak, a magyarul megálmodott teljesség így – szigorúan nézve – csonka maradt...

(Nem kapott helyet a gyűjteményben az a románok által sokat idézett és egyesek szerint eminescui csúcsteljesítménynek elkönyvelt vers sem, amelynek *Dojna* a címe, s Eminescu korai költészetéhez tartozik. Az erőteljesen és nyíltan xenofób szöveget többnyire propagandacélokra és a tézisirodalom létjogosultságának bizonyítására használják, az 1989 utáni fordulatot is sértetlenül túlélte, amikor a román politikai paletta idegengyűlölő, nacionalista erői ugyancsak szívesen igazolták eszméiket a nagy költő állásfoglalásaival. Érdekes módon, a fenti vers helyet kapott a nemzetiségi iskolák számára is forgalmazott VI. osztályos alternatív román olvasó- és nyelvkönyvek egyikében – szerzők: Anca Șerban és Sergiu Șerban – is. A fordítás első ízben a Székelyföld c. folyóiratban jelent meg, 1998-ban. A teljes Eminescu-képhez ez is hozzátartozik.

Dojna

*A Dnyesztortól a Tiszáig
Sír a román, panaszkodik:
Hogy nem halad, bárhova lép,
Annyi itt az idegenség.
Hotintól a Tengerig el
A muszka lovon eregel,
A Tengernél s Hotin táján
Ha jársz, az utad elállják.
Bajom s Vatra Dorna között
A jó somba nyű költözött;
Az idegen úgy ellepett,
Tőle magad sem ismered.
Lenn a völgyben, fenn a hegyen
Minden úton jó az ellen,
Szatmártól Szecsel' városig*

Belőlük gát magasodik.
Szegény román, milyen szégyen,
Mint rák, hátrafelé mégyen!
Nem sikerül semmi dolga,
Magát ezért nem okolja,
Ősze nem ősz, nyara nem nyár,
Hazájában idegen már.
Turnutól el Dorohojig
Ellenség-áradat folyik,
S mindenütt megállapodik;
S ha vasúton ideérnek,
Menten elnémul az ének,
Elűzi a madarakat
Az a sötét idegen had.
Csak tövisnek hull az árnya
Hívó román ajtajára.
Az ingét is odaadja
Ez a szegény áldott haza.
Az erdőnket fejsze vágja,
Testvérünk ő, mégse bánja
Senki, kiszárad a forrás –
Szegény népnek: szegény ország!
Ki az idegent szereti,
Szívét a kutya egye ki!
Ház-népe menjen világgá!
Stéfán-vajda Ófelsége,
Ne ülj Putna hűvösébe '!
A rendfőnök elvezeti
A kolostort, te gyere ki!
Hagyd a szentek gondját másra,
A hajbókoló csuhásra,
Mondd: húzzák a harangokat,
Hogyha éjjel-nappal kongnak,
Tán megsegít istened,
Hogy megváltsd a népedet!
Hagyd ott a sírhelyedet,
Vedd kezédbe kürtödet,
Moldvát összegyűjtheted.
Hogyha egyet szól a kürtöd,
Nagy Moldvádat egybegyűjtöd,
Hogyha a kürt kétszer szólal,
Indul az erdős hegyoldal,
Ha kürtöd háromszor szólít,

*Minden ellen porba hull itt,
Egy határtól másikig,
A varjak eltemetik
Őket, ha nem, legyenek
Akasztófacímerek!*

BARTHA GYÖRGY fordítása)

Andrassew Iván 2003. július 20-án este a következőket jegyezte be internetes naplójába:

„Ma egész nap a gépem előtt ültem. Délelőtt jegyzetet írtam, aztán nekiláttam, hogy befejezzem a Román költők oldalait (<http://irodalom.elender.hu/roman>). Több ezer műveletet kellett végrehajtani szépen, sorjában, türelemmel. Amikor már minden készen volt, akkor persze lett egyetlen-egy hiba, amit órákon át képtelen voltam megoldani. Annyi volt az egész, hogy Eminescu oldalai nem akartak csatlakozni a Román költők oldalhoz. De bármit kitaláltam, nem jött be. Aztán estére rájöttem, mi a megoldás. Még volt egy órányi munka vele, de végül sikerült. (Ez a legértékesebb része: Eminescu versei románul és számos magyar fordításban. Igazi különlegesség. Persze feltéve, hogy valaki kedveli a verseket.)

Sokan megkérdezték már, hogy Cseke Gáborral miért töltjük a napjainkat ilyen oldalak építgetésével. Hiszen ma már az emberek elenyésző része olvas verseket, pláne románokat. Vagyis ez csak egy igazi sikertelen oldal lehet csak, napi egy-két látogatóval, legföljebb.

Csakugyan nagyon kevesen olvasnak verseket, de ahhoz képest, amennyire gondolunk, azzal, hogy minden tőlünk telhetőt megteszünk értük, meglepően sokan. De ha összesen ezerötszáz a tizenötmillióból, akkor annyinak is tartozunk (Ezt a naplót hányan olvasgatják? Nagyon kevesen. Mihez képest?)

A román költészettel pedig azért foglalkozunk kitüntetett módon, mert gyönyörű, és azt fontosnak találjuk megmutatni. Ez a két nép mindent megtett azért, hogy az utálatban és a megvetésben kölcsönösen megnyomorítsák egymást. Évszázadok alatt ránk telepedett az a fajta gonoszság, ami attól ártalmas, hogy van. Ha nem öl, akkor is öl. Ha én gyűlölök valakit, az engem nyomorít, nem a másikat. Ha ketten gyűlöljük egymást, akkor mindketten a saját gyűlöletünktől fulladozunk. Ha népek teszik ezt, akkor maguktól veszik el az oxigént, fulladoznak az előítéletektől.

Az internet adott nekünk egy új hatalmat: békességet teremthetünk vele. Aki hajlandó megismerni a román költészetet, kész arra is, hogy az előítéleteit elveszítse. Aki meg is ismeri, az nem tud nem másképp gondolni a románokra, mint azelőtt.

Vélhetően még ebben az évtizedben elérkezünk egy történelmi fordulponthoz: egy államban élünk majd. Abban egészen biztosak vagyunk, hogy rövid az idő, addig nem sokat változtathatunk. De valahol el kell kezdeni. Nem

dumálgatni kell egymás oly kíváncsatos megismeréséről, hanem tenni kell érte valamit.”

Magam sem fogalmazhattam volna meg pontosabban azt a programot, mely antológiánkat életre hívta. Mindenekelőtt azért folyamodtam az Iván-féle meghatározáshoz, mert ő csiholta ki belőlem a részvétel elfogadását ebben a kalandban. Ő volt a kezdeményező, és én a végrehajtó. Az Egész végül is az ő kezében futott össze, s nem egyszer éjszakákon át tartó pepecsmunkája által vált láthatóvá, az egész világon elérhetővé. Ha büszke vagyok valamiért az életben – beh utálom a büszke szót, pedig magam is sokszor a vétkébe esek –, akkor az antológiánkra igen. És a kapcsolatunkra is. Olybá tűnik, mintha személyében Dan Culcer mellett, a magyar oldalon is lenne egy kiemelt mentorom, akivel mind a magyar–magyar ügyekben, mind magyar–román viszonylatban mondhatni tökéletesen értjük és elfogadjuk egymást. Iván a lehető legjobb hatással volt rám a századfordulón, egy olyan időpontban, amikor már-már úgy tűnt, hogy elmerülök az immár szabadon űzött zsurnalizmus fojtogató hínárjában, s minden mást elhagyok, kikapcsolok az életemből, ami szebb, emberibb, időállóbb. A taposómalomi hangulatomra rájátszva, olyan szabadon választható feladatot kínált nekem, ami a piramisépítés kínját és örömeit kínálja azzal, hogy nem kér azonnali végeredményt: türelmes, apránként kiégetett téglákból rakja fel, a méltóságteljesen hömpölygő Időben azt az építményt, amelyet ma már kikezdehetetlennek látok azon egyszerű oknál fogva, hogy – van. Létezik.

Többen megjegyezték kajánul: remek ez az antológia, de vajon készül-e valahol ennek a megfelelője, román nyelven, amely a magyar költőket mentené át téren és időn – román nyelven? Erre csak azt lehetett válaszolni, hogy a kölcsönösség szívből áhított, jó dolog, de nem lehet kötelező feltétellé tenni. A közeledő lépéseket valakinek tettelegesen is el kell kezdeni, s ha már elkezdte, folytatnia kell, függetlenül a körülményektől és következményektől, a távolság elfogytaig.

Ha mindkét irányból történik a közelítés, az egyenesen csodálatos érzés; de hadd ne áltassuk fölöslegesen magunkat: a lényeg a közelítés puszta ténye, bármely irányból.

Még a legelején voltunk az „építgetésnek”, amikor Andrasew levélben érdeklődött: mit tudok egy Lucian Tamaris nevű egyénről, aki állítólag Kolozsvárt él, s akit az Iván ugyanott élő nénikéje igen nagyra tart. Nemrégiben egy egész paksaméta versét tukmálta rá, s mert ő nem tud románul, arra kér, nézzem meg az anyagot, s amennyiben úgy találom, érdemes a figyelemre, próbáljak lefordítani néhány darabot közülük...

Barátok kérése számomra parancs szokott lenni, ha nem egyébert, hát személyes hiúságból. Kíváncsian vettem kézbe a lapidárisnak tűnő szövegeket, amelyek első közelítésre nem is a fordítónak, hanem mindjárt a versolvasónak okoztak gondot. Kerestem a szerző elmejátékának, elvont lírájának belső logikáját, de csak többszöri nekifutásra sikerült egy-két darabot kicsiholni magamból magyarul. Gesztusnak, gondolom, ennyi is megtette volna Iván felé, de mert

kezemben volt a többi vers is, azt mondtam, ne legyek rest, próbáljak még tovább lépni, abban a tudatban, hogy bármikor abbahagyhatom, hiszen a feladatnak már így is, úgy is eleget tettem. Ez a fajta biztonság volt az, ami leszoktatott arról, hogy valamennyi feladatomban szerfüggő rabja legyek a mindenáron való időteljesítménynek, s így tudtam magam a megközelíthető teljesség igájába befogni. Végül is minden Tamaris-verset sikerült lefordítanom, javasolván Ivánnak, hogy ha már a kezünkben van, vegyük fel e csokrot az Antológiába is.

A véletlen, a baráti sugallatok és felkérések nem egyszer játszottak közre abban, hogy olyan román költőkkel ismerkedjek, kerüljek „viszonyba”, akikről addig sose hallottam. Érdeklődve és szívesen fogadtam mindenfajta beajánlást, anélkül, hogy elköteleztem volna magam valamelyik mellett. Az elkötelezés csak mindig azután következett be, hogy tisztáztam magamban: szabad vagyok igent vagy nemet mondani, amit viszont ehhez tennem kell, az a műben való megmerülés.

Így jutottam el Șerban Codrinhoz is, akinek temesvári kiadású, egy közepes nagyságú tenyérben elférő minikötetét (*Scoici fără perle*) fotóriporter kollégám, Székely Sándor tukmálta rám; ő egy sajtórendezvényen találkozott a szerzővel, megismerkedtek, beszéltek erről-arról, majd a találkozás emlékére dedikálta neki a verskötetét, ő pedig nem tudta eldönteni, hogy irodalmi mércével mérve érnek-e valamit az abban lévő szövegek. Arra kért, ha van rá időm, lapozzak bele a könyvbe, s majd egyszer, mikor jónak látom, vele is közöljem következtetéseimet. Sándorral azóta nem találkoztam az élet furcsa sorsforgataga miatt, amely bemérhetetlen kacsaringókon elragadta őt a közelemből, Codrinban viszont a japán versformák szenvedélyes – helyenként már-már szektáriánus szemléletűnek tűnő – művelőjét ismertem meg. Nyolc hónapba telt, míg egyetlen összefüggő ciklust alkotó tanka-füzérének a végére jutottam – a szigorúan kötött versforma többször is megkísérelt, végül sikerrel járó begyakorlása után.

Román részről Dan volt az egyetlen, aki – kérésemre – értően felfigyelt a webantológiára, s átnézve, amellet, hogy nagyra értékelte, hasznos javaslatokat fogalmazott meg a továbblépéssel kapcsolatban. Egyrészt a válogatás palettáját tartotta még mindig túlságosan hiányosnak – ehhez pedig nem csupán a kritikát fogalmazta meg, de azóta is folyamatosan beajánl, javasol szerzőket, szövegeket; nem egyet közülük éppen ő maga fedezett föl vagy emelt ki a bolyból *Asymetria* c. internetes folyóiratában –, ugyanakkor a lexikális jegyzeteket jónak látta költői arcképekkel is kiegészíttetni.

Így került az antológiába, s egyúttal fordítói célkeresztembe Cristian Simionescu, Gavril Ședran, Andrei Fischhof és Yossef Abraham is.

Ez utóbbival kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy miután nagy izgalommal és kalandvágygal elmerültem különös versstruktúrájának elemzésében és értelmezésében s próbáltam újrateremtetni a színgazdag román argóba öltöztetett líra rejtett zenéjét, a szerző levélben jelentkezett és megköszönte a fordításokat, majd munkássága újabb elemeivel ismertetett meg, sőt a rendelkezésemre

bocsátotta ugyancsak Izraelben élő öccse héberül írt verseinek őáltala készített fordítását. És igaz, hogy e határhelyzetben, e versek föl vételével már a héber irodalom területére léptem (az egészen természetes, hogy az Izraelben élő és románul alkotó írókat a román irodalom felelősen számon tartsa), de Amir Abraham szerepeltetése e kötetben inkább a Yossef alkotói portréját, költői világát és sajátos nyugtalanságát hozza közelebb.

Egy-egy fordításomnak, költői rokonszenvem felébredésének bizonyos költők iránt törvényszerűen külön története van, amelyet az élet „véletlennek” nevezett fiókjából kotorhatunk elő.

Így például Grigore Scarlat szatmári (avasi) költőre Sike Lajos kollégám hívta fel a figyelmet, még a rendszerváltozás előtt azzal a beajánlással, hogy az akkori általános nacionalista kurzus dacára az illető példásan korrekt magatartással viszonyul a magyar alkotókhoz, s már csak ezért is megérdemli, hogy nevét a magyar olvasóközönség is megjegyezze. Akkor egy vers erejéig, a cél érdekében eleget is tettem a baráti kérésnek. Aminek az lett a későbbi folyománya, hogy köszönetképpen Scarlat következetes tisztelettel dedikálta akkori legfrissebb kötetét, s azóta is, valahányszor egy-egy könyve megjelent, számíthattam rá, hogy hamarosan megérkezik postán is a tiszteletpéldány. Aminek a természetes „fizetsége” minden esetben az volt, hogy örömmre és épülésemre szabadon szemelgethettem Scarlat verseiből, s szépen szaporodó fordításaim sorát a továbbiakban újabb és újabb köszönetnyilvánítások, kötetek övezték...

Areta Şandrut 1978-ban, az Ifjómunkásnál töltött utolsó előtti évem nyarán ismertem meg, amikor is az ifjúsági szervezet felkérésére, az ifjúsági sajtóban dolgozó néhány, felelős beosztású tollforgatóra egy-egy alkotói kirándulás összehangolását és lebonyolítását bízta. A cél az volt, hogy az amúgy magányosan alkotó fiatal íróknak lehetőséget adjon megismerkedni az akkoriban újra felmelegített országos ifjúsági munkatelepek életével, valóságával. Az akciót kimódolók hangsúlyozták: a résztvevők teljes alkotói szabadságot élveznek abban, hogy azt és olyan műfajban írhatnak a látottakról-hallottakról, vagy éppen csak azok kapcsán bármiről, amit akarnak. Az ifjúsági szervezet meglepszik azzal, hogy az írások kapcsán egyáltalán szó esik azokról a munkatelepekről, melyek nemcsak hogy halvány árnyékai, hanem egyenesen karikatúrái voltak a hajdani legendás, a negyvenes évek vége hórúkkos munkatelepeinek, amelyekről Kányádi Sándor költészetében például figyelemreméltó irodalmi korlenyomat található...

Bumbesti-Livezeny, Ágota-Botorka, Szolyva-Visó... – jelentésszimbólumok voltak évtizedeken keresztül, az új ember nevelésének valóságos iskolái – állítják a telepí veteránok, köztük Domokos Géza is életrajzi visszaemlékezéseiben, a következő évjáratok pedig szívesen el is hittük a lelkesen továbbadott tanmeséket, s azon törtük a fejünket, hogy miért vész oda minden, ami egyszer már kibomlott, szép, teljes ragyogású virágként pompázott...

A zilahi munkatelep a hetvenes évek végén a vízben-energiaforrásokban szegény megyeközpont szénműködésű hőerőművének építését kapta feladatul,

olyan formában, hogy a létesítmény létrehozására berendezett telepen dolgozó fiatal szakmunkásokat külön is összeírták, aláírtak velük egy nyilatkozatot, hogy amíg ott dolgoznak, ifjú brigádosoknak is vallják magukat, ünnepi alkalmakkor felöltik a brigádosi egyenruhát, kitűzik a szervezet brigádos jelvényeit, egyéni teljesítményeikről, amiért különben fizetést kapnak mint bárki más, az ifjúsági szervezet különmegbízottjai párhuzamos nyilvántartást vezetnek és országos szintén külön eredményként is elkönyvelik. Ez egyfajta erkölcsi igazolvány volt az ifjúsági szervezet számára a roppant társadalmi kirakatban, mely azt kívánta elhíttetni a világgal, hogy a tömegek megszervezésére létrehozott erőközpontok alkalmazottjai megérdemlik a fizetésüket, annak fejében, hogy a növekvő feszültségek és elégedetlenségek dacára kordában tartják a társadalom különböző rétegeit.

A gondjaimra bízott írócsoportból különösen Areta Şandru és újságíró férje, illetve a kolozsvári Adrian Popescu személyisége ragadott meg közelebbről; ez utóbbi visszahúzódó szerénységével, tipikus erdélyi nyugalomával és mindenekelőtt verseinek sugárzó belső feszültségével tűnt ki a szememben. Most visszagondolva, magunkra nézve is szájalmasnak találom azt a fegyelmet, amivel ezek az emberek elviselték a rendszer ideológiai szeszélyeit és önmaguk maradtak – Popescu akkoriban már a kolozsvári Steaua szerkesztője volt, korábban a kolozsvári diáklapot, az Echinot szerkesztette, megbízatásaiból kifolyólag nem vonhatta ki magát a közösségi felkérés alól.

Areta Şandru tanárnő volt, évek óta hitegették, hogy állást kap a román ifjúsági napilapnál, s ahhoz, hogy ezt az ígéretet be is váltsák, a törékeny, fiatal anyának, férjével együtt lelkesen kellett pitíznie az ifjúsági szervezetnek, ami abból állt, hogy a közösségi felkéréseket nem illett elutasítaniuk. Areta őszinte érdeklődést mutatott zilahi utunk alkalmával az erdélyi magyar költészet iránt, neki teljességgel újdonságszámba ment, hogy magyar írókat láthat szemtől szemben; elmondta, hogy bár tudott a magyarok és más nemzeti kisebbségek létezéséről az országban, de számára mindez csak elméletben működött, eleven magyarokkal e kiránduláson hozta össze a jósors. Felfedezését nagy lelki elégtételnek nevezte, s az igazi kapcsolatmelyítés – amely a szándék szintjén pár hónap alatt később meg is bicsaklott – tulajdonképpen a munkatelepi utazás befejezése után következett be, amikor Areta rendszeresen ellátogatott a szerkesztőségbe (igaz, olyankor egyúttal a szomszédunkban székelő román ifjúsági lapnál érdeklődött állásügye iránt), kéziratot is hozott, büszke volt rá, hogy versei, prózai írásai anyanyelvén kívül egy más nyelven is megjelennek és hogy bennem igazi, szavatartó támaszra lelt. Lelkesedésében odáig ment, hogy a férjével meghívtak bennünket egy vasárnap délutánra családotól saját otthonukba, ahol fő helyen egy ikon és egy örökmécses jelezték a házigazdák nyíltan ki nem mondott valódi szellemiségét. A beszélgetés és az ennek ürügyeként feltálat vacsora protokolláris maradt, akárcsak a pár hét múlva megejtett viszontlátogatás nálunk: sokat beszéltünk és még inkább hallgattunk a semmiről, azaz inkább bátortalan, sután megfogalmazott kérdéseikre válaszoltunk az erdélyi

magyarok életének sajátosságairól. Nekünk ilyen jellegű kérdéseink nem igen akadtak, hiszen gyakorlatilag mi az ő életüket éltük, betekintésünk volt irodalmukba, sajtójukba, filozófiai munkáikba... A két látogatás elég volt ahhoz, hogy ők is, mi is belássuk: az ismerkedés sikerült ugyan, de a barátkozás már nem... Közben Areta végre ifjúsági újságíró lett, szabadideje egyből nullára fogyott, többé nem is igen kerestük már a szorosabb kapcsolatot, megelégedtünk egy-egy futó kérdezz-felelekkel ilyen-olyan rendezvényeken. A rendszerváltás után sajnálatos módon Areta is, s férje még inkább elcsúszott a román nacionalizmus irányába, amelyben ma sem tudom, mennyi volt az őszinte hit és mennyi a szerepjátszás, tény, hogy az asszony hamarosan ágynak esett és iszonyatos gyorsasággal elvitte a rák.

Furcsa história az is, ahogy Adela Popescu belépett az életembe; aminek irodalomtörténeti értéke ugyan csekély, a románokkal való kapcsolataim alakulásában viszont meghatározó és jellemző.

Közvetlenül a rendszerváltozás előtt történt, egyik este felhívott telefonon egy asszony, akinek a neve nem, a hangja viszont roppant ismerősen csengett. Hamar kiderült: férjhez ment, de továbbra is egy és ugyanazon személy azzal, akit a hatvanas évek végén az ifjúsági szövetség képviselőjeként megismertem. A szlávosan szőke, lágy vonású, kék szemű, babaszépségű, ám nagydarab nőt annak idején, mert magyar volt, a szervezet vezetősége azzal bizta meg, hogy egy darabig ideológiailag ellenőrizze és irányítsa az Ifjómunkás tevékenységét. Emlékszem, akkori főszerkesztőnk nem volt igazán elragadtatva ettől a „főlérendeléstől”, de zokszó nélkül és úriemberként viselte; mi, fiatalabbak viszont nem vettük eléggé komolyan, mert inkább csak az oda nem illő nőt láttuk benne. Becsületére legyen mondva: sose játszotta meg a mindentudót. És emiatt mind rokonszenvesebb lett az egyénisége. Állásfoglalásait, munkánkhoz szóló bírálatait úgy fogalmazta meg, hogy abból őszintén kitetszett: nem tartja magát csálhatatlannak, csakis a saját véleményének ad hangot és kritikáiból nem következnek adminisztratív, fegyelmi intézkedések. Nem egyszer mutatott rá arra, hogy melyek illetékességének a korlátai, s mindaz, amit felénk közvetít, csakis azon belül értendők... Miként az eszme fegyelmezett katonája, a későbbiekben ott kamatoztatta tudását – történész volt –, ahol szükség mutatkozott rá: a párt-akadémia, majd a belőle kinövő vezetéstudományi főiskola munkatársa lett... Az évtizedek távolából is megőrzött, felbúgó hangja egykori szerkesztőségi üléseket, kerekasztalokat idézett, s éreztem, hogy a telefonvonal túloldalán nagyon örvend annak, hogy ennyi év után is felismertem. Mivel személyes kapcsolatban sosem voltunk, nagyon nem mindennapi eseménynek kellett lennie annak, ami telefonálásra bírta.

Elmondta, van egy jó ismerőse, aki költő, és szeretné a verseit több nyelven kiadni. Megvan hozzá a kiadója, szövegeinek hiteles fordítása is több európai nyelvre, magyar fordítót viszont még nem talált, akikkel eddig szóbaállt, azok rendszerint pár nap után visszaadták a megbízatást. Adela jó költő – hallgatom a telefonos jellemzést –, nem bőbeszédű és sajátosan asszonyos.

„Énhozzám fordult segítségért, én viszont nem ismerek mást, csak önt ebben az irdatlan Bukarestben, s ha segíteni tudna, akkor nagy jót tenne a barátnőmmel és velem is...”

Az a tény, hogy többen elutasították a felkérést, egyből érdekessé tette számomra a kérdést; rosszabb nem történhet annál, mint hogy pár nap eltelte után én is visszaadom majd a kéziratot, a szokásos mentegetőzésekkel.

Másnap felkeresett a szerkesztőségben egy nálam idősebb, félszegen mosolygó, szolid hölgy, fülig mosolyú, kopasz férjével, George Munteanu prózaíróval együtt. Mély hajlongásokkal ajánlották magukat, majd ismertették a kötet tervét: megtudtam, hogy Adela, férjével együtt amerikai körúton vett részt ottani románok meghívására válaszolva, s egyik ismerősük, aki kiadót működtet, megígérte neki, hogy kiadja költeményeit több nyelven, ami kulturális szempontból párját ritkító teljesítmény lenne. Elmondták, hogy újabban a multikulturális projektekre jelentős támogatást fordítanak a nyugati társadalmak, ezt a lehetőséget pedig kár veszni hagyni. Az is kiderült, hogy a kiadás semmiképpen sem üzleti vállalkozás, az irodalom támogatása manapság odaát egyáltalán nem üzlet – a bestsellereket leszámítva –, a fordításért tehát nem tudnak fizetni, de azt megígérhetik, hogy ellentételezésként majd kapok a könyvből...

Az elmondottak mit sem fakítottak érdeklődésem. Nem érdekelt a feladat üzleti vonzata, megéreztem egy szokatlan szellemi kaland lehetőségét, s mert a munkámon kívül nem került semmibe, sajnáltam volna elszalasztanom.

Az első olvasat – de még a második is – szomorú benyomást keltett. Érdektelennek találtam ezt a költészetet, amelynek belső érzelemvilágára képtelen voltam ráhangolódni. A szerzőről semmivel sem tudtam többet, mint amennyit elmondott magáról, s a rendelkezésemre álló forráslehetőségek sem jártak eredménnyel. Nem tudtam megállapítani, hogy az előttem heverő, mintegy két tucatnyi vers milyen helyet foglal el az Adela költészetén belül, mennyire képviseli a költőnő jelenlegi hangvételét. Klasszikus megoldáshoz folyamodtam: a jó öreg kiváráshoz. Mivel nem állapodtunk meg konkrét határidőben, a lelkiismeretfurdalással sem volt különösebb gondom, csak amikor már olybá tűnt: annyi idő eltelt a látogatás óta, hogy vagy mély lélegzetet veszek és minden körülmények között végére járok a fordításnak, vagy visszaadom a kéziratot.

Ez utóbbi változattal, azt hiszem, kissé elkéstem forma... Maradt az első.

Pár nap alatt a végére jutottam, s úgy éreztem magam, mint az apa, aki nagyot csalódott újszülöttjében: túlvan ugyan az eseményen, de öröme vajmi csekély... Igyekeztem pontosan, nyomdakészen legépelni a kéziratot, hogy a külföldön végzendő nyomdai korrektúrának ne okozzak különösebb gondot a magyar helyesírással, illetve ne jelenjen majd meg nyomtatásban egy élvezhetetlen, keréketört, gondozatlan helyesírású szöveg, ami elsősorban nem a szerző teljesítményét kérdőjelezné meg, hanem a fordító hozzáértését.

Sűrű hálálkodások közepette vették át a kéziratot, majd telt-múlt az idő s én végképp elfeledkeztem az egésztől.

1993 tavaszán váratlanul felhívott Adela, s érdeklődött, bent találna-e másnap a szerkesztőségben. A férjével jönne, mert közben – ha hiszem, ha nem – megjelent a könyve és szeretné átadni a megígért tiszteletpéldányokat. Hirtelen nem hittem a fülemnek, mert lelkem mélyén meg voltam győződve róla, hogy az egész történet csupán egy szép mese, ami inkább csak egy ambíciós szándékra, mint valóságos tényekre alapozott. Az újabb látogatás pedig bebizonyította, hogy a legkeményebb valósággal állunk szemben: az *Între noi – timpul* (magyarul: Közöttünk az idő) c. kötet 8 nyelven jelent meg, 1992-ben a washingtoni Moonfall Press kiadónál, egy neves memphisi egyetemi tanár angol és román nyelvű bevezetőjével. A kiadás nem túl díszes, ám az akkori romániai könyvviszonyokhoz képest elegáns és figyelemfelkeltő. Adela férje mindjárt le is számolt élém 10 példányt, amit az akkori 20 dolláros árral számítva akár úgy is vehettem, hogy a fordításért 200 dollár ütötte a markomat (mai viszonyok között nem is jönne rosszul...) – feltéve, ha megtalálnám azokat az embereket, akik hajlandóak ennyi pénzt áldozni a multikulturális jelenségekre. S mert ilyen embereket nem találtam (igaz, nem is kerestem), maradtam a természetbeni honoráriummal, amit aztán egyenként, illő alkalmakkor szépen és sikerrel elajándékoztam.

Attól kezdve Adeláék elárasztottak a felívelő, jól menedzselt költői pálya legfrissebb híreivel. Időről időre összegyűjtötték az asszony költészetéről, kötetéről, újabb verseiről szóló kritikákat, az új lapközléseket, sőt később egy újabb kiadású román nyelvű kötettel is megleptek, utolsó ajándékuk pedig Adela japán és román nyelvű kötete volt, ami Tokióban látott napvilágot, s amely a szerző eddigi legteljesebb kötetének számít.

Ezzel kapcsolatban továbbra is azt tartom igen talányosnak és rendhagyónak, ahogy egy olyan költő szinte teljes munkássága került ki a nagyvilágba, világirodalmi terítésben, aki alig néhány tucat verset tudhat magáénak élete 68 esztendeje alatt, messze megelőzve ezzel tekintélyes költői életműveket a román líra markáns élvonalából.

Amilyen rámenősen és taktikusan intézték a költői pálya alakulását Adela és a férje, olyan szerény és szánnivalóan visszahúzódó volt Ioan Vieru jelentkezése a román irodalomban. Cingár, vékony, örökké kíváncsian kutató tekintetű ifjú ember volt, aki a nyolcvanas évek második felében szinte reménytelenül házalta végig a román sajtót verseivel, mert egy-két versközlésen kívül sehol sem tudott áttörni. Annak idején nem egyszer hozzám is benézett az Előre szerkesztőségébe, miközben szokásos körútját végezte a bukaresti sajtóházban, két-három versét el is fogadtuk, s rendületlenül panaszkodott a félénk, esztétikailag képzetlen szerkesztőkre, s olybá vett engem, mintha egy és ugyanazon irodalmi prérin keresnénk a zsákmányunkat. Eszmecseréink során azt kellett megértetnem vele, hogy az én vagy bármely magyar alkotó jelenlétéhez a román irodalom tágas terein nem elégséges a mi betörési szándékunk, nekünk is szükségünk van arra, hogy román részről fölfedezzenek, érdemesnek tartsanak fordítani tőlünk. – De miért nem fordítjátok le Ti a saját verseiteket? Hiszen

tudtok románul... A mi helyzetünk a nehezebb – folytatta –, hiszen mi még a köszönés erejéig sem tudunk magyarul... Ha nehezen is, de megértette: a mindennapi nyelvtudás oly messze esik a költői fordítás lehetőségétől, mint a társasági tánc a balettől...

(Eszembe jutott egy évtizedekkel korábbi vitám is, egy volt egyetemi társammal, az oltyán származású Constantin Duicăval, akivel az egyetemek egyesítése után voltam kénytelen „fraternizálni”: ő az enyémmel párhuzamos évfolyam román szakos hallgatói közé tartozott, egyetemista korában terjedelmes szabadverseket írt, amelyeket irodalmi körökön, diákmegmozdulásokon természetes alakjával, dörgő hangon adott elő, valódi majakovszkiji stílusban, nagy dioptriás szemüveggel. Amikor végeztünk, ő is a fővárosba került, a központi diáklaphoz, majd Maros megyében élt huzamosabb ideig, végül a rendszerváltás után, bukaresti újságíróként halt meg. Első bukaresti éveink alatt futottunk többször össze a sajtóház előtt, mindig megkérdezte, hol, milyen lapban olvashat tőlem verset, mert ő nem látja a nevem a román sajtóban. Többször is elmondtam, hogy én magyarul írok, román nyelven pedig csak akkor közölhetek, ha valaki lefordítja a munkámat... Egy idő után megeléghette, hogy mindig ugyanazt a választ kapja – hasonlóképpen voltam magam is az ő kérdésfelvetésével –, mert kissé emelt hangon folytatta:

– Rendben van, de hát éppen ezért kell megtanuljatok románul! Vegyük csak a Szovjetunió esetét... Az a kirgiz író, aki be akar futni, eleve az orosz nyelvet tanulja meg, azon a nyelven alkot s mindjárt van pár száz millió olvasója. Ti is így járhatnátok a románnal... A kis nyelvek sorsa meg van pecsételve...

Vitát a témában, akkor, nem kezdeményeztem, a replikát elraktároztam, s azóta jó néhányszor, különbözőképpen tálalva ismét visszahallottam.

A gondolat, a lehetőség nem hagyott nyugodni, s a Mircea Florin Șandru-nak elvégzett nyersfordításokon túl, kísérletképpen elkövettem még néhány versem román nyelvre ültetését, amelyek aztán meg is jelentek a román sajtóban. Nem volt könnyű munka, de talán az illető versek sem voltak túl komplikáltak; erre illik igazán a vak tyúk is talál szemet közmondás...)

Ioan Vieru a rendszerváltás után valósággal szárnyakat kapott: részese volt a fiatal román írók forradalom utáni első nagy fegyvertényének, a Contrapunct (Ellenpont) c. avangárd folyóirat alapításának, amely azóta is működik, s amelynek rövid idő múlva főszerkesztője lett... Szívesen fordítok tőle bármikor, az idők folyamán megszerettem ezt a szikár, látszólag eszköztelen, mélyen gondolati költészetet, amelynek szerzőjét immár örökké úgy fogom elképzelni magam előtt, mint a hajdani éhenkórász, szinte gyerek fiatalembert, aki szabódva, érdeklődve bekukkant a szerkesztőségi ajtón, vajon a helyemen talál-e...

Tudom, írhatnék még Ana Blandianáról, akinek asszonyos szépségét még a hatvanas évek elején megcsodáltam Kolozsváron (mentségemre: nem én voltam ebben az egyedüli...) és akinek szelíd erdélyiségét nem győztem eléggé tisztelni a továbbiakban is, valahányszor férjével, a prózaíró Romulus Rusannal fölkerestek a szerkesztőségben. Majd a látogatások kimaradtak, s különösen az

1977-es földrengés után, amikor is Rusan a csodával határos módon menekült meg a pusztulástól, lassú belső száműzetésbe vonultak. Anától csak akkor tartottam ildomosnak fordítani, amikor sorsosa és értő magyarítója, Hervay Gizella már csak odafentről követhette költőtársa pályafutását.

Radu Sergiu Ruba létezéséről legelőször a nyolcvanas évek elején vettem tudomást, amikor is Kolozsváron élő sógornóm, aki egyetemi kolléganője volt, lelkesen mesélt róla és költészetéről. Mindjárt az elején elmondta, hogy Radu vak ember, aki sajátosan érzékeli és látja a világot, s lírája a láthatatlan valóság igazságainak kitapintásában egyedi. Évtizedeknek kellett eltelniük, hogy az időközben rendkívül tevékeny, a vakok országos szervezetében felelősségteljes munkát vállaló, a gyengén látók szellemi életében meghatározó szerepű szerkesztővé lett költő hangja elérjen hozzám, s örömmel törlesszem a magammal szemben felhalmozott mulasztásokat.

Alexandru Dohit úgy ismertem meg, az Ifjúnunkás Matiné hőskorában, mint cingár, amatőr színészt, aki éppen szobafestéssel kereste a kenyerét, és Dusa Ödön truppjával hosszabb időn át igen eredeti színjátékot adtak elő műsorunkban. Azoknak az időknél egyik alapszabálya volt, hogy bármilyen hivatalos műsor összeállításakor tekintettel kell lenni az „egyensúlyra”, vagyis arra, hogy amennyiben magyar jellegű előadást vitt színpadra az ember (vagy kiadványt jelentetett meg), abban bizonyos hányadú – legrosszabb esetben is legalább egy – román szerző, szereplő, vonatkozás kell hogy szerepeljen, mintegy formailag is kifejezésre juttatva a romániai együttélés tényét és törvényét. Az egyik Matiné-előadáson történt, hogy a meghívott román költő nem jelent meg, s ezzel borult volna az előre elképzelt s biztosítottaknak vélt „egyensúly”. Akcióemberünk, Tar Károly ekkor azzal állt elő, hogy van itt a Dusa csapatában egy srác, aki verseket is ír, állítólag nem is rosszakat, mutassuk be őt egy szereplés erejéig, s ezzel a versmondás kérdését is megoldottuk; az amatőr román színész, aki saját verseit mondja – ez jó megoldásnak tűnt, csak attól idegenkedtem, hogy engedményt tegyünk az értékrendben, nem voltam ugyanis meggyőződve arról, hogy Dohi – mert ő volt a „mentőangyalunk” – nem csak egy botcsinálta költő, hiszen senki sem ismerte, mit sem bizonyított még, legalább is a nyilvánosság előtt. Végül, politikus főszerkesztőként fejet hajtottam a kényszerhelyzet előtt, és nagy volt a meglepetésem és az elégtételelem, amikor meghallottam különös, szikárra fogott verseit, melyekben mégis ott lüktetett egy jó adag szenvedélyesség. Nemsokára közöltünk is tőle, aztán szem elől tévesztettem. Most bukkan fel újra előttem, az internetnek köszönhetően, s vált kötetem egyik célszerzőjévé – svédországi román költővé élemedve...

Nem hallgathatom el a román nyelvvel való kapcsolatam ama vonulatát sem, mely gyakorlatilag szinte egész bukaresti létem egyik meghatározó „alapfekvése”, ha lehet itt e zenei szakszót kölcsönbe venni. Mert az mind szép és nemes, hogy életem folyamán igyekeztem tájékozódni és feltöltődni az eredeti román irodalom alkotásaival, de a mindennapi befolyást, a napi penzumot, a

gyakorlás közegét óhatatlanul a sajtó nyelve jelentette. A román lapok voltak az én leggyakoribb és leghűségesebb beszélgetőtársaim, amelyeket nem csak érdeklődéssel, hanem szakmámból adódó kötelezettségből is olvastam, sőt nem egy esetben szemléztem és fordítottam. És mivel az idő teltevel a sajtó nyelve óhatatlanul a Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár által lelkesen és sikerrel gyakorolt – sőt, kifejlesztett – legautentikusabb bikkfanyelvhez próbált igazodni, olyannyira, hogy végül sikerült azzá is válnia; és mert a hivatalos életben igen sokszor ugyanazt a funkcionárius szlenget kellett használni, azért, hogy a semmitmondásba be lehessen csempészni néhány elrebegett gondolatot, kételyt vagy javaslatot, amelyek rejtekhelyét mindenki pontosan ismerte, de mégse szúrták ki a nagykutya szemét, s alkalomadtán mindig hivatkozni lehetett arra, hogy a gondolatokat nem szabad összefüggéseikből, szövedékeikből kiszakítva megítélni, gyakori eset volt, hogy ha az ember bírálni akart – ugyan mit: bírálni! szóvá tenni csupán –, akkor az erre utaló bátorosan mondatát még legalább tízzel körül kellett bástyázni, amelyekben a lényegét ellensúlyozandó, politikai-ideológiai összefüggésekben láttatott eredményekről és evidenciákról történt említés.

Így például, ha egy intézmény beadványt fogalmazott meg a párt központi bizottságának valamely osztályához, amelyben bizonyos bővítések, támogatások jóváhagyását kérte, akkor az egyszerű kérelem helyett – miszerint sürgősen szükség van erre és erre, ezért és ezért – több oldalas kiselőadás készült az intézmény mai sikereiről (történelmi visszapillantóba ágyazva), a párt részéről nyújtott eddigi támogatások hatékonyságáról, valamiképpen – ha másként nem, érintőlegesen – utalás arra, hogy N. C. elvtárs mi mindent tett az intézményért (pl. látogatás, személyes üdvözlés, kitüntetés stb., legrosszabb esetben néhány általánosság), és utána mintegy mellékesen, feltételes módba téve a tulajdonképpen probléma, de nem csupaszon ám, hanem mindenféle fogadalommal megtűzdelve, hogy odafent lássák ám: ha a kérést netán pozitív válaszban részesítik (ám ki tudhatja?), akkor annak meglesz ám a fizetsége, az adója, megfizetik az árát csőstől, kamatostul...

E véget sose érő lecke szorgalmas tanulása közben az volt az érzésem, hogy a román nyelv rendkívül alkalmas e nyakatekert kifejezési sémához igazodni: mondatai szinte végeérhetetlenül, indázva fonódnak egymásba, az elejétől nem látod a végét, a végétől az elejét, elindulsz mondandóddal egy irányba, majd egy csöppnyi árnyalat beszúrása miatt váratlanul eltérsz, utána még egy kitérő jön, onnan visszakanyarodsz az eredeti kerékvágásba, de hamarosan újabb csapást vágysz, odébb kóricálsz, még néhány jelző, majd eszedbe jut egy gondolat, amit az írás véglegesítésekor amúgy is betoldottál volna, s ha nem azt, akkor egy másikat, de a toldást-foldást el sose kerülheted... Az is meglehet, nem kimondottan a román nyelvbe magába van beépítve a „szépen semmit mondás” strukturális lehetősége, s létezik a magyarban is, csak más jellemzőkkel és eszközökkel, amit elrejt az a tény, hogy a magyar szövegek szó- és gondolatrendje általában fordítottja a román szövegének; az egyszerű mondatok, gondolatok, a

nyílt beszéd esetében ez alig észrevehető és könnyen áthidalható, minél bonyolultabb, szerteágazóbb, indázóbb és feldíszítettebb egy egységnyi szövegrész – nem egyszer egész újsághasábnyi bekezdés bizonyult egyetlen furmányos mondat-szövedéknek –, annál jobban próbára teszi a fordított logika működőképességét, valósággal megkövetelve a lehetőséget, hogy a barokkos gondolatfelépítést egyszerűbb, kisebb, kifejezőbb, átláthatóbb darabokra törjük, legalább is a szöveg lefordított változatában...

Csakhowy itt elérkeztünk a helyzet csapdájához: N. C. pártvezérsége és kultusza nem csak hogy stílust teremtett a sajtóban – a bikkfanyelv öelötte is napirenden volt a politikai elit mindennapos megnyilvánulásaiban, legfeljebb más-más modorosságok szúrták ki az ember szemét –, hanem maga volt a Stílus. És rendre, ahogyan mind gyakoribbak lettek a pártfőtitkári munkalátogatások, illetve az államfői külföldi utazások és szereplések, továbbá az olyan események, ahonnan az ország első embere nem hiányozhatott (eljutván végül ama abszurd helyzethez, hogy nem volt esemény, amelyen ne lett volna jelen), úgy sokasodtak, hosszabbodtak, dagadtak, habosodtak, ürültek ki, merevedtek meg, teltek meg képtelen képekkel és nyelvbötlésekkel, -ficamokkal az eseményekről szóló hírügynökségi „riportok”, illetve az elhangzott nagyvezéri megnyilatkozások.

Ahogy akkor megállapítottuk, az újságírói munka „fel-(másoknak: le-)értékelődött”, mert a riporterek szerepe időről időre szinte a nullával lett egyenlő: az újságot tulajdonképpen N.C. írta, mert minden napilapnak kötelessége lett a maga olvasótáborra (szegmense) felé átmenteni a pártfőtitkári-államfői jelenlét soros eseményéből adódó pontos üzenetet, ennek terjedelme pedig lassan a lapok megszabott terjedelmét ostromolta. A román lapok esetében a hivatalos anyagok közlése gyakorlatilag egyszerű technikai kérdéssé zsugorodott. A szerkesztőségek munkatársainak csupán arra kellett ügyelniük, hogy a hivatalos anyagokat továbbító egyetlen hírügynökségtől kapott szövegeket maximális hűséggel és pontossággal, egyik napról a másikra közölhetővé tegyék, sokszorozsítsák és olvasóikhoz időben eljuttassák.

Az egyetlen országos terjesztésű romániai magyar lap (Előre) esetében mindez egy újabb, óriási felelősséggel egészült ki: a hírügynökségi anyagot a lehető leggyorsabban le kellett fordítani, össze kellett vetni, majd legtöbbször saját felelősségre az eredetivel egyenrangúvá – hitelessé – nyilvánítani; tovább már ugyanazok a fázisok következtek, mint a román lapok esetében, csak egy napi eltolódással, amit a magyar szöveg elkészültére kellett fordítani.

Az Előrenél éppen ezért külön munkacsoport foglalkozott a hivatalos fordításnak nevezett újságírói műfajjal, ebben a román nyelvet ismerő, rutinosan gyorsan fordító kollégák mellett gépírónők és stilizáló szerkesztők, illetve végső áldásosztogatók kaptak helyet, s érdekes módon, minél jobban elburjánzottak az effajta sajtószövegek, annál szorongatottabbá vált a lapok anyagi kerete, megfogyatkozott a hozzáértő munkaerő, úgy hogy az utolsó években már alig egy-két fordító és két örökké álmos, mert kialvatlan, rendszerint két műszakot is

vállaló gépirónó vállaira nehezedett a személyi kultusz mindennapos, hivatalos hozsannájának átmentése arra a hivatalos magyar nyelvre, amelyet lassan már mi magunk is alig értettünk meg, viszont biztosak lehettünk, hogy az eredetinek több mint hűséges tükörképe.

Emlékszem azokra a szakmai vitákra, melyeket ugyan nem szervezetten, de a szerkesztőség folyosóin meglehetősen vehemenciával lefolytattunk, amelyek során azt próbáltuk tisztázni, melyik út a követendő:

tökéletes magyarsággal, a magyar nyelvhelyesség és szórend, sajátos képzési módok tiszteletben tartásával fordítani le egy hevenyészett, önmagát is túlburjánzó, jobbára semmitmondó, demagóg szöveget, s utána minden esetben megvédeni azt olyan emberekkel szemben, akiknek halvány fogalmuk sincs a fordítás mibenlétéről és kockázatairól, amelyeket, bárhogy forgatja is az ember, végül is vállalni kell;

a magyar nyelv szabályait, követelményeit minél lazábban kezelve, az eredeti struktúrához mereven ragaszkodó, a tükörfordítás mérhető elvárásaihoz közel eső, szabályszerűségét illetően könnyebben ellenőrizhető, az eredetihez hasonlóan nyers, gyomlalatlan szöveggel állni az olvasóközönség elé. (Ez utóbbi mellett még az a ki nem mondott, de egész biztosan át- meg átgondolt érv is szólhatott, hogy a hivatalos beszédek, anyagok eltorzított, tökéletlen, nyelvileg suta fordítása egy-egy rejtett merényletet, tiltakozást jelenthet a diktatúrával szemben, amit viszont személy szerint öncsaló pótcselekvésnek tartok, mert az igazi ellenállás, tiltakozás, merénylet tulajdonképpen az lett volna, ha egyáltalán nem fordítjuk le N. C. szövegeit, illetve a róla szóló dicshimnuszokat – nem beszélve arról, hogy egy idő után magunk is beálltunk a himnusz-szerzők kórusába. S aki ezt nem tette közülünk, az többnyire azért volt, mert éppen nem volt kezügyben...)

A vita végül is sose dőlt el, a kétféle elmélet képviselői váltakozó eredménnyel művelték, fejüket lehajtva a penzum megszabta „kiskertjüket”, s szerencséjükre nem létezett – mert nem létezhetett – olyan felső fórum, amely minden tévedésüket kiszúrja, megbélyegezze és őket példásan megbüntesse. A „felfedett” és példastatuáláshoz szolgáló hibák az esetek nagy többségében kollegiális sugallatra, befűjásra, „olvasói berzenkedésre” jutottak napvilágra, tudatosultak, s olyankor egy darabig mindig jobban görcsbe rándult a fordítók gyomorszája, hamarabb elkezdődött az éjszaka szinte kötelező érvénnyel fellépő fejfájásuk, amelyre egyre-másra szedték a legolcsóbb, rejtett függőséget okozó fájdalomcsillapítót, ami aztán egy jócskán túllépett dózis után rendre kiült a szemhéjak működésében, a reflexekben, az életvitelben.

Egyik jó barátom, a lap jó tollú publicistája egyik napról a másikra bejelentette: vállalja állandó besorolását a fordító brigádba. Amennyire megdöbbentett a döntése, annyira nem értettem a logikáját: aki ugyanis csak tehetett, hanyatt-homlok menekült a hivatalos szövegek árnyékától. Olybá tűnt ez, mintha valaki kényelmes, jól berendezett életét felhagyva előállna, hogy bejelentse: márpedig ő holnaptól beáll az Idegenlégióba; természetesen azzal a

különbséggel, hogy a fordítóbrigádban távolról sem fizettek jobban az ott ügködőknek, tehát az alja munkát elvégzőket inkább csak az motiválhatta, mint a sírásokat: valakinek ezt is meg kell csinálnia. Barátom személy szerint így okoskodott: mintsem, hogy tovább hazudjon, saját aláírásával (miután, mellesleg, addig zokszó nélkül végighazudta egész pályafutását, mondhatni a kommunista újságírói pálya adott kenyeret, majd később hivatalosan is elismert szaktudást a kezébe), ugyanazzal az erővel inkább a pártvezér förmedvényeinek fordításán bütyköl – névtelenül...

A hetvenes évek elején, amikor a romániai szellemi életben még lobogott valamelyest a reménység lángja, hogy a csehszlovákiai eseményeket megelőző olvadás nem volt tiszavirág életű – márpedig hamar kiderült: igenis, az volt –, a romániai magyar sajtó és értelmiség több vezető egyénisége elérkezettnek látta az időt, hogy újabb támadást intézzon a hivatalos hangvételen mind tájba-símulóbbá váló Előre vezetése ellen, azt remélve, hogy egy új szellemű, rugalmasabb, kevésbé katonás és proletárkultúrájú főszerkesztővel és néhány „tiszt” lecserélésével feloldható a romániai eszmei gúzsbakötöttség problémája. Naiv hitüket megtetézték azzal a ravasznak hitt taktikával, hogy mindenkit a saját fegyverével lehet a legjobban legyőzni, ami általában aranyigazság ugyan, de ez esetben sokkal bonyolultabb dologról volt szó.

A rossz emlékű Romániai Magyar Dolgozók Országos Tanácsa egyik plenárisán azzal az előterjesztéssel álltak elő, hogy mivel az Előrében megjelenő párt dokumentumok – főtitkári beszédek, a látogatási riportok, értekezletekről, országos állami és párt eseményekről szóló beszámolók, az ott elhangzó felszólalások, külpolitikai vonatkozású beszámolók stb. – magyar nyelvezete mélysegesen minden kritikán alul van, aminek az az oka, hogy a lapnál hozzá nem értő, félművelt elvtársak törik kerékbe napszámra a nyelvet, mindez beárnyékolja nem csupán az illető szellemi teljesítményt magát, hanem lejárátja azokat az értékes eszméket, gondolatokat, kezdeményezéseket, útmutatásokat, amelyekkel N. C. elvtárs és a párt vezetése következetesen felvértezi és mozgósítja, nemzetiségi különbség nélkül az ország dolgozó népét. A nagyobb hihetőség kedvéért azzal érveltek, hogy ezáltal súlyos diszkrimináció éri a romániai magyar lakosságot, aki így, anyanyelvén egy csökkent, rossz nyelvezettel sújtott, méltatlan szöveg révén ismerkedhet a legfontosabb párt dokumentumokkal, szemben a többségi román lakossággal, amely első kézből, világos, tiszta nyelvezetben és azon melegében tudomást szerezhet a sorsdöntő iránymutatásokról. A kezdeményezők a bírálat mellé mindjárt javaslatot is csomagoltak: felolvastak egy tucatnyi emberből – jobbára öbelölük – álló kollektívát, amelyre az a feladat hárulna, hogy az Előre fordítói „boszorkánykonyhájában” készült szövegeket nyersfordításnak tekintve, addig magyarítsa a dokumentumokat, amíg azok eszmeileg és nyelviileg is egybevágóak majd az eredetivel. Tudják ugyan, hogy ez pluszmunkát és további átfutási időt igényel, de a jelszavuk az, hogy inkább jobbat és később, mint rosszat és gyorsan. Kezdetnek pedig, mindjárt kísérletképpen azt kérték, hogy N.C. elvtársnak a mostani plenáris előtt elmondott

gyűjtőhatású, nagyívű beszédének fordítása máris e módszer szerint készüljön el. Az Előre vezetője diplomatikusan rábólintott: semmi ellenvetése nincsen, csupáncsak egy feltétele: *a szöveg lapzártáig kerüljön vissza hozzá nyomdakész állapotban*. Azt ugyanis nem vállalhatja, hogy a beszéd – és bármely más dokumentum – a megszokott, muszájból történő egy napos eltolódásnál további késéssel kerüljön a lapba.

Az inkriminált beszéd természetesen úgy jelent meg, ahogy az eredetileg a rutinos boszorkánykonyhában elkészült, mert a magyarító brigád még a harmadik napon is azon vitatkozott, hogy egy szinte lefordíthatatlan román szójátéknak mi a hozzávetőleges magyar megfelelője, és a beszéd végéig még sok bogarászni valója maradt a féltucatnyi hívatlan bábának; a kísérlet tehát már az elején dugába dőlt, s utána ment minden a maga addigi mentén, vagy talán még ügyabbul.

Pártkongresszusok idején, amikor egy héten át az újság úgy nézett ki, mint egy végeérhetetlen közlöny, szabályos betűtenger, rendhagyó módon megsokszorozódott oldalszámmal jelent meg, s emiatt akkora mennyiségű munka hárult a fordítórészlegre, hogy segítség nélkül egyszerűen belefulladtak volna. Ilyenkor a szerkesztőségben mentőcsapatot toboroztak, amelybe a románul viszonylag jól tudó újságírókat, szerkesztőket, olykor külsősöket is kértek föl ideig-óráig tartani a frontot, s az özönnel szállított hivatalos anyagokat részekre szedve, a hangyaboly működési elve alapján, friss erővel megsegítve sikerült legyűrni az idő-tényezőt, bár ennek a szöveghűség látta kárát; ezért két-három ember csak azzal foglalkozott, hogy a sokféle fordítói stílussal megközelített szövegeket egyneműsítse, stilizálja, összevesse az eredetivel... Magam is átéltem néhány-szor e szerkesztőségi kaláka hangulatát, legtöbbször az volt a feladatom, hogy a rendezvényeken elhangzó, csasztuskákban fogalmazott pionírköszöntők, illetve a pártfőtitkár és a pártvezetés címére elmondott újévi kolindálás verses szövegét magyarítsam. Kínkeserves munka volt, hiszen itt már nem csak a tartalom, de a ritmus, szótagszám és a rím is egyeztetésre szorult, s nagyon sokszor olyan rímeket kellett kötelező módon megfeleltetni, mint a gyakran használt – népköltészeti „közkinsnek” számító – *văpaie* – *Nicolae*. Amiből a második elem mellőzhetetlen volt, ehhez kellett találni magyarban legkevesebb egy jobb asszonáncot. S ha még ez sem sikerült, úgy vállalni kellett annak az ódiumát, hogy a lap ilyenkor franciás divatot követő, tartalmi magyarításra fanyalodik.

Amikor e műhelyvallomás összeállításában idáig jutottam, kezembe került egy jeles román író, a moldvai származású Petru Cimpoeșu szatírája, amely a marosvásárhelyi Vatra egyik számában jelent meg. Kissé megdöbbenett a tálalás: szerzőként az egykori pártfőtitkár volt feltüntetve, címként az, hogy *Emlékiratok*. Alattuk pedig N.C. unalomig ismert portréja, s a megjegyzés, hogy mindez csupán lejegyzés, átírás. Az író, aki egyéb, a XXI. század első éveiben megjelent, visszhangos regényeiben előszeretettel ábrázolja az aranykor társadalmi mechanizmusát és továbbélését a románság lelkében, e pár oldalas pszeudoszövegében oly mesterien közelítette meg annak a stílusát, akinek a

bőrébe búj, hogy sok helyen, miközben olvastam, majd fordítottam, nem tudtam eldönteni, hol is siklik át pontosan a szöveghű bikkfanyelv a fikciós ábrázolásba, melyek az N.C. személytelen szavai és melyek az e stílusban saját magára visszamutató gúny, leleplezés. Azok az egykori éjszakák jutottak eszembe, amikor be kellett segítenem a dokumentumfordítóknak, tudatom alól családiasan bújtak elő az örökre elfeledettnek vélt idiómák, fordulatok, rendeződött szinte magamagától a fordított szórend, mindez megnyugtató volt és egyben ijesztő, mint amikor hóhér- emlékeire mosolyogna vissza az ember...

(Nicolae Ceaușescu: Emlékiratok

Petru Cimpoeșu átírásában

A nyolcadik évtized második felében a nemzetközi helyzet rendkívül bonyolulttá vált. A világgazdasági válság minden egyes nappal tovább mélyült, a haladó és a reakciós, imperialista erők közötti ellentét pedig tovább élesedett. Alapvető, forradalmi változások kérdése vetődött fel a nemzetközi gazdasági és politikai kapcsolatokban, egy politikai és gazdasági világrendé, amely az egyenlőségen, a méltányosságon, a függetlenség és a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartásán, a belügyekben való be nem avatkozáson, az erőszakról vagy az erőszakkal való fenyegetésről való lemondáson alapszik stb. A fegyverkezési versengés óriási méreteket öltött, a katonai kiadások elérték a rekordméretű 600 milliárd dollárt. Világviszonylatban, a munkanélküliség mutatója, akárcsak az inflációé, mind-egyre emelkedett. Az emberiség roppant viszontagságos időszakot élt át, amelyet földrengések, viharok és orkánok rázkódtattak meg, amelyek nagy megpróbáltatásokat mértek a népekre, hatalmas károkat és szenvedéseket okozva. E nehéz körülmények között, a történelmi hullámveréssel szembeszállva, nagyon óvatosan kellett hajóznunk, hogy biztosítsuk hazánk töretlen előhaladását a civilizáció s a haladás újabb csúcsai felé. Ezért aztán, 1978 áprilisában, az USA-ban tett hivatalos látogatásom alkalmával számos, engem foglalkoztató problémát tekintettünk át Carter elnökkel. A Fehér Ház rendezte fogadáson több mint 130 személy vett részt, közöttük számos KGB-ügynököt is felismertem. Pár hónap múlva, ugyanezeket a problémákat Margaret Thatcherrel is megvitattam, a Nagy Britanniában tett hivatalos látogatás alkalmával, amelyen rendkívüli sikerem volt. Azt hiszem, igen nagy benyomást tettem rá azzal, hogy mélységében megértettem az emberiség legfőbb kérdését. A királynő országuk legmagasabb kitüntetésével tisztelt meg, míg a Laburista Párt vezére, David Steel egy labrador-kölyökkel ajándékozott meg, akit Corbunak (magyarul: holló – ford. megj.) neveztem el, mert fekete volt. Miután Pacepa tábornok az USA-ba szökött, beláttam, hogy immár senkiben sem bízhatok meg és nagyon megbarátkoztam ezzel az ebbel, aki, ahogy ez várható volt, sohse árult el engem. Pacepáról és a többi árulóról részletesebben majd egy másik alkalommal írok. Ezen túlmenően, növekedésével egyidőben Corbu egyre értelmesebbé vált – és annyira jószágos lelke volt neki!... Éjjel velem aludt az ágyban, míg nappal megengedtem neki,

hogy szabadon nyargalásson a 12 A villa sétányain. Románia Szocialista Köztársaság londoni nagykövetének megparancsolták, hogy a Salisbury's szupermarketből hetente vásároljon kekszet, amit diplomáciai futárpostával Bukarestbe továbbítottak. Amikor Corbu elérte a teljes nagykorúságot, előléptették a Román Hadsereg ezredesévé, s meg kell mondanom, hogy igen sok más ezredestől és tábornoktól eltérően, utolsó leheletéig tisztességgel és odaadással tett eleget feladatának.

Az RKP 1982 decemberi Országos Konferenciájának jelentésében rámutattam, hogy határozottan vissza kell vernünk és le kell lepleznünk valamennyi retrográd, misztikus elképzelést, éles harcot kell folytatnunk az emberek tudatában és életében megnyilvánuló burzsoá behatások ellen, határozottan foglaljunk állást az ember bármiféle lealacsonyításával szemben, mint amilyen a reakciós erők megnyilvánulásai, amelyek a régi módszerhez és gyakorlathoz folyamodtak, hogy meggyengítsék a haladó erők, a népi tömegek kohézióját és egységét az imperializmus és a gyarmatosítás elleni harcban. Természetesen megtapsoltak, ütemesen kiáltozták a nevemet, bár közülük egyesek gyermekeiket azért titkon megkeresztelték, feleségeik pedig, bűnbánatért esedezve, kolostorokat látogattak. A háború előtt, amikor a Târgu Jiu-i tábor foglya voltam, az elvtársak többsége reggel, mihelyt felébredt és este, lefekvéskor keresztet vetett és elmondta a Miatyánkot, bár az illegális kommunista párt tagjai voltak. Én viszont sose mondtam el a Miatyánkot, amikor pedig ilyen szavakat hallottam, mint Isten vagy Jézus Krisztus, minden elsötétült a szemem előtt, mert mindez nyilvánvalóan ellentétben állt a tudományos materializmus elveivel. Emlékszem, hogy a Venezuelában tett hivatalos látogatáson egy pompás, a tengerparton – ha nem tévedek, a Csendes Óceán – álló villában szállásoltak el. Vagyis hát, amilyen sok hivatalos látogatáson vettem részt, nem vagyok teljesen biztos benne, hogy Venezuelának van-e vagy nincs kijárása az óceánra. Mindenesetre, egy nagy víz partján voltunk. Meglehet, hogy csak egy nagyobb tópartról volt szó... Késő estig ültünk kint a teraszon, küldöttségünk több tagjával sakkozva, akikre anélkül, hogy különösebben megerőltettem volna magamat, sikerült rávernem. Szántsándékkal rosszul játszottak és összevissza léptek, mert tudták, hogy ha veszítek, feldühödök és magas lesz a vércukorszintem. Egyedül Corneliu Mănescu tette az esztét, bizonyos kifejezéseket franciául használt, és mindegyre döntetlenre játszott, ha a fekete figurákkal, ha a fehérekkel játszott. Öt, sorozatos döntetlen után visszavonultam a szobámba, meglehetősen elégedetlenül azzal a móddal, ahogyan Mănescu a külpolitikánkat érvényesítette. Amit akkor szó nélkül hagytam. Gondolatban viszont keresztet vetettem rá! Amint hazatérünk Bukarestbe, szándékomban áll összehívni a Központi Bizottság plenárisát, hogy tisztségéből menesszem, s kinevezem valahová nagykövetnek. Miközben elnyúlva hevertem az ágyon, és ilyesmik jártak az eszemben, megláttam egy roppant szentkeresztet a falra akasztva, éppen a fejem fölött, s talpra ugrottam, mint akit megégettek. Csövével rám irányított gépfegyver formája volt!

– Ki tette ezt ide? – kiáltottam. – Ki tette a fejem fölé a keresztet?

Hálósobámba rendre begyűlt a testőrségem, majd a Politikai Bizottság tagjai, végül a küldöttség többi tagja. Rettegve bámultak ránk, de egy sem merte kinyitni a száját, s ama tárgyat sem merte kézzel illetni. Végül megjelent Elena elvtársnő is, akit akkor költöttek föl álmából, a kedélyek megnyugtatása végett. Azt hiszem, előzetesen már tájékoztatták dühkitörésem okáról, mert egy venezuelai kormánytag kíséretében érkezett, aki egyetlen szó nélkül fogta a szentkeresztet és karjára fektetve, kiment a szobából.

Máskor, az USA-ban tett látogatás idején, egy csoport New Orleans-i üzletember által tiszteletemre adott hivatalos ebéden elhagytam a termet, amikor betessékeltek egy bíborost, aki az ebédre háziáldást mondott. Rögtön azután, hogy hazatértem az országba, leváltottam az amerikai ügyek tanácsosát, Vasile Pungant, mert nem készített fel mindarra, ami ott bekövetkezett.

Az 1970-es évek elején, a Kínai Népi Köztársaságban tett hivatalos látogatás után rájöttem, hogy könnyen kézben tarthatom az embereket azáltal, hogy elhíztak. Egycsapásra meghunyászkodtak és behúzták a farkukat. Legelőször Emil Bobu elvtársat figyelmeztettem, akinek a pocakja ténylegesen is napról napra nőtt. Lesütötte a szemét, mintha valamiben ludas lenne. Mintha, példának okáért, rajtakaptam volna, hogy egy plenáris ülés alatt az orrában turkál. Ámde a többi elvtárs hízásnak indult, mihelyt fontos beosztást kaptak. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy ez tevékenységükben negatívumot jelent, s ésszerű táplálkozással kell küzdeniük ellene, Elena elvtársnő pedig azt a feladatot kapta, hogy foglalkozzon ezzel a kérdéssel. Később, ebből kiindulva támadt bennem a káderek állandó cseréjének ötlete.

Nekem megvan a saját elméletem ezzel kapcsolatban. A Központi Bizottság elvtársainak többsége a munkásosztály és a szegényparasztság soraiból származott. Sokat nélkülöztek a múltban, rendkívül súlyos gondokat kellett legyűrniük. Ugyanakkor, szüleik és rokonaik is azokból a társadalmi rétegekből származtak, melyeket nemzedékeken át elnyomás alatt tartottak a kizsákmányoló osztályok. Ezeknek az embereknek a táplálék örökös, mondhatni fájdalmas gondot jelentett. Attól a pillanattól kezdve, hogy felelős beosztásba kerültek, első dolguk az volt, hogy teletömjék magukat. Ilyen vonatkozásban szolgál bizonyítéku magam is, hogy a tény is, hogy Corneliu Mănescu elvtárs, aki polgári értelmiségi család sarja, egyáltalán nem hízott meg, bármit is evett. Ion Gheorghe Maurer elvtárs viszont csak éppen egy kicsit gömbölyödött ki, s azután, hogy már nem volt miniszterelnök, lefogyott.

Ezen az alapon tudtam később a miniszterelnök első helyettesévé előléptetni Elena Ceaușescu elvtársnőt. Előbb viszont elnöki rendelettel Románia Szocialista Köztársaság Csillagát adományoztam neki. Később, amikor szavazásra bocsátottam a javaslatot, mindenki igennel szavazott. Mégpedig azért, mert előtte felhívtam a figyelmüket arra, milyen mértéktelenül meghíztak, ami azt jelentette, hogy nem alkalmazták az ésszerű táplálkozás érdekében a párt által hozott intézkedéseket.

Szóval, a szocialista társadalomban is megnyilvánulnak bizonyos dialektikus ellentétek, amelyek, természetük szerint, a haladás tényezőjeként hozzájárulnak a termelőerők fejlődéséhez. A kapitalista társadalmat viszont számos, kibékíthetetlen ellentmondás jellemzi, amelyekre az Ausztrália külügyminiszterével folytatott beszélgetésen sikerült rámutatnom. Ebben az iparilag és mezőgazdaságilag jól fejlett országban, a 70-es évek végén erőteljes ellentmondás jelentkezett a termelőerők és a termelési viszonyok között. Fejleszteni kívánták a vasúthálózatot, de hiányzott hozzá a munkáskéz. A tárgyalások után belemen-tem, hogy küldjünk hozzájuk segítségül tízezer munkást. Feltevődhet a kérdés: hogy is van ez, a román nép, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építője, járuljon hozzá egy kapitalista ország tőkefelhalmozásához és jólétéhez? Látszólag ez ellentmond az osztályharc tételének. A valóságban, valamennyien legtöbb öt évre ítélt köztörvényes bűnözők voltak, akik ez alkalommal kegyelemben részesültek, illetve nagykorúságukat elért árvaházi fiatalok. Cserében az ausztrál kormány számos, a kohóipar fejlődéséhez szükséges ércszállítmányt küldött Romániába. Utólag jelentették nekem, hogy ottani embereink nagyszerű teljesítményeket értek el, a 80-as évek közepén, ausztrál földön tett első látogatásom alkalmával pedig megállapítottam, hogy közülük egyesek roppant virágzó üzleti tevékenységet folytatnak. Maga Rod Atkinson, Melbourne város polgármestere is összeállt egy románnal, akivel közösen szállodát és vendéglőt nyitott. Elégedetten nyugtáztam a meghívást, hogy ebédeljek a társtulajdonukban lévő Bukarest vendéglőben, miután Plesita tábornok biztosított afelől, hogy a román társtulajdonos titkosszolgálataink rangrejtve ténykedő munkatársa. Így aztán alkalmam nyílt beszédet intézni hazafiak egy szépszámu csoportjához, s arra biztattam őket, hogy erőfeszítéseik révén ismertessék meg a világgal a román nép szorgalmát és tehetségét, évezredes kultúráját és hagyományait. Mikor viszont közelebbről érdeklődtem, megértettem, hogy itt is a kapitalizmus egyik sajátos ellentmondása nyilvánult meg. Az üzleti haszon ugyanis nem a tulajdonképpen közétkeztetési tevékenységből származott, hanem a szerencsejátékokból és a szálloda alagsorában rendezett illegális szellemidéző szeánszokból. Ami ismételt bizonyítéka annak, hogy a kapitalista társadalomra jellemző profit utáni hajsza elembertelenedéshez és misztikus megnyilvánulásokhoz vezet.

Elena elvtársnő egy nap megkérdezte, hogy miért is írom ezeket az Emlékiratokat, kihez kívánok szólni, és hogy általánosságban képesek-e megváltoztatni a történelem menetét. Be kell vallanom, hogy ez egy bölcs és jó szándékú kérdés, amire nem is számítottam. A történelmet természetesen a széles népi tömegek valósítják meg, de szükség van rá, hogy nagy fontosságot tulajdonítsunk a személyiség történelemben játszott szerepének, amely katalizátorként hat annak sorsfordulóiban. Személyesen, valamennyi cselekedetem középpontjába az embert, annak törekvéseit és eszményeit állítottam. És bár még fiatalon elsajátítottam a marxista, dialektikus materialista filozófiát, azt is mondhatnám, hogy tulajdonképpen idealista lennék. Mindig is tudtam, hogy az élet értelme annyi, mint örvedeni a szellemi értékeknek, ismereteinket bővíteni a környező világról,

hozzájárulva az emberiség haladásához. Mindezt leginkább Richard Nixon elnök értette meg, aki rendkívüli elismeréssel viseltetett irántam. 1984-ben, amikor már jócskán nyugdíjas volt, írt nekem egy ragaszkodástól áthatott levelet, amelyben közbenjárt John Breman ezredes és John Mitchel – két Fehér Házbeli munkatársa – mellett, akik a Pan-East International társtulajdonosai voltak, akik Romániában szándékoztak katonai egyenruhát és bakancsokat gyártani az amerikai hadsereg részére. Később megtudtam, hogy a bakancsokat Irakba szállították. Eszembe jut ugyanakkor az a kellemes találkozás, amely Henry Kissinger helyettes államtitkárral folyt le a Blair House-ban, 1970 őszén. A találkozó napirendjén főként a vietnami háború s az USA kínai kapcsolatai szerepeltek. Nixon elnök ragaszkodott ahhoz, hogy fölkeresse ezt az országot. Végül is, sikerült kapcsolatot teremtenem a kínai elvtársakkal, de egyáltalán nem ment könnyen. A találkozó végén, a protokolláris megbeszéléseken túl, félig tréfásan, félig komolyan, megkérdeztem Kissingertől, miért nem teszik egyszerűvé az indokínai helyzetet, s hagyják a vietnami népet, hogy maga döntsön a sorsáról. Válasza, mint mindig, roppant értelmes volt:

– Ceaușescu úr, személyesen én mindig a következő elvet követtem: ahhoz, hogy egyszerűbbé tegyem az életemet, a másokét kell elbonyolítanom. Jelenleg ezt az elvet jó eredménnyel alkalmazom az USA külpolitikájában.

– Mi a belügyekbe való be nem avatkozás, a szuverenitás és a függetlenség tiszteletben tartása és a kölcsönös előnyök elvei szerint cselekszünk – válaszoltam neki. – Nekiünk egyszerűbbnek tűnik így.

– A legbonyolultabb dolog bebizonyítani, hogy az egyszerű dolgok valóban egyszerűek, például azt, hogy egy meg egy az kettő. Ferge német tudós egész életében egész életében ezen dolgozott, egy tanulmányt is írt ezzel kapcsolatban, később rájött arra, hogy elvétette a meghatározásokat.

– Az entrópiának köszönhetően minden porrá lesz – válaszoltam. – Ön személyesen hisz a földönkívüliek létében?

Kissinger felsóhajtott és kézmozdulattal jelezte, hogy kérdésem mintha a sarokba szorította volna. Értetlenkedése tulajdonképpen jobboldali meggyőződésének, idealista gondolkodásának és polgári neveltetésének tudható be.

A jobb- vagy baloldali ideológia kérdését csodálatosan összegeztük egy Gerald Ford elnökkel folytatott magánbeszélgetésben. Amikor az 1975-ös Helsinki Konferencia után Szinaján találkoztunk, hogy aláírjuk a Roland szigetekről szóló titkos megállapodást, megkérdezte tőlem:

– Ha az ember képes arra, hogy tükörben a jobb kezét a bal oldalon, s a bal kezét a jobb oldalon lássa, miként lehet az, hogy a lábunk helyett nem a fejünket látjuk és fordítva? Egy közvéleménykutatás kimutatta, hogy a megkérdezett amerikai állampolgárok alig két százaléka tudott erre elfogadható magyarázatot adni.

Egy materialista amerikai gondolkodótól választott idézettel válaszoltam:

– Hogyan bizonyíthatjuk be, hogy valami nem másvalami, ha a másvalami sem más dolog?

Válaszom gondolkodóba ejtette, de az ő kérdésén is volt mit törnöm a fejem. Valószínűleg, arra kívánt utalni, hogy a szocializmus és a kapitalizmus egy és ugyanazon valami, amit tükörben látunk, s mindegyik azt hiszi magáról, hogy ő a valóságos, míg a másik annak a fordított képét jelenti. Vagyis hát, attól függ, honnan nézed a dolgokat. És valóban, ama találkozás után titkosszolgálataink kitűnően kezdtek együttműködni, és elégedett voltam a Washingtonból kapott jelentésekkel. Beleegyeztem abba, hogy katonai támaszpontjuk a mi szigetünkön maradhasson, kizárólag azért, hogy távol tartsam onnan az oroszokat. Ha az oroszok megtudják, hogy a sziget tulajdonképpen Romániáé, engedélyeznem kellett volna hozzáférésüket a kikötői berendezésekhez. Később rájöttem arra, hogy a Roland szigetek az a tükör volt, amire Gerald Ford utalt. Mi az egyik oldalon álltunk, míg az amerikaiak a másikon – alaposan szemmel tartottuk egymást, de egyikünk sem tudta, hogy a másik miként ügyködik a háta mögött. Ami nem gátolt meg bennünket abban, hogy együttműködjünk a közös előnyök alapján.

Amikor tudomásukra jutott a szokványos ember öntudatánál fejlettebb új ember kialakításának terve, abban jártak, mindenféle nyomást gyakorolva ránk, hogy hozzáférjenek kutatásaink eredményeihez, de mi nem hagytuk magunkat, amíg csak az áruló Pacepa Németországba nem szökött a dokumentáció egy részével, majd onnan az amerikaiakhoz állt át. Akkor aztán szükségesnek láttuk, hogy a szuverenitás és a függetlenség tiszteletben tartásával tárgyalóasztalhoz üljünk. Sok szó esik az „új emberről”, a kifejezés némiképp divatba jött, de kevesen ismerik e fogalom tényleges tartalmát, ami az én több mint harminc esztendőös találmányom. A biztonsági szolgálat ügyosztálya operatív kádereinek értekezletén mondott beszédemben, amit érthető okokból nem tettek közzé, kijelentettem, hogy a jövő az új emberé, aki a szocializmus és a kommunizmus építője, tökéletesen tudatában van történelmi küldetésének. Kitértem akkor a politikai-ideológiai munka megerősítésére, valamint a szülési arányszám növelésére, olyan körülmények között, midőn a belügyminisztérium számos jelentése inkább a mesterséges vetélések arányának aggasztó növekedéséről szóltak. Csakhogy, mindenek előtt az új ember létrehozását célzó tudományos kutatások felgyorsítására volt szükség; e téren kiemelkedő szerep hárult az Elena Ceaușescu vezette tudóskollektívára; Elena éppen akkor kapta meg a londoni egyetem díszdoktori címét, a polimérek terén végzett kutatásaiért. Természetesen, a makromolekuláris poliméreknek is megvan a maguk szerepe, ám sokkal fontosabb volt, hogy a különböző nemzetközi intézetek által begyűjtött információk alapján, rátérjünk fő tervünk gyakorlatba ültetésére. E kérdést felvettem George Emil Palade Nobel-díjas tudóssal történt találkozásom során, ő sajnos Amerikában él; segítségét kértem, de az az érzésem, hogy nem értette meg pontosan, mit szándékozunk elérni – vagy csak úgy tett, mintha nem értené. Akkor taktikát változtattam, s azt javasoltam neki, hogy fogadjon be a Yale egyetemen dolgozó kutatócsoportjába egy ígéretes fiatal román kutatót, akit külön e megbízatásra képeztek ki. Palade megígérte, hogy megfontolja a javaslatomat. Részemről az

*az ígéret hangzott el, hogy mihelyst elhalálozik, a Bákó megyei Podul Turcului-beli agráripari középiskolát róla nevezik majd el, de ettől nem volt túlságosan elragadtatva. Mégis, alig három hónap múlva, a Yale egyetem ösztöndíjat kínált fel egy román diáknak, nem tudni, hogy Palade közbenjárására, vagy washingtoni nagykövetségünk ténykedése nyomán, s természetesen a külön e célra felkészített embert küldtük el. Fiatal, szépreményű káder volt, aki régi forradalmi hagyományokkal rendelkező családból származott, anyai ágon a Leonte Rautu elvtárs rokona. A biológiai tanulmányokon kívül felkészítették az elképzelésünkhöz szükséges adatok beszerzésére, a DIE (külpolitikai információk titkosszolgálat – ford. megj.) központjával való operatív kapcsolatot a nagykövetségünk kereskedelmi attaséján keresztül biztosították. Kis idő múlva, az Egyesült Államokba érkezése és az egyetemre való befogadása után, feladta magát mint a szekuritáté ügynökét, ami tulajdonképpen része volt a mi akciótervünknek. Aztán több nyílt levelet intézett a Szabad Európa és az Amerika Hangja rádiókhoz, amelyekben bírálta a román népnek a párt bölcs vezetésével elért megvalósításait, rólam pedig azt állította, hogy vérszomjas diktátor vagyok, Drakula vámpír méltó utóda. Mindaddig, amíg hozzájutottam a szükséges tájékoztatáshoz, mindez igazából nem zavart engem, bár azt sem állíthatom, hogy a kedvemet leltem benne. Ámde 1987 elején a DIE egyik jelentésében értesítettek, hogy a yalei forrásunk „meghibásodott”. Mi történt? A „diák” megnősült, egy volt FBI-ügynök lányát vette el, és megkapta az amerikai állampolgárságot. Ez kedvező volt a fordulatban. Csakhogy, yalei tanulmányait bevégezvén, ahelyett, hogy Palade professzor mellett maradt volna, apósa kapcsolatainak köszönhetően az FBI alkalmazottja lett. – **Megjelent: Vatra, 2003. 8-9. sz. Marosvásárhely)***

A kötet, melynek rendezőelve eme invokáció helyett kihordott vallomásból fejthető ki igazán, egy folyamatos és külső vagy belső rendelésre készült kölcsönvétel magyarázata, indoklása, genezisének folyamata, utólagos leltára, tárháza. Tartalmazza mindazt, amit az évtizedek során – érzésem szerint – úgy vettem kölcsön az életemben valamilyen szerepet játszó román költőtársaimtól, hogy lehetőleg ne legyenek adósuk; még akkor sem, ha történetesen az érvényes szerzői jogi törvény értelmében magyarázataim – átdolgozásaim – nem jogtiszták. Lelkiismeretem viszont tiszta: az évtizedek során úgy alakult, hogy nem csupán fordítottam, hanem vállaltam is egyik-másik költő versét, munkáját. **Ami e fedőlapok között van, nem egyéb, mint szerény bizonyító anyaga annak, hogy ha szabad felismerésből, előítéleteket lehetőleg mellőzve közelítek román alkotókhoz, akkor megannyi szövetségessel, szándékaimat fölerősítő kortárssal vehetem magam körül anélkül, hogy feladnám magamat.**

Magánéletem a huszadik század végén úgy alakult, hogy egyik gyermekem román élettársat választott magának. S minden szülői ellenérzés és óvakodás dacára azt mondtuk: tiszteletben tartjuk e döntését. Mikor e sorokat írom, akkor az amerikai földrészen, viharokkal szabdalt, paradús, zöld gyepes

nyárban nagyobbik gyermekükkel, ritkán látott unokámmal foglalkozom, s a román és magyar nyelvet próbálom felhasználni a vele való kommunikációra. Ő angolul tud, úgy is beszél, hiszen mindkét szülő munkahelyi elfoglaltsága miatt mindvégig óvodában, iskolában és a hozzájuk tartozó otthon-gondozásban nevelkedett, az én angol tudásom pedig erősen hézagos, s most már nem valószínű, hogy egyáltalán elérem vele a közlésképesseget; következésképp kézzel-lábbal magyarázunk egymásnak, több nyelven is keresve, elismételve, hangsúlyozva, próbálgatva a megfelelő szavakat, olykor szörnyen idegessé válva attól, hogy nem értjük, a másik mit nem ért nyilvánvaló, szabatos, éppen csak más-más nyelven álmodó mondatainkon; lassan mégis hozzászoktatva magunkat ahhoz, hogy a megértés nem a pergő nyelven előadott szavak sokaságán múlik, hanem azok minőségén; azon, hogy mindig azt és úgy mondjuk el, hogy a másik is ugyanazt értse.

De a nyár úgy tűnik, iszonyúan hosszú, mi egymásra vagyunk utalva, s odahaza, vagy ahogy megyünk az utcán, a játszótéren, a könyvtárba, mindenütt szorosan fogjuk egymás kezét és – hallgatunk...

2004, Csíkszereda-Toronto

Utószó gyanánt

Az invokációt, mihelyt első fogalmazásban elkészültem vele, azon melegében megküldtem néhány barátomnak, akik a témában jócskán járatosak, illetve felbecsülhetetlen tapasztalatra tettek szert.

Dan Culcer Párizsból két levelet is küldött.

Az elsőben gyorsvéleményt összegez, beigérve a későbbi elemzést. Igen fontos szövegnek tartja az írást, amely meghaladja előszóként betöltött szerepét. Bevallja, hogy amikor kettőnk kapcsolata ecsetelésének részleteihez ért, bőgni támadt kedve, mint egy öreg embernek – „a szemhéjaim mindenképpen megnedvedesedtek”. Az ok: olyan részleteket tudott meg barátságunk hajnaláról, amelyeket már-már szinte elfelejtett.

„Szerencse, hogy egyedül voltam, és immár nem szégyenkezem az ilyesmi miatt. Azt hiszem, a férfiaknak is tudniuk kell sírni. Egymásra nézve és az után kutatva, miért nem valósultak meg fiatalkori álmaik. Amelyekről nem feledkeztek meg, szívesen továbbadnák, ám kinek?... Olvasd el addig is ezt az interneten, egy vitaforumon talált névtelen verzetet. Aki a szöveget a netre feltette, 21 esztendő. És ha megtette, akkor biztosan azonosul vele vagy éppenséggel ő a szerzője. Az esztétikai érték önmagában itt most mit sem számít. Az eminescui retorika modellje eleven még, akárcsak az erkölcsi forrás. A kritika. Vajon a rossz gyökerét megkeresi-e? Mert nem találja meg, legalább is nem igazán. A megoldás vajon az indulatos erőszak-e? A bezárkózás? A rossz meg tovább virul...”

A mellékelt, ugyancsak Dojna címet viselő, az eredetit terjedelmileg jócskán lepipáló, de rigmusszerűen szertefolyó verzet nem is igen méltó arra, hogy az ember idézze: a románság jelenkori nyomorúságos helyzetével kapcsolatban szintén a külső erőkre hárítja a felelősséget, mint annak idején Eminescu tette; szerinte a románságot inkább a sors sújtja, mintsem hogy beismerje: önkezeléssel és sírt saját magának, s a fölemelkedés is csak általa, belőle kiindulva lehetséges.

A második levelet teljes terjedelmében idézem:

„Ígéretemhez híven küldöm meglátásaimat.

A legfontosabbnak egy Petőfitől vagy más, a 19. század jelentős magyar költőjétől vett idézetet tartanám (azt hiszem, létezik ilyen, párhuzamba állítva és történelmileg megvilágítva), amely megmutatná, hogy az idegeneket érintő lírai kiátkozások az indulatosság ugyanazon tövéről fakadnak. Van egy korai kiadású könyvem, de nem találtam meg benne, amire gondoltam, hogy utalásomat megértse. Azt hiszem, tisztesség kérdése vállalni és a maga helyére tenni e harcias és idegengyűlölő nacionalizmust. Mindkét oldalon. Hogy Eminescu ne tűnjön nacionalistábbnak annál, mint amilyen volt, nem annyira az ő kortársai szemében, hanem a mi vagy az unokáink olvasatában.

A másik javaslat: a Megkésett levél fordításában, ama bekezdésben, amely „A frankfurti filozófiai...” stb.-vel kezdődik, található egy aprócska torzulás, talán

az én eredeti szövegem a ludas benne, de egészen biztos, hogy álhazaffyast akartam írni (8. sor).

Úgy vélem, nyilvánvalóbban nevén kellene nevezned, meghatározva azt az időszakot (a reménykedés éveit 1964-1969 között), amelyre hivatkozol, azt írván, hogy „Az egyetem után bukaresti ifjúsági laphoz kerültem...” Mi tudjuk, hogy ez miben állt, de a fiatal olvasó nem.

Semmi kifogásom a Păunescu szerepeltetése ellen egyazon könyvben velem vagy másokkal. Ő egy szélhámos, ám tagadhatatlan irodalompolitikai légkört és vonalat teremtett. Amikor először és utoljára írtam az Istoria unei secunde c. könyvről, olyasmit említettem, ami úgy hiszem, pontosan jellemzi őt, az esztétikum és a politikum összevegyítőjét: javasoltam neki, válasszon Lautrémont és Béranger, az álforradalmár versfaragó között. E francia költőt Petőfi – bevallottan – néhányszor parafrázálta is.

Itt most egy zárójelet nyitnék: előszavad két szereplője, Ioan Alexandru és Dan Culcer egyfajta sorsközösségét illetően.

Amikor 1964-ben első ízben utaztam Budapestre, zsebemben volt az Amfiteatru (korabeli országos diákművelődési havilap, 1989-ig működött – szerk. megj.) Ioan Alexandru révén kiudvarolt ajánlólevele, amelyben fölkértek, interjúvoljam meg Lukács Györgyöt. Felhívtam telefonon Lukácsot, aki annak idején a Belgrád Rakparton lakott és Magyarországon tiltott szerzőnek számított; a telefonszámot Réz Páltól, az ismert fordítótól kaptam meg (mivel románból is fordított, rendelkezésére bocsátottam George Călinescu Szegény Ioanide c. regényének eredeti, a kereskedelmi forgalomból visszavont kiadását, fordítás végett, amire aztán sort is kerített), s pár órán át elbeszélgettünk az utópiáról. Nem volt hajlandó beleegyezni, hogy jegyzeteljek, mert meggyült a baja egy olasznak adott interjúja miatt. Úgy hiszem, ígéretet tett a Kádár-kormánynak, hogy nem érintkezik a sajtóval. Igen sajnáltam, amiért nem volt kellően jó memóriám ahhoz, hogy utólag emlékezetből rögzítsem párbeszédünket. Szóba került a romániai politikai helyzet, Swift és az ő Gulliverje, az 1956-os forradalom stb. Javasolta nekem, keressem fel német nyelvű fordítóját, a börtönből éppen hogy szabadult Eörsi István költőt, akit később meg is látogattam, egykori felesége lakásának cselédszobájában. Eörsi adta kölcsön olvasásra az Irodalmi Újság 1956-os számait, innen másoltam ki Illyés Gyula szabadságról írt poémáját. Évek múltán, amikor Illyéssel készítettem interjút és előkerült a vers másolata, megkérdeztem tőle, miként vélekedik a hajdani szövegről. Ama decembert követő esztendőben volt ez, amikor a Magyarország c. hetilap karácsonyi számába megírta kétségbeesett sorait a romániai magyarokat fenyegető genocídiumról. Interjúm szövege, a cenzúra közbelépésére, nem jelent meg a Vatra c. folyóiratban. Romániából való távozásom után (1987 novemberében) megjelent viszont a budapesti Új Tükörben, ahová kérésemre Sütő András juttatta el igen körültekintően, akire megőrzés végett a szöveg egy másodpéldányát bíztam.

...De abban a polgári, könyvekkel telezsúfolt lakásban, Lukács húsos, havanna-füstöléshez szokott ajkairól elhangzott, hogy a marxista-revizionista esztétikus, az ellenforradalmár stb. 1957 novemberében politikai kényszerlakhelyen pár hónapot töltött Romániában; vendégként kezelték a színajai Cota 1400 szállodában, ahol még a felszolgálólányok is belbiztonsági tisztek voltak, a Nagy Imre-kormány egykori művelődési minisztere elmondásában.

Nagyjából ennyi lenne.

Köszönöm román írókból készített fordításaidat és kérlek, e sorokat őrizd meg emlékeid közt. Ugyanakkor viszont, ha óhajtod, amikor már befejezettnek és véglegesnek érzed az előszó szövegét, szívesen közölném magyarul az Asymetriadában. Lefordítását nem tudom megígérni, mert határidős könyvön dolgozom, de megpróbálok néhány részletet kiemelni a magyar szöveg elé tervezett bemutató sorokhoz.”

Dan megjegyzései egyértelműen megerősítettek abbeli hitemben, hogy ennek az előszónak meg kellett születnie. Még akkor is, ha annyi csiszolás, kiigazítás, befűzés után is további kiegészítésre szorul. Igaz, a Dan emlegette „álhazaffyasság” pusztán nyelvi árnyalat kérdése, s biztosan megérti majd, hogy a Szász János féle igen találó nyelvi lelemény – a hazafiassághoz negatív konnotációt társító úrhatnám nyelvi forma, a –ffy- szükségtelenné teszi az *ál* melléknév használatát, egyenértékűvé téve a kigúnyolt jelenséget a címkórság betegségével...

Egyéb sugallataival szíves-örömet értettem egyet, s ennek jegyében emelném ide Petőfi Sándor *Élet vagy halál* c. versét, annak ellenére, hogy a negyvennyolcas események összefüggésébe helyezve érthető a költő elvakult helyzetfelmérése. E vers is egy példája annak, hogy akik az eszmeiségén túli, ki nem mondott, de messzire sugárzó magyar érzelmiségben nevelkedtek, többnyire megbocsátják e hangot az amúgy mindig tisztán látó Petőfinek, míg a másik oldalon untig emlegetett sértésként könyvelik el – nem egy akármilyen fűzfapoéta, hanem egy költözseni részéről; tán ezért is hathat, hagyományozódhat tovább, az eminescui *Dojna* soraihoz hasonlóan...

(Élet vagy halál)

*A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
Egy bösz üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.*

*Szegény, szegény nép, árva nemzetem te,
Mit vétettél, hogy így elhagytanak,
Hogy isten, ördög, minden ellened van,
És életed fáján pusztítanak?
S dühös kezekkel kik tépik leginkább
Gazúl, örülten a zöld ágakat?
Azok, kik eddig e fa árnyékában
Pihentek hosszú századok alatt.*

*Te rác, te horvát, német, tót, oláhság,
Mit marjátok mindnyájan a magyart?
Török s tatártól mely titeket védett,
Magyar kezekben villogott a kard.
Megosztottuk tivéletek hiven, ha
A jószerencse néküink jót adott,
S felét átvettük mindig a tehernek,
Mit vállatokra a balsors rakott.*

*S ez most a hála!... vétkes vakmerénnyel
Reánk uszit a hűtelen király,
S mohó étvággyal megrohantok minket,
Miként a holló a holttestre száll.
Hollók vagytok ti, undok éhes hollók,
De a magyar még nem halotti test,
Nem, istenemre nem! s hajnalt magának
Az égre a ti véretekkel fest.*

*Legyen tehát úgy, mint ti akartátok,
Élet-halálra ki a síkra hát,
Ne legyen béke, míg a magyar földön
A napvilág egy ellenséget lát,
Ne legyen béke, míg rossz szívetekből
A vér utósó cseppje nem csorog...
Ha nem kellettünk nektek mint barátok,
Most mint birókat, akként lássatok.*

*Föl hát, magyar nép, e gaz csorda ellen,
Mely birtokodra s életedre tör.
Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
Föl az utósó ítéletre, föl!
A századok hiába birkoznak
Velünk, és mostan egy év ölne meg?
Oroszlánokkal vívtunk hajdanában,
És most e tetvek egyenek-e meg?*

*Föl, nemzetem, föl! jussanak eszedbe
Világhódító híres őseid.
Egy ezredév néz ránk ítélő szemmel
Atillától egész Rákócziig.
Hah, milyen múlt! hacsak félakkorák is
Leszünk, mint voltak e nagy ősapák,
El fogja lepni árnyékunk a sárba
És vérbe fült ellenség táborát!*

Erdőd, 1848. szeptember 30.

PETŐFI SÁNDOR)

YOSSEF ABRAHAM

Szerző magáról: „1948-ban születtem, egy pártaktivista családjában, Abramovici Iosif néven (a Iosif – Sztálin atyuska nyomán). Spanyol nyelvet végeztem Bukarestben. Természetesen, már nem hiszek Sztálin atyánkban, s jelenleg hithű zsidó vagyok, tartom a szombatot, kóser ételt veszek magamhoz stb. 1972-től Izraelben élek, s mindent végigcsináltam már, ahogy Eminescu írta: megjártam a börtönt és a tébolydát is. Pozitívabb dolgaim: dolgoztam számítógép programozóként és héber irodalmi tanulmányokat folytattam. Jelenleg adjunktus vagyok (számítógépes alkalmazások az irodalomban) a Bar-Ilan-i egyetemen (Ramat Gam, Izrael)”. Szokatlan, erőteljes nyelvi hatásokra épülő verseit románul írja. Figyelemreméltóak esztétikai tanulmányai is.

Motyogások

1. számú motyogás

Megjött egy sereg trampli nő kezükben laskasíritő
Rögtön utánuk kajla lábakon néhány göthös szajha
Meg egy malom köve madzaggal átkötve három nagyobbacska hű de szagos kapca
Anyám csak néz görbe szemmel a kapcákra agyagot ken fel vedd fel
Sokan nem tudják ki itt a legény csókold meg ott ahol én szeretném
Nehéz elérni kézzel a holdat hogy lábad közben a napba lógasd
S az Úr szavát ragozni
A földre lehozni

2. számú motyogás

Na mondd pajtikám mondd babám cicám tökfilkóm ostobám mit nem szeretsz te anyukán
Szájából csurog a nyál
Mikor az égi csillagot rázza s a macska farkát tépázza vénasszony készül a halálra
Csak hever ott meredt szemmel
Kot kot kot kotyog a tyúk srul srul srul a liszt pirul
A serpenyőben
Zabigyerek bömböl a tekenőben

3. számú motyogás

Holdfény a fákon bolondok rakáson

Nosza bolondja
Maga csak mondja
Hogy szól fenekeden a nóta

Mikor a hold beles csattan a nyakleves
Náspágot a szülém felvágott nyelvével két csipás szemével
Pofon vág elcsépel meggyapál felnégyel
Ha a nappal múlik ha az éjjel nyúlik
A nagy ládát rámcsapja befér abba egy csorda szép lány ül a farkomra

Nosza bolond merre hova
Dió lesz a lakoma
Takonyba forgatva

4. számú motyogás

Dömötör most éppen nyár van este legyél a posta utcában
ott van két repedt sarkú tanyája cuccot fel cuccot le gyerünk az ágyba
addig addig hogy most apád fűt be nekik közben anyádat hergelik
s tudd meg a sarok mögött egy vágott szájú rád vár nem kiabál
éles kés rezeg acélos kéken a szívében

5. számú motyogás

nézzenek oda hogy jár a csőre kész unalom akár egy rossz malom
mondja mind csak mondja nincs egyéb gondja agyad szétnyomja
már csak ez hiányzott van kinek átok másoknak áldás bolond az öreganyátok
az utakon lófrál zsírba mártott meszelőt lóbál
az idő letelt a pohár betelt
a nappal gyorsan múlik gyerek a hasból kibújik
vigyázz a fejed végül megtelik mindenféle bogárral
legény hancúrozik éjszaka a lánnyal

6. számú motyogás

a vízparton a szomorúfűz csutakjában él egy vasorrú bába ki fiatal volt hajdanába'
messze kerüld mert búzlik a teste
hé
te pajeszos
még egy kört fizetek
kocsma a tóparton benne legények szemük meresztik fülelnek szegények
nőci jön a vízen át jól feltúrte szoknyáját
szívja vérét sok pióca

7. számú motyogás

öt atyafi fát ültet ki
mint különvélemény feltűnt egy hölgyemény
odanézz
hátha idelép s beáll a táncba
hadd lássuk mi a mozgás mitől oly pirospozsgás
egyen puliszkát s hagymát hozzá egy kancsó vizet zúdítson rá
kenj már le neki egyet hadd fújja az egyszeregyet
szoknyája illatos a lány akkor csinos ha a kapun kilép vonít a kutyanép

8. számú motyogás

egy férfi meg egy asszony tépi egymást a placcon
a macska ugat a kutya vernyog sertés rőfög egér zörög
a vénasszony fon orsója pörög a holtat elviszik az ördögök
a szellőzőlyukban döglött patkány hever vadbarmok mi bajotok velem

9. számú motyogás

Hallod-e János nyitom reggel a csapot s valami ronda sárga onnan kicsurog jó
hogy anyád nem látta
Mért mondod hogy nincsen rád gondom minden ruhád kimostam zsaru jön a
dombon
Hogy elvigyen téged a lerbe odabent ki ölel meg
Csókolnád meg a csókolnivalómat ez az egész hidegen hagy
Hogy került méreg a vízbe te János
Maghioaro rozsdát mos

10. számú motyogás

Mindegy szálíg kigyúltak a lányok bámulják hogy feszítenek az utcán a betyárok
Mint megannyi dölyfös gyapjas bakszamár ostobán kiabál
Szutykos bőrből a gúnyájuk szeggel kivert derékszíjuk csizmájuk
A kocsmában jól beisznak utána árokba esnek halat rágszálnak sóstúrót esznek
Mondja csak néne mit csinál a fia
Az utakat járja s mocskos a szája

11. számú motyogás

Mi jut eszedbe Vaszi te faszi csak neked hozott apád tranzitos masinát?
Nézz magadon végig ruhád csak úgy bűzlik
Ténferegsz az utakon befekszel minden árokba
Ujjad ha a vízbe dugod teli lesz békalencsével
Ami apádat illeti pár szóban a helyzet:
Nem mond neked igazat s jön a fúróval hátulról
Csúnyán áztat becsap téged segge lyuka nagyot szól

12. számú motyogás

Két három méter mélyen az árok feneke Gheorghe köveket hajigál bele
Tátongó szakadék szarral teli Vaszi a húgát döfödi hergeli
Magas hegy rajta tüske terem vernyog a macska mindjárt agyonverem
Sötét erdő mélyén gané szanaszét lánghol a sok fa csupa fényesség

13. számú motyogás

Jösszte Ilus a peronra ott lesznek a katonák csuda bunkó figurák
Kettesével hármásával talpfát sint cepelnek izzadnak vedelnek
Mennek jönnek a vágány közt porban degenyében fagyban napsütésben
De ha végre kimenőt kapnak egymást leverve hozzánk rohannak

14. számú motyogás

A Nadrágszíjhoz címzett bárba puccos ficsúrnépség jár ma meg csupa kicsípett dáma
Sör bor gin konyak bőven folyik s mindezt kávéval öntözik
Csak egy éhenkórász ül magában s zabál mint egy állat
A vastag füstben ráadásul kiabálnak

15. számú motyogás

Sétálni indultunk anyukával és eleredt az eső.
Az eső igen vizes volt és anyuka megvizült. Hát kiteregettem a szárítókötélre.
Anyuka gyorsan megszáradt, csak úgy ropogott belé. Akkor leakasztottam a kötélről Mussolinit, akit még a tavaly lógattunk fel oda, s játszani kezdtem vele.
Majd odébb álltam. Boldog voltam, hogy egyedül lehettem, csak attól féltem, nehogy anyuka lemásszon a kötélről és utolérjen.

16. számú motyogás és az utolsó

Én is jártam a városban amely hat agyagdombon áll
Ott folyik egy folyócska amely egy másikba ömlik és a Prutig meg sem áll
Vadmacska nevét adtátok neki úgy mulattatok
Váljék egészségetekre csak nevessetek mert én szörnyen zokogtam

Ceaușescu emlékére

Az Isten az eget kék ecsettel mázolta be

Egy mélyedésben fekszem és nézem hogy dagad a tenger

A tengerben úszik egy harcsa
A harcsában úszik egy láda
A ládában fekszik egy hulla
A hullában mászik egy bogár

Üsd agyon a bogarat az ördög is elszalad

AMIR ABRAHAM

A bálna

Házam alatt egy bálna él
A sivatagi homokból mélybe szállva
Tengeri áramlatokkal tart, lihegve fűjtat

A járókelők s holmi turisták fülében a lomb az, ami a szélben zúg
Vagy éppen az idei kora ős

Én tudom egyedül: ez csak az én bálnám
Jeleket küld
Odalentről.

Szombatonként felölti zöld ruháját, szemébe kalapot húz és sétabotot vesz
Hogy kiruccanjon
Velem.

Talpaimon az utcán ténfergek
Virágágyások, hegycsúcsok, haranglábak és minaretek között,
S olykor betérünk a falu kocsmájába

Estefelé hazaimbolygunk, tótágast, lábunkkal az ég felé.

Házam alatt él egy bálna.

A szülők

(Drága szüleim, Ráchel s Avram Abramovici emlékére)

Anyám abban a házban lakott ahol én nem növekedtem
A napok rendre feltornyosultak minden sarokban
Az udvaron, bátyám búvóhelye és a kis vaskapu között
Papucs várt s háziköntös

Apám elment, majd megjött
Döngő léptekkel, mint aki tudja, hová indul

Nap nap után

Néha begyulladtam egy-egy vihartól és a nap kévéi az égig emeltek
Olykor selyemszálakból font izzó arcok bámultak reám egy tükörből.

Én hallgattam.

A homlokon hideg verejték
Az éjszakában hemzsegték a sárkányok
Akiket bátran magamhoz vontam
A pokoli tánc bennem tombolt
Az ajtók zúgva ledőltek
S a lovak éjjel nyargalva elragadtak

Sei ruhing, mein kind

Zavaros vizek tisztulása
Távoli hullámok bömbölése

Csakhogynők, kézenfogva, derűsen
Lépkednek hallgatagon.

Csak ők.

Titkolt vallomások

Ma felébredtem és nem gondoltam Pavarottira
Vagy Placido Domingóra. Vagy Carrerasra.
A három tenor fatuskóként aludt, s nem mentek az agyamra.
Rubinstein és Horovitz nem kaptak össze azon, hogy miként játsszák a balladákat,
Celibidache és Karajan pingpongoztak az égben, és Barenboim,
Igen, Barenboim azzal szórakozott, hogy Edward Said cipőit subickolja.
Úgyhogy aztán lassacskán,
Egyszerűen és csöndesen
A zongorához ülhettem és játszhattam.
Chopint.

Gyerekkor. Tájkép csendelettel

Imígyen támad föl bennem a sírás, mondom Gábiel arkangyalnak,
És ő rögtön feláll az asztaltól, és szemembe néz, mint egy értő csodadoktor, aki
megérzi a fájdalom cikkanását.

A város szélén a nap alig hág a tetők fölé, mondom én, s bárhogyan is,
Az alkony csöndesen múlik el, a fakó ibolyaszín szomorú is.
Egy mozdonytalan szerelvény a láthatár széléig visz
Hallgatag emberek integetnek odaát
Én itt és most, most és ott vagyok
Én most mutatóvanyos vagyok és halálugrást hajtok végre
Vagyok a megállított idő
Én vagyok az éjféli szivárvány

A hajnali utca csöndben várakozik
A sötét szertefoszlik miként az eloltott lámpás árnyéka.
Nyár. Iași. Románia. 1958

Szokrátesz

A kurzor megpróbál elillanni a képernyő korlátaiból.
A széleknek ütközik és lehanyatlik – nyoma vész a számítógép bugyraiban
Visszarendelném, nyomom a gombokat: ctrl+alt+delete restart
Még a mikrofonba is üvöltök egyet.
De hiába.

Mint egy elszabadult úrsikló
Vagy mint egy horgonyát vesztett hajó
Lebegek ténferegve a nyílt tengeren
Kormány nélkül.

A képernyővédő felborzolódik, akár a tenger
Én akkor már a Galapagos szigeteknél járok, Magellán és Kolumbusz közé szorítva
Két párhuzamos akár egy megválaszolatlan találós kérdés, olvashatóan a
hajónaplóba vezetve

↓

Egy nyúlánk és hófehér hajó vesztegel a csatornában, ébredéshez és feledéshez
csomózva.
Egy békaember rúgdolózik, az éjszaka csendjébe hatol
A tisztos részeg peckes józanságával.

Minden készen áll ama napra, mely egy eljövendő napra vár
De Szokrátesz nem lesz szabaddá végérvényesen
Akár egy használhatatlan ajándék.
Rég elfeledett uzsonnákat öklendezek az örök tavasz szőnyegeire.

A hajó immár nem himbálózik a hullámokon.
A hajósok elheverték, ez a szieszta ideje
Fáradtan, mint egy homokóra.
Magellán visszatér hullámívelte viharok szárnyán
A habok közé vetem magam és a partig úszom,
Hogy megérintsem a csillámló, a bugyborékoló, a befedő és gurgulázó
barlangot, hogy tudjam
Megengedett.

*(A verseket Amir bátyja, Yossef Abraham fordította románra héber nyelvből; a
magyarítás ennek alapján készült)*

IOAN ALEXANDRU

Sz. 1941, Kistopa (Topa Mică, Kolozs m.). A kolozsvári tudományegyetem végzettje, 1964-ben jelenik meg első kötete (Cum să vă spun – Hogy mondjam el). Első irodalmi díját (írószövetségi díj) 1965-ben kapta. Egy ízben Tokióban neki ítelték a nemzetközi költészeti díjat. 1989 után politikusi pályára lépett. Jelentős műfordítói tevékenysége (Rilke, Pindaros, Énekek éneke).

A vacsora

Házunk ajtaján vendég ha kopogtat
Ajándékozó bármi idegen
Ültessük asztalfőre hol kenyérnek-bornak
Van a helye

Otthonunk legyen bár oly szegényes
Üljünk bár sokan a tűz körül
Múlatni az isten sose kényes
Ha velünk örül

Ezt a kevéske kenyérmorzsát
Bölcsen be kell majd osztanunk
Hogy a fölösleggel mindig teli
Legyen a kosarunk

Bármely otthonnak birodalma
Bármely éték áldott legyen
Bárkiben eljöhet mióta a sír
Ott tátong üresen

Az ég és a föld

Elülnek a világmindenség hangjai
Kialszik a rögben a föld
Alkonya. A lámpák megvakulnak
S elnémulnak a baglyok
A légben. A sasok visszahúzódnak
A láthatatlanba és az éleslátás
Alkonyba fül. Minden

A semmitől könnyű egyazon
Mederbe kerül, ahonnan
A Szentlélek által egykor kiszakított
Akkor én megpillantlak Téged
Amiként Te engem és megismerjük
Közelről egymás minden szavát
Minden erejét. Reggel lesz
Évek lesznek és megtérnek szelíden
Az örök szélben a szédítő égő messzeségek
Amelyek máskor reményeinket táplálták.
A föld s az ég egyetlen fáklya lészen
A szent sír árnyékából
Megmarad a fény a ragyogásból
Az ígéből marad a feledés
Marad a szerető szeretet bárhol
Ami van az a nyomorú kevés

A forrás

Forráshoz vagyok én is hasonló
Remegve a nyár csillaga alatt
Minél szélcsöndesebb ma fent az égbolt
Borzongó bensőm mind nyugtalanabb

Nem külső zajok búsítanak engem
Nem is a mély vagy magasság izen
Egy árny kiválik s mögötte a Szentség
Képe bennem hanyatlón elpihen

Ahogy az egyre mélyülő körök
Hullámok hátán távolodnak
Bennem egy ébredő forrás fakadt
Nem vagyok ura az áradó haboknak

A szeretet

Sokféle szeretet részesei vagyunk
A beteljesülés mégis csak egy
A többi megérzés mit elhagyunk
Ha szívünkbe fészkel ama Egyetlenegy

Vonásaival felruházva nézem
Amit a feltámadás megteremtett
Míg bárki könnyeiben tetten érem
Az áhított a felgyúló szerelmet

Ami volt határtalanul imádom
Az óceánt mely önmagát kioltja
Termővé tenni ami még ma álom
Kelő naptól mint búcsúzik a holdja

Gyermekeim

Himnusz írt szeretnék a hazának
Mindenegy estén térden állva
Az olajmécs fényébe veszve
Szükségem van rátok gyermekekre

Merítsünk erőt odaátról
Tanuljunk kint a feltámadásból
Könnyeimben türelemmel szőjek
Gyümölcszedő hús deret az ősznek.

ANA BLANDIANA

Sz. 1942-ben Temesvárott, a gimnáziumot Nagyváradon, az egyetemet Kolozsváron végezte. Költő és prózaíró. Hosszú időn át esszéírással is foglalkozott. 1989 előtt a romániai szellemi ellenállás egyik meghatározó alakja. Műveit sok nyelvre lefordították, magyarul több kötete, válogatása jelent meg. Költészetét elsőként Hervay Gizella hozta közel a magyar olvasóhoz.

Egy dió annyi, mint négy meleg szoba

Füvekből font,
pecsétnyi levelekkel záros
láncaim maholnap fonnyadtan
lehullnak.
Úgy tör reám a szabadság,
mint a fogvacogás,
és semmivé foszlanak bennem
az addig tanultak.

Ha ki valaha egy dióban élt,
mutogassa meg a cellákat rendre,
melyikben húzhatom meg magam?
A világmindenség úgy is
csak egy hodály, amelyben
birsalma fénye pillog álmosan.

Egy dió annyi, mint négy meleg szoba,
zöldes homályuk illatos nagyon,
csodálkozik egy künnrekedt tücsök –
régi vágyam ily őszi oltalom,

borítson be sok-sok zörgő levél,
s madárrajok örökös nyár felé
verdeső vágyának röpke árnya,
hogyan a föld örömeiből majd szabadon
tudjak választani,
álomba ringat egy dió rejtett, parányi ágya.

Meztelen virágok

Milyenek vajon a virágok,
amikor senki sem néz rájuk,
s titokban levethetik bátran
minden ruhájuk?

Mint mutat vajon a kamilla,
aranyos övét ha megoldja,
s mit sem törődve azzal, hogy látják,
lerúgja fehér szoknya-virágát?

Hát a nőszirmom milyen látvány,
mikor harisnya sincs a lábán,
s amiben éjjel-nappal tanyázik,
kék ingétől is megválnak?

A bársonyvirág milyen lehet,
ha ruha nélkül didereg,
s csipkés szoknyája sincsen rajta,
pedig ugyancsak fázós fajta?

No és milyen a cinnia
karcsú derekát látni, ha
vörös katrincáját ledobja
egyenesen a porba?

Milyen a rózsza mindenk fölött,
ki a bál után levetkőzött,
s szirmokból varrt ünneplő ruháját
a virág-hercegek is megcsodálták?

De jó lenne, ha csak egy percre,
amit még senki se látott,
titokban meglesni, milyenek
a meztelen virágok!

A nyár életrajza

A hagymaszárban
Még kora nyár van,

S köszönti társát,
A zöldsalátát.

Petrezselyem tövén
Erőre kap szegény,

Ilyen-olyan zöldség
Ringatja bölcsőjét.

Háza kajszibarack,
Hol bezárva marad,

Később a cseresznye
Csapdájába esne,

De az őszibarack
Is azt mondja – maradsz,

Kedvesen, édesen
Őrzi a szilvaszem,

Majd átveszi tőle
A zamatos körte,

Bársonyos birsalma
Szívesen fogadja,

S mindenféle alma
Barátságos fajta.

Ha akarod, láthatod,
Szőlőszemben kuporog,

Ha akarod, hozom én,
A diófa levelén.

Mikor az ősz beizen,
Átalúszik a vízen,

Dinnye mélyén bujdokol,
Más előtt meg nem hajol,

Úzött szíve reszket,
Őrzik a gerezdek.

Hideg nem fog rajta,
Tél be ne havazza,

Mert egy idő óta
A kamránk lakója,

Itt ő parancsol,
Hordóban pancsol,

Míg be nem kapja
Egy koszorú hagyma,

S a celofán alatt
Is életben marad,

Így tehát nyár van
A lekvárban.

Kertemben mindent szabad

Kiskertemben, kész csuda,
ahány barack, mind lila,

s olyan szilva nőtt a fán,
mint a narancs, csupa láng;

szőlőm, ahogy csak tudott,
barackfára felfutott,

mire az uborka is
fára mászik a hamis;

kapor szárán ravaszul
piros paprika virul;

ahol sóska savanyodik,
pompás virág illatozik;

csipkés csalánok megett
éji bogár szendereg;

hallottál a büszke loncról?
alatta cirmos dorombol;

petrezselyem árnyékában
kutya alszik egymagában.

Tudják, hogy szelíd vagyok,
csak úgy nőnek a gyomok,

s mivel nem nézek oda,
víg legény a laboda;

aztán ami sok, az sok,
már egy szót se szólhatok,

rakoncátlan töklegényem
átkúszik a kerítésen.

Hát az ember mit tegyen,
hogyan egy kicsi rend legyen?

Azt mondta egy öreg pók:
jóból is megárt a sok,

míg egy lódarázs szerint
zűrzavar van idekint,

de én mindent úgy hagyok,
mert magamhoz hú vagyok:

aki akar, itt marad,
kertemben mindent szabad.

Játékok

Lehetne mondjuk epresdit játszani
Hónapokon át epernek látszani,
Legeslegelőször levelet hajtánánk,
Alatta aztán jól megbújhatnánk,

Miközben

Megnövünk, majd elpirulunk rendre,
Ég és föld megannyi
Hemzsegő titkát kilesve.

Játszhatnánk azt: murok, petrezselyem vagyunk,
Kerti ösvény mentén mind felsorakozunk,
Egyesek sárgák, mások fehérek,
Egyesek édesre, mások még édesebbre értek,
Csuda fegyelmezettek
Lennénk, akár a szentek,
Nem is gyanítanak, hogy körös-körül
Mily erős szaga van a petrezselyemnek,
Csipkés levelünk nevetéstől reszket, mialatt
Gyökér a gyökeret csiklandozza a föld alatt.

Játszhatnánk dinnyésdit, s lennénk görögök, sárgák,
Karcsú indáink az egész kertet bejárják,
Végükön egy-egy roppant dinnye nőne,
Akkorák, hogy senki nem érné körbe,
Sárgák, csíkosak, zöldek, fényesek,
S akár a selyem, kényesek.

Benne

Remek búvóhelyünk lenne,
Aprók és lelkesek,
Akárha boldog hercegek
Vörös dinnyebélbe zárva,
Aki ránk talál, tovább játssza.

Mennyi, de mennyi mindent lehetne
Játszadózni e kertbe',
De mi oly tökfilkók vagyunk,
Hogy fiúk-lányok maradunk.

ȘERBAN CODRIN

Sz. 1945, Sloboziában. Költői pályáján fordulatot jelentett, amikor elkötelezte magát a japán költészet sajátos formavilága mellett, megteremtve szülővárosában a tanka, renku és haiku-iskolát, s évente megrendezte a haiku-fesztivált. Tagja a nemzetközi haiku-társaságnak, versesköteteiben a keleti forma törvényei szerint építkezik. Versei több nyelven is olvashatók. Tanka-fűzése a Scoici fără perle (Gyöngy nélküli kagylók) c. 1997-es kötetéből való.

Eloltott lámpások ünnepe

MÉG ENYHÉN MEGRENG
A HEGYSÉG A ZUHANÁS
BŐSZ ROBAJÁTÓL –
FENYŐT LAPOZ ÉS OLVAS
A PILLANAT TÜRELME

A tanító úr
és az ábécés könyvek
üres teremben –
a távoli orgona
pompásan kivirágzik

A maréknyi pénzt
még a szegfűkért kaptam,
nem költöm én el –
csak e gyertyaszálakra
a virágüdvösségért

Úton, egyedül
hiába keresek én
tetőt valahol –
az égbolt feszül fölém
nyári vihar idején

Lépésben járjuk:
a ló, a szekér és én
a döngölt utat –
mögöttünk két pillangó
cikázik céltalanul

Szanaszét szórja
a pitypang pelyheit a szél
a mélység felett –
amiként minden magvak
sorsa megírva vagyon

Máról holnapra
mindannyian megéljük,
hogyan megöregszünk –
az ötödik évszakunk
teljesen reménytelen

Csak a kín marad
miután az életet
elpazaroltuk –
kihűlt hamuként szállong
a kétségbeesésig

Esteledőben
leszakad a kerítés
a komló alatt –
ekként teljesedik be
a próféta igéje

Fehér pillangó
margarétákat mustrál
a festett képen –
a napfény éppen betűz
a sarkig tárt ablakon

A hóviharban
az ablakok hirtelen
kivirágzanak –
szegényember kunyhóján
üvegfestmény pompázik

Semmi egyéb nincs
az ördögszekér-termő
árva bozótban –
csupán a zimankó, mely
deres lemondást ígér

Hirtelen lángok
kaszabolják véresre
az éjsötétet –
végső megfeszülés ez
az első mennydörgéshez

„Az esőpermet
mindig sűrűbben szitál
a lámpás körül –
hajtogatja a vándor
sötétségbe veszve

Az ég lehetne
tisztá kék ágyterítő
a világ felett –
végetnemérő csoda
kezdeté vége

Nem vagyok mágus
kopár földet díszíteni
búzavirággal –
mégis oly nyugtalanul
tépdessed miattam őt

Tiszta szerencse:
a fás szekér az úton
roppant ma ketté –
másként meg sose látom
a tavaszi kék eget

Az irodalom
klasszikusairól ím
ez ma a lényeg –
régidőben a hó
jócskán az ereszig ért

Túl hosszú az éj
ahhoz, hogy a gondolat
felszínes legyen –
viharos kedvű tenger
emberélet a neved

Nincs elég szavam
nyíltan nevén nevezni
együgyűségem –
ezért nő annyi pitypang
szerte végig a kerten

Életörömmel
borul virágba az út-
széli akácfa –
legjobb alkalom arra,
éveim számbavegyem

Falrepedésben
árva fűszál éldegél
nekem s neki is
ugyanaz a megváltás
mely utunkra világít

Fentről a Tejút
szerteúzi szobámból
a vaksötétet –
csak egy árnyék homálylik
az ikonon: a bánat

Kivételesen
nagy terheket hordozó
a felelősség –
alágördül a vízcsepp
egy árva pókfonalon

Mikor legelőször
találkoztunk, komiszul
ömlött az eső –
egy szűk köpeny alatt is
jól meghúztuk magunkat

Nem félem én
a világegyetemet szét-
cibáló orkánt –
csak a hangszerfa sorsát
a pásztorok tüzeiben

Öt sort küldenék
neked csupán s vele a
lemondás ízét –
csillaghullásos égbolt
távolít egyre minket

Mindezek itten
egy mellékutca táján
estek meg éppen –
eső pereg s lerázza
esernyőjét egy asszony

Egy tojás héja
az azóta kifosztott
hűlt fészek alatt –
ám nyoma sincs csillagnak
a szent csodát jelezni

Egy igen tudós
könyv és egy üres füzet
közötti hézag –
ablakban enyhe szellő
semmitől válik az űr

A csipkebogyó-
gyűjtők is megfizetnek
emlékeiért –
az egykori virágok
ma véresre harapnak

Egy maréknyi fű
fejünk alá s takarónak
a csillagos ég –
a szántóvető bére
a napi robot után

Még egy májusi éj
múlt el az utazó
sírhintő fölött –
versengve igyekeznek
a bogáncs hátha kinyit

Egy békakórus
múсорán a fuga kész
oratórium –
ki a bandát vezényli
tán: Johann Sebastian

Mit nézzek előbb:
a kelő holdat vagy a
sárga récefit –
válassz újra a semmi
és a csodaság között

A szakadt göncű
vándor és a névtelen
billegő madár –
délutáni pihenőn
a kökénybokrok alatt

Az ősz veszettül
érleli a falra fel-
szaladó repkényt –
aranytallérjaitól
színültig áll a kincstár

Íme, hogy lehetsz
egy ragyogó remekmű
lelkes mestere –
ősz estén emelj föl
pár lehullott levelet

A földön semmi
sem érdemli meg a vágy
okozta sebet –
még ez a makulátlan hó
fehérje se kivétel

Győztes szárnyal a
pillangó-múzeumban –
csak egy aprócska
példány röpdös szabadon
amott túl, az ablakon

A hőség csontig
perzseli a temető
tikkadó fűvét –
a frissülő hidegben
pár fűszál még feléled

Üres kirakat
a vidéki vásárhely
poros peremén –
beborítja a felhők
enyhén redőzött fehérje

Zöld fűzlevelek
sárga réti virágok
virító nyárban –
pillanat műve csupán
a végtelen világban

Magányos férfi
s egy nő a város fölött
aláhanyatló
néma holdra tekintget
körül semmi se moccan

Hallgatja a csősz
a dinnyését belengő
tücsökmuzsikát –
csata dúl az illatok
s a harcos dalnok között

Hajnaltól estig
repedező kidolgozott
kezeid nézem –
adakozó kezek ők
esteledő hajnalig

Éjjeli lepkék
ostromolják ablakom
repszeikkel –
fáradhatatlan havak
nyári fergetegével

Tavaszi fényében
ragyog a szomszédasszony
kitárt ablaka –
szavak nélküli évek
egyetlen vallomása

Az élet jócskán
lepusztított mezején
nincstelen tücsök –
csak páncélja és dala
amely mindent feléget

Jóhiszeműen
egy elfeledett költő
nekünk bevallja:
„Akkoriban a kakas
csak szokásból énekelt.”

A liliomok
között pompázni mivel
feltűnő luxus –
társaságom a senki
úgy ülünk hallgatagon

A szélben papír-
virágok krizantémmal
ropják a táncot –
az utcán álarcosak
s ál-maszkot öltő pasik

Ennyi maradt meg
az őszi mindenkori
birodalomból –
némi repcevirágtól
sárgán világló sztyeppe

Egy régi asztal
deszkáján tűző napon
fenyőmag szárad –
itt minden további szó
ostobán fölösleges

Fejükön zsákkal
kúsznak fel a begyűjtők
a golgotára –
szüntelen térdencsúszva
harminc darab krumpliért

Alszik az öreg
világítótoronyőr
kusza szakállal –
harag nélkül, hajnalig
egy álma van, a tenger

Mikor madarak
dalolnak a lombok közt
hozz áldozatot –
ez a fa méltó arra
hogy hegedűvé legyen

Májusi eső:
a vándor a lépteit
megszaporázza –
titokzatos kis fények
a zsengén nőtt lombokon

A néma asszony
mellett porrá zúzódik
a sok-sok hullám –
mindenik elpanaszolná
sorsa külön bánatát

Látlak hogy veted
le míg csupasz leszel a
narancsillatot –
majd szétszaggatod vadul
szikrázó fogaiddal

A szél ma újabb
diót sodort a nyitott
gépzongorára –
sehol egy villám mégis
felhangzó súlyos zengés

Teljes magányban
eljátsszuk a szerelmet
virágos réten –
hangtalan villámlások
tanúskodnak minekünk

A sószagú szél
ostromolja a partot
s úgy bög a hullám –
sziklától sziklakőig
számlálom lépteimet

Mostantól innen
irány a Tökéletes
Út Nirvánába –
csöndes séta a virág-
baborult vadrózsák közt

DAN CULCER

Sz. 1941-ben román erdélyi családban. 1963-ban elvégezte a kolozsvári Babeş-Bolyai bölcsészkarát, majd 1971-ben a marosvásárhelyi Vatra irodalmi folyóirat szerkesztője lett. Fordított magyar nyelvből is. 1987-től politikai menekült Párizsban, 1996-ban elnyeri a francia állampolgárságot. Lapszerkesztő, a Román Újságírók Nyugati Szövetségének elnöke, a Vatra párizsi tudósítója. Első versei magyarul jelentek meg a bukaresti Ifjúmunkásban.

Az embernek

Vörös tapéta az alvadt vér dombokra kúszik
régmúlt esőt szürcsöl a mohó barázda
hosszú fehér pókszálak úsznak az égen
üvegen át őszi verőfény
színektől elvakultan fekszem aludnék
csak így csak így bögnék a világ láncfalpai
vörös virágok a lövedékek kinyílnak kicövekelt álom
a féktelen emlékezés szomjas csikaszok kígyók vakondok
csak így csak így csapkodnak a szent szörny szárnyai
a tikkadt mező napalm-fellegei fölött
túl a halál előírt nászain
zsíros fülekbe vájt neveden túl
mit tegyünk mindenki hallgat mint a veszendő
omlani kész partok szabadság fény és farkas
az embernek neki az embernek neki nekem

(1972)

Őszi vadászat

és néha, mikor fekete szél süvít
falaid alá rejtőzöm elvarázsolt és lázadó várkastély

kopók üznek orrlükük nyálkás sóvárgó
királyok őszi vadászata ez a fagyos
agyag kopog a hosszú karmok alatt
elnyúzott arcokon a kéklő nap hideg
testemből szakad ki csupán a kiáltás

Rideg préda nyomában kopók
átügetnek a mosolygó világon
tornászok szökellnek ily merészen
nyúlánk testük a ködben fölzengető dallam
téli rajz csontszikkasztó hóvihar éget

(1972)

Napfogyatkozás a szemétdomb fölött

*„Gyermekeink az idő percei,
amikkel szájunk betömi”*

Fehérvérű delek, fakó napfény, menetoszlopok
hamis lelkendezése, a robbanás ereje, lenyúzzák a bőrünk,
senki se marad meg, a szemgolyó zöld, repedezett üvegje,
e napfogyatkozások fölé hajló kíváncsi, füstszínű táj.

Verset kéne írni mintha múlt századi
költő írta volna, lopva,
kiégett szemét maradék hamujában tallózni.
titokban

„Oly tágas ének kellene miként”¹ a frissen nyúzott bőr,
Teli torkú kiáltások a túlságosan nyugalmas világért mintha
az évek nyomtalanul osonnának a börtönök nemeztalpain, a cellák között,
a vizeletszagú priccseken, egy szavak nélküli vers, a nagy szavak konganak
a mézesmázosak megfojtanak – a szájpadrásra tapadva, alighogy
előléptettek a beszédre, máris sorolták: lehajtott fő,
kard, mely nem vág, vér, ami nem folyik, muszáj álarcot viselni,
óvakodj, mit se törődj, ne zúgolódj, hallgass
és figyelj, felejts, csússz-mássz, nyaljál, dalunk most förtelem –
se kiáltás, se dicséret, se békétlenség, se nyalás,
közöttük meg alvadt vér mint egy bőszen elvakart fekélyen.

Sokszorosítás, üvöltés, fogcsikorgatás.

E látszólagos jótól, vigasz-hazugságoktól,
jelentésektől, hamisságoktól, a lábán felejtett búzától,
telepen rozsdálló vasaktól...
a közöny síkos útja köt össze várost és falut

¹ Ion Barbu

senki se kötődik senkihez, a szavak
a barázdában hevernek, mint az otthagyt
kukoricacsövek, mint útszélre ömlött gabonaszemek.
Szárazsággal indultunk, s ha elvégeztetik, a besározott elvek
lámpavasra kerülnek, testünk képmását máglyán elégetik,
alagútfúrással kezdtük, majd örvendeztünk a fekete kenyérnek,
mikor az idegen katonák kivonultak, mindenki szabadon
lélegzett föl, hittük, hogy ők a hibásak, és...
Gépkocsi, tévékészülék, villa kellenének, teadélutánok, hová mi is
meghívót kapunk, a jelen nagykutyái színes
családi képeket küldenek, úgy váltják asszonyaikat,
ahogy a széket, amin ülnek, míg a vörös szónokok elvszerűen
beszélnek az erkölcsről és a megtartóztatásról
a vágyaveszett, ujjongásba és pompába kábult proletároknak.
Mi, hogyan, meddig, ki az áruló, én magam menedék,
talmi előjog után nézek és hallgatok, mikor nyomtalanul
tűnnek el a névtelen parancsnak behódolt szavak.

Nyomokból írják a történelmet, legyünk előrelátók: vesszenek az irattárak!

E törékeny egyensúlyról, a bűnbakok menesztéséről,
az ostobák magas polcra hágásáról, mert mi sem vész el,
„az Ember – a legdrágább kincs”², lesz rá gondunk.
Az üzem fölött kóválygó madarakat megperzseli a mustárló gáz,
a törvény megvéd, senki se tudja, mi a törvény.
Rendben minden, baleset nincs, csupa illedelmes hulla,
csupa szófogadó, feledékeny, kába, hallgató, kimért, sajtolt emberek.

Sejtheted, hogy e sorok távol állnak attól, amit
a hivatásos tollnokok versnek neveznek, és megtalálják, elolvassák,
egy már kész ügyszerűségben idézik őket.
Valamit a szabad gondolkodásról és véleménymondásról,
a feltartott kezek egyhangú szavazatáról,
hogy lássák, ki kire voksol,
valamit a jogokról, senki se tudja, „mi a teendő”³.
„Országunkban nem lesznek többé visszaélések”⁴, a hóhérok nyugdíjat kapnak,
a forradalom áldozatokkal jár, nemde?
Istennek hála, nálunk az ujjainkon számolhatjuk meg őket,
de hány kéz ujjain? A tenger partján, a folyó túloldalán felállítjuk majd
a gyász oszlopát, s a fakó delek vére mindig fehér.

² Dzsugasvili, alias Sztálin

³ Vlagyimir Uljanov alias Lenin egy szövegének címe

⁴ N. Ceaușescu

„Vecsnaja szlava gerojah pavsims za szvabodu i nyezaviszimosztyi”⁵

Naiv ujugurok, a keleti paradicsomból, úgymond felső parancsra vártak,
hogy meghozzák a tankok és a kipufogó gáz szabadságát.
Ne zsörtölődj, intenek, jönnek majd nyugatról, északról, délről
Mindenfelől, idegenek, a szabadság vérpadáról.
Örvendj, hogy a tieid erősek s a nép egységes
választottjai körül. Erkölcsi erő, a puszta kézzel vívott harc,
bocskoros népi háború, ökrös szekerek ágyút vonszolnak hegyi utakon
ama százados vár felé, ahol az ősök, ha kellett, halni tudtak.
Többé nem akarom. A kőarcú történelem és törlésem az állományból,
mert hősi halált haltam, nem segítenek remélni, elég volt.
Minek annyi reménység, miért örökké a holnap, a gyerekek, az unokák, a jövő?
Mikor lesz már Ma, mikor a Most, mikor az Itt, mikor dől kardjába a remény?
A tankok füstje, akár a gyáraké, gyilkol, merre és mit fogunk utolérni?
Aki vár, titkos irattárak, elodázott igazság, titkos jelen,
titkos a múlt, nem időszerű, na ja, hát persze, a jövő.

Mindig ugyanaz a világgal egyidős, rút, agyonsminkelt arcú remény,
Agyonfízetett ringyó, combjaid közül bágyadtan nézem a jövőt.

E történelmi combok közt politizálni, meg nem hazudni, túrni, senkitől se kérni
kegyelmet.

A törékeny egyensúlyról, az unos-untalan vitatott határokról,
a bölcs uszításról, pecsétekről és aranytollakról,
rejtett szándékú szerződések, méreg, ma – én, holnap – te, eljön ő, az idő.
Történelmi eseményekről, földrengésekről, leprás szavakról,
az összevont lepragyanús, oroszlán-szemöldök, amit bőrszivar parazsa perzsel,
érzéketlenül füstölög, krematórium.
Földrengés után a romok közt más-más módon pusztul az ember
betemetve, szomjukban megveszett állat harapásától,
a vérhas sáfrányos nyomait csurgatva a porba,
megrepedt tartályból elillant ammóniák gőzét eregetve,
a folyó megmérgezi halait, míg az emberek harci dalokat harsognak,
a marhák bögnek, napalm-felhők fölötti sáskaraj – a repülők
akár a vérhasos, bombák bélsarát zúdítva a földre.

Trágya, eszmények, forradalmak, jelszavak,
éljenzések és indulók nemes egyvelegéről, megszállottakról,
az emberiség e mentői kioldják a robbanó gyutacsot

⁵ szovjet hősök emlékműveinek felirata Kelet-Európában (pl. Kolozsváron)

meghúzzák a történelmi szólamok ravaszát
a dicsőségről, sorsról, feladatról, hazáról, fajról és szerepről,
mindarról, ami volt, hogy tudjuk, mily szar ömlik még reánk.
Sebaj! A szólásszabadság gumibotjai
Gdanskban, Moszkvában, Pekingben, Párizsban, Szarajevóban,
a Dunánál a Gellérthegy alatt, a newyorki metróban,
hímtagok a lányok testében, szelíd apácák
felbuzgó spermához edzett szájában,
az igazak ánuszában, a fegyverkereskedő képviselők
fülében, akik egyhangúan a leszerelésre szavaznak
és a mártírok nedves tenyerében.

Megsokszorozva, üvöltve, csikorogva, kerékre feszítve a sokszínű
remények által. Ígéreték, tárgyalások, fogadalmak, jelentések,
viták, tanácskozások, leszerelések, a fegyverkészletekről,
a hízogó kutyákról és a megtorlás egyensúlyáról.
Lincselés, a máglyák fölött, a cellákban, az üzemekben, a tereken, az iskolákban
megégett könyvek, kiégett lelkek, égett bőr, kiégett csillagok.
Napalm felhők, a robbanás fehér vére és hamis rikkantás
a fakó napfény jegyében.
Románia, 1972.
E Csendes nap évében.

*(A poéma Ieronim Laur álnéven jelent meg a hetvenes években a párizsi Limite
c. emigráns irodalmi folyóiratban)*

Máglya-fohász

Jan Palachnak

E négy fal között
csukott szájjal mozdulatlanul
valaki hiszi győzni fog
senki nem lehet egyedül
e négy fal között
kegyetlenül míg a világ

Holnap ki menekülne el így?
Az ifjú istenség halott s mert rajtunk senki nem segít
hasztalan égetjük el szent hamvainkat
az utca kövén

Menedék

Füvek sehol, páncélos dél komorlik
az acélpenge ütőeret ér belécsikordul
a csorbult él hüvelybe bújik
izzó lenyomata végső menedék
A felhők sivítanak bárgyú félelemben

Égő gyertya az egész országért,
Bármely útitársért,
Küszöbön a tél ezeket az ujjakat
markolatra fagyasztja, elhagyatott, vándorösvények
Itt nyeljük vissza feltüremkedő bendőnk
a dombon lángban állva, vakokat vakítón.
Majd egy sarokban és elzuhanunk
a környék belereccsen e szokatlan döndülésbe

Végső menedék, túlsó századi utca

Az aszfalton, a havon idő előtt elesettek meggyilkoltak
és a szélsodorta hamvak

Rendülés

Egy nap, amikor megszólalnak a harangok,
a töletek elválasztó lépcső pár fokán
leereszkedem, kezem ujjait nyakam körül
lassan a fulladásig szorítom.
Gyönyörű nap lesz, a tiszta égbolt kinyílik
bár korán van még, túl korán.
Darvak, amelyek a tengeren túlra visznek
sebesülten gunnyasztanak barátok tekintetében.
Síró falak tövében roskadunk
elpihent óraművek, rugóik felhúzatlanok maradtak
(Ki állja majd e mai henyélést, a kéregetők?
Bátor élenjárók vagy a megtizedeltek,
a végtelen sorozatú prím- és páratlan számok?)
A meleg, mint a télelő végső rendülése.
Maguktól megszólalnak a harangok,
ingó fekete repedések, roppant ollók.

Hol vagyunk? Veletek, e szobában várva
e szobában a magányos hangzatot.

Ráolvasó

Fehérlő szemekkel, józanul, magát kihúzva áll
Fehér hajfürtök s vas utak között.
Szavakat suttogott fogain át.
Általa feltárt, öregektől tanult
Dalokat fütyörészett.

A vasúton, Sepsiszentgyörgy állomásán
A Fény szívében, a robogó mozdony
Szelíden leállt, sárkányként prüszkölt
A híd alatt, a vas úton.
Egy ráolvasó.
A Költő az Idő, sárkányok, vas utak ura.
Csak a daltalan madarak pusztulnak el.

*„Egy vak énekes, éjjel egy rendezőpályaudvar vágányai közé tévedve,
megmenekül a haláltól, mert a mozdony magától megáll, mielőtt agyongázolná.
Senki sem érti, miként volt lehetséges.” (A lapok)*

Decemvriusok

Kettőjük közt, december harmadikán, két decemvriustól közrefogva
– két arkangyal hatalmas, vanádiumszárnyal – izgatottan, kuszán írok.

rozsdás kézzel, kádmiium-foltok, vérfoltok a lépcsőházban,
vörös tintacseppek a jelszavak aélonyi kreppapírján.

Az ég felé menetelünk, hármasban, én köddé válva,
füstté, szmogga, kígyózó csíkká vékonyodva
kit a hatalom parancsára az Arkangyalok szigorúan őriznek
hogymeg ne lépjek, s jussak a Felső Birodalomba
a végzetetlen száműzetés helyett véget nem érő
mondatokat büntetésként az elmondott, papírra vetett hazug szavakért.

2002. December 2.

TEODOR DUNĂ

A fiatal költő 1999-ben tűnt fel egy tehetségkutató versenyen mint diák. Bemutatóköteté 2003-ban jelent meg (Trenul de treișunu februarie – A február harmincegyedik vonat –, Editura Vinea), amellyel irodalmi díjat nyert. Kritikussai „horror verseknek” nevezik költeményeit. Nagyszabású poémája Catafazii címmel a Vatra c. folyóiratban jelent meg, 2003-ban, e szöveg alapján magyarítottuk.

Katapházisok

előre, sokat:

a diófára azt mondtam a'ma
pedig diót terem s a dióból kalácsot
és a dióval kolivát⁶
nem jó kolivát csinálni
gagya gagya anya leteszi a kolivát
meg ne sérüljek mikor ugrok
én szeretem a kolivát térdepelve eszem
fahéjat tesz belé
szív alakúan szórja rá
ahogy eszem
ver a szívem
a kolivában búza az a'mafa nem terem búzát
a búzát megfőzik
nem kell kiönteni a főzővizet
a fővő víztől reped a bőr
a legszebb fa az a'ma
az a'mafán van egy odú
az odúba
kolivát teszek szívekkel
mindketten eszünk
főtt búza nőtt ki az a'mafából
gagya gagya leugrom ééés
anya leteszi a kolivát ki ne csurogjon a vér
anya nem főz búzát a vérben
pedig ha a vér eláll

⁶ koliva: az ortodox gyászszertartáshoz tartozó rituális étel, búzából v. kölesből főzik, sajátos recept alapján, a megboldogult lelkiüdvéért osztogatják

a búzát odateszik főni
mikor nincsen kenyerünk
mi kolivát eszünk
de nem esszük meg a mamáét
a nagyapáét esszük
nagyapa nagyon jó ember lehetett
ha ennyire finom

*

kővel teli az udvar
lábának mindenegy nyomába követ helyezett
a földre
mintha egy folyón kelne át
egy kék folyó akár egy szoknya mely nem a tiéd és sosem
suhog
nagyapának nem volt folyója csak fél tava a kert
mögött
a bőre alatt

a tél kemény volt
télen a tó mely befagy már nem kék
a tó már nem a tó
ő azt mondta „télen megtanítalak korcsolyázni”
most meg három méternyire kell a földbe lemennem
anya mondja nagyapa immár tél marad
anya tenyerébe rejti arcát
és képes behunyt szemmel is átmenni az udvaron
azt hiszem egy napon megcsúszik és kitöri
veszem a bőre alatti vattát és a bőröm alá rejtem
de addig a köveket kell fényesítenem ahova
lépnek
mint csokibonbont szopogassam míg felfénylenek
majd talpukhoz mérve szabom le őket s anyának adom rakja le
az udvaron

majd egész éven át korcsolyázok nagyapánál hideg van
kesztyűt húzunk meg pótgatyát
eloszlatja a szobában rekedt ködöt
tortát csinállok és száz gyertyát gyújtok
és elénekeljük
éljen soká

*

mozdulatainkról azt hittem csak a miénk
a kád vizéből visszatükröződnek
kucorogva ültem ott térdem ajkamhoz szorítva
várva a fővő vízzel közelítő fazékra
hogyméghajtozva a cementre tedd
majd hideg vizet önts belé s ujjaiddal vállam
izmai közé túrj
hadd lám sűrűbb-e már a vér
befogadna-e téged
majd tekintetedet követtem
tudván hogy kezed újraéli testemen a levél-
hullást
és aztán már csak ősz lesz

*

(néha éreztem ha elkezdene havazni
minden valósággá válna
s a szavak önmaguktól mint a szótaniolvirágok
ami annyit jelent hogy a szavaknak anyailatuk van
vagyis értetlenül távolodnak tőlem:)

anya jobban szereti apánál a liliomjait
anya nem engedi apának a virágai mellett nevetni
a világon övéi a legnagyobb liliomok
már régóta a mennyezetet verdesik
anya szerint a halál egy liliommal telt szoba
amelyek régóta már a mennyezetig érnek
anya sokat beszél nekem erről
olyankor sír és könnyeit hajával törli le
majd az ablaknál ácsorog és nem mozdul többé
azt hiszem ilyenkor halottnak álmodja magát

*

(„az én vérem rajtam és őrajta csörgedez át mintha egy és ugyanazon testben
és vérem kínlódva ömlik belé és betegen romlottan tér meg”):

minden oly jó és szép anyát úgy kéne hívni
dojna
vége az éjszakának bőre a te bőrödre boruljon
mint meleg hótakaró
és szóljon hozzád:

„így nőttek ki zuhanásaink pár mozdulatból
eleinte idegennek tűntek majd fokról fokra
a helyünkre
léptünk”
és ő a markodba csusszan
mint mindenegy éjszaka végén
és újra szörnyen meleg lesz

*

egykoron az ősz három évig tartott és víz csurgott
le a falakon
és a padlóra csöpögött én pétert ringattam karomban
a péterről szóló meséből
nagyapa szobája üres volt széke az ablak jobboldalán
el nem mozdult onnan haja akkor a válláig ért
még egy kevés és válla a térdét verdeste
és a székről lecsúszva mindegyre térdre hullt
és suttogott
míg a halál el nem választ
őt egy eső választotta el tőlünk
és nem a halál

*

tőle tanultam meg letérdepelni
és nem tudni mihez kezdjek
láttam amint három ujját egybefogja és homlokához illeszti
azokat az ujjakat nem tudom egybefogni
ezért cérnával kötözöm le őket
bal kezemmel átfogom és homlokomra teszem
akkor csönd lesz
érzem viaszt csurgatnak homlokomra

egy szerdai napon mikor letekertem a cérnát ujjaim együtt maradtak
szememhez emeltem őket s láttam hogy egymásba nőttek
köztük fény derengett
gyorsan megkentem körömlakkal és anyámhoz siettem
megmutatni
ő mit se látott
ő azt mondta nekem *eridj*

*

tizenkettő negyvennégy a szeget kitépem a falból s az óra üvegébe döföm
ketyeg egykor *ők* jönnek *ők* verik az ajtót hangjuk mint az ostorcsapás

TUDJUK HOGY OTT VAGY
KINYITNI

öklömmel a szegre ütök a szeg tenyerembe szalad
tenyereim összetéve a tizenkettő negyvenöt felett
a lég a szájhoz tapad TUDJUK HOGY VAGY

*én szófogadó vagyok ma nem fejtettem föl a ruhám
anyát nem láttam*

APA HARMAT ELREJTEM KEZEIMET EZ
NEM

ANYÁNK VÉRE

nem rágtam le a körmömet hagytam nőjön nagyra
mint a fák
a fák a mezők felett repülnek
kapjátok el míg összegyűlnek

avagy az első díj hátadon nyolc véraláfutás tizenkettő ötvenegy
gyökér- s levélkoszorú majd nagyapában egy tó fele
nagyapában a hideg még akkora mint alaszkában
nagyapában meglelték a legrégibb jégbefagyott embert
GAGYA GAGYA ÉÉÉS

ők jönnek tudod hogy mindennap jönnek hangjuk az ajtó alá is beás
de *ők* nem akarják hogy meghalld és csendesen járnak és tenyerükbe rejtik a hangot
meg ne hallják közeledésük
mert éjszaka jól terjed a hang s az éjszaka hűvös
sötétben jó a halál *nem nem apa ezt nem akartam mondani*
HARMAT ELREJTEM KEZEIMET

GAGYA GAGYA ugorj térded koszos fahéjas
főtt búzával teli
térded szorosan a padlóhoz szorítod
sajog a hátad
ajkad a földet éri nagyapa koliváját eszed
és nagyapában hidegebb van mint alaszkában
nagyapában találták meg a világ legöregebb emberét
ma gaga ma még maradt három
naponta három perc még maradt három perc örökké három
perccel hamarabb
kezem az órát falhoz veri

és a fal ketyegni kezd
a mennyezet ketyegni kezd
bennem elcsattan valami
és tudom csontjaim egymáshoz verődnek
mikor még van egy perc az *ő* hangjuk surran a fűben
minden résből előjönnek és *hangjuknak kezdete sincsen*
és hűrként kifeszül járni lehetne rajta
és tudod hogy leesel és szádat bevered a szék
lábába
és dől belőled a víz és előjönnek a pókok
és szőni fognak EGY ÓRA AZ EGY

JER JER MI GYERMEKÜNK
TUDJUK HOGY OTT VAGY HIÁBA REJTEZEL
MERT A MI HANGUNK NEM ÁLOMBELI HANG

*uram uram égi atyánk könyörgünk néked
világítsd be éjszakánkat feledjük a sötétet*

HARMAT ELREJTEM KEZEIMET
NEM PEDIG
ANYÁNK VÉRÉT

ALEXANDRU DOHI

Sz. 1955-ben, Máramarosszigeten. „Tíz éves vagyok, amikor meghalt apám – egyszerű jelenlétével megértettem őt. Hiánya miatt kezdtem el írni, lehetséges, hogy a szó a hiányból terem. Anyám szófogadó és istenhívő, egy szeszgyárban dolgozott, kis pénzéből a kolozsvári Képzőművészeti Líceumba küldött. 1974-ben érettségiztem, aztán a Duna-deltában halászként dolgoztam, a katonaéveimet a brassói tűzoltóknál töltöttem. Aztán voltam kirakatrendező, szobafestő, kőműves, kőfaragó, tejkihordó, erdei gyümölcszedő, sorsjegyárus, sírásó, tisztviselő a temetkezési vállalatnál, postás, rajztanár, csempekályhás, földtani kutató, közfürdő főnök. 1979-ben megnősültem, három gyerekünk van... 1986-ban Svédországba szöktem. Itt röviden felsorolva üzleti kifutóként, pincérként, nevelőként, kertészként szamaritánus gondozóként dolgoztam. 1977-ben közöltem először... 1983-ban jelent meg első kötetem: Caietul debutanților (A bemutatkozó füzet), melyet a Cartea definițiilor (Meghatározások könyve) a Calul de febră (A lázló), és a Cartea aromelor (Illatok könyve) követett. Íróasztalom tele van könyveimmel: Cartea dilemelor (Kétségek könyve), Aspecte și iposteaza (Arculatok és feltevések) Diafania (Áttetszőség) és mások” – írja magáról az Ághegyen c. svéd-magyar internetes folyóiratban.

A földi égenjárás ezeregy módja közül az egyik

A láthatáron
Kockázom hogy
Páncélt veszejtsek
Elhagy az álom
Kéz a jelekben
Mit nem jelenthet
Oly értelemben
Hogy nincs jelük
Panaszuk sincsen
Röhejes zászló
Könnyekből szöve
Egy osztovátán
Mit is tehetnék
Palotában van dolgom
Legyek a tékozló fiú

Vén gyerek dala

Rajta kocsis
A kocsmába áll mellette
Vadcseresznye
Dobálózzunk zöld dió hajával
Rikoltozzunk indiánmód
Kutatgassunk
Lábunk között
Asztalon túl
Ágyak alatt
Azon is túl itt itt iitten
Kutatgassunk mélyre nyúlva
Hol a láthatár vonaglik
Kinyúlva
Szivárványujjakkal gyöngéden
Magunkat látva
A fa tekintetében
Tóban az elképzelhetetlen
Arcot

Egy öreg akinek nem volt hol hálnia és halbúzt árasztott

Az a vén gyerek egyszer
Tetteivel szólalt
Máskor viszont
Alagutat vájt a szavakba
Tekintetből tornyot rakott
Majd elkövetett valamit
A szabadság műfajában
Az eltelt nap
Biztonsága nélkül vagyis
Biztonságban a szólás
Szabadsága nélkül
Hogy tetteikkel
Mondjon horgászmeséket
A metrőlejáratnál
Keret nélkül seb se kékül
A sokat magasztalt
Jelenben itt s most
Süni Dani
Semmit se hallani
Oly végtelen a csönd

De jókora szelek fújnak
És az arcodba bújnak
Újság a néptelen utcán
Sárkány a homokpad fölött
Kétezer évvel ezelőtt-
I madár tolla
Magas cipősarkok
Visszhangja az éji
Kövezeten egy gyermek
Nyelvét nyújtja havazik

Más fényben

Mélységesen
Irtóztam attól, hogy
Igazam legyen.
Ugyanolyan nap volt, mint máskor
Ember voltam
Mint bárki más.
Minden ott volt a maga
Megszokott helyén.
Elmondhatatlanul
Kibeszéltnek éreztem magam
És már nem akartam
Biztos lenni valamiben.

Az egykori parapszichológus újságot olvas
A család egy idő után
Nem bírt vele
Az ágyba vizelt
Szerinte a szemközti
Szomszéd az oka
Aki mindegyre újságot olvas
Egy öregotthonban botlottam belé
Megvolt a külön szobája
A falak telistele apró
Újságkivágással
Piros vonallal befutva
Egyenesen vagy zezzugosan
Jól látható hogy valamennyi esemény
Áthalad a többen és
Utána a peremre

Szorul hogy az történjen ami
Még soha
Lásd én is amíg be nem
Zsuppoltak ide nem olvastam
Újságot életemben
Az első találkozás
Azzal aki képes volt
Megmagyarázni minden tettét
Jócskán elmúlt
Éjfél
Egy barátomtól
Mentem hazafelé,
miután elbeszélgettünk
a tiltásokról
a feszültségek szükségességéről
és a megöszült csillagokról.
Lépkedtem az utca
Közepén mert félek
A kutyáktól
Az járt a fejemben
Hogy a tiltás
A bűvölés ízes falatja
Mikor is rátaláltam
Egy utcalámpa alatt
Jó hogy jöttél mert
Egy tanú kell épp nekem
Majd körömollót vett elő
És módszeresen lefaragta
Körmeit melyek a
Csatornába hulltak mert ott állt
Az öntöttvas rácson
Látod én naponta
Természetellenes dolgot cselekszem
Az emlékezet kegyetlen
Teher ha tudnád
Mennyit bolyongtam hogy e lámpára bukkanjak
Mellette a csatorna szája
Azt hiszem az egyetlen
Az egész városban
Oly ritkán találni
Uticalámpa alatti csatornanyílást
Látod a körmököt a másodpercek azok
Hoppsza ládd és itt se voltak...

Luli királynőt hallgatva

Nap mester már virágokat szór a szemünkbe
pedig még zordan betömi szánk egy hóvihar
ideges fátylával a süvöltő utca hosszan
az emberek tintacsöppek a királynő naplójából
és már régtől stockholm és még régóta bukarest
és ez már péntek és még hétfő a vasárnap pelyheivel
az idő az idő az idő és újra az idő
e magántábornok fika fagott fogadás
a Nap katonája sárga virágvállapokkal
fekete madarak mozdulat-billentyűk tekintet-billentyűk turnus szaturnus
az idő tán az egyetlen hang és mi emberek tanácstalanok
hogyan halljuk-e vagy hallgatjuk ágyat vetünk
rég álmodott képek lepedőjével mikor épp az az ébredés
hogyan bárkinek időt ajándékozunk bármikor és bárhogyan
mert csak idegenség lehetsz odahaza ha vagy s leszel
élni leendő a roppant magány napbéli művészete
mindig és örökké várni a tavaszt a feltörőt
mely bennünk van s hogy a képről beszélünk bármikor
örülni kész talán az idő az örökkévalóság hajzata
mit a személyiségek kedvükre nyírnak
értelmet adva az érzékek játékanak tán a szívből jövő
szavak az idő temetőkertjei ahogy
feléledni a vágyat ahogy a kakukk dalol a kútnál
míg hallgatni annyi mint az öröklétre emlékezni

ANDREI FISCHOF

Sz. 1940, Torda. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem kísérleti fizika szakán diplomázik. 1976-tól Izraelben él. Az 1970-es évek elején a marosvásárhelyi Vatra és más folyóiratok munkatársa. Román nyelven írt verseskötetei: Dialog imaginar (Képzelt párbeszéd), Uitarea de sine (Önfeledés), Atingerea umbrei (Az árnyék megérintése). Héber nyelven is ír. Jelentősek tolmácsolásai a magyar irodalomból, román nyelvre.

Csupán a költő

A gondolat: Isten odavetette csont
A természetnek
A hajsza gyilkos hevében
Ismeretlen kijáratok felé
a szavak igazságából

csupán a költő
képes visszafogni a hajszát
tűz parancsol álljt a farkasoknak
az éhség szikrázó éjszakáin

Vadlovak nyomán a por

A vers
Vadló-szavak méneseinek itatója
Begyűjti a fegyvertelen betűket
Az éjjelek falairól;
A fékezhetetlen vágta rémült porában,
A föld felett lebegve
Egész életem elásva;
Úgy tapad a tetőkhöz
Mint sebesült arcára a kötés,
Miként a felhők mostohaöccse.

Megjátszott csönd

A gyöngeségek erejétől meglepődve,
Félúton megállnak a szavak,
Vérző sztalaktitok a barlangszádánál.
Ne érintsetek őket – suttogja a túravezető-isten,
A sztalaktitok letörnek
És századok századába telik, amíg.
A meghátrálások némaságába veszve
Érzem hogy fulladozok a süketülés megjátszott csöndjében.

Néha, az ész

Néha az ész megkövülten
Lemarad, mehtagadja elhagyni
A képzeletbeli gyerekkor szappanbuborékát.
Máskor a test iszonyú gyöngesége élesít rajta,
Míg ő, az ész mindenén átugrik, szökellve,
A körülményekkel mit sem törődve,
Kifullad: a győztes magánya.

Így gyötrődöm
És képtelen vagyok befejezni
A verset.

Fénykép, menet közben

A hegy oly gondviselő:
Fenyő fenyő mellett: tollak a természet
Roppant szárnyán.
Hallgatag tenyerem mélyén
Érzem a megíratlan versek
Orchídeaillatát.

Csak most

Csak most tudom: túl gyakran
Szemléltem gyermekkoromat
Egy távoli sarokból
Menekülve a megérezett kísértésektől

És az áradó napfényt
Kerekded gömbnek láttam
A kormozott üvegen át
Mert jó előre tudtam: napfogyatkozik

Csak most kérdem meg magamtól: ki hisz nekem

A mesebeli holló

Amíg írni tudok
Amíg bennünket látsz amíg csak látsz
Válaszolnak a leíratlan szavak

Míg utánatok kiáltok lázálmomban
És a láthatatlan láncok szorítanak
Az egy ideje elkerülő álomban
Míg mindent elviseltem

Mindhalálíg mindhalálíg
Válaszol a holló és verssé válik.

OVIDIU GENARU

Sz. 1936-ban, Bákóban, költő és prózaíró. Sportfőiskolát végzett, szülővárosában él, a rendszerváltás után négy éven át kormánypárti képviselő. Írói pályája 1966-ban indul, több mint 13 kötet szerzője, színdarabjait is játsszák. Ovidiu Genaru „élhelyen áll azok között, akik az igazság kimondásának új költői légkörét megteremtették” (Ștefan Augustin Doinaș értékelése). Nem csupán mesterének tekinti nagy bákói elődjét, George Bacoviát, hanem egy időben a Bacovia-emlékház alkalmazottja is volt.

A költő

Egy tojás árnyékában
én és fizetett kémeim
azt lessük
mikor gyúl újra fény
A még sötétbe borult pénz fölött.
És a tartós feszültségben
megnőttek körmeim
akár a vén zsidóknak

Átok

Jöttek egyesek, s azt állították ők a Messiás
mások jöttek és az előbbieket megfeszítették,
Jöttek egyesek és javasolták hogy csakis előre,
mások jöttek megmondani hogy az előre hátul van,
Jöttek egyesek és kiigazítottak minket hogy a hátul
jobbra van
Mások jöttek és meggyőztek róla hogy a jobb
balra van
Jöttek egyesek és beismerték hogy bitoroltak,
mások panaszkodni jöttek hogy bitoroltak fölöttük
és hogy a vétkesek hibája
enyhébb mint a hazugok megdicsőülése
aztán összefogtak és elmagyarázták nekünk hogy küldetésük
Jerikó kürtjeiéhez hasonló
és a nyáj vakon követi prófétáit
mikor a vörös sivatagból kivonul legelni
és így tovább a világ végeztéig...

Mennybemenetel

Vérplazmán át szemlélve a város
mintha szláv lélekből szállt volna alá,
Mindenki csomagol és uccu, továbbáll
nyoma sincs a lírai lanyhaságnak;
templomokban
a málló vakolat
kisdedtől elválasztja a szüzet.
A város feljelentői közt telefoncsevej
mintha altatásból kórházban térne magához
hányással beindul a tisztulás
a tanítványok hamarosan elűzik unalmunk

vagyis az utókor biciklijét kerítésednek támasztotta
vagyis a férgek kövérebbek a bomló tetemnél

Dölyfös és laza az őrmester úr
átmasírozni enged
a porszemen

Véradók

hangfoszlányoktól különvált hangok törnek rá
a pillanat tisztására,
az Állam mindenkben mint a CO₂
a hullamosó asszony lehelletében, az Állam védi
fejleszti és értékesíti
a meleg vért adókat,
szünetek alatt az egyén dohányozhat
s aki akar kiköphet

Néha

Mi már régóta csak egy pengő jégcsap lelke vagyunk
saját kivénhedt mellkasunkba döfve

Aki megússza az is könnyelműen közelít
a cél felé, ahol odavész a lelke.

Néha meg se tudjuk, hogy tegnap elpatkoltunk,
a lapokból értesülünk...

Hideg

Egy gyermek az aszfaltra gyermeket rajzol
De a rajzgyerek fázik
Mire rajzol köréje egy angyalt.
De a rajzangyal is didereg
és akkor egy még nagyobb gyereket rajzol köréje
akit, hogy melegben lehessen, újabb
angyallal ruház föl
amit egy végtelen gyermek ölel körül

Ezalatt egy asszony kígyót rajzol
a mesélő köré

GHEORGHE GRIGURCU

Sz. 1936, Sorocában (Moldova Köztársaság). Nagyváradon járt középiskolába, majd Bukarestben az Eminescu Irodalmi Iskola hallgatója. Később bölcsészetre jár Kolozsváron, ahol tanárkodott is, majd a Familia folyóirat szerkesztője. Végül Târgu Jiuban telepedett meg. Jelen van a román irodalmi sajtó szinte teljes palettáján. Kritikai munkássága mellett sose adta fel a korszerű, koncentrált, erősen metaforikus líra művelését. Az utóbbi időben aforizmákat gyárt...

Amennyit tudsz

Sose mondd ki pontosan amennyit tudsz (miként
A pontos időt)
Csak a látószögek sandítanak egymásra
Csak azért is besötétülnek
Keresztezik egymást tudatlanságod éltetik
Ennek köszönhetik túlélésüket
Rendre meghurcolnak téged
Kitörő örömmel, hogy átverődtél
(a tudomány helyett: a pontosság)

Valahol

Valahol (valahol?) a hideg kenyeret süt
Levest főz meg minden egyebet

Többé nem zavar minket belesüllyed
Enyhén unott nagylelkűségébe

Nem vár reánk nem is kényszerít
Hogy várjunk rá miként valaha
Mikor lélegzetvisszafojtva lestük
A hőmérőt az ablakon

Komolyan veszi szerepét
Majd a tárgyakat meghívja mind ebédre

Nem mész el többé

Nem mész el többé már nem akarsz
Sehova menni

Fillérnyi sivataggal a tenyeredben

Hévvél magyarázod a nemlétezőt
Szobádban
Nyüzsgő hallgatóság
Egyesek odafészkeltek
Mint a fecskék

Mások leragadtak a múltban
(onnan jobban kihallom:
az idő akusztikája verhetetlen)

jut eszembe: mániákusan zümmögő
furcsaságok miként a helikopterek
olykor ablakhoz szólítanak
meglepődve hogy fittyet hánysz rájuk
ezért pottyantják postaládádba
szívhez szóló szövegük
benne a csillagok illata és forrongó
tengerek hordaléka

így hát nem mész már el semerre
míg a levegő elsötétül
aláporlik mint a hamu
és a hamu megzöldül
lebegve mint a lég

és néha felhív telefonon
hogly részletesen elmesélje
egy modern regény lelkének
szívszaggató velejét

Könyvjelző

Oly közönyösen
Simítja el a víz gyűrődéseit
A vasalóval
Hogy maga a kecsesség

Lepke

A lepke vérünkkel
Eltelt
Mint egy kullancs

És megmaradunk
Hogy (egymásra) nézzünk
És itt maradtunk (magunkat) mérlegelni
Tisztán akár a sorscsapások

A vers körei

A vers köreiben minden óhajosan fehér

Csak mikor a mélybe tekintesz
Zöldül meg a tűz
Kékül meg a tej
És feketül el a hó

Még a szél is felkúszik éles karmaival
Börtönöd veres rácsain

És szomorúan végigmér téged

Az egekben távol a fehér óceán
Avas hús szagától bűzlik

Szomorú gesztusok

Szomorúak e gesztusok
A világvége
Kezdetén mint egy előadásra
Mikor az elképzelt leereszti maga elé a való
Függönyét
Ám a való már nem lehet elképzelt
És képtelen bármely szerepre
Kábán lemeredve a nézők előtt

NICOLAE LABIŞ

Sz. 1935, Poiana Mărului (Moldva), ahol szülei tanítóskodtak; megh. 1956. Gyermekkorában, szülei áthelyezésének, illetve száműzetésének megfelelően többször is lakhelyet változtat. A korán megmutatkozó költői tehetség a moldvai népköltészet és a legjobb irodalmi hagyományok (Creangă, Sadoveanu) szellemében nő fel. Tehetségét az ötvenes évek elején, egy irodalmi versenyen fedezik föl, 1953-ban fölveszik a bukaresti Irodalmi iskolába, ahol nonkonformista magatartásával összeütközésbe kerül az ifjúsági szervezettel, az iskolai fegyelemmel. Első kötete (Primele iubiri – Első szerelmek) az ötvenes évek elején jelent meg, de még életében megtagadta; posztumusz kötete, amely legérettebb munkáit tartalmazza (Lupta cu inerţia – Harcban a közönnyel) 1958-ban, nem sokkal tragikus halála után jelent meg. Később nagy számú kiadatlan verse is előkerült...

Ijesztett minden villamos zaja

Mikor a falut odahagytam,
Lágy tincsek göndörödtek a hajamban;
Még a tenyeremből is ittam,
Káromkodtam bolondul, nevetni tudtam,
S ha néha egy-egy fogadóba tértem,
Tettem, mert falu után vágyott a vérem.
Ijesztett minden villamos zaja, sikoltó fékje
A magas házak, az ég fehérje,
Sehogy se tudtam mire vélni,
Hogy lehet ennyi bűzben és füstben megélni?
Ám a szívem, belül
Mókás harangként gilingelt rendületlenül.
A lányok, akik találkára jönnek,
Csak sutyorognak, ők se tudnak többet,
Vagy lesütik a szemük, s én belátom,
Mekkorát nőttél, barátom!
Kihullottak hajamból az elárvult szálak,
S a villamosok már csak – muzsikálnak.
Kémények ontják kormukat az égnek,
Ijesztenének, de már nem félek,
Hisz mit nekem a füst? – kora hajnaltól, amíg el nem alszom,
Cigaretta pörköli a bajsza.
Istenem, mennyit változott fiad!

Én nem ilyen voltam, mikor elhagytam falumat,
A szívem akkor, ott, belül
Mókás harangként zengett, rendületlenül.
Zavartan szól most, galangol egyre,
Hol csöndet, hol meg vihart jelezve,
Vagy zengő lantnak álcázva kitárul,
Vagy minden ok nélkül összerándul.
És mégis megmaradok lélekben annak
A szénaboglyán hancúrozó suhancnak,
Ki káromkodik s dalol is kedvvel,
Csak most épp trillákra s komoly szavakra figyel fel.
Gyerünk, barátnőm, a városi ködök
Csillagot gyűjtanak a jászol fölött,
S a felszikrázó éjszakán át repülők szállnak,
Emel a város büszke palotákat.
A zene mintha komorabbá válna,
Keserűbb, mint maradék borom a pohárba'.
Táncoljunk mind a ketten, szépen forogjál!
Gyerekek járják így, akik nagyok már,
Rögből sarjadt, eső növelte virágok,
Táncoljunk mind a ketten, járd a táncot,
E furcsa valcert, melyet nemrég tanultunk,
Egymás szívére rettegve bújunk,
Táncolj remegve, csak rajta, járjad,
Mintha bántottunk volna valakit, úgy járjad!

Eminescunak (Befejezetlen)

Lelkemben össze kéne gyűjtenem
Mindenegy fonnyadt levelet, amit a hársfa ága, királyi mozdulattal susogva elereszt
A hús kövekre, szentséges hársad oltalmában
Szívesen égnék, bűnbánón, mint a tömjén
Tekinteted borongó bronz szemüregei előtt.
Néhány apáca feketében, halovány ködfátyolon át
Köznapi szavakkal szóltak, s egy pillanatig imát mondtak érted.
Túl a temető kerítésén vidám órát roponak
Egy sírnál, idebent gyászéneket mond egy pópa, s az oly szomorú
Az égi magasságból a gallyakon át
Fény és árnyék szítál
Az utolsó őszi napoktól életre kelt bogarak
Felkúsznak a sírodon nőtt piros virágokon –

Utoljára még bezsonganak a naptól és az illattól, mielőtt
Martalékaúl esnének a fehér zimankónak
És mit sem tudnak róla, hogy te piros virágok alatt nyugszol,
Nem tudják, hogy ősz van és nyakukon a vég
Csillámló homok a lehullott levelek alól –
Hány éve már, hogy egyre csak hullnak homlokodra?
Egy pillanat, vagy az örökkévalóság – egyremegy.
Szellemed tovább él a füvek és a lombok felett.
Szomorú vidámságukat hallgatja
A gyertya és a tömjén füstje után epedve
És szomorúan néz a napok elébe – illetlen fekete apácák...
Miért oly költőietlen hamuszürke sírdombod –
Verseid sírja
Te, költőnek és románnak legnagyobb?
Időm lejárt;
Bocsáss meg, öreg barátom, hogy sapkámat nem vettem le előtted,
De homlokom még nem ismert fejfedőt –
Bocsáss meg, hogy nem vettem keresztet
Előtted, éretted.
Csakhogy én, a boldogtalan, semmiben nem hiszek.
Nem hoztam számodra szentelt ágat,
Mert még az este eliszom mindenemet, mígnem összeesem –
És azt képzelem, hogy veled poharaztam.
De fogadd az én határtalan lelkemet, mily szegényes lagzi,
Terítsd magad köré, vagy fölé, kedvedre,
Én vagyok az utolsó költő és a legutolsó paraszt,
Vagyok az utolsó ember és az utolsó költő
Aki rólad dalol
A parasztság utolsó poétája vagyok
S az utolsó költő, aki még rólad énekel.
Elfutok, elfutok, nekem ennyi elég –
Ha még egy percig maradnék, összeroskadok...

Ősz

Mennyi vágy és mennyi álom,
Lelkek, túl egy rút halálon,
Még egy kis életre vágyva
Kiültek egy nyírfaágra.

A vers

Minden bár puszta észtánc s indázó képletesség
Avagy áttetsző kristály mely csillámmá szakad,
Hideg lel, vajha télen fagyos erdőbe lépnél
S tüzes farkastekintet makacsul rádtapad.

ADRIAN PĂUNESCU

Sz. 1943, Copăceni-ben (Bălți megye, Besszarábia), mh. 2010, Bukarest. Apja Olténiából származó tanító, Szilágy megyéből települtek ki a Bécsi Döntéskor. 1968-ban A.P. elvégzi a bukaresti bölcsészkart, 1970-71 között az Iowa-i egyetem ösztöndíjasa. Újságíró, írószövetségi vezető, különböző politikai megbízatásokat vállal. 1990 után Szenátor volt a román parlamentben, önálló kiadót, s vele együtt lapokat működtetett, amely műveit adta ki.

Téves motor

Miután itt is, ott is hallani
És érzed, hogy be kéne vallani
Mily hiábavaló ez az út
S a motor maga is félrefut!

Mind nehezkesebb a gépezet
Taszítani kell, de még reménykedek
Jobb napokban, csodára várva
Hogy felülhetünk rá valahára

Géptervező, hát nem hallod a zajt
Bár visszavennéd e tengernyi bajt
Lusta egy gép ez, cammog csak velünk,
Nem ő visz minket, helyette mi megyünk

S míg napra nap jön, motrunk haldokol
Iramot vesztve mögöttünk bandukol.

Valaki lehallgat

E századi sötét hatalmak
A falon át valaki lehallgat
Mind jobban megaláz engem
Naggyá nő a szememben

Szerelmem csövön át elorozza
Lelkem kereszthez csavarozza
Már nem virrasztás, mit velem művel
Jól hegyezett füle a falon át fülel

Mondhatnád, hogy védi a népet
Figyelve a rosszat és a vétket,
S akik a fegyvert versükbe rejtik
Hazudnak is, életünk elveszejtik

De nem, ő bőszen hallgatózik
Az ember négy fal közt minek adózik,
Bújik ágyadba, bőröd alá is
Koponyád mélyén ő kotorászik

Elektronikus sugarak árán
Szemedbe költözik, lelked kitárván
Hatalma istené, ámde vaksi
Kész a fűszálat is lehallgatni

Fülel a nyitott ablak alatt
mit tesz a gyümölcsben a kukac
Hogy lihegnek ágyukban a szerelmesek
S mily szálnalmas ahogy végleg elmegyek.

E századi rendőrveremben
A falból valaki lehallgat engem.

MONICA PILLAT

Sz. 1947, Bukarestben. A bukaresti egyetem bölcsészkarán angol szakot végez. 1965-ben debütál a korabeli vezető román irodalmi lapban (Gazeta literară – Irodalmi újság). Versei mellett kritikai munkássága is jelentős.

Oly közel

Oly közel vagyok itt
Tehozzád, ó Uram,
S vagy, írás közben, a fehérség
De a kéz araszolása is
A papíron átal.

Kivetem a hálót
A szavak tengerébe,
Volnál lehúzó mélység
És a hallgatás partja
Vonszolod velem együtt
Az ínszakasztó zsákmányt.

Mért némultál el?

Mért némultál el egyből
S vetettél ki magadból,
Talált tárgyak között
Tébláboló vagyok.

Vajon a zsákutca
Paradicsom lenne
Mit a vesztett remény
Aztán pokollá tehetne?

A hely érintetlen,
Én vagyok a kifosztott,
Napjaim mint a tenger
Amely a mélybe omlott

Poggyászokat repeszti
Partra vetve a semmit.

Együtt

Mentem a permetes esőben
A keblemre, ruhám alá rejtettelek,
Miként egy sebzett madarat,
Akár az elszivárgó fényt,
És könyörögtem, ki ne múlj,
Ne hagyjál engem mélysötétben.

A járdán céltalanul tolongtak
A szomorúság pácolta arcok
Te velem voltál. Ismét
Megnyertünk egy csatát,
Enyém lett a győzelmi pillanat
Trófeája: mosolyban éltem.

De ím, a világ letépi köntösöm,
Kíváncsi rá, mit rejtettem alája,
Megtudni, miben áll erőm titka,
Én azon meztelenül menekülök,
Miközben a permetes eső
Rám terítette csöppjei
Óvó köpenyegét.

És ha már nem tudlak rejtegetni,
Odalesz minden menedék,
Az utakról magadhoz emelsz,
Miként egy sebzett madarat,
Akár az elszivárgó fényt,
És erőt adsz, hogy el ne múljak,
Ne hagyjalak a mélysötétben.

Egy madár

Vergődik egy madár
Elszállna belőlem,
Szárnyával verdes,
Szökni szeretne.

Az lenne a megoldás,
Hozzam ki börtönéből,
Ha az őrség elalszik
Az értelem cellái előtt.

Elő a varázspapírt,
Leírom: a madár kilépik
A rácsok közt, észrevétlen
És a szabadságba botlik.

Kitörésének útját állják
A már megírott versek,
S örökön fogva tartják
Hangba-betűbe zárva.

Száműzetésben

Száműzetésben élek, valahol
Itt mindenki senkihez hasonlít.
S a bent olyan, mint a kinn.

A tekintet ide-oda botorkál
A zaj folyosói közt.
Ablakot tárok: falakra nyílik.

A szunnyadó fa belesápad
Az emelődaru csikorgásába,
A levegőben keringő varjak

Már csak a képzeletben élnek.
De éjjel, a villanyégőkön,
Áramkörökön és képernyőkön túl

A fehér éjben a mártírok kigyúlnak,
Hogy koporsóinkban felüljünk,
És kényelmünket fenyegezzék.

De ha mindent újra kezdenénk,
Abbahagynánk-e egymás gyilkolását?
Itt ez az árkus is,

A haldokló erdőt hirdeti,
S minden, amit leírok, a cinkosság
Hamis siráma.

Forgatókönyv

Aki a rosszat észben tartja
Annak lelkét a hóhér lakja

De aki jóra emlékezne
Csodákra nyílik annak lelke.

Botorkáljunk kátyúk között bár
Könnyű a lábnak ha vízen jár.

Bár ne felednénk, hogy nem a láb
Visz a mennybe, hanem a vágy.

Ha a sulykot el nem ássuk,
A nemlét sose lesz barátunk.

Ám a szent halál figyelmeztet:
Lépjünk vissza az értelemhez,

S csak mikor a part tengerbe süllyed,
Hajtjuk le bűnbánatért fejünket.

ADELA POPESCU

Sz. 1936-ban, az Ókirályságban. Bemutakozó kötete 1963-ban jelent meg Bukarestben, sokáig csak lapokban közölt, verseire felfigyeltek Görögországban, Magyarországon, Olaszországban, Új-Zélandon. Különös fegyverténye az 1992-ben a washingtoni Moonfall Press kiadónál megjelentetett Közöttünk az idő c. kötete, amely az eredetin kívül a versek 6 féle nyelvi (francia, angol, olasz, magyar, német, orosz, spanyol) változatát is tartalmazza. Ő az első élő román költő, akinek verseit japán nyelven, Japánban kiadták.

Apály

Hittem csodádban, szerelem,
mint Hamlet, királyi atyja szellemében;
voltam zsenge és büntelen,
minden törvényen kívül éltem.

Odadobtam magam vakon neked,
kit nem is ismertelek, szerelem,
az éj ezüst-fülével tettenérve
el-nem-követett ballépteimet.

Hagytam, töltsél ki, áldott nyugalom,
idegen lettem a magam szemében,
hittem csodádban, szerelem,
mint Hamlet, királyi atyja szellemében...

Közöttünk az idő

Épp most szeretlek, mikor már nincsenek
szerencsés szavaim, hogy megszólítanálak,
közöttünk az idő áll, hús ablaküveg,
s nézzük egymást, mint néma, festett árnyak...

Gyémántcsilingeléssel nevetni volna jó,
s ha úgy tennél, mintha én ott se lennék,
de vállaink fölött két kupa összekoccan,
gyújtsuk föl a sötétet, mintha mostan

lépnénk le Rembrandt mesteri vásznairól...

Egyedül

És futottam dermesztő esőverésben,
éreztem: utánam már
havaz;
és mellbevágott az aszfalt
szuroklilán. Képtelenül,
az ég villanó
pengéje alatt nehezen forgó szemekben
hársfaerdők zuhantak el
hólepetten...

Rossz szellem

Állj utamba, vagyok az ébredő sugár,
melynek talán halálos kedve nőtt...
Kapudat csapd be az idő orra előtt;
űzz el magadtól, s megkapaszkodom a holdban
mint csüngő, mely rég fülembe nőtt...

Idő

Nyomultál felém, egyedül,
szabadon,
miként a fű,
megvontad tőlem a napot,
a vizet és a szelet...

És behódoltam,
ellenkezés nélkül vártalak,
minden lépésseddel mélyebbre
tapostál a földbe.

Arcomat nektár porába mártom

Arcomat nektár porába mártom.
Most fehér vagyok, de sárgának látszom...

mint délutáni nap a szemhatáron,
kontúrokkal le mindhiába zártok,
most fehér vagyok, de sárgának látszom –
ne méricskéljétek izzó sugárom.

Megvilágosodás

Szerelmem tőled óvnom kellett volna,
mert az igazi szerelem, ha volna
álmaimban él csupán.
Hinnem kellett volna, mint akinek jól megy a dolga,
mert ürügy voltál szökésem homlokán...
Tudattalannak kellett volna tűnnöm, miként a villám,
csak úszni, úszni, kapkodón,
nem tudni, meddig a könny s honnan a víz már -
hol a legmélyebb a tenger,
hol a legmagasabb az ég;
marcangolnám nehézkes, irányzékká vált testem,
bús nyílveessző, egyre távolabb a homoktól,
a megejtő, szépséges haboktól, a dróttól egyre messzebb...

Békülés

Egymásnak háttal,
szorosan,
mint a rákok, testvéreink,
a nedves fövényen a sötétben,
a nagy hideg foglyaiként...

Egymásnak háttal,
kevéske
melegért,
ez az utolsó alkalom,
igazabb
az ölelésnél...

Visszhang

Hisz még valaki a szavakban?
feszít dölyfösen a harkály,
végiggépfegyverezi
 a fészkeket ringató fákat:
a rémült madarak serege
 hussanó felhő
az erdő fölött
akárha égi fények pusztulása.

Egyedül a kakukk –
 egy elfeledett világból
 tompán rikoltó
 sose kotló

válasza zúdult
az élő erdőre,
mint tüzérségi
 üdvölvés

ADRIAN POPESCU

Sz. 1947-ben, Kolozsváron. A helybeli egyetemen végzett bölcsésztanulmányokat, az Echinox c. kolozsvári diákfolyóirat, majd a Steaua irodalmi folyóirat szerkesztője, főszerkesztője. Több román irodalmi díj kitüntetettje. Utolsó jelentős kötetei: Umbrio (válogatás az eddig megjelent versesköteteiből), Viveo Kiadó, Bukarest, 2000, Tinărul Francisc (A fiatal Ferenc – Assiszi Szent Ferenc regényes életrajza), Kolozsvár, 2000.

A költő ceruzája

Buzgó csigaként araszol éjszakákon át
megvillanó ásó utat váj forrást fakaszt
grafitja gyémánttá válik néhanap
halálsápadt neon régi petróleumlámpa fénye alatt
fürgé és serény pedig nem kíméli magát

Buzgó jelentést dicshimnuszot sosem írt
lassan de biztosan hízó kamatot se számolt
ami a faburok mélyén van az a versem
míg papírt csokol van kenyerem és élek
élet és halál között elfehéredő ujjakkal szorongatottan
talizmánom ő hiszek benne s remélek

idők ködébe vesző ősmadár csontja lába
villanó forgács mely a fatörzsről lehasad
grafitból ennyi a költő mindene
tétova surrogása egyszer ha elakad
lassan gazdája is elpusztulhat bele

Egy gépfűrész

Egy gépfűrész, mit két kezébe
markolsz. Egyedül, erdő sűrűjében.

Jól megtámasztod a kévés sugárban. Kora reggel.
Éneke bármely rigófüttyöt elnyom.

Hunyorítanod kell egy kissé, hogy meg ne vakítson
a fenyőszilánk, a csapkodó eső és a szél.

A szavak finom lisztje csalókan megtöri
a harmatcseppek poshadt ragyogását.

És főként ne tétovázz, ne remegj, ne
kétkelkedj. Övé a hús és a vér.

Fejed ne kapkodd se balra, se
jobbra. Rikoltás, sírás szóra ne bírjon.

Tiéd a vas s a zengés. Ne zavarjon
se kiáltás, se visszhang, se tieid szólongatása.

Már-már belefáradt férfiak sora,
akár az élek fémlő tucatjai,

a hajthatatlan penge ha egyszer megindul
legyen VÉGZETES

Így duzzad benne egyfajta öröm.
A fűrészt így lesz egyenlő legalább a verssel.

Ha érted a módját, derekasan elmetszi a törzsed.
Csak támaszd a térdednek, teljes erővel.

Téli reggel

Negyed hétkor megébredsz. Hideg víz, hol
a beretva, pokrócod alvó barátod
testére terítet, csöndben
osonsz le a deszkagrádicson.

Fél hétkor már a menedékház előtt;
óvatosan, csak ne köhögj, el ne csússz
az éjjel varázsolta jégen, csillámló
kéрге akár egy tűnő emlék

tudatod mélyén, megszorítod vitorlavászon
zubbonyod övét, hogy sustorog belé, pár
perc, az országútra értél, lopva néhány
fenyőágot szakítsz, lábad havas bokrokba gázol.

Hirtelen megérzed, ott ül válladon, suhogva
csak a szemed sarkából lesed, hátra se fordulsz,
remegve, nehogy elrepüljön, öngyújtód kattán,
aprópénz szotyog szerte a hóban.

Vissza a házba, vacogva, ifjan,
vissza a lepedő alá, szemed lehunyod,
te ostoba, már megint képzelődsz, hisz mi sem történt,
az estéli bor mi árthatott neked.

NICOLAE PRELIPCEANU

Sz. 1942-ben, Suceaván. 1966-ban elvégzi a kolozsvári egyetem bölcsészkarát. 1969-1986 között a kolozsvári Tribuna c. irodalmi hetilap szerkesztője, majd a Viața românească, s 1990-től a Luceafărul szerkeszti. További munkahelyei: România Liberă (napilap), kormánytanácsos. Az írószövetség vezetőségi tagja, több irodalmi díjat kapott verseiért és esszéiért. Versei németül, magyarul, bolgárul, spanyolul és más nyelveken is olvashatók.

Öreg költők tűzhalála. 1-es számú vigasz

ne féljeteK barátok és még inkább barátnők
ti egyazon élemedett korúak manapság
az égés nem a legrosszabb dolog a földön
nyomunkban ekképp tisztaság marad

világra segítettétek az akkor épp fiatalokat
vagy adtatok nekik egy-egy lökést hogy legyen aki
a tüzet élessze veletek

de ne féljeteK mert úgyis összejátszanak
miként a cseles krimikben szokás
a tied őt taszítja majd a tűzbe
az övé engemet
az enyém téged
a tied sohasem tégedet és így tovább
ezért örökké a megnyugtató benyomással
maradsz
van közöttük egy embered

s főként azt ne feledjéteK
hogy a füst minden szennyet benyel
minden szemetet minden jót és minden rosszat
az égbolton ha fekete füstfelhő úszik át
tisztább lesz mintha érintetlen maradna

két szakállas halott
s íme a harmadik

két szakállas halott jóbarátaim
egyik előttem
másik a hátam mögött
sem biztosabban nem érzem magam
sem szorongatottabbnak közöttük
csak mintha fejemre hágnának
egészen könnyedén
Virgil odalép Lőrinchez
egyszer egy hónapban
kimenőkor

s a következő pillanatban
e szavak nyomán
csörrent a telefon
azt mondják
Mihai Ursachi
meghalt az éjjel

még éppen elég láb
tapos végig
védtelen választékomon

a pokol konyhája

fürgén körmölök
nyitva az ajtó
s bejöhet rajta
egy idegen gondolat
s lehet hogy magát a papírra
felírja

győztes vigyorát
nem tudnám elviselni
tintákkal s fura oldatokkal
el nem tüntethetem

ámde megálljunk
hogyan kerül a csizma az asztalra
kié a gondolat amelynek rabja lettem
mielőtt sistergő serpenyőbe
dobnának
a pokol konyháján

az újdonatújak

a világ velünk kezdődött és mérget rá
velünk is végzi be
több ízben egyszer kivel-kivel
mindenki számára egyszer

bármily kevésbé néznénk vissza
akár előre szegezett szemmel is
mindenképp utunkat állják
megfejtethetlen sírok és keresztek

a temető ábécéje
nehéz tantárgy
tucatnyi sok jó éven át
vagy talán rossz? ám rossz legyen

olvasni immár megtanultam
de sokra nem megyek vele
még egy kevés s magam is újabb
betűvé válok amit senki se ismer
egyelőre

faljáró lelkek

több csapatnak is tagja voltam
mindnek a peremére szorultam
csak egy részem volt velük közös
a másik örökké nyitott és szabad

ez idő alatt azok többsége
akik lelkem egy részét befedték
tovaszálltak és ez a részem is
felszabadult mégis hosszan elnéz utánuk

így telnek az új ezred nappalai éjjelei
a másik ajtajai csattanva záródtak
miként a szentpétervári metró alagútjainál
egy esetleges tengeráradáskor

de ők mégis eljutnak hozzám
éjjel és nappal is
a faljáró lelkek
mutatják a kivezető utat

tabula rasa

egy roppant légy mászik át fejem fölött
zűmmögésétől kicsendül magányossága
marad a másfajta tájak csöndje

amint elfedi a város hétfőjének
pokoli zaját
amint villámgyorsan áttűnve felülír
évtizedeket

ahogy életre kelti valamennyi költőt
akik megelőztek

ádám választása

és hogyha mégis újra írni kezdenék
most amikor megvénültem és az a szokás hogy a legzsengőbb
fiatalokat marják agyon
és hogyha mégis újra hátam mutatnám a divatnak
a vergődésemmel mit sem törődő időszakok a különben
kötelező
egyirányú
nagy döntés előtt
hirtelen ádámra ütnék
akinek az Isten
hasonlóképpen mondhatta
ádám válasszál (feleséget vagy sorsot)

ez a valódi választás
ez ám a súlyos döntés
semmiképp nem a szófosók végtelen lajstroma
amit négyévenként sugallnak nekünk

a valódi demokrácia ádám
választásával kezdődik
s döntésemmel ér véget
amire úgy érzem készen állok

fekete babérok

a félelmet már kezdettől belém plántálták
meg sem várva a kedvező évszakot
meg sem várva hogy megszülessek
kopasz voltam tágra nyílt szemmel csüggttem
egy suceavai villanyégő látványán
ám babérjaim a bőröm alatt nőttek
a fejem és a szívem
körül
megkövülten
nem is susogtak
velem növekedtek
most megöregedtek és a végre várnak
megértem a most érkezőket
vágyukat hogy ne is lássanak minket
mert a bőr elvékonyodott áttetszik rajta
a félelem fekete babérkoszorúja
amely a levegőn át
terjed
távolról is
a legyőzött koszorúja
amire a most befutók nem áhítoznak
tőlem senki nem akar elvenni semmit
mégis félek
még félek
és végül nem marad más
mint jócskán elfeketült koszorú

ez lenne ő? álmélkodik valaki suttogva
háttal fordítva nekem
egyelőre

MARIUS ROBESCU

Sz. 1943, Bukarestben. Tanulmányait a román fővárosban bölcsészkaron végezte, szerkesztő. A falutól elszakadt város lakó fájdalmas hangulatváltásának költője.

Gyerekrajk

A gyerek rajzol egy házat
felépíti kívül-belül
odabent asztalt állít
odaki lépcső is kerül

odabent ülünk én te ő
én te ő az asztal körül
a lépcső mellett kiskutya
harapós maradj kívül

én te ő lám-lám csupa
törzs fej végtag vagyunk
négy vézna vonal egy karika
egy háromszög ennyi az alakunk

a ház mintha egy utcában állna
az utca egy lakótelep szívében
a lakótelep kisebb városkában
a város az éjben

a házon szám is van (ha nem tudnátok)
az utca neve: Árnyas Út
ki levelet ír ide címezze
aki nem annak le is s fel is út

Füst

Gyümölcsösbe csöppentem egyszer én
reggel felé, meggyfák és barackfák közé, virágbomlaskor épp
a kertész együgyű fajta (biztosan az apám)
alágyújtott a kerítés menti gaznak

a füst lomhán szállongta be a friss
tavaszi szél ösvényeit
esze ágába se volt tovaillanni
körülszimatolta a zsenge ágat, végignyalta a szirmokat

vörösre marta a szemem
orromba illó tömjén szagát terelte
de a teremtés ujjongó ragyogása
tisztára mosta fölöttünk az eget

kölyök voltam virágmintás hálóingben álltam
a legrövidebb úton szöktem el, az ablakon át
fagyos sarkamon a fény mint az üvegen átderengett
míg ama reggel harmatján topogtam

RADU SERGIU RUBA

1954-ben született Erdődön, Szatmár megyében. Író, költő. Vakként aktív szerepet játszik a romániai vakok országos szervezetében, sorstársai jogainak érvényesülését a nekik szóló rendszeres rádióműsor szerkesztőjeként is elősegíti. Munkái: Marginal (Szélgjegyzet, költemények), Kolozsvár, 2001; Dialoguri și eseuri (Párbeszéddek és esszék), Bukarest, 2001.

A Muszorgszkij-Ravel effektus

I.

Vetkőzz le.
Vesd le mindened.
Jobb, ha magad teszed
mi is leráncigálhatnánk rólad mindent
festőművész-nők vagyunk
számodra ez annyi mintha orvosok
dobd le ruháid
az asztalon lótuuszülésben
ne moccanj.

Ne menekülj.
Ne hidd hogy kereket oldhatsz
meztelenséged úgy is szemet szúr az utcán
és pucérságodat
hiányodban is megfesthetjük
a sebtében itthagzott ruhák nyomán

Jobb ha veszteg maradsz az asztalon
a semmibe meredve
és ne gondolkozz
a gondolattól árnyékkal telítődik a vászon
s a Feketeség
idővel felzabálja a fényt.

II.

Ám vetközzetek le ti
de ne az asztalra másszatok
inkább arra a talapzatra
törökülésben
ágyékok háromszögével mely egy kétes hírű ország
színeiben játszik
jobbára suba alatt
a gyermekrontók paradicsomában
amelyet eltitkolnak, minden kínzás hiába,
mint minden nagy szerelmet.

Kisasszonyok, nyomás vetkeződni,
váljanak meg ruháiktól akárha
a múlttól
mely felfújható
s bármilyen formát ölthet
miközben szél röpíti s föllebbenti
ruhájukat
sohse embermagasságba
csak a ruhaszárító zsinór magasáig
ahol nem látszik
de könnyen szétterül az ég

Aktjaitokkal
levegőt döfködő mellbimbókkal
nincs is mihez kezdeni
azon kívül hogy tükröt tartunk eléjük
amiben bárki megbámulhatja ágyékukat
hogy ujjaitokat az illető hajába mélyesztve
visszahúzzátok
eltaszítsátok

Minden amit még tehetünk

Élősködünk
fejünk fölött most ez a csillagzat ragyog
kissé odébb
enyhén nyugatnak dölve
e sápadt fényben éldegélünk
feljelentéseket
– mi mást tehetnénk –
körmölgetve

Így hát befűjlak téged
mert órák hosszat ácsorogsz egy pohár peremén
mintha a tenger partját késted volna le
míg hosszasan meredsz a távolba
gyanakodva egy bizonyos pontra
hogy egyszer majd biztos nagyobb lesz
ám az a pont nem én vagyok

Engem viszont azért jelentesz
mert mindegyre ábrándozok
bóbiskolva a világ fölött
az akváriumok között megosztva
politikáját néhány színes halraj
vándorlására fokozva le
az üveggömb belsejében
lekoppanó szemhéjaim alatt

De éberem maradnak
hogy feljelentések születhessenek
rólad melyekért legkevesebb száműzetés jár
mivel hogy naphosszat Istenhez fohászkodsz
pedig egészen másutt jár az eszed
jóba lennél a szentséggel
aki tán nem is létezik
de az se igazán nyilvánvaló hogy nincsen
bárhonnan eléd toppanhat
s kérdőre von

Miként e fényben is,
melyet betűink megfakítanak
hirtelen utamat állta
és négyet kérdezett
jóformán nem is láttam kicsoda
távolról emberformája volt
közelről meg emberi történeté.
És nem válaszoltam.

A nagy pofátlanság

A világot ellepik a könyvek
egyik a másik után
félrehúzódsz előlük

nem nézhetsz farkasszemet mindenkivel
hát még hogy el is olvasd
de ők csak parádéznak.

Éppen csak sikerült félreugranom
mikor a polcok összedőltek
a vezérlőfülkébe lépve
egy japán professzort viszont
kamakurai irodájában betemették a romok.
Hat gyermek maradt utána.

Iszonyúan sokat írnak
és pofátlanul
rángatják kabátujjadat
kezdve a nyolcadik oldaltól
a könyv éppen oda nyílik
rideg meztelenségében
szemhéjad összeszorítod
véded magad
tán el is ájulsz
útszálon maradsz sorsodra hagyva
s mire magadhoz térsz
a fölötted feszülő eget
kicserélték.

Gyere rakjunk tüzet
magammal viszlek téged is
egyre többen leszünk
ne félj
a papír könnyen ég
meg aztán a szívből utált
költők művei is ott égnék
megtisztul majd a levegő.

Ne bomolj
ne szórd el nyomaid a világban
meg ne halj.
Pompás tüzet kell raknunk
de nem a melege miatt
hanem hogy fénye
ellobogjon
a végek végéig
és sugarainál minden

részleteiben
bemérhető legyen
hogy miként Borges vak embere
rátalálj ama egyetlen könyvre
mely egyetlen szóban megélhető
csak egyetlen titkos
jel
Isten neve
ahonnan minden újrakezdhető.

A tanú

Képtelenség ezekkel élni!
Egy ideig kussoltak a győzelem után
nem szimatoltak a kocsmákban az egyetemeken
hosszasan elméláztak
a változásokon
lebénulva
mondanak véleményt és csodálkoznak
de hamarosan a sok ámulatból
mindjárt a mámorba fúlnak
majd újra könyvbe temetkeznek
és megint lerészegednek
míg végül
megvilágosodnak

Akár a hívők
a jóval és a rosszal
de leginkább a rosszal
mert nem árt szembenézni vele
mindegyre bámultak minket
akárha naplementét
éjjel is róluk álmodtunk éreztük miként lopóznak
az álmok indáin kapaszkodva
hogy fentről belénk lássanak.

Enyéimtől tizenhárom körmöst kaptam.
Nem szabad
nem tudod hogy tilos?
Azt akarod, vére csorduljon valakinek
és mindannyian lebukjunk?

De oly nehéz türtőztetnem magam
mert hallom őket szövegelni
papírokkal és botcsinálta tanúkkal igazolva
hónapokon át
locsifecsizni
a büntetésről és a kegyelemről
a megkövetésről és bűnhődésről
a bocsánatról és a feledésről
majd a feledésről és bocsánatról
már azt se tudni kinek kell megbocsátani
és kit nem szabad feledni.

Hónapokon és éveken át
forgatják a kést egyazon sebben
párjavesztett
csupasz szemgödrében
egy hajdani bűnnek
mely rájuk tátja száját
és rettegésük mélyére bámul.

De innen
ahol megjátszom hogy nem is létezek
tömegükből
csak egyvalaki rí ki
gyámoltalanul téblábolva
jobbra fordulva
majd a kiinduláshoz visszatérve
mintha a mező kifutna a lába alól

A tanú ő
súgják enyéim
saját vallomásának túlélője
ki többé nem rejtőzhet el

Az emlékezet simogatásai

Furcsa:
még sose fizettem nőnek.
A szerelmet
amennyi kijutott
egyek lányok megosztották velem
tán kíváncsiságból

mások csak kipróbáltak
vagy mert nem láthattam őket
néhányan komcsigyűlöletből
sokan gyöngédségből
balkanizmusból kifolyólag
szépségzivárgás miatt
könyvmolyság okán
érdekből
de öncenzúrából is
kitörési vágyból
kegyelemből
meggondolatlanságból
valaminő sérülékenységből
avagy csodára várva.

Élvezetből
jósbágból
különvélemény okán
jó adag cinkosságból.

Hazudozásból
játékból
kezdeti kannibalizmusból
unalomból
infantilizmusból
csak úgy
bosszúból
de szenvedélyből is
álmodozva
vagy kínzó lelki furdalástól.

Csakis az én kedvemért
gyermeki bűnöző hajlamtól úzve
csodagyógyszer helyett
megannyi gyöngé fényre
hosszas elmélkedésre szánt
jogos folytatás gyanánt
mélyrészegségből
utópiával súlyosbított
nimfomániából
szent együgyűségből.

Az újdonság kedvéért
mulatságból
és igazságtétel vágyától hajtva.
Futólag
de zarándoklat gyanánt is
istentagadásból
álcázás végett
s konformizmusból
csiklóközpontúságból.

Paradoxonként
és önfeláldozást mímelve
mint egy bűnös szenvedély elnyújtott alkonya.

Szabadosságból kóistoló
és felszabadult sikoltás
pszichoterápia helyett
kompenzációként.

Szükségből
durvaságból
bizonytalanságból
görögtűz gyanánt
kamaszkori eltévelyedésből
mérhetetlen kéjvágyból.

Gyöngédségből
ragaszkodásból
mindenféle leleplezésre váró komplexusok miatt
ösztönösen és egyéb reflexekből
majd zenei érzékből
magafelejtésből
naivitásból
a szentélettől irtózva
a görcsölő ostobaságnak engedelmeskedve

sebtében
lírai hevületből
hogyan éppen valamit tegyünk
maoizmusból
magas hőfokú életvitelből
és közülük kettő talán
akiktől most hogy róluk írok megrémülök
szánalomból.

Post ludum

Egy Popescu nevezetű meg én
Vagyunk a legjobb költők
E csengettyűgyártó fertályban.
Ő ír. Mi fogalmazunk.
A szán siklik előre
Kíséri s óvja őt az égből
Egy negédesen dalos madár.
Hetente egyszer
Hasonszőrűek előtt
Fogalmazványainkból olvasunk föl s ők amilyen szépek
Tovább szépülnek csak a lélek tartja őket középen
Hosszúkás fa asztal
A végénél pálmafa
Hajlong mintha csak mondaná:
Oh, gyerekek... Oh!

Popescu megdalolja számolatlan
S oly más-más anyától való születését
Nagyon meglepődnék ha a többiek nem lennének
Az ő testvérei
Fiúk és lányok egyaránt csöndesen üldögélve itt.
Végül az én zsebemből is előkerül egy köteg
Csengettyű
A pálmafa tetejéről leereszkedik a pacsirtákkal teli vödör
A költő lábamat rugdossa hogy ne még
De én
Csak úgy visszakézből
Miként a mozdonyfütyöt hagyom a lármát elúszni és pontosan vele szemben
Eléje állítom hogy jobban magára lásson
Az alábbi tükröt:

A gyöngédség civilizációjának eredője tulajdonképpen Théba
Ahol Popescu aki költői rokonság okán
A lélek hangja
A nyilvános felolvasások közepette
Bizonyosságát adja
Ha a lét tragikuma
Ha az alkotás egyszer csak megérinti
Könnyen közzöhejbe fül.
E fénysugárba kapaszkodom

Mely annyira biztos minthogy
Az Androméda nevű égi hölgy
Sose képes csillagsorából alá-
Szállni.

CRISTIAN SIMIONESCU

Sz. 1939. Hlipiceni-ben (Botoşani), előbb Iaşi-ban, majd később Bârladban telepedett meg. Kezdő kötete (Tabu) 1970-ben jelent meg. Az akkori ideológiai rendszer viszonyai között nehezen közöl, támogatói a kolozsvári Tribuna és a marosvásárhelyi Vatra szerkesztői. A Marathonul (Marathon) mellett – amelyből az alábbi csokrot fordítottuk – jelentős költői fegyverténye az 1993-ban napvilágot látott Şira spinării (Hátgerinc).

Fölösleges híd

Fölösleges híd semmiféle víz vagy mélység fölött,
hasznos vagy magad is. Mi hasznod? A bambusz rezzenése
talán csak téged szolgál. Tán undorodsz a tiprásra kész
léptektől, tán megveted a kíváncsian
szálas idomaidat mustráló szemet.
(A férfias indoklás megaláz téged.) Aki megérintene
kezével, árnyékodat tapintja; és aki
úgy hiszi, árnyékodhoz ért, az utópiát tapogatja.
Fölösleges, elaggott híd
talpnyomok híján, értelmetlenül, meddően hallgatag
hogyan vágytam rá (s gyakran mekkora kinnal), hogy értelmet leljünk
a porszemben is. Megálmodód
egy Építész szörnyeteg volt, ki erre tévedt, s csúfságból
általad mindünket megalázná. Amennyiben az első
megfejtők fejét veszik (kik a titkok titkát
felfedik), hát itt az enyém! Fölösleges híd,
a rossz szelleme környékeden ólálkodik. Közeledben
vagyunk, ha végzel is velünk. Nincs vesztenivalónk.
És mit sem nyerhetünk. Melletted lélegzünk,
bár nem érünk hozzád. Csak gondolatban kelünk át rajtad,
merre a Terra damnata van, ahonnan
küldött még soha nem hozott semmiféle üzenetet.

Semmiség

Két teremtmény gyilkolja egymást
a fa ágai között
mily hűvösen merednek az ágak
pimasz közönnyel
megadóan

E sűrűn pironkodó dal...

E sűrűn pironkodó dalt
egy mészárosból hallottam:
„...Pedig van valaki, aki a vízből kimentett,
pedig van valakik, aki a vízből kimentett,
pedig van valaki, aki a vízből kimentett”,
hát ez az! Különben:
„Van valaki, aki a vízből kimentett...”

Többet akarsz tudni róla,
az életéről?
Hát legyen – „van valaki,
aki kimentett a vízből,
szóval, ő meg a vízbe fúlt.
Hát ez az!”

Három jeles nap

Az első nap – kételkedj a kősziklát repesztő
vízcseppben: öngyilkos ő, akit nem idegen kéz
pusztít el.
A második nap – kételkedj a te kételyedben,
hogyan egy mentőövön élsz.
a harmadik nap – már halott, de még haldoklik,
megszületett, de még most is születik.

Ha úgy lenne

Ha úgy lenne, hogy egyikünk
aprócska volna, kisegér
ha így volna és lenne,
rá ki jelentkezne?

Ha úgy lenne, hogy egyikünk
tengernyi könnyet ontana egyre
ha így volna és lenne
az áldozat ki lenne?

Ha úgy volna hogy egyikünkől isten
ha így volna és lenne,
emberi létét veszejtve?

Ha úgy lenne, hogy egyikünk
örökké létezne
ha így volna és lenne
ki jelentkezne
az áldozat közülünk ki lenne?

Másodosztályú boldogság avagy miként a kanári látja

Gondtalanul a kanári csak fogságban élhet
mihelyt szabadon ereszted, kész, a hars levegő
ostorától szenved!
Szívét egy főnök kalapjához
láncolva, aki eteti őt. Élete
a tulaj kénye-kedvén múlik. Egy-egy napra
szabadon eresztik, a szabadság megbélyegzi, a szabad lét
veszélyeztetési biztonságát.
Ha nem függ valakitől, rosszul lesz.
Hej, a rabság kínja oly bénító
Más élőlénynek, a kanárinak kész vigasz:
Derű, dallam. A kalitkán egyetlen idézet
Hadrianusztól: „A behódolás megédesíti a keserűséget.”
Nyisd csak ki előtte a kalitkaajtót, a megalázott, a kifosztott
meggyűlöl téged, kétségbeesett kiáltást hallat:
„Nincs erőm visszatérni a rabságba, és talán
elpusztulok!
Hagyjál bezárva! Hagyj! A függőségben élő
sorsa a gondtalanság!”

Fontos semmiségek

Olykor csak egy lépésen múlik
hogy a bikát legyűrd.
Néhány szabályból a zűrzavar tűnik át
mint holmi semmiség.
Néha egy szikra is megteszi
hogy odalegyen birtokod, lovad és házad.

Csipetnyi méreg a lélekbe ivódhat
és szétroncsolja.
Egyetlen könnyecseptől vár is ledőlhet.
Egy árulás vagy egy balfogás elég
a semmiből előtörő halk sikolyhoz.
Egyetlen gerenda agyonütheti az Építészt
olykor az ősi törvénytől való enyhe kilengés
a törzs végét jelenti!
Néha egyetlen lépés elég
S a nappal cafatokká lesz, mint a rongy.
Olykor elég egy szikra...

Vannak-e örvendetes hibáid?

Ha csodaszép lennél és magas, az alacsonyak kerülnének
tornyokba, szellőztetőkbe kúszva.
A sors a mosolyos pofába némi ostobaságot oltott
és némi dölyföt az istállószolgába.
Mivel óvatos, az öklöző rosszul táncol,
a gondviselés csöppnyi aggyal áldotta meg a pávát.
A sors gondoskodott egy-egy repedésről, szennyfoltról mindenben, ami tökély.
A körütekintés egyetért. Az ellenszolgáltatás, e jó anya gyöngéden
mindenkit megcsókol. Örvendetes hibáiddal együtt.

MIRCEA FLORIN ȘANDRU

Sz. 1949, Brassó. Elektromérnöki egyetemet végzett, 1971-ben debütált az országos román diáklapban, majd szerkesztője lett. Hosszas hírlapírói tevékenység után a román parlament felsőházának sajtóirodáját vezette. Válogatott versei 1988-ban jelentek meg magyar nyelven a Kritérionnál.

A kicsike gépezet

Majd túrót eszel és ütődött paradicsomot
Olcsó illatpermetet használsz, futva robogsz le a lépcsőn
Száguldó húsköteg, aktatáska a hónod alatt
Nyúlánk tünemény vagy, mely szalad, liheg
A hivatal lépcsőin, felfelé
Jókora adag kalória vagy, amely ír, gondolkodik,
Te nyájas robot
Ki egymás alá rója a számokat
Vagy a kicsike gépezet, amely évente
1 kiló acélt, 10 kiló zöldséget
1000 kilowattot fogyaszt, te vagy az egy fő
Ama bizonyos lakossági fő, az az egy fő a sor legvégén
Az a fő az emelvény bal felső sarkában
Az a névtelen állat, mely nyolc óra után megsimogatja
gyermekait
Az a szelíd fő, akit reggelente meglódít a győzedelmes nap.

Az írógép

Kis állatot tartok a kezemben, egy táska-
Írógép, kérem, ne tévesszék össze egy aggyal
Mert nekem asszonta a szomszédasszony, hogy írni
nagy könnyűség
Ha itten van magának ez a masina
Ahogy az ezredes úr szokta mondani, én téged agyonlőnélek
Helyedbe írógépet állítanék, meglátnád, ki nyerné akkor
az ostábla-partit
Mit jössz itt nekem mindenféle szóval, az ördög se érti
Ha lenne egy szakasznyi költőm, ugyancsak
megtáncoltatnám őket

Mi jön ki az agyvelődből, ha kicsavarod? Vér, mondom neki
Majd egy kék hiéna is, amely ha rád néz, sírva fakad
Micsoda? kérdi, micsoda? kérdi
Vér, mondom neki, vérrel felelek neki.

A nagy teremben

Az elektronikus számítógépek termeiben
Hol a levegő hús, mint a talajvíz
A nagy repülőterek nikkelfalú csarnokaiban
Hol a terroristák bombái szunnyadnak
Kórháztermekben, hol a vér úgy buzog elő, mint a gázkitörés
A törvényszéki nagyteremben, hol az elítélt a körmét rágja
A roppant közcsarnokokban, ahol csak élettelen, magányos
szám vagyok
A radarteremben, ahol a képernyőn vörös és fehér combok
látszanak
Az állomások várótermeiben, ahol a patkányok kitartóan
rágnak
A hatalom tágas termében, hol a nappali örület
Egy aláírásra váró mappában lapul
A valahol elkezdődő, véget nem érő termék sorában
Mintha egyik szörny gyomrából a másikéba vándorolnék
Az ünnepélyes termék sorában, ahol paránynak érzem magam
és fázom
Mint egy szomorú állat, amely tenyeredből eszik
És némán hallgat, ha megvered.

Életkor

Hej, élet, te szügyemben rejtező jaguár, de bolond valál
Mennyi halálugrást néztek ki belőled
Most meg szelíd alázattal kushadsz
Hej, élet, te szügyembéli jaguár
Hogy rezdültek pattanó izmaid, hogyan csillogtak
Combjaid, mint egy léglökéses repülő, remegő bőrönd
Hogy rezdültek pattanó izmaid, hogyan csillogtak
Mekkora erőd volt, mily látásod, hallásod, tapintásod
Mi akkor eleven volt, most bágyadt csönd csupán
Hej, élet, te bőszen ragadozó

Keresztül-kasul kószáltad a földet
Mellkasod hogy nekifeszült a mindenségnek
Körmeid aranyba vonva ragyogtak
Most gyáván és nehézkesen heversz szügyem ketrecében
A fal mögött, ami vasrácsot rejt magába
Szájkosárral, elgyengült végtagokkal, megkopott
Bundádból alig néhány szál maradt
Hej, élet, szügyemben élő jaguár
De bolond valál.

Visszatérés

Még nyílnak a kertek a városszélen, ott élt a szerelmem
Nyáron nektártól kába méhek tanyáznak a meggyfák között
Augusztus volt, egy rozstáblában letepert az álom
Barátom fölött virrasztva, ki egy halálos vonattal
végleg átköltözött
Nem sejthetem, miért áll rajtam bosszút a mező
Mondják, hogy egyesek a fű közt ballagóban
a messzeséget járják
Mások egy madár bűvöletében se szó, se beszéd, égbe szállnak
S van, aki illatos szénában, dermedten alussza
az igazak álmát
Jóságosan kuporognak a városszéli házak, ott élt a szerelmem
Most is szólítom őt, ostobán, átal az idő ködén
Pedig felnőttem immár, s látom, semmi se a régi
Míg ifjúságomból futja, bárhog is félek, visszatérek én.

Éjféli éhség

Az éhség kék fűrésze moccan
Fölötted az éj, derengve
Lángol a kerítésen a hó
Minden oly távoli, már nem érezzük
A sötét rettegését, a halálfélelmet
A hideg borzadályt
A láz szorongását, a magány örületét
A vér irtózatát
Mit sem érzünk, csak körös-körül a házat
A lehunyt szemű, tovacsengető villamost

Az otthonosan simuló lepedőt
Micsoda mély nyugalom
Sehol egy nesz, csak a fagy vacog
Ne félj, csupán az éjféλι éhség
Kék fűrésze; és a kezünk
Amint fagyos alma után matat.

Erdő

Megjössz a hegyekből a nyári alkonyattal
A levegő, akár a menta, talpad elgyötörve
Zsebedben kéklő kökény; véred tüskéi
Elfehérednek a bőr alatt
Kezedben fénylő magot szorongatsz
Egy küklpsz égő fejét, a mindenség lelkét
A tűzmadarat, a foszfor-gyermekeket
Örömdet
A rothadást.

A szemetes

‘sten éltesse, mondja a szemetes, itt vagyok
‘sten éltesse, szól a szemetes, és hajlong
Pörög a fémpez a levegőben, cseng-peng
Tenyerébe hull, ‘sten éltesse, mondja a szemetes
Hörög a gépkocsija, felszeleteli a levegőt
Öntöttvas billentyűkön játszik
Köszönöm, szól a szemetes, borongva
Szutykos, sovány, fiatal, borostája két hetes
Csillámló, földszínű, rikító kukákat görget
Viszontlátásra, mondja a szemetes és merőn néz
Pont a szemedbe, borongósan, majd eltűnik
A kukákat rejtő téglafal mögött
Leeresztett függőny az összegyűrt, szennyes élet
A nappal maradékai, a némaság előtt
Viszontlátásra, szól a szemetes és távozik
A gépkocsi hágsóájára lép, viszi magával
A papírhalmokat, rothadt zöldséget
Gyűrt újságokat, a befejezetlen verseket
Egy lány elszakadt, véres ingét

Lapokat, amiket egyéves fiam tépdesett
Cafatokra
Viszontlátásra, mondja a szemetes
Integető keze fekete madár
A város lávájába süllyedőn, üdvöz légy
Mondja a költő.

Fütyöréssel majd te is csöndesen

Egyedül meszelek, ez itt a festékszivattyú
Széthinti a sűrű masszát, ezek
A kezeim, melyek a fogantyúra
Tapadnak, ez itt a cső, melyen át
Hús permet zúdul a falra sörétként
Ez az utolsó emelet, ameddig az eget látni
Végtelen lakótelep, és pár madár
Lebeg az alföldi huzatban
Ez vagyok én, a férfi, aki meszel
Ez meg az egyéves fiam. Te is
Meszelsz majd egykor, pajtás
Neked is bosszantja majd az orrod a mész szaga
És te is ugyanúgy kened az új réteget
A falra, „ez hát az örökkévalóság”
Fütyöréssel majd te is csöndesen, miként
Ifjú öreged teszi e pillanatban,
Görnyedten a fénytől
Benned is feldobog majd e csöndes öröm
S míg meszelsz, hiszed te is, hogy a világ
Általad épül itt
A magasság tomboló viharában
Ha eljön az idő, kihajítod te is a régi újságokat,
a fölösleges könyveket
Néhány holmit őrizve, akárcsak
Jómagam erdélyi tanító apám után
Egy-két emlék, pár fénykép
Ócska borotva, California Silver az acélon, egy
Csomag dohos szivarka
Így lesz ám, fiam, ki egyévesen rúgkapálsz
A cikkanó fényben
Őrizd meg, kérlek
Emlékül ezt a verset.

Egy marék áfonya

Egy marék áfonya fehérlő háncskosárban
Ujjaim közt lepergő, síkos fekete
Gyöngyök, érzem, mily fagyos
Sötétség mélyén a kígyó szeme

Kései nyár emlékezem
Hegyi tisztáson ballagok
Áfonyát szedünk, s mint nyelvünk hegye
Játékból fekete homlokok

Akárha láthatatlan vad szuszogna
Akárha vérem hajt oda
Elmart kamasz, otthoni szökevény
„Soha szebb ősz soha”

Egy vers

Mit írsz? kérdi ajtót nyitva a gyermek
Verset, felelem, egy verset az alkonyatról
Miért épp az alkonyatról? kérdezi, olvasólámpám
Fénykörébe lépve. Mit írsz? kérdi asszonyom
Ablakot nyitva, s beereszti a huzatos levegőt
Egy verset, mondom neki, verset a magányról
Miféle magányról? kérdezi
Kilép a lámpa fényköréből. Mit írsz? faggat apám
A folyosó homályába veszve. Verset
Egy verset a halálról, válaszolom
Hogyhogy a halálról? hökken meg és zokog
Mit írsz? érdeklődik a szomszéd, a díjbeszedő
A boltos és a bürokrata. Mit írsz? kérdezi
Főnököm, míg a nap eseményei
A nyomdagép tölcserébe hullnak. Verset, egy verset, mondom nekik
Verset a csendről. Miféle csendről? szól asszonyom
Csend még álmunkban se létezik
Sikoltozol, és azt mondod: hagyjál, hagyjál.
Nem szeretem az alkonyt
Szól a gyerek. Szobámba térve
Kuporgok a sötétben, elalszom, és senkinek se jutok az eszébe

Ha egyedül vagyok, fehér és fekete lovakat látok
Egy fehér lovat és egy feketét, így az apám.
Torkig vagyok a halállal
Mondja az orvos. Mindennap meghal valaki
A cementasztalokon sokan fekszenek, kiterítve
Míg a rokonok értük jönnek. Sose szólsz semmit, mondja
A szomszéd, nem hallom a hangod. Hallgatok.
Lassan elfogynak a szavak
A csendről, az alkonyatról, a magányról, a halálról.

Szavak

Bársonyos, selymes pelyhek, azbeszt- és cin-foszlányok
Jégszilánkok a földalatti vezetéken
A vénákon, verőereimen, a vérben
Szálak, huzalok, fénybe vesző sávok, sötétség
Villamos impulzusok, mágneses mező, csíkok
A porban, a közetben, a ködben, a vasban
Fénylő élőlényekként kergetőző szavak
Drótokon, óceánközi vezetékeken át
Halkan fecsegve, lecsifocs, locsifecs
Zizegve szanaszét görögve, mint hús sötétek
Szelídek, gyávák, számonkérők, buják
Szavak, kihunyó elektromos lángok
Nyomukban finom korom
Ritkás fuvallat, rettegés bódulata
Szavak, apró fehéregerek, szaladnak, körmük kopog
Szelídek, gyávák, számonkérők, buják.

Az élet infravörösben

Körülötted erős fény, a tárgyakon felizzik
Kiemeli őket a sötétből
Lüktető formáikat az égre vetíti
Színpompás világ ingerli az érzékeket, megvonaglik
Az illúzió gépezete, tökéletes színjáték, színészekkel, tapssal
Amit nem lát a szem, infravörösben esik meg
Csak a hús, az agyhártya érzi, a vakon zubogó vér
Sugarak és árnyfoltok barlangvilága
A méhlepény mélyen, az eredendő semmiben

Vörös-fekete világ, ismeretlen erőkkal
Gőzökkel, hősugarakkal, jelekkel
Szokatlan formák születnek, kimúlnak, lebegnek az utcák,
a házak felett
A szobákban; a tárgyakhoz tapadnak
Érzi őket a hátgerinc, egyensúlyozó patkányok
a nikkelezett korláton
Sikló denevérek a csendes homályban
Az élet infravörösben; égnek kis molekulák
A sejtekből apró gőzpamacs száll
Bőröd szikrázó elektromos csíkokat hagy maga után
Kiereszti szépívű karmait a szív
És üvölti: élek!

Csöndben

Csöndben, a pince imára kulcsolt boltívei alatt
az ódon fal tövében amelyen gördülő
vízcseppek fénylenek verejttékezik a föld
egyedül halántékra szorított kézzel
menten meghallod a felpolcolt alma
lágyan moccanó neszét amint
friss fenyődeszkán forgolódik
cikkan mint sok-sok
hűvös harang lebegve
miként a köddé vált lelkek
almák lüktető nagy vörös vértetek
a téglaboltív alatt almák
a szénában roppant súlyosak
almák vékony dérpáncél rajtuk
bennük még fellüktet gyermeki lelkünk

Küküllő

Fekete szőlő bús szeme
könnyek a szempillák alatt
az ősz gerezdes szelleme
sok szivárványló gömb marad
szénába rejtett fűrtjei
illatát távolról megérzed

szemed a határt kémleli
nyomát élő és holt levélnek
a hang oly tiszta illanó
üveg mélyén csendülő s elhal
ablak mögött birsalmaláng
deres fénye játszik a nappal
az alma hús halomba gyúl
parázsló gömbök hamva mállik
a kertben kiterít az ősz
mindent mi selyem fény és árnyék

Fekete méz

Fekete méz, te keser-édes
Nyelvemhez ér s már istenedek,
Fény aprította árnyékszeletek,
Múlóban a nyár, elhagyni képes.
Fatörzs mélyén vadméhek odva
A füst a rajt jól tova űzte.
Levelek, ágak fúlnak a tűzbe,
Gömbölyű forgács gyúl ma halomba.
A kas lepusztult, tünedezőben,
Kezem a lép után matat.
Keser-édesség a nyelvem alatt,
Fekete vadméz, istenedőben.

GRIGORE SCARLAT

Költő, újságíró, a Román Írószövetség kolozsvári fiókjának tagja. Első verseskötete még 1986-ban jelent meg Aranykörök (Cercuri de aur) címmel, a temesvári Facla kiadónál. A másodikat 1993-ban a bukaresti Libra kiadó jelentette meg, címe Alkonyati óra (Oră crepusculară) volt. 1996-ban a kolozsvári Apostrof Könyvtár adta ki Középkori harmat (Rouă medievală) címmel újabb verseit. Új könyve, A kiméra földje (Țărmul himerei) a nagyváradi Cogito kiadó gondozásában látott napvilágot.

Párjanincs

Selymes haja
A földig ér,
A szelek útjából megszökött
Őszben, mely felbukkant aztán, valahol, vidéken.

Selymes haja
Vagy selymes teste,
Mit az istenek nekem szántak
Égi keresztutaknál.

Arany haja,
Arany meteor ő maga,
Mely ijedten hullott reám
A nyári ég boltozatáról.

Ó, mégis inkább téged,
Amilyen vagy, amilyen voltál
Egyszerű, szerény és karcsú,
Mint a fűz,
Mely sűrű lombot
Hajt magából,
Minden aranyból, selyemnél ékeesebbet.

Parasztok

Óriásmadár-csapat az időn végig,
az emberemlékezeten túlról,
föld tengelye,
mely a kék bolygót Nap felé pörgeti.

Tenger tengert érne
ha verejtékük meggyúlne a partok mögött
Győzelmes álmukból riasztva
A holdsarló a tengerbe szalad.

Maradunk mindörökké
elpazarolt, letűnt századok cégérei,
kalászos, fenyves, vizek ringatta álmaink
szemünkben: égi tavak.

Nélkülük nincsen, nincsen élet,
a fogadalmak mit sem érnek,
oly egyszerűek,
emberek – mindig megbocsátanak!

Téli éj

Újra együtt.
Arc arc mellett, két félhold.
Csak a szemek csillognak egyre, szikrák
Visszfénye férfiak és nők arcán.

Pislákolva kihuny az év,
Perzselése még sokáig sajog,
És mindaz, mi ezután jön,
Győzelmi jelként vakítón ragyog.

Aranyat érő éveid, anyám
Örökkön sugárzó kincs nekem,
Ólomsúlyú éjszakáimon
Mind többször hagy cserben álomistenem.

Elnézlek titeket, jó szülék,
Mindenható kupolák a fejem fölött,
Úgy tűnik, ez a havazás
Égi ajándék, belém költözött.

A föld

A madár is földdé válhat.
Nézem a költöző madarak raját,
Elnyúló, hosszú part az égi tengerek között.

Még a meteoritok is elporladnak,
Így hullnak alá a levelekre,
Az idő kalásza, egyre többen.

Csupán te, ki a könyvből örökké
Távoli történeteket, lélegzetelállító,
kitalált történeteket olvasol...

Csupán te érzed, hogy a könyv
Maga is a föld felé billen,
Mely a betű vörös fényétől feldereng!

Nem marad jel

A régi raj alakjából
Csupán az árnyék maradt,
Alig látható
Kövek peremén,
Mezők humuszán,
Vagy a folyó zöldesen áttetsző sávján.

Páran emlékeznek azért, hol az a hely,
Ahonnan indult e raj,
Útjára Afrika felé,
Mintha maradt volna mégis
Odafent egy jel.

Nem marad semmilyen jel,
Ha tekintetünk
Nem szegezi oda,
Az ég s a föld közé, fel.

Egyetlen emlék sem marad
Férfi és nő között,
Ha a szerelem nyomot nem éget,
Hogy bevilágítsa az eget,
Melyen a madár –
Az a régi – egyszer majd visszatérhet.

Bizonyára

Egy nap már nem foglak megérteni –
A szavak örülten röpködnek majd
Vagy rajokba rendeződnek
Az ősz egén – lilán.

Csak azzal maradok,
Mit nekem mondtál:
Tartsam meg a parancsokat,
Idegen bálványoknak ne hódoljak,
Tiszteljem a nőt és a bort,
Nemzetem örökségét, melyből származom.

Te megértesz majd, biztos vagyok –
Te megbékítesz és
Megbocsátasz – bizonyára –,
S te elfelejtsz majd
Nem egy napra, egy évre vagy egy örökkévalóságra...

Felhő, klorofilból

Néha még visszatérek,
A másik partra, gyerekkoromba,
S egyedül találok azt,
Elvadult virágokkal,
Rozsdamarta fákkal,
Melyeket már meg is jelöltek,
Hogy kivágjanak majd egy szép napon.

Azt hittem,
Legalább itt, az idő vasfoga
Lágyabb volt,
Felületesebb.
Eltanulta tőlünk
A ránk jellemző lassú tempót.

Szemlélve a tájat,
Úgy tűnt, mintha
A mélyből a nedv felbugyogna,

S a leveleken
Egy klorofilfelhő
Átvonulna.

Uralom

Az erdő lelke –
megmarad,
ha a fejszék, savas
esők és a betonöntés
telhetetlen vágya
megtizedeli a fákat – akkor is.

A gyökerek rejtőznek,
egy éven, egy századon át
nem lelni rájuk,
a mélység eközben
erőt gyűjt,
visszahódítani
vesztett uralmát.

Mostantól

A szilvafák –
Avasország árbocai
Már-már úgy hiszem,
túlsúlyos hajó
tévedt felénk
az őszi napforduló
csillagjegye alatt

S ekként sodródik tehetetlen
míg soktucatnyi kéz
szaggatja érett gyümölcsseit
ágakat, leveleket tépázva
Mostantól a csoda ím,
hol volt, hol nem volt

Zárójel

Mögötted
ama zárójel alig
szól helyedről
e végtelen világban –
Év, hónap, nap:
ekkor léptél
a halandók sorába.

Gidó valál
mit sem tudtál a farkasról
magzatként meghúзва magad,
megkülönböztetni se tudtad
az éles agyarakat
s az arcodat becéző
ártatlan ujjakat

Egy napon

Egy napon felcsillan előtted
A gyermekkor kéklő tengerszeme
A halak benne holmi írásjelek
Partjai immár nem ölelnek körül.

Semmi szavak kopognak itt is, ott is
A vonatok átszelik a messzeséget
Amikor maga a távolság
Nem egyéb
Az állomások közti egyhangú kilométereknél.

Majd minden elborul,
A gyermekkor kéklő tengerszemét
Az éjszaka üstje elnyeli
Te az év újabb lejtőjére siklasz
Míg nyomod vész egészen.

Éveken át

Mókusok szökeltek a vállán
Mintha városszálen gyökeret verő
fenyőfa lenne.
Búrmogyoróval etette őket,
égy görög kereskedőtől
vásárolt nehéz pénzekért.

Szeretett volna velük
Átvonulni a város szívéen,
Főlkeltve a nők irigykedését
Hogy náluk is többre becsüli a hajdan
Fűrészfogú vadakat.

Éveken át
Hordozta volna mókusait a vállán,
Míg egy rosszlélek
Az arcába vágta:
– Dobd már le azt a macskát!
Micsoda szégyen!

Semmi sem maradt

Orfeusz megvénült,
Úgy tűnik, láttam is,
Az esti vonattal érkezett
E városba mely távol esik
A világ zajától.

Egy ideje, mítosza kopván
Szereplő lett,
Regényhős,
Tévészár
Ahogy a képzelet
Éppen helyét találja egy forgatókönyvben.

Csak Eurüdiké maradt a régi -
A nők talán
Nehezebben váltanak
Sorsukat végsőkig
Cipelve.

ION SÂNGEREANU

Az erdélyi származású költő által a fordítónak dedikált, A nyár hamuja (Cenușa verii) c., 1977-ben, a kolozsvári Dacia könyvkiadónál megjelent kötete, illetve a fordítónak ajánlott kéziratok versek (Szennyes, Állomás) alapján.

Szennyes

Ez már a tél, hava szennyes...
Vénül az isten lelke is,
Fél a haláltól, s bőven ontja
Némán fehérítő vétkei
Öleljük egymást, míg havát leejti,
Ez adatott nekünk, és rettegünk
Ennyi fehértől, melyre mint a méreg
Kiül megoldatlan életünk.

Állomás

Az állomáson át vonatok jönnek-mennek
S elszelelnek, de biztosan tudom,
Hogy a sínek itt véget érnek,
Egy asszony mondja a szemközti padon
Ki olykor szendereg s a földről álmodik

S a vonatok jönnek-mennek
majd elszelelnek
az épületen törött ablakok,
tán ezért menekülnek a vonatok,
hisz betörték az ablakok
s a párkányokon kicsirázott búzamag.

A vonatok jönnek-mennek
És elszelelnek.
Szendergő asszony a szemközti padon, a földről álmodik.
Tudom, hogy arról álmodik.
A vonatok különben egy pillanatra megpihennének
Itt, hol a sínek véget érnek.

Árnyak

Loholó kutyák nyúló árnya
Fák rácsos árnyéka, gyermekeké
Anyjuk sárcipőjébe bújva
Sírva mennek az iskolába.

Habzsolva olvasott könyvek árnya
Hidegtől sajgó orrlikakból a vér
És a lehellet árnyéka szálldos,
Mikor hallgatni kell, bár üvöltenék

Ki tudhatja, mikor elolvadt
Néhai havakra vetült árnyék,
Két kezem árnyéka, amiket
Talán már holnap elherdálnék

Szülők árnya borul a mára
Az áhított csók homálya
Árnyak melyek kifutnak alólam
Lábaimmal s lent maradok a hóban.

Gyermekkor, ez a szép ruha

Gyermekkor, ez a szép ruha:
Apám kísértet, anyám legenda;
Csak én maradtam meg köztetek,
Üres templomba léptetek...
Éjjelente furcsa misék
Esnek meg bennem – és csak reszketek –
Nappal semmi sem történik...
Ég veletek...
Ki nyitja meg egyszer
E súlyos és idegen kaput,
S majd az ikonnál fejet hajtva
Vissza se néz messzire fut...

Gyermekszemek

Az utca ingén visszatűrve
Sűrű füstgallér csöndesen
A mészárszék kirakatában
Marhafej búsul véresen...

Beszívott kocsis fönn a bakon
Állatként forog a szeme
Lovát gyerektekintet becézi
Pedig az állat vén gebe –

A piactéren a vak koldus
Régi újságokat árul
S a könnyörület sapkájába
Huncutul csengő adomány hull

Szekér mögött a kullogó eb
Hurcolja kitartón a láncot
Mintha irdatlan súlyokat cipelne
Megállás nélkül a világon –

S valahol egy osztályteremben
Kölcsönruhában egy gyerek
Viselkedésből szekundát kap
Mert fölmondta e versemet...

Ballada

Nem várta meg, hogy házunk előtt a fenyő
Megnőjön s koporsó legyen
Egy éjszakán bátyám a kútba ugrott
S a vízzé lett föld is könnyörtelen...
Anyám egy héten, egy éven át siratta,
De lehet, még tovább...
Csak a hold nevetett
Ahogy a csalfa szerelmeseken szokott...
A történetek után valamennyi jós
Megháborodott...
Szeretője is volt, aki megsiratta
Könnyei mögött tovább él a halott,
Szekrényünkben bő ruhái lógnak

Egyet se kértem s mindent rámhagyott –
Ki tudja hogy mely kút szeme
Int majd engem is egyszer magához
Hogy más testvérem is hozzájusson
Valami jobb ruhához...

GAVRIL ŞEDRAN

Sz. 1940. Itt magyarított verseit Dan Culcer, az www.asymetria.org párizsi szerkesztésű internetes irodalmi folyóirat főszerkesztője ajánlotta figyelmembe, az eredeti szövegek a folyóirat honlapján (a költő Kiáltasz – Strigi – c., 1968-as kötetéből)

A láz

1.

Az ÉJ záloga a csönd és a beteg szív: olajos
Lüktetésük, semmi más.

A tengeren fehér rajok, madárnyüzsgés, -rikoltás.

Rángatóznak és odavesznek – a roppant tűz értelmezett jelében.

2.

Az ÉRTELEM vele érkezett.
Most

Mikor futástól lelkesülten útban a dombhoz megtagadtuk
Testünket mint valami árnyat

E megsejtett mezőkön ahol a kérdések erőtlenül
Hullanak alá

Már csak a kiáltás marad

És körvonala

Keresztre feszítve

Gyorsléptű lábadtól a hullámkörök megborzonganak.
(Lélegzeted gyanítják.)

3.

MEDUZÁK jönnek elő hívásodra, és tudod, ó, te tudod

Hogy minden elúzi kételyemet.

Belőled fakadó nyomon, a homokon a csillag jegyét keresem

Csak arcodat látom.

Lomha hullámok sodornak part felé élénkebb színeket

A lepergő arany visszafogja a percek tánclepteit.

4.

KÖRBEN pörög a tűzkerék. Dobok.

A roncsolt dobhártya sajog

Rézdárdák (kapaszkodom) hasogatják a láthatárt.

Lehajolva csípem nyakon a hang sötét szőkevényét.

De bennem a gyűlölet oly ösztövé.

És a felhevült vízbefúlt hörgése (ámulva
Nézték a halak) a trapézugró napot.

Némileg megkötözve

Mit bánom én – még helyrehozható –

Nincs mit tenni – ez olyan

Valahányszor elveszítem nappal, éjjel –

Mindenütt egyenlő

A hömpölygő körmenethez igazodva

Akaratvesztve lelépdelek az eső lépcsőin – csupa düh –

Nehéz az erőt meghaladó

Visszavont pihenés, míg a gyanús

Függőleges mindegyre megtörik.

Hajtsátok meg a zászlót! S a próféta
Szavára a tömeg térdrehull

Halk remegés a vizeken – és tovább
Szél lengedez – nincs más fel-
Ruházott az illő gondolattal – el-
Emésztve a gyöngé fényt, színekép
A szennyvíz olajában
Hűtlen pecsét

Megkötözve

Mircea Ciobanunak

SZÉTMÁLLIK bármely biztatás. És a kar
Zuhantában körözve csápol. A képzeletbeli elhíresült bakó
A csillagjós köpenyébe bújt, virrasztásba burkolózva,
Viszályok ránca, levéltárból elcsángált szó gyötör.

E nyilvánvaló erőszak elrejti, magában,
Az életre válás esélyét

*Én már nem vagyok a földön.
(János, 17,11.)*

A NAPPAL peremére érve, én, kotnyeles szellem, alászálltam.
Bekebelezem az éjszakát. Szinte-szinte.

Az ég kibomlott; ismerős az álmatlanság, a félelem,
A fohász. Lepergő vér a verejték. És a lelket kitöltő
Szomorúság.

Hamu! Az emlékezet rizspora, tanú az osszáriumban.

A környéket visszhang repesztí.

Élők a holtakkal.

Sötétség. Közömbös, végtelen.

Terméketlen pusztaságok hol a vadak
Ritkán mutatkoznak s még ritkább
Az ember nyoma.

Gőzlő áporodottság.

Nem ismerik egymást. Nem beszélnek. Némán
Méregeti egyik a másikat. Tágranyílt szemmel
Múlnak el.

Jöttek sehonnan. Egyesével.
Egyenként tűnnek el. Olykor-olykor

Megtisztulva kiveti őket a tó.

Tudom, a sófoltokon túl van egy
Selymes mező. El
Nem érhetem. Nem vágyom rá. A romok közt
Árnyas helybe botoltak.

SIETŐS egyensúly az ereken. Tiltott képzelgések
Közel és távol.

Várakozni tilos!

Feltekeri a meggyötört dobhártyát (kiűzött
Lángok nyoma és egy el nem haló gyöngye jaj
Nem árulja a sorsnak – és a hamvveder agyagos csikorgása míg körben
Romlás, megtagadás, pusztuló földek) nem szóródik szét tekinteted íme

Miként a feltámadás füstje a virágbaborult mezőre

Itt vagyok a hiábavaló szándékok árnyán.

LUCIAN TAMARIS

Szakterapeuta a pszichológia. Költészete mellett figyelemreméltó az írói alkotás lélekelemzői megközelítésével foglalkozó néhány kísérlete, ebből is a Reintoarcerea la Eminescu (Visszatérés Eminescuhoz), amelyben a nagy román költő munkásságának pszichoanalitikai vonatkozásait veszi szemügyre, sajátos álláspontra helyezkedve.

MI AZ ISTENI BENNED ÉN NEM TUDHATOM

ha nem buzogsz föl, mint a vulkán.
Pedig a tenyér vonalai maguk
A növekedés első napján úgy nekierednek
Hogy gigászi kezekkel érkezünk az életbe
El se rejtőzhetsz
Lámpásod mögé
A szögek egyre mélyebben szúródnak húsodba
Miként a csillagszögezte égen, ahol
Te forrás vagy, nem elszivárgás.

NEM AZ TŰNIK EL, AMI VAN, CSAK AMIT NÉZÜNK

Sarkcsillagod maga a szükség.
Kavicsokkal játszadozva szüleid után
Sóvárogsz
vagy vágyod a bezártság bódulatát?
Érzed: az első ellankadás szélvihara vagy,
Nem kagylóhéja, amely fennmarad...

HULLÁMOK NÉPE EZ

S minden hullám mélyén a mag
Küklopszként veszed szemügyre
S Buddha-léptekkel méred őt
Vagy beléveszel fejetlenül
Akár egy parttalan forrás?

MINDENBŐL A FONÁKJÁT AKAROD

Hűtlen vagy bármiféle vágyhoz,
Ez a lehető legnagyobb rossz
Sose gondolkodsz fennhangon
Még víz partján sem, amelyből

Legelőször szentségtörően ittál
Benned van minden tengerek sója
Könnyen feloldódsz mindenkben
Rajtam kívül, mivel a fény
Ellentétébe fordít át.

A TŰZ ELPUSZTÍTJA, DE FÖL NEM ÖLTI A DOLGOK FORMÁJÁT
A víz pusztít és bármely formát kitölt
Amit aztán ajkunkhoz emelünk Forrástól az Óceánig. A tűz mit sem törődik,
nem úgy a víz -
Valamennyien egyazon közönytől pusztulunk.

VISSZACSÚSZTATJA KERESZTJÉT S ÍGY LESZ AZ MÉG NEHEZEBB
A gőg lesz végső fáradsága
Ez az a fajta, ki szüntelenül a csillagokra bámul
s újjászületését csak egyetlen helyen reméli,
naponta megfürdik a hajnal vörös vizében
Te, közömbös jelkép,
Tőled csak álmaink szikráznak fel
hallgatásban folytatódva bennünk
az Óceánnál is gazdagabban
s a szikraeső egyetlen célja
a leplezés maga.

CSAK AMIT SZERETSZ VESZTED MAJD EL
anélkül, hogy elválnál tőle -
miként az íj nyílvesszejétől;
e senkiföldjére épül minden,
e senkiföldjén magad bolygója vagy
egy szélfúttá pitypang örömében
újjászületve odatúl.

NÉVTELENEBB VAGYOK A HOMOKSZEMCSÉNÉL
Bennem az isteni csíra mindent tagad,
Ám hírnöke a lehetségesnek,
E Jóhoz illő borzongás,
Aki egyazon légbuborékot fogyasztja
Mely balról jobbra érkezik.

HOGY LÉTEZHESS, FEDD LE MAGAD ALATT A FENEKETLEN MÉLYSÉGET

Úgy röpködj fölötte mintha
berezülő fészke volna.
Örömben elfelejted, hogy Atyja vagy,
hogy szívedben vágyak kórusa dalol
és lezuhansz, összezúzódasz: a fájdalom agyagcserepei.

SIRÁNKOZÁS A MI MINDENNAPI VASÁRNAPUNK

Belőle készült utolsó mosolyunk
végredele.
Ellenőrizzük szívünket, nehogy megnyíljon,
s az ablak sem,
amely alatt a sivatag lovagja elvonul.

KI LES RÁM A TÜKÖRBŐL

s naponta a tenyeremből olvas,
mert vonalai tűzvészt jeleznek?
Minden házban ég egy mécse,
de a pacsirtakiáltás hirtelen
előnti a partot, ahol vár reánk,
aki jobban szeret bennünket magánál,
s nem is remél.

NEM MUTATTAD MEG, ÉLETED MELY PONTJÁN

szeretted anélkül hogy mentségünk legyél
s a legelső nap
bennsőkbe bugyolálva
visszaszáll rá, mert orcánkat feléje fordítottuk.

BOLDOG, KI NEM OLVASOTT A TENYEREDBEN

miközben a fölötte csüngő napot koldultad:
a szív és a lélek közötti lajtorján
fogalmazod sincs, mikor kapaszkodj fel, mikor ereszkedj alá.
Hogyan hatolnál át az örök tiltás homályán,
ha ő nem segít?
Odabent gyermekmagadra bukkansz,
ki elaludt a lépcsőn.

MENNYI RÉMÁLOM – S AZ ÉBREDÉS SEHOL!

Titka a ház fölötti fészekben vala,
Amelyből sequoiamagvak hulltak alá
Megannyi rémálmunkra.
Valaki tán mégis megébred,
De a sequoia oly vén lesz már,
Ágai már-már a földet verdesik
S az ágak alatt rémségek – magvak helyett.

ELCSIGÁZVA VÁGTUNK NEKI A VISSZAÚTNAK

a szívhez vezető lajtorján.
A hetedik mindig a legfáradtabb,
s talán a legmagányosabb is emiatt;
lefedtem őt egy egész világgal,
mely két tenyérbe befér.

AZ UTOLSÓ LENYAKAZOTTAK IVADÉKAI,

helyünket keressük, hiába.
A ránk hulló falevelek ruhává válnak,
Mi vagyunk a nemzedék, akiben a tavasz
még csak szóhoz sem jut.

LÉGY A KI SOSE ÖMLŐ EDÉNY

akkor is, ha a megnemszületett könnyével teli;
légy alaposabb, mint átkelésed
a szív fölött.

LEHAJLIK – KEZEK KÖZÖTT MILY GYÁSZOS LÓTUSZ

Más ölelésre vágyva,
Vajon követi-e a fejed, mérlegelve
a szív áramló vérét?
Neved verejtékében levedlik rólad
valamennyi név,
és aki rólam hírt hozott, annak szájából
sose elsőnek – már csak mindenki után iszol.
Kezeid közt mindenegy nap
vasárnap – és szembeszállsz
a benned faggyasodó gyertyákkal.

ADAKOZOL, HOGY TÁVOLODJ.

A magzatvíz nem oltja szomját
se pacsirtának, se éjnek.

A megaláztatás a legmagasabb fokra hágott.

EGYETLENEGYSZER ÉBREDÜNK!

És szóba hozzuk a szükségleteket.

Előbb ámulsz, majd megértő leszel,

De bölcs soha.

Éjszakáidba burkolózott kígyó,

Szoktatod magad az utolsó naphoz,

Mely belédgöngyölve szunnyad.

FELFÜZÖTT HALAK DÍSZE NYAKAMON

Nyögök a szükség terhe alatt.

Mondd, Atyám, hogyan kérődzzem fel

A húsbéli tüskét

S a jászlakban találhatót,

Megdőlt jóságod nélkül amire vakvezető

Fehér botomat támaszthatom?

KÉT EGYMÁST NEM ÉRTŐ

kéz között,

két ember között

a megalázottság légüres tere.

Fülledt mocsár fortyog.

Mily színedváltozása, felebarátom!

A SÍR SZERELMES,

ám nem repül.

Minden, mit szeretünk,

hullámot vet, de nem jut el

a szerelem és a sír lényegéig.

Ne eressz senkit azúr pihenődig,

melynek se távlata, se halála.

GEORGE ȚĂRNEA

Sz. 1945, Sirineasán (Vâlcea megye), megh. 2003; első kötete 1972-ben jelent meg. Termékeny, gyakran közlő költő. Halála előtt, 2003-ban két verseskötete jelent meg (Era muzicii lejere – A könnyed zene kora; Cântece de petrecanii și Poeme supărate rău – Vidám dalok és Igen haragos versek).

Achillész sarok

szabályszerű cirkusz
félelemtől retteg
idomárok nélkül
minden kútba eshet

kupolás homályban
sodronyt ha feszítünk
oroszlánok közé
óvakodva lépünk

ha egy mozdulatból
csöppet is kilopnak
s eldobják kevélyen
a sátor beroskad

Képzelt párok balladája

úgy tűnt mintha én is
te is boldog volnál
páros madár fészkén
halálhangon szólnál

semmibevett árva
lelkünk csupasz ágán
remegő virágot
bontott a szivárvány

úgy tűnt mintha mintha
őszinték de mégis
fejünkön malomkő
lett még a kenyér is

röpdöstünk röpdöstünk
a végtelen égen
úgy tűnt mintha szárnyunk
összeérne éppen

Ecloga az eső fiairól

Igát húztunk ökör módra,
s egy az eső, egy a nóta,
átverősdí a mi sorsunk
meglopna s éhenhalódunk
mind a másé a vastagja
nekünk csak a csontot hagyja
úgy üljük halotti torát!
Ki osztogat, magának ad
míg az ostobák kik túrnek
örök éhségbe merülnek
zsákjuk most is üres marad
ördögé lesz minden falat.
Mégis-mégis tőlünk várják
mint kiket az öröm átjárt
legyünk büszkék és kecsesek
más szóval: feleslegesek,
s holmi szellemekké válva
röpködünk a légen által
többé sorba már nem állunk
egy életünk egy halálunk
nem tülekszünk böszön rendbe
hogy egy marék túrónk lenne

IOAN VIERU

Sz. 1953, Tg. Neamț. Bukaresti újságíró, költő. Pályafutását az országos ifjúsági napilapnál kezdte, majd a romániai rendszerváltás után Contrapunct címmel avantgárd irodalmi lapot alapított, annak főszerkesztője. Kötetlen versforma, hangsúlyozott gondolatiság lírájának jellemzője. Hét verseskötete jelent meg, valamennyi a rendszerváltás után. Az első román költő, akinek egész fiatalon – 37 éves korában! – a rangos Eminescu kiadó kihozta válogatott versei gyűjteményét (Crinul regal – Királyliliom) a legkiemelkedőbb jelenkori román költőket illető sorozatában.

Adys

Tekinteted, egy ifjúkori fényképedről, fájdalmasan és atyásan kísért. Látom benne a hiábavalóság érzését, a felszínre hozott sárt és aranyat, e világi kölöncöket. Hegedűművésznek látszol, akinek futamaira a darvak visszatérnek egy pillanatra, az ősz idézvén.

Meglehet, éveim száma megegyezik a tieiddel a fényképen, akárcsak lelkem pillantása. Ugyanolyan kétségbeesett és engedékeny vagyok, nehezen ismerem fel a testvéreket. Kik ők, meddig és mit akarunk egyik a másiktól?

Ha ma élnél fenséges Erdélyünkben, felkeresnélek egy jótanácsért, s azon kevesek közé tartoznál, akivel szóbaállnék. A poroszlók, akiket rám állítottak volna emiatt, biztosan megbocsátának. Mi most, 1990-ben egyszerűen legyőztük a félelmet. Egyszerűen tiszta kezünket nyújtjuk egymásnak.

Rengeteg köd gomolyog az időben, amelyben írok neked, de jól tudjuk, merre visz az utunk.

A háború vége

úgy kötődünk az életben sok dologhoz
mint holmi virágpor-tartalékhoz
amit roppant messziről gyűjtöttünk be
illúzióinkhoz miszerint egyesek a történelmet írják
övéik pusztulása
közben

tégla mellett tégl a fájdalomnak
feltűnő
gesztusra gesztus a mit sem tudó
arcán

alászállunk meglátogatni az eltávozottak
menedékhelyét
azokét akik lesújthattak volna
de nem tették

akik a vér roppant teknője mellé
képzelték az újjáteremtést
számlálván órákat éveket

akik istentelenül alszanak
miközben mintha mindannyian Istentől elrugaszkodva aludnánk

az angyal szemét ma is kettészelő könny
a kezdő festő ecsetvonása

sehol nem látni a háború végét
csak az égi hamu lepi be a járdát

áltatjuk magunkat a papírosok között egy széndarab
a mi saját arcunk

a gödör szélén feltépett mellkasunk

Megtérés az életrajzhoz

az eső eltűnik a mezőn

az angyal eltűnik e kövezeten
a jól fizetett szakival

elválsz már ki tudja hányadszor
miközben a villám ottmarad
az ablakban

álmodtam egy fényképezőgép sötétkamrájában

a suttogás lesújt miként azok akik soha
semmiről senkinek nem adnak számot

sose hallod meg e búcsúszót
a határon

nem kedveled majd az időmozgást
mely helyet csinál nekünk

a szem végigpásztázta a völgyet az árhullám előtt

hangszert hangolnak
az életrajznak megfelelően

a föld nem oly valós mint a számok
amiket sápatag fák alatt összeadnak

halálon túli gyerekkor
ismerős kéz rajzolta kis körök

Költői illúzió

behunyt szemmel ott hol az utak egymásba futnak
istentelenül sokat beszélünk azokról akik
a költői illúziók helyett elégnek

akik képtelenek átkelni a hídon és visszatérni
a kiszabott helyen

a holtak közé helyezetteket a folyó visszafelé sodorja
hogyan ne lássák őket

egy idegen ország sugárzó fényében
minden csak levegő

a világegyetemre mért sápadtság
akár egy vén bajtárs precizitása

a döntő lépés meglephető miután a gabonatóblák aranya
megtér a földbe

mikor a friss hajtások annyi siker dacára a pusztulást hirdetik

mikor a könyvet bújó ember két kórház között választhat
ahol semmi sem biztosabb
a képzelte végnél

az esővel helyet csinálni az első cseppeknek
az összeölelkezők fémmé dermedő vállán

a dolgok jó oldalával amit a kegyetlen
hallgatásra bízunk

a nagy csapást mások követik

Vészkijárat

göröngyökön érkezik ablakig a reggel

több a becsület a tévelygésnél
a gabonaföldek mentén

a jövő olyannak látszott ahogy ma is látjuk

lehanyaglanak vállaink
mint azoké akik ezután is beállnak
a sorba

ketrec a hang míg egyre nő a csáberő
társadalmi talapzatán

az illúzió kapósabb a vészkijáratnál

éjszakákon át meredtem
a házak közötti roppant ürbe

hoztam a székesegyházba
a szolgáitok szétszabdalta fényt
nyomatékosítottam a zenekar hangját
ruhánkból készült szövétnekkal

túl sokszor rajzoltak már fát
fa mellé

meglehet egy napon vissza se térek
a sikolyt kicserélték

a retinára helyezett lekaszált virágok

Jelzés

e reggeleken tegyétek össze kezeitek

valahol a messzeségben
megtöretik a kenyér

talán csak a hátunk mögött
újraszótt kapcsolatokról tudni
pontosan valamit

kivárom míg elhalnak a fények

nyugaton senki se választ jövőt
ha a törzs kívágva

itt azt hallod egyedül vagy
bár ha saját tested letakarja
a hideg térképét

mások tüzet raktak már az olvasztókban

nem képkockák ezek
egy újraírt filmből
nem az a pillanat amit átdöf az absztrakció szöge
nem súly ez
nem is játék
nem kulcsosomó
nem egy iparvállalkozó versfüzete

jel ahhoz hogy magunkra találjunk
emberek akik csak a villám emlékével maradtak
és betiltani való törvényekkel

ha éberem úgy álmodban szembekötve utaztál volna

más ezüst házak között tisztább az ének

túl sokan állták el az utakat az agy már
a neveket őrlí

látnod kellene egy bivalycsordát
mint töri át a nappal kerítését

„Egykék”

ALEXANDRU CĂPRARIU

(A kolozsvári Dacia Könyvkiadó alapító igazgatója volt 1969-ben, költő, riporter, tanulmányíró)

A szemek

Minden sarokból les rám valaki,
s még csak nem is tudom,
a föld magmája csupa izzó, láthatatlan
tekintet,
tükreben ott állok én, hátam mögött a
félelmeim,
szeme van a virágnak,
a növénynek,
a fának,
a csillagnak,
s vajon sejtjük-e, hogy mibennünk is
szemek ügyelnek -
ezért maradunk mindig
csupaszon és
sosem vagyunk magunkra a ránk mért
magányban,
hiába kapkodunk a múlthoz,
hiába rejtőzünk
a jelen lehulló levelei alá
hiába ásunk csatornát
a holnap sívó homokjába,
mindenütt látó szemek,
csak a sajátjaink vakok,
soha senki nem látta még magát
önnön szemével,
örökké kellett a
mások szeme,
hogyan magunkra lássunk,
mert amit magunkról tudunk,
másoktól tanultuk,
akiket könnyörtelenül, titkon
szintén figyelnek
láthatatlan, hűvös szemek...

AUREL GURGHIANU

(Sz. 1924-ben a Maros megyei Kisiklondon. Előbb a marosvásárhelyi, majd a balázsfalvi tanítóképző növendéke. A kolozsvári egyetem bölcsészkarának végzőse. Megalapítása óta a kolozsvári Steaua c. irodalmi folyóirat munkatársa. Elmélkedő költő, számos versfordítása ismeretes a világlíra gyöngyszemeiből.)

A szabadság vége

Búcsúzz el Marianától, a szelíd mókustól,
búcsúzz az összekocantott kövektől, amivel odacsaltad
diódhoz, mogyoródhoz.
Hagyakozz a forrásoknak is, buzogjanak tovább.
gyógyszeres flaskádat bőrönd mélyére rejted.
Mellette kis füzet új címekkel,
amiket maholnap elfelejtesz.
Induláskor talán sóhajtasz egyet,
és valakit vigasztalsz, hogy jövőre újra, itt.
De addig
még előtted az egy hónapja megszakított élet.
Újulnak a régi, beidegződött mozdulatok,
elalszik újra a gondolat, a kétely.
A tartalékból futja még egy heti friss levegőre.
Barátaidnak gondja lesz rá, hogy tovább őszülj (ha tudsz még)
egy keveset.
Gombold be őszi es viharabátod.
Távozás előtt a hegyekben mindig beborul.

VASILE IGNA

(Valószínűleg, egyik sikertelen nekifutásom közben, pótcselekvésként fanyalodtam rá. A vers 1989 előtt született, elolvastam a vezető román irodalmi lapban, s mert láttam, adott viszonyok között nem érdektelen, a „magamévá tettem”.)

Prospektus

Nem kell a szemüveg, ujjam begyével tapogatom
le a Prospektust, hogy tudja, mi a teendő, miként aludjak,
táplálkozzam és szeressek:
6.15-kor reggeli torna
(mélylégzés, jövőre nyíló ablak előtt)
utána 5 perc újságolvasás, beleértve az apróhirdetéseket is.
Ha még a mosakodást, az orvosi tanácsokat is beszámítjuk,
az elmaradhatatlan borotválkozással együtt,
6.45-kor nagyjából már asztalhoz ülhetsz.
Netán ha tojás a menü,
sonkára fáj a fogad, s ha tojás nincs, még rondább a helyzet,
mert azt hiszed, ha valaki nem
eszik meg naponta
egy tojást, megjárja; továbbá: ha teával
kínálnak, tejszomjúhozol, s ha tejet töltenek, rá se nézel,
egész nap orrodát lógatod, merthogy e házban a te
bendőddel mit sem törődnek.
Prospektus a villamoson: a vezetővel szóbaállni tilos,
prospektus irodád falán: gázhasználat ettől eddig,
prospektus házad falán: csöndrendelet ettől eddig,
mikor is szőnyeget porolni tilos, de ha mégis porolnál,
bírságot fizetsz. Prospektus a gyógyszeres dobozon,
a könyvborítón, a füzet
lapján, a miniszteríven: csak így, csak így, csak így...
Hagyjátok ott a pápaszemem, nem akarok olvasni, betéve
tudok mindent, egy szót se többet...

EUGEN JEBELEANU

(Sz. 1911 – megh. 1991, költő, akadémikus. Főbb kötetei: Hiroshima mosolya, Hanibal. A Magyar költészet avatott fordítója)

Félelem

Az ősztől és tavasztól félek én.
Nem miattam. Miattatok.
Hogy fecskéként röpdöstök hirtelen
Vagy rezgő lóherévé váltatok.

Felfeslik majd a vászon, ismeretlenül
Is összetartott minket, halandókat,
S mögötte sosemlátott csillag fényesül,
Elnémultak ajkára fagyott áttetsző szótag.

ARETA SANDRU

(Ezt az egyetlen egy versét sikerült átmentenem az időből, szerző szomorú sorsának emlékezeteképpen)

Játék

Szememet bekötöm, de kendő híján se lenne másként:
azt mondom – szán, s körülöttem máris nyargaló rénszarvasok.
Valahol nem lesik a fű növést, mondjuk a jeges sarkokon.
Vizet mondok, s a szomjazó korsó rögtön megtelik,
esetleg éppen ellebeg a tikkadt hóhullámokon.

Megfordulok, a játék így szabályos, és jöhet a következő,
most épp az erdő van soron,
beállnak mellénk a kirendelt fatörzsek,
fölöttünk darvak vonulnak és permetező őszi eső.
Valaki megbotlik, tessék kiállni, jöhet a következő.

MARIN SORESCU

(Sz. 1936-ban, Olténiában, Bulzești nevű faluban. A Labiș-Nichita Stănescu-Ioan Alexandru középnemzedék legtehetségesebbjeinek egyike. 1996-ban halt meg, rövid ideig az 1989 utáni egyik román kormányzat művelődésügyi minisztere volt, ő alapította az olténiai irodalmi folyóiratot. Több darabját – pl. A harmadik karó – Magyarországon is sikerrel játszották.)

Veszélyes jégárkok

Tegnap ijedten olvastam magamtól
mintha sose is lettem volna
mintha sehol se lettem volna
néhány kutyanemzedék
nevelkedett föl
házam mellett. Megfestettem, verseimbe foglaltam őket
hűséges barátaim voltak
és végül öregen pusztultak el
a küszöbön, a gazda
tekintetét keresve,
ki tehetetlenül könnyezve nézte őket.

A túlvilágon majd szán elé
fogom őket
hogymint közösen nekivágjunk a visszaútnak

Minden bizonnyal rossz idő lesz
fergeteg és iszonyatosan nagy hó
és csak a kutyák, ösztönükre hallgatva
kerülhetik el a veszélyeket
a hólepte jégárkokat
e kegyetlen csapdákat, amikkel
a visszautat kikövezték.

Már most szörnyülködve gondolok
hogymint visszatérünk a haláli sarkról
kutyáim húzta szánon
nagy hóviharon által.

MIHAI TECLU

(A költőről csak annyit tudok, hogy a rendszerváltás előtt, egy irodalmi lapbeli közlés nyomán figyeltem fel nyers, az akkori időkhöz mértén szókimondó hangvételére. Verse az elegáns költői szembenállás egyik lehetséges gesztusának tűnt.)

Ingázók

Annyi fecsegés után jöjjenek hát az ingázók.
Súlyosan.
Elemózsiával felpakoltan.
Dohánybűzösen.
Kótyagosan ébredtünk, segéd-rend. elvt.?
Kérj tőlük cigarettát, ha már kifogytál.
Jó szívvel adnak. Kérj
szavakat is, ha keresgéled őket!
Kérj tüzet!
Csöndet kérek!
Megcsöndesednek.
Kifelé!
Kitódultak.
Elemózsiával felpakoltan.
Dohánybűzzel
átítatva.
Tartósan.
Míg tart e század.
Autóbuszokon és vasúton, postakocsin meg egy égi trojka
hágcsóján moziterembe értek.
Magokat köpköd éppen valaki.
Vagy váróteremben álldigál.
Egyesek ketten vannak.
Más ott ül az első sorban.
Kritikus is akad.
Ám betódulnak az ingázók
friss újsággal a kezükben.
És azzal, amibe csomagoltak.
Zsebükben dohánytörek.
Útban gyermekek és szülők felé.
Most adj nekik egy cigit. S vele zaklatott, árva

fényekkel teli szívedet.
A szót, mit nem találnak.
Add vissza a nyugalmuk.
A századot.
A végtelent.

VICTOR TELEUCĂ

(Sz. 1943. Moldáviai költő, a Román Írószövetség tagja. Alábbi verse a romániai irodalmi sajtóban jelent meg, 1989 előtt.)

Havat árulnak az utcán

Az utcán végig sor kígyózik, dagad:
Felnőtt, gyerek, vén – asszonyok –,
Mögéjük ím besorolok,
Mit adnak itt, kérdem, s azt mondják, hogy – havat!

És jönnek egyre, érdeklődnek sorra,
Beállnak közénk, gondba merülten,
Nagy tervek szövődnek nekihevülten,
Majd felocsúdva újra megkérdik, a válasz és a hang
Ugyanaz:
– Havat!
– Tréfálni tetszik?
– Mondottam: havat!
– De mekkora a porció? És mondja csak, miféle hó?
Német, japán, vagy itthoni gyártmány?
És milyen színű, netán fehér?
– Nem, csupa kék s az égig ér.

Zavartan állunk s beledöbbenünk:
– Istennek hála, havat adnak nekünk!
Valamikor hóország voltunk, hó volt a mindenünk,
Mi történhetett, hogy nyoma veszett?
– Talán eladták.
– No de mind?
– Az istenért, mely ország ne vette volna meg?

S bizonyítékul, hogy a havat nem a farkas
Ette meg, elered a hó,
Dagad a sor, a sok kíváncsiskodó
Lábujjhegyre áll, látni szeretne.
– Mit adnak itten, jóurak?
– Ugyan mit? Hát egy kis havat...

És szelíden pilinkél, és senki se tágít,
A hónaljak alatt egy-egy pakk hó világít,
És bár sorban állnak, azért másodjára
Is beáll mindenki, hogy sorát
Újra kivárja.

Dagad a sor, és csak úgy havazik, özönnel,
Valami elromlott odafent, kegyetlenül ömlik
S a hulló hótól a sor betemetődik.
Immár nem látni, de hallani még,
Jön egy-egy fickó, kíváncsi lény,
Érdekli, mit adnak itt, és mereszti a szemét
A hófüggönyön túlra, válaszra várva:
– Hál’istennek, hogy van havunk...

Mesésen ontja ránk a semmi zsákja...

STAN ION PĂTRAȘ

(A szokatlan, temetői fafaragásai révén világszerte ismertté vált máramarosi parasztember ugyancsak saját „faragású” verses sírfeliratai a maguk nemében a román írásbeliség jelenkori dokumentumai, a népi szellemiség hordozói.)

Strófák a szaploncai Vidám Temető fejfáiról

*Itt nyugszom én idelenn
Braic Ileana a nevem
Volt öt legénygyermekem
Isten tartsa valahányat
Neked Griga megbocsátok
Bár a késed belémvágtad
Mikor leszúrtál részegen,
De eltemetted tisztelen
Itt a nagy templom tövében
Te is megtérsz majd mellém*

*

*Itt nyugszom én idelenn
Pop George Ocuta a nevem
Amíg világomat éltem
Sok-sok disznyót megperzseltem
Rengeteg húst is megettem
Ez lehetett tán a vesztém.
Jó lett volna még pár év
Még egy kicsi öregség
De a halál nem hagyott
A föld alá parancsolt.
Életemnek búcsút mondtam
43 éves korban.*

*

*Nyugszom én idelenn
Stan George a nevem
Szegény élet, jött a vég
Semmivé lett mint a jég*

*Illés napján kapáltam
A villám erősebb volt nálam
Apám megharagudott
És anyám se nyughatott
Örökké megsiratott.
Fiatalon távoztam
19 ha voltam.*

*

*Nyugszom én ideleenn
Pop Griguță a nevem
Szegény bölcsőm siratlak
De korán elhagytalak
Jaj anyukám édsanyám
Nem lesz fíjad ezután
Csinálj más ficsúrt ha kell
Az Istennel ne perelj
Hét hónapra mentem el.*

*

*Itt nyugszom ideleenn
Pop Ion Pipis a nevem
Mégfizettem mindenért
Ahol a halál elért
Valahol Mireș hegyén
Rámjött a vagonkerék.
Játékban elmerültem
Vonat alá kerültem.
Anyám sirat vár haza
Nem múlik a bánata.*

*

*Derék sógor itt vagyok
Veled együtt nyughatok
Kaszát hoztam magammal
Füvet vágunk azonnal
Abrakot a lovaknak
Attul jobban szántanak
Újságom is van néked
Megnőtt Ion, a legényed*

*Oskolába jár a szentem
Hogy aztán sofőr lehessen.
Az élettől én búcsúztam
44 éves koromban.*

*Nyugszom én is idelenn
Ioan Spânu a nevem
Míg tartott földi életem
Molnárkodtam rendesen
Sok zsákot felemeltem
Finom lisztet öröltem
Kevés vámot vetettem
Az élettől elbúcsúztam
Ősszel 60 éves korban.*

*Nyugszom én idelenn
Tărășan Ioana a nevem
Méhesemtől búcsúzok
Hol vannak a szép napok?
Én emberem, jó uram
A helyed mellettem van
És ha meg találnál halni
Ide jössz majd mellém hálni,
De azért nem kell sietni
Van még időd porrá lenni.*

A Kölcsönsorok utóélete

Nyílt levél (a Vatra szerkesztőihez)

Kedveseim, Cis és Cornel!

E nyílt levelet Cseke Gábor magyar költőhöz és fordítóhoz intéztem, aki pillanatnyilag nyugdíjas újságíró és nemrégiben adta ki *Kölcsönsorok. 36 modern és kortárs román költő versei magyarul Cseke Gábor tolmácsolásában* című könyvét. Ha netán Kocsis Francisko barátom méltatni szeretné a könyvet, a szerzőhöz fordulhat kérésével, akit én is megkértem, hogy küldjön egy példányt a Vatrához.

*Köszönettel és barátsággal:
Dan (Culcer)*

Kulturális párbeszéd: A lelkesedés és a hiábavalóság szomorúsága közt

Drága Barátom, Drága Gaby bátyám!

Nem szeretném összekeverni a dolgokat. Mihamarabb vissza kell térnünk Témáinkhoz, amiket javasoltam neked. De amit tegnapi üzeneted végén írtál nekem, árnyaltabb és pontosabb választ kíván. Azt hiszem, jól tetted, hogy megírtad keserűségedet vagy szomorúságodat tapintatlanságom és megkésett reakcióm miatt a jelenkori román költészeti antológiád megjelenésével kapcsolatban. Természetes és érezhetően jogos kívánság volt, hogy láthassad e nagyívű munka „fizetségét”, legalább egy gesztus – s elsősorban baráti gesztus – erejéig.

Azt hittem, baráti gesztusomnak tanújelét adtam a könyv megjelenése előtt, akkor, amikor előzetes olvasásra elküldted az előszót. Amikor azt figyelmesen elolvastam és papírra vettem mindazt, amiről úgy véltem, hogy el kell mondani, kiegészítés és az árnyalatok végett.

Mikor végre megkaptam a kinyomtatott könyvet, erősen ellentmondásos ünnepi érzés fogott el. Valahol a lelkesedés és a hiábavalóság szomorúsága közt. Lelkesedtem – látva, hogy a feszültségek dacára, amelyek jóval leplezetlenebbek, mint a nemzeti-kommunista korszakban voltak, közösségeink politikai „elitje” egy részében még él a szándék a kapcsolathoz és a közvetítéshez, amit mások, de nem sokak mellett te képviselsz s ezt ki is tudod fejezni. Következésképpen. Néhány bejegyzéssel láttam el az általad küldött példány hátlapját, majd összevettem egyes román versek eredetijét a te változatoddal. Bevallom,

elsősorban saját verseim párhuzamos olvasatát részesítettem előnyben, amelyeket az utóbbi évtizedekben lefordítottál, annyi jó szándékkal, tehetséggel és barátsággal, s arra a következtetésre jutottam, hogy szerencsém volt, amiért verseimet a magyar kultúrában létező egyik legjobb román versfordító tolmácsolta. Olyan kultúra ez, amely talán más alkalommal – amikor véleményedet is meghallgattam – kifejtendő okok miatt rendszeresen hangot adott a román kultúrának „a nyereg alatt húst puhítók” nyelvén, ahogyan az ostoba oláh megvetés közhelye fogalmaz, mintegy válaszként ama hitvány magatartásra, amit Gazda úrral kapcsolatban kifogásolva „magyar gögnek” neveztem. E kifejezést valóságos felháborodással írja le tollam, mindkét irányban kihívóan, mert számomra a román és a magyar gögösök egyformán ellenszenvesek. Mivel úgy beszélnek és írnak, hogy nem tudják mit zagyválnak össze. A hiábavalóság szomorúsága meg hűvös szélként jár át, kiszáritja amiatt könnybe lábadó szemem, hogy jóakarató emberek léte ellenére, a mi világainkban örökké és ismét csak a provokátorok, az egoisták és a „művelt” műveletlenek lettek s lesznek a győztesek. Octavian Goga beszédeire és cikkeire gondolok, az ő Madách-fordítására, amelyet jelentőségében egyéb, idegen nyelvekből románra fordított művek mellé állít, mint amilyen például az Iliász, amely románul az aromán George Murnu szorgalmának köszönhető, vagy a nagy csavargó, Villon, aki előfutára egy olyan versformának, mely hiányzott a román költészetből, s akit Romulus Vulpescunak köszönhetünk. De ha Romulus Vulpescura gondolok – aki több nyelvet beszélő, művelt ember –, az is eszembe jut, hogy amikor egy marosvásárhelyi cukrászdában üldögélt, efféle kínos, mindent birtokló gondolatokat vetett papírra: „Egy cukrászdában ülök Vásárhelyen, ebben a szájaló, rossz, pityi fészekben” (Stau într-o cafenea la Târgu Mureș, orașu-i mic și rău și gureș), továbbá: „Fejedelmi, derék, dák, s egy gyors mozdulattal szétverődik ez a vásárhelyi cukrászdaasztal” (Voievodal, drept, dac, într-un scurt iureș, întreaga cafeneaua praf s-o fac la Târgu Mureș). Mert ama jogunk mellett, hogy anyanyelvünket beszéljük, és attól, hogy meg kell határozni egy államnyelvet mindaddig, amíg létezik az állam, mivel az állam szimbolikus és egy etnikai többség köré szerveződik, elfogadott szempont, hogy az államok meghatározó elve a nemzeti-etnikai-kulturális elv, amíg a különböző közösségek közti kommunikációhoz szükség van egy eszközre, alárendelve ezt az állampolgárságnak, amely biztosítja mindenki jogát és kötelességeit, a közösségen kívüliekét is, egészen az „úri megvetésig” a szomszédunk iránt, akinek nem ismerjük a nyelvét, akkora a távolság, amelyet lám, milyen szökkenésekkel hidal át ez a költő, akiről különben azt hittem, hogy egy értelmiségi. A legrendszeresebb, legjobb, közvetítő nélküli fordítások, amelyeket a román nyelv valódi magyar ismerői hajtottak végre Magyarországon és Romániában, főként 1945 után jöttek létre. Az Európa és a Kriterion Könyvkiadó, közösen és külön-külön is, átfogó, teljes és rendszeres programot valósítottak meg, melyből nem hiányzott némi ballaszt sem, a művek válogatásában olykor szerepet játszó politikai tényezők miatt. Említsem meg Kányádi Sándort, Fodor Sándort, Réz Pált (G. Călinescu

regényeinek fordítója) az általam is ismert professzionista fordítók közül? Említsem fel azt az egyetlen alkalmat, amikor találkozhattunk egy székelyföldi kolostorban, hogy a kölcsönös fordítások tárgyában tanácskozzunk? Az elhangzottakat akkor a sajtó megcenzúrázta, pedig tudom, hogy senki sem támadta ott a rendszert, egyszerűen azon voltunk, hogy egy tartósabb hidat ácsoljunk. Nem hiszem, és soha se hittem abban, hogy a román irodalmat jobban értékesítjük, ha franciaországi vagy paraguayi fordítókra lelünk. Tudom, hogy ezerszer fontosabb a román kultúra és irodalom szempontjából, hogy egy magyar, lengyel, ukrán, bolgár vagy szerb, vagy éppen horvát közönség becsülje, még ha ezek kisebbségben maradnak, mint egy ugyanolyan szűkkörű amerikai, francia vagy angol közönség. Sosem értettem meg egyes román írók megszállottságát, hogy Párizsban közölgék őket, vagy anyanyelvüket feladva, franciául írjanak. Nem ítélem el és nem vetem meg azokat, akiknek fordításokban volt részük vagy áttértek arra a nyelvre, amit 15 éve én is beszélek, s amelyen olykor írok is, amelyen mint egy francia lap szerkesztőségi titkára tördelni szoktam. Örvendek miattuk és nem irigylem őket. Nem mondom azt, hogy savanyú a szőlő csak azért, mert nem érek fel a gerezdekig, mint a mesebeli Róka. Ha akartam volna, közölhettem volna nagyon sok lapban, amelyek különböző szponzorok segítségével jelennek meg, s ha éppen nem is verset vagy novellát, de néhány tanulmányt bizonyosan, ahogyan ez néhányszor meg is történt vagy egy szociológiai, vagy egy kommunikációelméleti folyóiratban. Megfigyeltem, hogy az ilyen könyvészeti lista tudományos vagy egyetemi karrierhez is vezethet, de mert egy ilyen utat már képtelen voltam bejárni, annak dacára, hogy egyszer-kétszer próbálkoztam vele, végül is az ilyesmihez meglehetősen későn érkeztem Franciaországba, és mindenek előtt táplálkoznom kellett és gyermekeimet is el kellett látnom, más utat választottam, ahol nem volt szükségem erőlködni, nyüzsgönni és feltűnősködni ebben a világban, amely Romániában sem volt kedvemre való, mert formalistának és alá-fölérendeltnek tartottam, amikor kutatással vagy doktorátussal foglalkoztam. Mélységes meggyőződése, hogy a mi közönségünk Kelet-Európában él. Ami értelmiségiként és erkölcsileg elszomorít, az egyes románok (értelmiségiek), de egyes magyarok (értelmiségiek) szellemi elégedettsége, amivel azt hiszik, hogy semmi szükségünk nincs már egymásra. Vagyis, hogy elszigetelt kultúrákat hozhatunk létre, vagy hogy megvédhetjük magunkat az ál-egyetemes műveletlenség agressziójától, amit globalizációnak hívnak, azáltal, hogy akár egy csigaházba, öngerjesztett gettókba húzódunk vissza, amelyek úgymond megvédenének a kultúránk vagy az identitásunk elvesztésétől. Az újabb balkáni háborúk, a boszniai tragédiák, a koszovói térségben körvonalazódó lehetséges katasztrofális fejlemények után hiheti-e egyáltalán valaki, hogy a határmódosítások megoldást jelenthetnek Európa stabilitására? Igaz, számos ellenpéldát is hozhatnánk föl a szerb, a román, az ukrán sajtóból, ugyanolyan hangvételű és típusú „érveléseket”, amelyekkel semmiféle logikus, történelmi, demográfiai vagy logika fölötti szempont nem vitatható értelmesen. Itt kezdődik a társadalmi gondolkodás válsága. Ebből táplálkoznak az ellentétek

és az időzavarok. Az álelemzések anakronizmusai. Tagadván, hogy fontosabb a közvetlen szomszédok kultúrájának, tehát lelkiületének ismerete; azt, hogy ismerjük és gyakoroljuk a nyelvüket, az egyetemesnek beállított kereskedelem buzogányait dobáljuk ama felvevőpiacok felé, amelyek fogadnak bennünket; egyenként, mint valami ágrólszakadtak, akik képtelenek megküzdeni ezekkel a közös piaci óriásokkal; amelyben ránk a fogyasztói szerep vár, lebénítják az alkotó szellemünket, a szabadpiaci versengés – ami csak a nagykutyaának szabad – elméletei alá rejtett protekcionizmussal megfosztanak minden esélytől, hogy ne legyünk elegánsan vagy kegyetlenül kifosztottak. Amikor a kommunista „blokk” összeomlott, Kelet-Európa valamennyi országa, saját szakállára megpróbált kivételezett viszonyba kerülni a rég bejáratott együttműködési és kereskedelmi rendszerekben található nyugat-európai országokkal. Ha együtt maradnak, a Nagy Keleti Testvér ellenőrzése alól szabadulva, ezek az országok az erő helyzetéből tárgyalhattak volna, és nem kolduspozícióból az eszményi Vár, az áhított egyesült Európa kapujában kéregetve. Sajnos, hogy a gazemberek (vagy kolaboracionisták) száma túl nagy volt (s ma is az) valamennyi politikai irányzat soraiban, de az „értelmiségiek” között is, akiket hangadóknak tartottak; kivétel nélkül, Kelet-Európa valamennyi országában. De térjünk vissza az antológiához. Egy kommentárra számítottál. Egy jelzésre, egy megmértetésre, annak elismerésére, amit véghez vittél. Igazad lenne, ha dühöngenél is. Mert amit tettél a te Kölcsönsorok című könyveddel, olyan ritka holló az utóbbi időben, hogy megérdemelné, ha keretbe foglalnák, ahogy mondani szokás. Miközben a felidézett korban a Kriterion és az Európa kiadók fegyvertényeiben keveredtek az egyéni kezdeményezések az állampolitikai szempontokkal, most, a parttalan szabadság korában – a Garaudy-féle realizmusra („sans rivage”) emlékeztetve – és a behatárolt költségvetések idején, nem lehetséges az ilyen típusú programokat megvalósítani. Mindenki magának kapar és a Nagy Keleti Testvérnek gazsulál. Igazad van, e sorokat akkor kellett volna megírnom Neked. És mihelyt mégis csak leírtam, Te pedig, végül, mégis elolvashatod, azzal már egyenesbe jutottunk.

Most pedig föl kell fednem késedelmem egyetlen valós okát: azt hittem, hogy itt, Franciaországban találok egy olyan kiművelt főt, vagy román értelmiségit, méghozzá erdélyi vétetésűt, aki képes lesz kommentálni könyvedet, ezt a 36 részből álló antológiát, az Asymetria számára, megmentvén engem attól a kínos helyzettől, nehogy úgy tűnjön, azért dicsérek egy olyan könyvet, amely önmagában minden dicséretet megérdemel, mert rám is pazarol néhány passzust. És itt kezdődik a tragédia. Senkit se találtam az itteni románok között. Ott pedig, Marosvásárhelyen például szintén senkit, a fiatal Kocsis Franciskót leszámítva, akinek a neve csupán sejteti kétnyelvűségét, aki a Vatra folyóirat munkatársa, s aki képes elolvasni munkádat és hozzáértően megítélheti a szerzők kiválógatását, a fordítás milyenségét. Ő az egyedüli. Senki más. Micsoda „történelmi szakadék tátong ránk” (Bacovia), drága barátom! Francisc Păcurariu regényíró és diplomata nem szerette ugyan a magyarokat, mert közvetlenül átélte Erdély

elvesztését, a tragikus 1940-es évet. Volt tehát némi fenntartása neki és az övéinek. Vagy George Sbârcea, a zenetudós, zeneszerző, fordító, ugyanabból a fajtából. Vagy a némileg fiatalabb Gelu Păteanu. De ők kétnyelvű erdélyiek voltak, képesek arra, hogy a nyelveden szóljanak, hogy elátkozzanak, ha úgy volt kedvük, és tudom, nem engedtek volna meg maguknak olyan ostoba versezetet, amit Romulus Vulpescu papírra vetett. De az után a nemzedék után jött az újabb eresztés, te, én, néhányan mások, s utánunk nincs más senki. Mi lesz velünk? Úgy hogy megkérlek, Gaby, fogd a könyv egyik példányát, ha még van neked tartalékon, s küldd el Kocsis Francisko nevére, e fiatal költőnek és fordítónak, a Vatra szerkesztőségébe, Tusnád utca 5 sz. alá, 540027 Târgu Mureș/Marosvásárhely.

Amennyiben ezt nem teszed meg, és mert én nem vagyok eléggé adakozó kedvemben, hogy megváljak a nekem dedikált példánytól, úgy a román irodalom történetében az én szövegem marad a román kultúra megbecsülésének és barátságának egyetlen jele (amit itt akarva-akaratlan képviselek), amellyel gyöngéden és őszintén illették a költő és fordító Cseke Gábort és sikeres költői-stilisztikai erőfeszítéseit.

Barátsággal, a mielőbbi viszontlátásra
Dan (Culcer)

KOCSIS FRANCISKO

Egy bámulatos erőfeszítés dicsérete

Még mielőtt Dan Culcer révén tudomást szereztem volna Cseke Gábor egyes román költők lírai alkotásaiból készült antológiája kinyomtatásáról (*Kölcsönsorok / Imprumuturi*), az interneten magyarországi kultúrszervezői intézmények után kutattam, segítségüket remélve ama tervemhez, hogy Romániában megjelenhessen egy erdélyi magyar költészeti antológia. őszintén bíztam és reménykedtem, hogy megértésre és támogatásra lelek, s ekkor bukkantam az Andrassew Iván által gondozott honlapra. Órákat töltöttem azzal, hogy áttanulmányozzam ama virtuális antológia lapjait, kinyomtattam a szerzők nevét, néhány jegyzetet, megjegyzést és kommentárt is készítettem (a legtöbb dicsérő volt; sajnos, a papírlap, amire jegyzeteltem, elveszett), azzal a szándékkal, hogy írok a weboldal kapcsán egy jegyzetet a folyóirat **talmeș-balmeș** rovatába (magyarul *erről-arról*-nak lehetne értelemszerűen fordítani – Cs. G.), s ezt Cistelecannak is megemlítettem. Lelkesített a fölfedezésem, s abban a pillanatban megjárta az eszemet, hogy majd érvként használok föl kérelmemhez, arra számítva, milyen hatása lesz egy hasonlóan nemes és szükséges viszonzásnak. De mivel minden irányból csak a távoli csönd volt a válasz, újabb adag kiábrándulással tetézve az eredeti demokráciánk éveiben begyűjtötteket, amikor túl sok köszörű fente az etnikai szembenállás szabályait és mindenben a viszályt

keresték (ma a többség már ráébredt, mik voltak a békétlenség okai), letörtté váltam s nem hittem, hogy valaha is elérhetem a célokat. Ilyen mélységesen alkalmatlan körülmények között egy román verseket tartalmazó magyar antológia megjelenése a bámulat szögeit verte belém, és erőt adott ahhoz, hogy újrakezdjem antológiám befejezését és kiadását, amelyre 2006-ban került sor.

Köztudott, hogy az író maga az eszményi önkéntes, s hozzá hasonlóan a fordító is az – annál kevésbé a politikai vétetésűek –, nem fél attól, hogy elveszíthet valamit, mert ő úgy is megírja a művét, akár a saját maga feláldozásával is, egy alternatíva nélküli megszállottsággal. Így aztán társadalmi kiteljesedése (a kultúra egészében) akkor is megvalósul, érvényesül, ha éltető tényezőit lekezelik. Jó ideje beletörődtem, hogy elfogadom ezt a valóságot és még csak reményem sincs rá, hogy életemben valami megváltozna. Úgy tűnik, Cseke Gábor ugyanezt az utat járta be és ugyanezekkel a kétségekkel találkozott.

Az első dolog, ami meglep az antológiájában, az maga a bevezetés, amely a maga nemében eredetien fejt ki és mondja el érveit, meglátásait. Nem valamiféle klasszikus előszó, amit a hagyomány és a megszokás diktálna, s nem kísérel meg a román költészet egészére néhány fénycsóvét vetni, nem kommentálja a kritikus szemszögéből a műveket, s értékelésükkel sem próbálkozik. Egész egyszerűen egy érzelmes naplót művel, valóságos non-fiction irodalmat, szenvedélyesen és helyenként lefegyverző őszinteséggel, anélkül, hogy kikerülné vagy elhallgatná a kényes kérdéseket, a tanácstalan pillanatokat vagy azokat, melyek kiábránduláshoz vezettek, s valamennyit a ráció megnyugvó öblébe tereli. Szemünk előtt játszódik le a román nyelv megismerésének és elsajátításának eposza, a megmosolyogtató nyelvi vétségeket ejtő gyerektől a felnőtt férfiig, aki a felfedezések feszültségével éli át valamennyi új kontaktusát a román irodalommal, s visszapillantó felidézésében valóságos feszültségeket képes teremteni, amivel az elemzés tárgya, mint egy lasszó vonz az előadott történet felé, és magával ragad, egészen a szerző által leszűrt tanulságok logikájának elfogadásáig, a véleményéhez való csatlakozásig, vagy ellenkezőleg, hogy védekező álláspontból nekiláss átértékelni saját nézeteidet.

Egészében ez a bevezető valóságos eszméletörténeti tanulmány is egyben, egy olyan világban, amelyben a társadalmi ösztönzők mindegyre riadókészültségben, sőt ellenszegülésben tartanak olyan csoportokat, akiket a sors együttélésre ítelt egyazon a helyen, mindegyiket a maga, nem ritkán ellentétes előjelű történelmi és kulturális örökségével. Számos részlet szól erről, de most csak annál időzök el, amely pár feszes mondatban felidézi azt a feszültséget, amit Ion Lăncrăjan Cuvânt despre Transilvania c. írása (1982) keltett. A magyarok úgy fogták föl, mintha hátbaszúrták volna őket, és ösztönből reagáltak rá, annál is inkább, mert később, jó pár megszorító intézkedés után, megtapasztalták, hogy egy átfogó kisemmiző politikát képvisel, amelynek alapja a társadalmi srófok megszorítása volt. Az élet további leromlása során a hivatalosság a feszültségek eltérítésének régi manővereihez folyamodott, s minden alkalommal megtalálta az önként kínálkozó eszközöket. Ebből nyilván az következik, hogy az ellen-

tétek és a történelmi sértettségek szőnyeg alá söprése örökös halasztásnak és perfid késleltetésnek bizonyult, és mindegyre azzal fenyegetett, hogy újra és újra megnyílnak a politikai régészeti munkatelepei.

Nem kimondottan a fentiekre válaszként, de olymódon, ami lehetővé teszi a visszacsatolást, az Igaz Szó és a Vatra folyóiratok író-találkozót szerveztek Szárhegyen, amelyen résztvettek „erdélyi magyar és román írók, szerkesztők, közéleti emberek, akik jelentősen hozzájárultak a román, illetve a magyar fordításirodalom gazdagításához”, s amelynek a fő tárgya „a román és a magyar irodalom kölcsönös megismerése, az eredmények, távlatok és elhivatottság fényében”, a megvalósítások és a vállalt felelőségek alapján. Ott teremtték meg annak a hivatalos keretét, melyek között a román és magyar értelmiségiek nyíltan vitatkozhattak a két etnikum feszült viszonyáról, az elfojtott, ki nem mondott problémákról, a sérelmekről. A két folyóirat később megjelentette az elhangzottak – igaz, gondosan fésült – jegyzőkönyvét, amelyből kiderült, hogy a vitákból nem hiányoztak az érdekességek, s az egész legfőbb haszna az volt, hogy kiindulópontul szolgálhattak elmozdulni a történelmi tehetetlenségből. Szóba került a többség és kisebbség viszonya (abban az időben e téma részletezése egyből semmissé tette „a békés és testvéri együttélés” tézisét), a többségi kizárolagosság veszélye, a történelmi események egyoldalú, elfogult megpolitizálása. Ha csak ezt a néhány szempontot vesszük figyelembe, rájöhettünk, hogy az első találkozó saját ítéletét írta alá, ami be is következett, mert tévedésnek, már-már illegális összejövételnek állították be.

A szárhegyi táborról szóló részlet fölelevenített bennem egy akkoriban terjedő híresztelést, annál is inkább, mivel már abban az életkorban voltam, amely megkönnyítette tájékozódásomat a „földalatti” információkból is; a követlen résztvevőktől, no meg azoktól is, akik utólag hozzátoldották a kikerülhetetlen ráadásokat, amelyek zömében fel lehetett ismerni a korabeli propaganda hatását. Ma, amikor ugyanabban a helyzetben vagyunk, úgy vélem, nagyon nehezen valljuk be, hogy kezdünk bajnokokká válni az esélyek elpuskázásában.

A tisztánlátó értelmiségiek – magyarok és románok – kellene a kockázatvállalók legyenek, s megtegyék a lépéseket a történelmi megbékélés felé, amit a politikum, a nyilatkozatok és az egyezmények dacára tulajdonképpen elutasít, a zavaros pillanatokat pedig lappangva fenntartaná, hogy válsághelyzetben bármikor vádlóan emelhesse föl a mutatóujját. Minél jobban késik a tisztázás, annál több árnyalattal szaporodik a tisztázandók száma, a szemrehányások intenzitása. Cseke Gábor tisztában van ezzel és cselekszik. Az antológiáját vészkiáltásnak érzékelem. Az én antológiám pedig maga a visszhang.

Túl ezen a kényes ponton, végigkísérhetjük a fordító kalandozását a román nyelv és irodalom rejtelseiben, antológiája születésének és létrejöttének történetét. Ez a napló magyarázatot ad opcióira, amelyek természetes társadalmi és személyes motivációjuk. Átfogó, részletes képet nyújt Cseke a román irodalom egyik kényelmetlen kritikusához, aki később nyíltan ellenzéki és emigráns lett, s akit kolozsvári diákéveiben ismer meg, Dan Culcerhez fűződő baráti

kapcsolatairól. A kritikus mintegy a tárgy epicentrumába kerül, akihez viszonyítva a fordító meghatározza saját koordinátáit, és akitől egyféle jóváhagyást vár, ösztönzést, ami nem is késik, mert nem is késhet, ismervén a kritikus érdeklődését a kulturális kapcsolatok helyzete iránt, maga is fordító, kezdeményezője lévén, Romulus Guga mellett egy, a Vatra folyóirat által támogatott fordítói gárdának (lásd a Tribuna folyóirat 2006. július 16-31-i számában közölt interjút).

A maguk során az erdélyi magyarok sokat tettek a román irodalom alkotóihoz való közeledés érdekében, fordítói versenyeket is rendeztek, így számos költő, akik közül kitűnik Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Méliusz József, Király László, Szilágyi Domokos, rengeteget tett ennek az irodalomnak a megismertetéséért és a fordítói munkát saját értelmiségi személyiségük kiteljesedése részeként értelmezték.

Az Ifjúmunkás folyóirat szerkesztőjeként, a leendő fordítónak alkalma nyílt bejárni a román vidékeket, s kapcsolatba kerülni a lakosság valamennyi rétegével, élőben, környezetében megismerve mindenféle emberfajtát, a maguk élet- és gondolkodásmódjával. Ezek az ismerkedő utazások a lap számára készített riportok megírása végett megkönnyítették román nyelvtudását, de rá is kényszerítették egyben, amint azt ő maga is bevallja, hogy olykor nagy erőfeszítéseket tegyen, különösen a meghatározó kulturális alapozás megszerzésében, amely sajátos kifejezésekben és szótársításokban kizárólag a román környezetben lelhető fel. A fordító tudatában van annak, hogy a helyszínek, az emberek megismerése, a felfogás és a vérmérséklet (ez utóbbi oly elütő a románok esetében), a nyelv, a műveltség megértése révén olyan ismeretanyagra tesz szert, aminek nagy hasznát veszi a tolmácsolásban, hiszen közismert, hogy valamennyi szerző előszeretettel ad helyet művében a természetes módon átöröklött, a formálódását meghatározó közösségre jellemző ősi jelképeknek és kulturális tartalmaknak, amelyek már-már lefordíthatatlanok (ha kerül is rájuk olykor megoldás, nem lehet elkerülni a pótlólagos magyarázatot), nehezen átültethetők egy más környezetbe, néha egyazon nyelvi közösségen belül is, amikor a nagy földrajzi távolságokban élő csoportok eltérő szimbólumokat használnak. A rendezett, pontos szabályokhoz igazodó, falusi környezethez szokott erdélyi emberből a bukaresti székhelyű folyóirat szerkesztőként az ókirályság falvainak élménye sokkoló, fölkelti kíváncsiságát, gazdagítja szókincsét és műveltségét.

Beszámolójában mozgóképszerűen felsorakoztatja az általa fordított költőkkel való találkozásait, megismerkedésük körülményeit és azt, hogy miként alakult vagy szakadt meg kapcsolatuk. Megkapóak azok az oldalak, melyek a Ioan Alexandruval falun történt megismerkedéséről szólnak, ott, ahol az életritmus még nyugalmas, távol a város nyüzsgésétől. Néhány évvel azelőtt történt, hogy a költő németországi tartózkodását elkezdte volna. Az onnan visszatérő költő arcképe komoly revízióra szorul, legalább is Cseke olvasatában, aki szerint radikális átalakulása nem a várt irányban történt, fejlődése (a fordító itt zárójel közé egy kérdőjelet is elhelyez) túlhajtott vallásosságba torkolló,

amely nacionalista, kizárólagos felhangokkal társult, más erdélyi értelmiségiekhez hasonlóan. Ennek egyenes következményeként megváltozott költészetének tárgyköre is, jelentősen csökkentve egyetemes percepcióját. Az új Alexandru és Cseke között a kapcsolatok kihűlnek, ez utóbbi távolról követi nyomon ama román költő lírai fejlődését és későbbi politikai karrierjének alakulását, akit Kányádi (aki fenséges verset írt Alexandruhoz, amit a könyv is idéz) a „legrománabb költőnek” nevez. És bár e sorokból nyilvánvalóan kitetszik valamiféle sajnálkozás, a fordító nem „számúzi” a költőt az antológiából, éppen csak a korai szakasz versei mellé nem kíván a himnuszok időszakában született versekből fordítani.

Cseke esetében az antológia akár egy életpaszttá is tekinthető, a román társadalmi és kulturális közegben élés következményének, amit értékelt és megszeretett, s a fordítások útján igyekezett átadni másoknak is, ellátva ezzel a sűrített naplóval, amelyben az életrajzi, társadalmi, kapcsolati, művelődési és történelmi vonatkozások mellett a fordító néhány elméleti tapasztalatot is megfogalmaz a tolmácsolás aktusával kapcsolatosan. A hetvenes évek közepén megrendezett műfordítói versenyen, amelynek tárgya George Țârnea három versének lefordítása volt, Cseke Gábor tudtommal egy előzmény nélküli kísérlethez folyamodik. Az egyik vers esetében, bár számos fordítás érkezett be, a zsűri értékelése szerint nem sikerült érdemleges fordítást elérni, annak ellenére, hogy számos variánsban szerepelt egy-két sikerült strófa, versrészlet, telitalálat. Csekének az az ötlete támadt, hogy ezek alapján állítsanak össze egy kollektív fordítást, egy új szövegváltozatban egyesítve a legszerencsésebb megoldásokat, amelyek nyomán megszületik a fordítás „robotképe”. A kísérletnek nagy visszhangja volt, s Cseke bevallja, hogy kitűnően szórakozott, amíg a kísérlet tartott, s azt latolgatta, hogyan lehetne mindezt a fordítás elméletében és gyakorlatában alkalmazni. Egy idő után azonban ráébredt, hogy semmilyen jövője nincs az efféle előregyártott fordításnak és elismerte a kollektív fordítást ért bírálatok jogosságát. A legmeggyőzőbb érvnek az tűnt számára, hogy „épp úgy, amiként minden alkotó, alkotás saját öntörvényűségében, egyetlen egységként értékelhető és közelíthető meg, ez a fordítások esetében sincsen másképp. Egy műfordítás lehet jó vagy rossz, közepes vagy gyenge, de fölülte kockázatos belőlük kiragadott elemeket – akár a legjobb szándék dacára is – összedolgozni, egymásba illeszteni. Akárcsak a szervátültetések esetében, az egymástól szervezetidegen szervek könnyen kilökődhetnek, s jobbik esetben is sose illeszkednek igazán be új helyükre.” És bár nem mondja ki, végkövetkeztetése szerint a fordítás is egyedi darab, hitem szerint mindenek előtt a szenvedély okán, amivel a szöveghez közeledünk, az alkotásnak kijáró tisztelet s az odaadás révén, amellyel más hangzásban újraírjuk ugyanazt a dallamot. Csekének meggyőződése továbbá, hogy az eredetitől eltérően, a fordítások esetében nem létezik végső variáns. Annyit lehet megállapítani, hogy a legjobb fordítók milyen mértékben voltak képesek megközelíteni a „hűtlen hűség” végső határát, vagyis a tökéletességet. Meggyőződése, hogy a legsikerültebb fordítások sem zárják ki

annak lehetőségét, hogy valamikor egy másik, minőségileg ugyanolyan fordítás jöjjön létre, amely egy lépéssel közelebb visz az eredeti vers titkaihoz.

Cseke idéz Andrassew Iván internetes naplójának egy 2003. július 20-án írt bejegyzéséből, amely válasz mindazoknak, akik aziránt kíváncsiskodtak, hogy miért pazarolja erejét és idejét a román költészetre. Én is ideemelek egy bővebb részletet a válaszból, érthető okokból:

„A román költészettel... azért foglalkozunk kitüntetett módon, mert gyönyörű, és azt fontosnak találjuk megmutatni. Ez a két nép mindent megtett azért, hogy az utálatban és a megvetésben kölcsönösen megnyomorítsák egymást. Évszázadok alatt ránk telepedett az a fajta gonoszság, ami attól ártalmas, hogy van. Ha nem öl, akkor is öl. Ha én gyűlölök valakit, az engem nyomorít, nem a másikat. Ha ketten gyűlöljük egymást, akkor mindketten a saját gyűlöletünkől fulladozunk. Ha népek teszik ezt, akkor maguktól veszik el az oxigént, fulladoznak az előítéletektől.

Az internet adott nekünk egy új hatalmat: békességet teremthetünk vele. Aki hajlandó megismerni a román költészetet, kész arra is, hogy az előítéleteit elveszítse. Aki meg is ismeri, az nem tud nem másképp gondolni a románokra, mint azelőtt.

Vélhetően még ebben az évtizedben elérkezünk egy történelmi fordulóponthoz: egy államban élünk majd. Abban egészen biztosak vagyunk, hogy rövid az idő, addig nem sokat változtathatunk. De valahol el kell kezdeni. Nem dumálgatni kell egymás oly kíváncsias megismeréséről, hanem tenni kell érte valamit.”

Ehhez nincs is mit hozzátenni, minden világos, a gesztusok egyértelműek.

Cseke bámulatos gesztusa minden dicséretet megérdemel és meggyőződésem, hogy vonatkozási pont lesz a fordítások történetében. Egy ekkora kulturális erőfeszítés meglehetősen ritkán következik be, legalább is a múltból ez olvasható ki, amikor is kevés ehhez fogható esemény történt. Marad viszont a remény, hogy többet is lehet tenni, hogy lesznek emberek, akik nagy szenvedéllyel még többet tesznek.

Ideírnám annak az internetes antológiának a címét is, amelyről fentebb szoltam, s amely a két alkotó erőfeszítéseiből épült: <http://irodalom.elender.hu/roman/>

KEREKES TAMÁS

Két Krivec közt

Könyv a multikulturalizmusról és a román-magyar szellemi közeledésről

Az 1941-ben született Cseke Gábor (író, költő, műfordító, regényíró, publicista) Kolozsvárról Bukarestre kerülve tanulja meg az „egy hazában két nyelv- két nép” keserű leckéjét a kisebbségről és a szellemi idegenségről, a román-magyar fraternizálásról, mely hosszú ideig egyoldalú folyamat maradt, diákként ijesztő élményeket szerezve arról, hogy a románok között kalandos dolog lehet ördögöt (dracu) emlegetni.

Szellemi önéletrajzának egyik aspektusa a Kölcsönsorok, melyben elénk tárja, hogyan jutott el román nyelvű költők fordításához és a kötet természetesen tartalmaz is egy csokrot belőle, melyek egyébként az interneten is fellelhetők.

Cseke Gábor diákként megismerte, hogy másképp is lehet, mint azt a hatalom diktálja, mert kollégája volt Alexandru Culcer fiának, aki, mármint az orvos apa, nemcsak részt vett a Petőfi elestének körülményeit feltáró román-magyar vegyes bizottságban, hanem szerény emléket is állított Petőfinek, a Romániában található fehéregyházi síkon, az Ispán-kútnál.

A kétnyelvű tábla felirata: „Itt esett el Petőfi Sándor 1849. július 31-én” (magyarul és románul).

A kötetet egybefogja Dan Culcerhez (a szoborállító orvos fiához) írt levelezése, és egyben pályáiv, szellemi önéletrajz és számadás arról, hogy hogyan teljesedett ki, milyen politikai és művészeti körülmények közt román műfordítói munkássága.

Buktató volt elég, ha a taktikázásokra gondolunk, amelyekre a Prágai Tavasz elbukása után kényszerítették a magyar és román értelmiséget. Döbbenetesnek tartom, hogy az együttélés dacára nincs a mai napig átfogó román-magyar szótár csak a köznapi beszédhez valami lexikális kulcs. Árulkodó tünet.

Meglehetősen reális képet kapunk arról, hogy a közeledés kulturálisan a magyar oldalról indult meg, ám jórészt viszonzatlan maradt a román fél részéről. Ezt a rendszerváltás még fokozta, hogy a lefordítandó költők némelyike nacionalista túlzásokba, sovíniszta ámokfutásba kezdett. (Nem mintha Magyarországon nem létezett volna egy ilyen folyamat).

Örvendetes, hogy a kötet közli a román álláspont legbarátságosabb változatát, Dan Culcer-től (Párizs):

„Itt, ebben a balti-dunai és kárpáti-balkáni térségben és nem pedig másutt találjuk meg barátainkat, igaz, kérlelhetetlen ellenségeinket is.

Mindennek az a fortélya, hogy sikerüljön megőrizni barátainkat és ellenségeinket kizárólag a meggyőzés útján. Nyitott tenyérrel és nyílt kártyákkal kell megmutatnunk a Túlról érkezőknek, hogy nincs a kezünkben fegyver, de a kezünk erős, s ráadásul az elménk tiszta, ami a közösségünk intelligenciáját is jelentheti. Csak így, azonosulva és egy olyan öntudatra ébredve, amely nem gőgös, állítható meg ama entropikus összemosódás folyamata, amely más forrásokból és szabályokkal megveti lábát az európai és azon kívüli gazdasági, ideológiai, szellemi és művészeti térségekben.”

Örömmel vettem észre, hogy a kötetben szereplő egyik részt, ahogy Cseke Gábor először meglátogatja Ion Alexandrut, Kistopán, már olvastam valahol, már akkor is tetszett. A kötet egyik legjobb tulajdonsága az időrend, azaz a szerző azt is felidézi, hogy kiből mi lett az idők folyamán, valamint az, hogy bepillantást enged a román-magyar fordítás nehézségeibe, a magyar Eminescu-irodalom túlburjánzásának okait is világosan láttatja.

Számos egyéb verset találhat az érdeklődő, az Andrassew Iván segítségével (is) életre hívott webantológiában (Román költők <http://irodalom.elender.hu/roman> címmel).

Am számomra igazi szenzáció az volt, hogy megtudtam (az eredeti emlékiratokból – N. Ceaușescu – hogyan lett a párttitkár labrador kutya a Román hadsereg ezredese...

BORBÉLY LÁSZLÓ

Román költők magyarul

A budapesti Pont és erdélyi társa, a sepsiszentgyörgyi Pontfix Kiadó manapság rendhagyó számba menő könyvet jelentetett meg: 36 modern és kortárs román költő verseit adta közre magyarul Cseke Gábor tolmácsolásában. Sem a kiadó, sem a fordító nem ismeretlen olvasóinknak, előbbi az Etédről indult Szávai Géza működteti nagy sikerrel Budapesten – olyannyira eredményesen, hogy erdélyi fiókintézmény indítására is módja nyílt –, utóbbi írásaival, mióta Csíkszeredába költözött lapunk hasábjain is heti rendszerességgel találkozhatnak. A Pont Kiadóról annyit azonban mégis megemlítenék, hogy dicséretes következetességgel vállalta fel magyar szerzők műveinek román, illetve román szerzők műveinek magyar nyelvű megjelentetését, s túl ezen, nemzetközi programot hirdetett meg a különféle közösségek és kultúrák kölcsönös megismertetése végett. (Néhány kiragadott példa erre: Szávai Géza Séta gramofonzenére című regénye a magyar kiadás mellett románul, oroszul és németül is olvasható, Polcz Alaine Asszony a fronton című önéletrajzi regénye magyar, román, orosz nyelven jelent meg, készülöben a holland és német kiadás, Mircea Nedelciu elbeszéléskötetét magyarul adta ki a kiadó Mészöly Miklós utószavával.) Egy ideig ismerősök, barátok révén jutottak el a Pont Kiadó könyvei hozzánk, újabban azonban a sepsiszentgyörgyi székhellyel beindult Pont Hálózat is terjeszti Erdélyben, mi több, könyvkiadásra is vállalkoznak.

Asztalomon az első könyv, mely e sorok írására készített, Cseke Gábor Kölcsönsorok címmel kiadott versfordításai. Nem szokványos verseskötetet forgathatunk. Szinte a könyv felét a fordítónak a román szerzőkkel való kapcsolatairól írt őszinte vallomása foglalja el. Tanulságokban bővelkedő megszívlelendő példáit említi a kölcsönös szóértésnek: „A kötet egy folytonos, külső vagy belső rendelésre készült kölcsönvétel magyarázata, indoklása, genezisének folyamata, utólagos leltára, tárháza. Tartalmazza mindazt, amit érzésem szerint – úgy vettem kölcsön az életemben valamilyen szerepet játszó román költőtársaimtól, hogy lehetőleg ne legyek adósuk. Az évtizedek során úgy alakult, hogy nem csupán fordítottam, hanem vállaltam is egyik-másik költő versét. Ami e fedőlapok között van, nem egyéb, mint szerény bizonyító anyaga annak, hogy ha szabad felismerésből, előítéleteket lehetőleg mellőzve közelítek román alkotókhoz, akkor megannyi szövetségessel, szándékaimat fölerősítő kortárssal vehetem

magam körül anélkül, hogy feladnám magamat.” – írja a borítólapra kiemelt vallomásában a szerző.

Őszinte, mindig és mindenkor vállalható sorok. Kérdés csupán az, valóban vannak-e meghallói a másik oldalon, elkészül-e valaha is egy kötetnyi román fordítás a mai erdélyi (de nem csak) magyar költők verseiből? (Cseke a magyarországi Andrassew Ivánnal internetre is felvitte a román költők magyarra fordított verseit.) A kinyújtott kéznek akkor van hitele, becsülete ha a másik fél sem ódzkodik tőle. Szerzőnk szándéka tiszta és félreérthetetlen, optimizmusa töretlen, várja és hiszi az egymásra találást, versfordításaival ennek útját kívánja egyengetni. Meglehetősen rapszodikusán válogatta ehhez a költőket, klasszikusnak számító nevek (Jebeleanu, Labiş, Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana) mellett a jelenkori román költészetben kevésbé járatosak számára teljesen ismeretlen poéták verseiből nyújt ízelítőt. Az olvasó eligazítására minden szerzőről rövid életrajzi vázlatot közöl, értékítéletünk megfogalmazásának könnyítésére pedig mindeniktől közöl két-három verset.

GYULAI LEVENTE: **Átjárások, kölcsönsorok**

Cseke Gábor: Kölcsönsorok

36 modern és kortárs román költő versei magyarul

PONT Kiadó – PONTfix Kiadó, Budapest-Sepsiszentgyörgy, 2005.

Cseke Gábor kötete kitartó munka eredménye. Hiánypótló vállalkozás – vonhatjuk le a következtetést a terjedelmes, invokációt helyettesítő első szöveget olvasva. A nosztalgiával, emlékekkel átszőtt írás mindamellett, hogy a fordítói munka motivációira derít fényt (többek között a fordítás és átköltés közötti viszonyról, a fordítás és a szocializálódás kapcsolatáról, vagy a fordításra kerülő mű kiválasztásának folyamatáról, kontextusáról szól), kultúrpolitikai kérdéseket is érint. Már címe is – *Én és a románok (Invokáció helyett)* – az átköltés által implicált többnyelvű médiumra utal.

A kolozsvári születésű fordító gyerekkori emlékeihez tér vissza, és vetíti az olvasó elé a kétnyelvű környezettel való ismerkedésének első mozzanatait, amelyek a Szavazz a Napra választási szlogenhez kötődtek: Cseke Gábor gyerekként a szlogen román változatában a hóstáti szót vélte felfedezni. A derűs helyzet azt bizonyítja, hogy ekkor a gyerek még nem számolt a román nyelvű környezet meglétével. Cseke bevallása szerint figyelme csak akkor terjedt ki a románokra is, amikor 1959-ben a Bolyai és a Babeş egyetemek egyesítése bekövetkezett. Ez a mozzanat jelentette igazán a román kultúrához való közeledését. „Hozzá kell látnunk ahhoz, ami eddig kimaradt az életünkből: közeledni azokhoz, akik mellettünk, de tőlünk eddig elzártan éltek” – idézi fel akkori gondolatát Cseke, akit a fordításra nem csupán a román irodalom megismerésére tett törekvése késztetett, hanem Szabédi fordítói munkája iránti tisztelete is.

Szabédi a Kolozs megyei színromán faluban, Báréban tanította románra a diákokat és helyi népköltészeti darabokat tolmácsolt.

A románokkal való érintkezés a román nyelv sajátos belső szellemének, titokzatosságának, hangulati erejének felfedésére alkalmas lehetőségnek bizonyult. A Dan Culcerral való barátsága pedig megadta az első impulzust, indítékot a román nyelvű irodalmi művek tolmácsolására. A román környezetben való „megfordulás” mellett a román nyelvű folyóiratok gyakori olvasása képezte a fordítói munkára való felkészülést. A versek tolmácsolása nem valósítható meg könnyedén. „Furcsa kettősség társult a versfordítói élményhez, amelyet az évek múltával hol sűrűbben, hol ritkábban kívántam átélni: a nekikészülődés és a tényleges fordítói ténykedés alatt erőteljes ellenérzés, szorongás, feladási kényszer kerített hatalmába. (...) Egy-egy fordítás sikere fölött nagyobb elégtétellel tudtam magamban ünnepelni, mint amikor saját verset hordtam ki; talán azért, mert volt mihez mérnem a teljesítményt” – írja Cseke. Később saját tapasztalatait osztja meg az olvasóval: „Egy műfordítás lehet jó vagy rossz, közepes vagy gyenge, de fölötte kockázatos belőlük kiragadott elemeket – akár a legjobb szándék dacára is – összedolgozni, egymásba illeszteni.” A fordító akkor lehet boldog igazán, ha nem csupán tolmácsolja a művet, hanem vállalni is tudja azt.

Cseke úgy érzi, hogy bármennyire is szerény az olvasók száma, az írónak, fordítónak kötelessége kiszolgálni őket. „Csakugyan nagyon kevesen olvasnak verseket, de ahhoz képest, amennyire gondolunk, azzal, hogy minden tőlünk telhetőt megteszünk értük, meglepően sokan. De ha összesen ezerötszáz a tizenötmillióból, akkor annyinak is tartozunk.”

A fordítások nem véletlenszerűen kerültek be a kötetbe, mindegyiküknek megvan a maga saját története, ezenkívül gyakran előfordul, hogy érzelmi kötődést rejtenek. Szűrőpróbaszerűen nevezek meg néhányat a tolmácsolt költők közül: Nicolae Labiş, Adrian Popescu, Monica Pillat, Ana Blandiana, Ioan Vieru vagy Yossef Abraham. A szerzőkről rövid életrajzot is olvashatunk. A többszerzőség változatossá, színessé teszi a könyvet. Ízelítőként: „Kivetem a hálót / A szavak tengerébe, / Volnál lehúzó mélység / És a hallgatás partja...” (Monica Pillat: Oly közel); „egy roppant légy mászik át fejem fölött / zümmögéséből kicsendül magányossága / marad a másfajta tájak csöndje” (Nicolae Prelipceanu: Tabula rasa); „behunyt szemmel ott hol az utak egymásba futnak / istentelenül sokat beszélünk azokról akik / a költői illúziók helyett elégnek” (Ioan Vieru: Költői illúzió).

Cseke Gábor Kölcsönsorok című munkája a Pont Kiadó fordításorientált marketingjének újabb példája. Konrád György, Mészöly Miklós és Nemes Nagy Ágnes román, orosz vagy szlovák nyelvre lefordított műveinek társaságába kerül. Cseke kölcsönsorai azt bizonyítják, hogy „a megértés nem a pergő nyelven előadott szavak sokaságán múlik, hanem azok minőségén; azon, hogy mindig azt és úgy mondjuk el, hogy a másik is ugyanazt értse”. (<http://erte.freeblog.hu/>)

MÁRIÁS JÓZSEF

Hídverés – kölcsönsorokkal

36 modern és kortárs román költő versei magyarul, Cseke Gábor tolmácsolásában

Axiómaként említhetjük, hogy két nép kölcsönös megismerésében a kultúra, az irodalom nyújtja a legjárhatóbb utat; a műfordítások építik a legidőtállóbb hidat; a szellem értékei alkotják a legbiztosabb tájékozódási pontokat. Az egységesülő Európában erre talán még nagyobb szükségünk van, mint a múltban. Különösképpen igaz ez a Duna-medencében élő magyarság és szomszédai, az Erdélyben együtt élő román és magyar nép viszonylatában. Ez a felismerés vezette/vezeti legjobbaink törekvését, hogy e szolgálatot felvállalják, Németh László szellemi hídépítő szavaival maguk is vallják: „a megismerés: megértés, a megértés: szeretet”.

Ennek a gondolatnak a kitartó munkása Cseke Gábor, kinek legújabb fordításkötetét 2004-ben jelentette meg – koprodukcióban – a budapesti PONT Kiadó és a sepsiszentgyörgyi PONTfix Kiadó(x). „A kötet – a szerző vallomása szerint – egy folyamatos, külső vagy belső megrendelésre készült kölcsönvétel magyarázata, indoklása, genezisének folyamata, utólagos leltára, tárháza.” Nem mindennapi ajánlósorok – nem szokványos fordításkötet. Miben rejlik sajátossága, különlegessége? A könyv felépítésében, a benne foglaltak tartalmi megoszlásában.

Mintegy felét az *En és a románok* című esszé tölti ki, amely szuggesztíven vetíti elénk e bonyolult kapcsolatrendszer közösségi és személyes hátterét, a mögöttünk maradt négy évtized tükrében. Cseke Gábor újságíróként, lapszerkesztőként élte át a hétköznapiakat, vívódott annak Prokrusztész-ágyában; íróként, költőként magasabb szellemi szinten adta látteleletét egy kornak, amelyben élnie adatott. Miként lehetett mindezt ellensúlyozni? Az emberségüket, becsületüket, identitásukat őrzők arcának, küzdelmének felmutatásával nyújtva hitet és erőt a küzdelemhez; a szépség, a jóság, a tisztaság, az igazság eszményeinek, erkölcsi, humán értékek lírai, prózai művekben való közvetítésével védve önmagunkat, kultúránkat, közösségünket. S ott volt ama harmadik lehetőség is: „a kis nyelvek sorsa meg van pecsételve...” herderi eszményt hirdető hegemonisztikus törekvésekkel szemben felmutatni azt, hogy az ellenünkre törők közt is vannak tiszta szándékú emberek, hogy az ideológia torzításai, hazugságai mögött is vannak ellenerők, amelyek reményt kelthetnek bennünk, vannak értékek, amelyek felülírják a napi politika törekvéseit.

A bevezető esszé egy folyamat tükre: az együttélés első jeleinek megtapasztalásától, a „muszáj-helyzet” felismerésével folytatólag fejti ki a maga románság-élményét. Sajátos sors ez: küzdelem a ránk erőszakolt, kényszerített helyzet és a többségi nyelv elsajátítása szükségességének belülről fakadó indíttatása között; a kirekesztő gyűlölet és az egymásrautaltság felismeréséből fakadó tudatos, önkéntes cselekvés között. Cseke Gábor azon szerencsések közé tartozott, akiknek Dan Culcer, a későbbi író, emigráns ellenzéki személyében már diákkorában s a későbbiekben is őszinte, nyílt, mondhatnánk testvéri barátja

akadt, segített felülemelkedni az elfogultak szűkkeblű, elutasító szemléletével szemben. Az ő – személyes és a magyarsághoz fűződő – testvéri viszonyulása erősítette, szilárdította meg benne a hitet: „a románság felé kinyújtott kéz, minden időleges és sajnálatos látszat ellenére, az egyedüli természetes és szorgalmazásra érdemes gesztus e tömeggyűlölködésre berendezkedő – mert kihegyezett – világban.” Ugyancsak Dan Culcer mondja ki, hogy az erdélyi magyarság ebbeli törekvése – az igen kevés kivételtől eltekintve – az egyirányú utcához hasonlatos: „...miközben a romániai magyarság szellemisége szorgalmasan igyekszik hidat építeni a túlpartra, a románság felé, addig az ellenkező irányú mozgás túlságosan gyér, ötletszerű és nem meggyőző”. Ugyanezt erősíti meg az 1980-as gyergyószárhegyi tanácskozás is: „a románság lemaradt a kölcsönös megismerés versenyében”. A főváros szellemi forgatagába került alkotót ez sem tántoríthatta el: „...nem szűnik bennem a meggyőződés: minden aránytalanság ellenére, saját magunk megbecsülésére és épülésére, folytatnunk kell a megismerést, az értékek beépítését.” Tudta, érezte, hogy nem mindenik szerző volt/lett e kapcsolatépítés emblemikus személyisége – ha szemünk végigszalad a kötetben szereplők névsorán, magunk is meglepődünk egy-egy név olvastakor –, mégsem hátrál meg, hisz „ez esetben sem szabad az önálló életre kelt művet összemosni alkotójával”.

Önkéntelenül is keresnénk valamilyen iránytűt, rendszert a versek válogatásában. Reménytelenül. De miért is tennénk! A fordító sem törekedett erre. A főváros tágabb szellemi környezete, a személyes ismeretségek alkalmi kínálata teszi színessé a kötetből élénk táruló költői világot. Ismerkedünk vele, érezzük a belőlük kiáradó sugárzást, a tetten ért pillanatot, a lét csodáit. A fordítások a fordítóról is vallanak. A maga költői érzékenységről, a bennünket körülvevő világ megismerésének vágyáról, képi megjelenítéséről. Tudatosan és konokan keresi azokat a fogódzókat, amelyek e versek által közelebb viszik az olvasót a román kultúra megismeréséhez. Ahány alkotó, annyi tájékozódási pont, ahány vers annyi pillér a közeledés művében. Szándéka, hogy a „hűtlen hűség” elérhető határain belül közvetítse számunkra a román költészet értékeit. Sokszínű világ tárul elénk, melynek megismerésével magunk is gazdagszunk.

Gazdagszunk, immár nemcsak a könyvek által, hanem, újabban, az elektronikus médiában, az internet révén is. A Kölcsönsorokhoz írott vallomásból értesülhetünk arról a vállalkozásról, amely Andrasew Iván nevéhez fűződik: a <http://irodalom.elender.hu/roman> weblapon megjelenített Román költők – (61 költő 480 verse 61 fordító tolmácsolásában) – című VirtuArt-antológia e kötettel megközelítőleg azonos időben jött létre. Miért szólunk róla? Azért, mert a válogatást ugyancsak Cseke Gábor végezte, az ő hídépítő, kultúraközvetítő szándéka és törekvése jut kifejezésre benne, fordítóként is társszerzője annak.

Százados hagyományt folytat e kötet fordítója, amikor e sokszínű verscsokrot asztalunkra teszi, figyelmünkbe ajánlja. Vegyük kezünkbe azzal az érdeklődéssel és kíváncsisággal, amiként Ana Blandiana csodálatosan szép verse közelít a mező virágaihoz: „Milyenek vajon a virágok, / amikor senki sem néz rájuk, / s titokban levethetik bátran / minden ruhájuk?”